

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**BİR HİNDU AKIMI OLAN ARYA SAMAJ İLE
MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ DİNÎ DİYALOG VE
TARTIŞMALAR**

**HAZIRLAYAN
Haneef CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA SAMİ BAYBAL**

KONYA-2019



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Haneef CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD		
	Numarası	148102013071		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ / DİNLER TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tezin Adı	BİR HİNDU AKIMI OLAN HAREKETİ ARYA SAMAJ İLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ DİNİ DİYALOG VE TARTIŞMALAR		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Haneef CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD

Haneef



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Haneef CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD
	Numarası	168107041008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI/ DİNLER TARİHİ BİLİM DALI
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. M.Sami BAYBAL
	Tezin Adı	BİR HİNDU AKIMI OLARAK ARYA SAMAJ İLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ DİNİ DİYALOG VE TARTIŞMALAR

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan BİR HİNDU AKIMI OLARAK ARYA SAMAJ İLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ DİNİ DİYALOG VE TARTIŞMALAR başlıklı bu çalışma 06/12/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof.Dr.	Mustafa Sami BAYBAL	
2	Prof.Dr.	Ali İhsan YITIK	
3	Prof.Dr.	Dilaver GÜRER	
4	Doç.Dr.	Cemil KUTLUTÜRK	
5	Doç.Dr.	Ahmet ARAS	



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Haneef CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD		
	Numarası	148102013071		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ / DİNLER TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Sami BAYBAL		
	Tezin Adı	BİR HİNDU AKIMI OLAN HAREKETİ ARYA SAMAJ İLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ DİNİ DİYALOG VE TARTIŞMALAR		

Hint Alt Kıtası, tarihin farklı dönemlerinde birçok medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapmış olan kadim bir coğrafyadır. Hâlen bu bölgede, başta Hinduizm ve İslam olmak üzere birçok din ve ideolojiye mensup milyonlarca insan yaşamaktadır. Hint Alt Kıtası'ndaki dinlerin bilinen en eskisi olan Hinduizm, bu bölgede farklı zamanlarda zuhur eden dinlerin etkisi altında gelişmiş bir din ya da bir hayat tarzı olarak değerlendirilebilir. Bu din, Kıtaya daha sonra gelip yayılan İslam ve Hristiyanlık gibi dinlerle etkileşim içinde olmuştur. Bu etkileşim neticesinde Hinduizm içinde birçok din ve reformcu hareket ortaya çıkmıştır. Hinduizm de ortaya çıkan önemli reformcu hareketlerinden biri de, XVIII. yüzyılda Svami Dayananda Sarasvati tarafından kurulan Arya Samaj Hareketi'dir. Bu hareket, Hinduizm'i batıl inanç ve uygulamalardan ve yabancı dinlerin etkisinden arındırmayı hedefleyerek Veda merkezli bir din anlayışını savunmaktadır. Bu hareketin kurucusu Svami Dayananda, kendisinin başyapıtı olan "Satyarta Prakaş" adlı eserinde farklı dinlerin ve mezheplerin yanısıra İslam'ı da eleştirmiştir. Doğal olarak, dönemin büyük Müslüman âlimlerden Kâsım Nanevtevi ve Senâullâh el-Amritsarî gibi âlimler bu eleştirilere hem sözlü hem de yazılı yollarla cevap vermişlerdir. Çalışmamızda, Hinduizm'in tarihsel gelişimi, Hindu-Müslüman ilişkileri, Arya Samaj Hareketi ve İslam karşıtı faaliyetleri ve bunlara Müslüman âlimlerin tepkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hindu-Müslüman ilişkileri, Arya Samaj Hareketi, Svami Dayananda Sarasvati, Satyarta Prakaş, Kasım Nanevtevi, Senâullah el-Amritsarî



ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Haneef CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD		
	Student Number	148102013071		
	Department	Religious And Philosophical Studies/ History Of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa Sami BAYBAL		
Title of the Thesis/Dissertation	RELIGIOUS DIALOGUE AND DEBATES BETWEEN MUSLIMS AND ARYA SAMAJ, THE HINDU MOVEMENT			

The Indian Subcontinent, the geography that has a deep-rooted civilization hosted many cultures and religions in different periods of history. There are still millions of people in this region who follow various religions and ideologies, especially Hinduism and Islam. Hinduism, the oldest religion in the Indian Subcontinent, can be regarded as a religion or a lifestyle developed under the influence of different religions and cultures that emerged at different times. Religions such as Islam and Christianity, which are important religions in the case of followers, have also come and spread in the Indian Sub-Continent in different periods of history. Thus, as a result of interactions with different religions, many religions and reformist movements were emerged within Hinduism. One of the important reformist movements that emerged in Hinduism was the Arya Samaj Movement which was founded by Swami Dayananda Sarasvati in the 18th century. This movement advocates a Veda-centered religion that was purified from superstition and free from the influence of foreign religions. Svami Dayananda, the founder of this movement, criticized Islam as he allocated a special chapter for it in his masterpiece “Satyarta Prakash”. However, Muslim scholars such as Qasim Nanawtawi and Sanaullah al-Amritsari responded to these criticisms very effectively. Our study focuses on the historical development of Hinduism, Hindu Muslim relations, Arya Samaj Movement and its anti-Islamic activities, and the reaction of Muslim scholars.

Key Words: Hindu-Muslim Relation, Arya Samaj Movement, Swami Dayananda Saraswati, Satyarta Prakash, Kasim Nanootawi, Sanaullah al- Amritsari

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	11
HİNDU-MÜSLÜMAN İLİŞKİLERİ (1875-1947).....	11
1.1. Hint Alt Kıtasında İslâm Öncesi Dinî Yapı: Hinduizm'in Tarihsel Gelişimi	11
1.1.1. Giriş	11
1.1.2. Hint Dinlerinin Kaynağı	15
1.1.2.1. Av Toplulukları.....	15
1.1.2.2. Tarım Topluluğu	15
1.1.2.3. Hint-Avrupa Etkisi.....	16
1.1.3. Hinduizm'in Tarihsel Gelişimi	17
1.1.3.1. Klâsik Dönem	18
1.1.3.1.1 Veda Dönemi (M.Ö. 2000/1500-M.Ö. 400/500).....	18
1.1.3.1.2 Sutralar/Vedangalar Dönemi (M.Ö. 500/400 – M.Ö. 200)	23
1.1.3.1.3 İtihasalar/ Destanlar Dönemi (M.Ö.-200-M.S. 300)	24
1.1.3.1.4 Puranalar dönemi (M.S. 300-750).....	24
1.1.3.1.5. Hint Felsefe Okulları.....	25
1.1.3.1.6. Temel Hindu Mezhepleri	26
1.1.3.1.6.1. Vişnuculuk	26
1.1.3.1.6.2 Şivacılık	28
1.1.3.1.6.3 Şakticilik	30
1.1.3.2.Ortaçağ Dönemi (M.S. VI.YY-XIX.YY).....	32
1.2. Hindistan'a İslâm'ın Girişi	33
1.2.1. Hindistan'da Tasavvuf ve Önemli Sûfî Tarikatları.....	36
1.2.1.1. Sûfîlerin Rolü.....	39
1.2.1.1.1. Güney Hindistan	40
1.2.1.1.2. Kuzey Hindistan.....	42
1.2.2. Hindistan'a İslâm'ın Girişi; Fetihler	44
1.2.2.1. Giriş	44
1.2.2.2. Gazneliler.....	48
1.2.2.3. Gurlular	49
1.2.2.4. Delhi Sultanlığı	51
1.2.2.5. Babür Devleti	56
1.3. Hindu-Müslüman İlişkileri.....	58

1.3.1. Hinduizm'in İslâm'a Bakışı	59
1.3.2. Dinî Etkileşim	62
1.3.3. Kültürel Etkileşim.....	66
1.3.4. Hindu-Müslüman Çatışması	67
1.3.4.1. Hint Alt Kıtası'nda Toplumsal Şiddet ve Nedenleri	68
1.3.4.2. Hint Alt Kıtası'nda Toplumsal Dinî Çatışmalar: Bağımsızlık Öncesi Dönem.....	69
1.3.4.3.Hindistan'da Toplumsal Dinî Çatışmalar: Bağımsızlık Sonrası Dönem	70
1.4. Hinduizm'in Modern Dönemi ve Reform Hareketleri	72
1.4.1. Brahma Samaj Hareketi	73
1.4.2. Prartana Samaj Hareketi	74
1.4.3. Arya Samaj Hareketi.....	74
1.4.4. Rama Krişna Misyon Hareketi.....	75
1.4.5. Hindistan'ın Bağımsızlığı Sonrasındaki Hinduizm.....	76
İKİNCİ BÖLÜM	78
ARYA SAMAJ HAREKETİ, KURUCUSU SVAMİ DAYANANDA SARASVATİ VE ONUN İSLÂM ELEŞTİRİLERİ.....	78
2.1.1. Svami Dayananda Sarasvati; Doğumu ve Hayatı	78
2.1.2. Eğitim Seyahatleri ve Yaptığı Faaliyetleri	82
2.1.3. Dayananda'nın Eğitimi ve Hocaları.....	85
2.1.4. Dayananda'nın Toplumsal Dinî Faaliyetleri.....	86
2.1.5. Bir Reformcu Olarak Dayananda.....	88
2.1.6. Dayananda'nın Münazaraları	91
2.1.7. Dayananda'nın Öğretileri.....	92
2.1.8. Dayananda ve Eserleri	96
2.2. Arya Samaj Hareketi.....	99
2.2.1. Arya Samaj'ın Kurulması	99
2.2.2. Arya Samaj'ın Hinduizm'deki Yeri	101
2.2.3. Arya Samaj'ın On Altın Kuralı	102
2.2.4. Arya Samaj'da Dinsel Törenler ve İbadetler.....	103
2.2.5. Arya Samaj'ın İdare Yapısı.....	105
2.2.6. Arya Samaj ve Sosyal Hizmetleri	107
2.2.7. Arya Samaj ve Eğitim Faaliyetleri	109
2.2.8. Arya Samaj ve Shuddhi Hareketi.....	110
2.2.9. Dayananda'nın Takipçileri.....	113
2.2.10. Arya Samaj Hareketindeki Bölünme ve Günümüzdeki Durumu	115
2.3. Dayananda'nın Başyapıtı Satyarta Prakaş'ın Özeti	116
2.3.1. Birinci Bölüm	116
2.3.2. İkinci Bölüm	117
2.3.3. Üçüncü Bölüm	118
2.3.4. Dördüncü Bölüm.....	119

2.3.5. Beşinci Bölüm.....	120
2.3.6. Altıncı Bölüm	121
2.3.7. Yedinci Bölüm.....	122
2.3.8. Sekizinci Bölüm.....	123
2.3.9. Dokuzuncu Bölüm	124
2.3.10. Onuncu Bölüm.....	124
2.3.11. On Birinci Bölüm.....	125
2.3.12. On İkinci Bölüm	126
2.3.13. On Üçüncü Bölüm	127
2.4. On Dördüncü Bölüm: Dayananda'nın İslâm'a Yönelik Eleştirileri	127
2.4.1. Kur'ân ile İlgili Eleştirileri	128
2.4.2. Allah Tasavvuru ile İlgili Eleştiriler	130
2.4.3. Peygamber Muhammed ile İlgili Eleştiriler	131
2.4.4. Kur'ân'daki Peygamberlerin Mucizeleri ile İlgili Eleştiriler	132
2.4.5. Kur'ân'daki Bilimsel Bilgiler ile İlgili Eleştiriler.....	133
2.4.6. Savaş Âyetleri ile İlgili Eleştiriler.....	134
2.4.7. Ka'be ve Cami ile İlgili Eleştiriler	135
2.4.8. Âhiret Konuları ile İlgili Eleştiriler.....	136
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	138
ARYA SAMAJ'IN ELEŞTİRİLERİNE MÜSLÜMAN ÂLİMLERİN VERDİĞİ CEVAPLAR/TEPKİLER.....	138
3.1. Mevlânâ Muhammed Kâsım Nanevteví.....	138
3.1.1. Dinî Faaliyetleri	138
3.1.2. İslâm Savunucusu Olarak Kâsım Nanevteví.....	140
3.1.3. Kâsım Nanevteví'nin Münazaraları	141
3.1.4. Kitap Yoluyla Yapılan Reddiyeler.....	142
3.1.5. Diyobend Hareketi	144
3.1.5.1. Hareketin Dinî ve Sosyal Faaliyetleri	146
3.1.6. Kâsım Nanevteví'nin Arya Samaj'ın İtirazlarına Verdiği Cevaplar	148
3.1.6.1. Allah Tasavvuru ile İlgili İtirazlara Verilen Cevaplar.....	148
3.1.6.2. Kur'ân'daki Nesih Konusu ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap	149
3.1.6.3. Ahiret İnancı ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap	150
3.1.6.4. Cennet Nimetleri ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap	151
3.1.6.5. Kâinatın Yaratılışı ve İnsanın Kurtuluşu ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap	154
3.1.6.6. Ruh ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap.....	155
3.1.6.7. Ölülerin Defnedilmesi ile İlgili İtiraza Verilen Cevap	157
3.1.6.8. Şeytan ile İlgili İtiraza Verilen Cevap.....	158
3.1.6.9. Ka'be ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap.....	159
3.1.6.10. Et Yeme Konusu ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap	160
3.2. Senâullâh el-Amritsarî	164

3.2.1. Din Anlayışı.....	165
3.2.2. Dinî faaliyetler; Münazaralar	165
3.2.3. Pakistan’a Hicreti ve Vefatı	167
3.2.4. Ehl-i Hadis Ekolü.....	168
3.2.4.1. Temel Fikirleri	169
3.2.4.2. Dinî Faaliyetleri	170
3.2.5. Arya Samaj’ın Ortaya Attığı Şüpheler ve Amritsarî’nin Bu Şüphelere Verdiği Cevaplar	171
3.2.5.1. Arya Samaj’ın İslam Tevhidine Yönelik Ortaya Attığı Şüpheler ve Amritsarî’nin Bu Şüphelere Verdiği Cevaplar	171
3.2.5.2. Kâ’be ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap	174
3.2.5.3. Hz. Peygamber ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap	175
3.2.5.4. Âhiret Konusu İle İlgili Şüphelere Verilen Cevap	177
3.2.5.5. Cihat ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap	178
3.2.5.6. İslâm Kadın Hukuku ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap	182
3.2.6. Arya Samaj’ın İnanç Esaslarının Reddedilmesi	184
3.2.6.1. Maddenin Ezeli Oluşunun Reddedilmesi	185
3.2.6.2. Ruhun Ezeli Oluşunun Reddedilmesi	187
3.2.6.3. Âlemin Yaratılışının Teselsülünün (Art arda olması) Ezeli Oluşunun Reddedilmesi	188
3.2.6.4. Reenkarnasyon İncancının Reddedilmesi	189
3.2.6.5. Arya Samaj’ın Niyog’unun Reddedilmesi	192
3.2.6.6. Arya Samaj’ın Dul Kadınlar ile ilgili Hükümlerinin Reddedilmesi	193
3.2.6.7. Arya Samaj’ın Evlilik Hükümlerinin Reddedilmesi	195
3.3. Arya Samaj’ın “Shuddhi Hareket”ine Karşı Müslümanların Tepkileri	197
3.3.1. Diyobend ve Tebliğ faaliyetleri	199
3.3.1.1. Mevlânâ Eşref Ali Thanevi	201
3.3.2. Cemiyetü’l Ulemâ-i Hind ve Tebliğ faaliyetleri	201
3.3.3. Birelvi Ekolü ve Tebliğ Faaliyetleri.....	202
3.3.3.1. Temel Fikirleri	203
3.3.3.2. Dinî Faaliyetleri	204
3.3.3.3. Hoca Hasan Nizami	204
3.3.4. Ebu’l A’lâ el-Mevdûdî ve Cemâat-i İslâmî.....	206
3.3.5. Mevlânâ Abdülbârî ve Firengî Mahal Medresesi.....	208
3.3.6. Tebliğ Cemaati.....	208
Sonuç	210
KAYNAKÇA	215

ÖNSÖZ

Hint Alt Kıtası, tarihin ilk dönemlerinden itibaren farklı medeniyetleri ve kültürleri bünyesinde barındıran bir coğrafyadır. Dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturan bu bölgede çeşitli din ve ideolojilere mensup milyonlarca insan yaşamını sürdürmektedir. Dinler Tarihi alanı için canlı bir laboratuvar konumunda olan bu coğrafyada ortaya çıkan dinlerin bilinen en eskisi Hinduizm'dir. İlk izleri milattan önceki yıllara dayanan ve belli bir kurucusu bulunmayan Hinduizm'in, yıllar içerisinde Hint Alt Kıtası'nda gelip geçen farklı kültürlerin ve inançların etkisi altında oluşmuş ve gelişmiş bir din ya da bir yaşam tarzı olduğu ifade edilebilir. Hinduizm'de farklı dönemlerde birçok din ve reform hareket ortaya çıkmıştır.

Hint Alt Kıtası'nda yaygın olan sayı bakımından en büyük ikinci din İslâm'dır. Bölgeye, Hz. Peygamber zamanında ticaret yapan Müslüman tüccarların Hint limanlarına uğraması yoluyla başlayan İslâm'ın gelişi; çeşitli sufiler ve alimlerin tebliğ faaliyetleri ve farklı Müslüman hükümdarların fetih hareketleri ile gelişerek devam etmiştir. Hristiyanlık ise, XVIII. yüzyılın sonlarında İngiliz işgalci güçlerinin Hint Alt Kıtası'na gelmesiyle birlikte bu Alt Kıta'da yayılmaya başlamıştır. Kendi içerisindeki tutarsızlıklar ve bu iki dinin yoğun faaliyetleri sonucu Hinduizm kendi topraklarında zemin kaybetmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Hinduizm'de yaygın hurafelere karşı çıkmak ve Hinduizm'i yabancı işgalinden kurtarmak gibi amaçlarla farklı reform hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerden en önemlisi, Svami Dayananda tarafından kurulan Arya Samaj Hareketi'dir. Diğer dinlere ve özellikle İslâm'a karşı şiddetli bir tavır sergileyen bu yapıya, çeşitli İslâmî hareketler de İslâm'ı savunma adına karşılık vermişlerdir.

Türkiye'de fazla tanınmayan Arya Samaj Hareketi'nin İslâm karşıtı faaliyetlerini ve Müslüman âlimlerin tepkilerini konu edinen bu çalışmamız, bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmı araştırmamızın amacı, önemi, sınırları, yöntemi ve kaynaklarına dair bilgiler ihtiva etmektedir. Birinci bölümde, Hint Alt Kıtası'nda İslâm öncesi dinî yapı: Hinduizm'in tarihsel gelişimi, İslâm'ın Hindistan'a girişi, Hindu-Müslüman ilişkileri ve etkileşimi, Hinduizm'in Modern Dönemi ve öne çıkan reformcu hareketleri gibi konular üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, söz konusu Arya Samaj Hareketi ve bu hareketin

kurucusu Dayananda Sarasvati'nin hayatı, dini faaliyetleri ve İslâm'a yönelik eleştirilerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Arya Samaj'ın İslâm'a yönelik eleştirilerine karşı Mevlana Muhammed Kasım Nanevtevi ve Senâullah Amritsari'nin vermiş oldukları cevaplar, belirli maddeler halinde toplanarak özet bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde Arya Samaj Hareketi'nin Müslümanları Hinduizm'e döndürmek için başlatmış olduğu “Shudhi Hareketi” ve bu harekete karşı çeşitli İslâmî cemaatler ve âlimlerin yaptığı tebliğ faaliyetleri de incelenmiştir. Sonuç kısmında ise, araştırmada ulaşılan neticeler özet halinde sunulmaya çalışılmıştır.

Burada tezimin danışmanlığını yapan, çalışmanın her safhasında gerekli uyarılar ve önerilerle yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Sami Baybal'a, kıymetli fikirlerinden ve zengin bakış açılarından istifade ettiğim Prof. Dr. Ali İhsan Yitik'e ve Doç. Dr. Cemil Kutlutürk'e, tezimi baştan sonra okuyup gerekli düzeltmelerle yardımcı olan kıymetli Fatih Güngör'e ve araştırma konumuzun belirlenmesinden yazımına kadar her merhalesinde bana yol gösteren ve her türlü destek sağlayan bütün dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca zor şartlar altında bana maddî ve manevî destek veren aileme ve doktora eğitimim süresi boyunca eğitim, barınma ve burs yardımı ile okuma imkânı sağlayan “Türkiye Bursları/ YTB” ye de şükranlarımı bildirmek isterim. Bilhassa böyle bir çalışma yapmaya muvaffak kılan Âlemlerin Rabbi Allah'a sonsuz övgüler ve şükürler arz ederim. Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

HANEEF CHUNDUNNUMMAL MUHAMMAD
KONYA-2019

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.e	: aynı eser
a.mlf	: aynı müellif
b.	: bin, İbn
bk.	: bakın
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
md.	: madde
Prof.	: Profesör
s.	: sayfa
sy.	: sayı
vs.	: vesaire
y.	: yıl
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

a) Araştırmanın Konusu

Çalışmamızın konusunu, farklı dinlerin bir arada yaşadığı topraklardan biri olan Hindistan’da en büyük din olan Hinduizm içerisinde 19.yüzyılda Svami Dayananda Sarasvathi’nin önderliğinde oluşturulan ve bir reform hareketi olan “Arya Samaj” ve bu hareketin yoğun misyonerlik faaliyetlerine karşı Müslüman âlimlerin gösterdiği tepkileri teşkil etmektedir.

Dayananda Sarasvati, başyapıtı olan “Satyarta Prakaş” (Hak Işığı) adındaki eserinin 14. bölümünde İslâm dinine karşı birtakım iddialar ortaya atmaktadır. Bu iddialara çağın büyük İslâm âlimleri tepki göstermiş, hattâ bazı âlimler bu esere reddiyeler dahi yazmışlardır. Ayrıca, yıllardır Müslüman âlimlerin ve sufilerin önderliğinde başlatılan İhtida hareketleri sonucu Müslüman olan Hinduları Hinduizm’e geri döndürmek amacıyla “Şuddhi Hareketleri” (Temizleme Hareketi) başlatan bu akımın liderleriyle Müslüman din adamları arasında ciddi tartışmalar gündeme gelmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmamızda, Hindu reformcu akım olan Arya Samaj Hareket’inin, dinî, sosyal ve misyonerlik faaliyetleri ve bunlara karşı Müslüman âlimlerin tepkileri ele alınmıştır. Ayrıca, bu bağlamda Hindu-Müslüman ilişkilerine de yine araştırmada genel olarak yer verilmiştir.

b) Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kültürler ve mezhepler arası çatışmaların gittikçe yaygınlaştığı küresel dünyamızda farklı dinlerin ve kültürlerin bir arada yaşaması için din mensupları arasındaki müspet ilişkiler ve karşılıklı anlayışlar son derece önemlidir. Çalışmamızda, Hinduizm ve İslâm arasındaki ilişkiler, Türkiye’de fazla tanınmamış bir Hindu reformcu hareket olan Arya Samaj’in ideolojik eylemleri ve bunlara Müslüman din adamlarının gösterdiği tepkiler incelenerek, Hindistan’daki din temelli toplumsal çatışmaların kaynağına ışık tutmak amaçlanmıştır. Diğer taraftan bu

çalışma, Arya Samaj Hareketi'ni çeşitli yöneriyle doğru olarak tanıtmak süretiyle Yeni Dini Hareketler'e farklı bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma gerek Hindistan coğrafyasında gerekse Türkiye'de büyük önem taşımaktadır. En kadim dinlerden biri olarak sayılan Hinduizm'i Hintliler asırlardır bir din olarak değil, bir yaşam tarzı olarak kabul etmişlerdir. Hinduizm'de diğer dinlerde olduğu gibi net bir inanç sistemi ve ibadet şekillerinin olmaması, bu kabulü destekler mahiyettedir. Bu durum Hinduizm'in kendi içerisinde farklı inanç sistemlerini benimseyen çeşitli akımların ve reformcu hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece Brahman üstünlüğünü temel prensip olarak kabul eden ve geleneksel Hinduizm'i temsil eden "Arşa Bharata" kültüründen uzaklaşmıştır. Yine İslâm ve Hristiyanlık gibi dinlerle temas da bu dini iyice zayıflatmıştır. Bu nedenle 19.yüzyılın başlarında Arya Samaj gibi radikal tavrı benimseyen reformcu hareketler Hinduizm'i yabancı etkisinden korumak adına harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda özellikle sosyal aktivistlerin ve din adamlarının eleştirilerine maruz kalan "kast sistemi" ve "sati" gibi Hinduizm'in geleneksel yapısında yer alan birçok uygulamayı ve putperestlik olarak nitelendirilen heykellere tapınmayı reddederek, tüm bunların yeniden yorumlanması gerektiğini savunmuşlardır. Bu tutum modern Hinduizm'in doğuşuna sebep olmuştur. Dolayısıyla Modern Hinduizm'i tanımak için Arya Samaj gibi modern akımları da tanımak mecburiyetindeyiz.

Arya Samaj gibi hareketlerin son dönemlerde Hindistan'ın bir Hindu ülkesine dönüşmesini ve mescitlerin yıkılmasını savunan Raştriy Svayam Sevak Sang (RSS) , Vishwa Hindu Parişat (VHP) ve Shivsena gibi Hindu radikal siyasî partilerin ideolojik alt yapılarının oluşumuna katkı sunduğu söylenebilir.

Hindistan'daki genel dinlerarası ilişkilerle ilgili akademik çalışmalara bakıldığında Hristiyanlık-İslâm ilişkisiyle ilgili dünya dillerinde pek çok çalışmanın yapıldığı görülür. Ancak aynı şeyi Hinduizm-İslâm ilişkileriyle ilgili söylemek mümkün değildir. Zira Hindularla Müslümanlar arasında yapılan tartışmalar-ki bu tartışmaların çoğu Arya Samaj liderleriyle olmuştur- konusunda yapılmış uluslararası akademik çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Türkiye'de de alanda yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Hattâ kitap olarak sadece İslâm karşıtı bazı yazarların, Arya

Samaj Hareketi'nin kurucusu Dayananda Sarasvati'nin “Satyarta Prakaş” adlı kitabında öne sürdüğü İslâm eleştirilerini kendi yorumlarıyla birlikte yeniden gündeme getirdikleri tek taraflı bir çalışmadan bahsedilebilir. Bu konuda Arya Samaj mensupların İslâm eleştirilerine Hint Alt Kıtasından özellikle Dar'ul-Ulûm Diyobend İslâm Koleji'nin kurucusu Mevlana Kasım Nanevtevi ve Ebu'l Vefa Senâullâh Amritsarî gibi âlimlerin çeşitli reddiyeleri olmuştur. Onların yazmış oldukları ve çoğunluğu Urduca olan bu eserleri tanınmanın Dinler Tarihi alanına ayrı bir katkı sunacağını umuyoruz.

c) Araştırmanın Sınırları

Çalışmamızın evrenini, Arya Samaj Hareketi ve ona karşı çıkan Diyobend Ekolü , Birelvi Ekolü ve Teblig Cemaati gibi İslâmî hareketlerin ortaya çıktığı yer olan Kuzey Hindistan eyaletleri oluşturmaktadır. Ayrıca büyük bir coğrafyaya sahip olan Hindistan'ı göz önünde bulundurduğumuzda ülke genelini bir evren olarak seçmemiz mümkün görülmemektedir. Çalışmamızın zamansal çerçevesi olarak da, 1875-1947 yılları arasındaki zaman dilimi merkeze alınacaktır.

Burada dikkat çekmemiz gereken bir husus da, Hinduizm'in binlerce yıla dayanan tarihe ve karmaşık bir din yapısına sahip olması gereğidir. Bu durum, konunun tek başlık altında ve sade bir şekilde ele alınıp incelenmesini imkansız kılmaktadır. Nitekim milâttan önceki yıllarda başlayan Veda Dönemi'nden, Arya Samaj gibi farklı reformcu hareketlerin ortaya çıkışına sahne olan yakın tarih (Modern Dönem)'e kadar olan uzun bir zaman dilimini kapsayan bu dinin tarihsel seyrinin çeşitli Dinler Tarihçileri tarafından farklı şekillerde¹ tasnif edildiği görülmektedir. Biz ise bu çalışmamızda, Hinduizm'in tarihsel gelişimini, bu dinin inanç esaslarının ve ritüellerin teşekkülünde ve gelişiminde önemli rol oynayan kutsal kitapların ortaya çıkış süreçlerini dikkate alarak anlatmaya çalıştık.

¹ Kimi araştırmacılar Hint Alt Kıtasında hâkim olan farklı krallıkların ve imparatorlukların hüküm sürdükleri dönemleri esas alırken; kimileri ise, Hinduizm'deki kutsal kitapların teşekkül süreçlerini esas almıştır. Bunların yanı sıra bazıları Veda/ Eski Hinduizm ve Genç Hinduizm olarak da tasnif etmişlerdir.

Bu araştırmada sadece Arya Samaj Hareketi'nin İşlâm eleştirileri incelendiğinden, diğeri Hindu hareketlerinin ve din adamlarının İşlâm eleştirileri kapsam dışında tutulmuştur. Bu eleştirilere verilen cevaplardan ise sadece Müşlûman âlimlerden Mevlana Kasım Nanevtevi ve Senâullâh el-Amritsarî'nin Arya Samaj'ın kurucusu Dayananda Sarasvati'nin İşlâm eleştirilerine karşı yazmış oldukları reddiyeler esas alınmıştır.

d)Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamız, Dinler Tarihi alanındaki bir çalışma olması nedeniyle, bu alanın has metotlarından olan nitelendirici/deskriptif metodun yanısıra yerine göre tarih, karşılaştırma, filoloji ve fenomenolojik metotlara da başvurulmuştur. Çalışmamızın ana temasının Hinduizm /Arya Samaj ile İşlâm arasındaki dinî tartışmalardan oluşması nedeniyle, özellikle her iki tarafın görüşlerini aktarırken objektif olmaya azamî gayret gösterdik.

Arya Samaj Hareketi'nin kurucusu Dayananda Sarasvati'nin İşlâm'a yönelik eleştirilerini ve Müşlûman âlimlerin tepkilerini incelemekten önce, konunun daha iyi anlaşılması için Hindularla Müşlûmanlar arasındaki ilişkilerden bahsetmeyi uygun gördük. Bunu yaparken de söz konusu bu iki dinin, Hint Alt Kıtasına girmesini, yayılmasını ve birbiriyle etkileşimini tarihsel çerçeve ile tasvir etmeye çalıştık.

Araştırmamızda tüm bu konuları ele alırken öncelikle ilgili konunun anlatıldığı ana kaynaklardan daha sonra tâlî kaynaklardan istifade ekilmiştir. Dil olarak daha çok Urduca, Malayalamca, İngilizce ve Arapça kaynaklar kullanırken; konumuzla ilgili fazla çalışma bulunmadığından Türkçe kaynaklar sınırlı kalmıştır.

Hinduizm'in tarihsel gelişim süreçleri içerisinde konumuzla doğrudan ilişkili olan dönemler Orta Çağ ve Modern, dönemlerdir. Orta Çağ Döneminin önemli gelişmelerinden biri de Hint Alt Kıtasına İşlâm'ın girişi ve yayılışıdır. Çalışmamızda Alt Kıta'ya İşlâm'ın girişi ve yayılışını, “Hindistan'da Tasavvuf ve Kıta'nın İşlâmlaşmasındaki Rolü” ve “Müşlûman Hükümdarların Fetih Hareketleri” olarak iki başlık altında değeriendirdik.

Hindu-Müslüman ilişkileri açısından önemli bir dönem olan Orta Çağ dönemi ve bu dönemdeki gelişmelerden söz ettikten sonra asıl mevzuya giriş yapmadan önce Hinduizm'in Modern Dönemi'nde ortaya çıkan önemli reformcu hareketler hakkında da kısaca bilgi vermeye çalıştık.

İkinci Bölümde ise Arya Samaj Hareketi'nin kurucusu olan Svami Dayananda'nın hayatı, dinî faaliyetleri, Arya Samaj Hareketi, Dayananda'nın başyapıtı olan “Satyarata Prakaş”ın özeti ve İslâm'a yönelttiği eleştirilerden bahsettik. Arya Samaj Hareketi hakkında din, mezhep, akım ve reformcu hareket gibi farklı nitelendirmeler yapılmıştır. Biz ise bu çalışmamızda Arya Samaj'ı kendilerin kullandığı “Hinduizm'i sonradan yayılan batıl inançlardan ve hurafelerden arındırmak”, “Vedalara dönmek” gibi sloganlardan hareketle Hinduizm'in reformcu bir hareketi olarak ele aldık.

Dayananda'nın biyografi bilgileri için kullandığımız temel kaynak, kendisinin yazdığı otobiyografisidir. Bu otobiyografi, Dayananda'nın “Satyarta Prakaş” adlı eserinin Durga Prasad tarafından yapılan İngilizce tercümesinde ve Dayananda'nın yaptığı konuşmaların toplamı olan “Sermons Delivered by Dayananda” adlı kitapta yer almaktadır.

Çalışmamızın temel hareket noktasını oluşturan, Dayananda'nın İslâm eleştirileri, onun başyapıtı olan “Satyarta Prakaş” adlı kitabının on dördüncü bölümünde yer almaktadır. Çalışmamızda, Dayananda'nın eleştirilerini anlatmadan önce onun temel fikirlerini kavramak açısından eserinin kısa bir özetini verdik. Satyarta Prakaş'ın ilk on bölümü, Veda yorumu niteliği taşıyan ve Arya Samaj Hareketi'nin temel dinî inançları hakkındaki bilgileri içerirken; son dört bölümü ise, gerek Hinduizm açısından yerli dinler olan Sihizm ve Budizm gibi dinler ve bazı mezheplere gerekse Hinduizm açısından yabancı dinler olan Hristiyanlık ve İslâm'a yönelik eleştirileri içermektedir.

Satyarta Prakaş, Hintçe kaleme alınan bir eserdir. Çalışmamızda, bu eserin İngilizce, Urduca ve Malayalamca tercümelerinden istifade ettik. Ancak tercümelerinde anlam kaymaları olduğunu düşündüğümüz yerlerde Hintçe aslına

başvurmaya çalıştık. Ayrıca, yaklaşık yüz altmış madde halinde yazılan eleştirilerin çoğunun tekrar mahiyetinde olması nedeniyle okuyucunun daha iyi anlayabilmesi için bu eleştirileri, Allah Tasavvuru, Peygamber, Kur'ân gibi dokuz başlık altında toplayıp incelemeye çalıştık. Yine aynı şekilde Satyarta Prakaş'ın faydalandığımız nüshalarının sayfa sayıların farklı olması hususu göz önünde bulundurularak, dipnotta her eleştirinin madde numaralarını da verdik. Ayrıca Dayananda'nın eleştirilerini aktarırken, İslâm savunucu bir metot kullanmadan, deskriptif bir metotla olduğu gibi aktarmaya gayret gösterdik.

Ayrıca, Bu bölümde Arya Samaj'ın İslâm eleştirilerinden bahsederken Dayananda'nın "Satyarta Prakaş" adlı kitabındaki eleştirileriyle yetindik. Çünkü Dayananda'dan sonraki Arya Samaj liderlerin İslâm eleştirilerinin, Dayananda'nın ortaya attığı eleştirilerin tekrarı mahiyetinde olduğu gözlemlenmiştir.

Üçüncü Bölümde ise, Arya Samaj'ın eleştirilerine Müslüman âlimlerin verdiği cevaplardan bahsettik. Arya Samaj'a karşı münazara ve reddiye faaliyetlerinde bulunan önemli Müslüman âlimler, Diyobend âlimlerinden Mevlânâ Kâsım Nanevteví ve Ehl-i hadis âlimlerinden Senâullâh Amritsarî ve bazı Kadiyânî âlimlerdir. Fakat Kadiyânîlerin Arya Samaj'a karşı yaptıkları faaliyetlere çalışmamızda yer vermedik. Çünkü Hint Alt Kıtasındaki Müslüman âlimlerin genel kabûlüne göre Kadiyanîler İslâm dairesinin dışındadır.

Arya Samaj Hareketi'nin kurucusu Dayananda Sarasvati ile aynı dönemde yaşamış olması ve münazaralarda bulunması yönüyle, Mevlâna Muhammed Kâsım Nanevteví'nin cevaplarına öncelik verdik. Nitekim Arya Samaj Hareketi'ne en etkili şekilde karşılık verenlerin, Kâsım Nanevteví gibi Diyobend âlimleri olduğu tespit edilmiştir.

Arya Samaj'ın İslâm eleştirilerine cevap veren diğer önemli bir Müslüman âlim, Ebu'l Vefâ Senâullâh Amritsarî'dir. Hindistan'daki önemli İslâmî ekollerden Ehl-i hadis ekolüne mensup olan Amritsarî, hayatının büyük çoğunluğunu Müslümanlar arasındaki batıl fırkalarla ve diğer dinlerle yapılan sözlü ve yazılı münazaralarla geçirmiştir. Özellikle, Dayananda'nın "Satyarta Prakaş" adlı kitabında

ortaya attığı eleştirilere reddiye olarak yazdığı “Hak Prakaş” adlı bir kitap, onun bu alandaki en önemli eserlerinden birisidir. Çalışmamızda, Amritsarî’nin verdiği cevapları incelemeden önce, kendisinin kişisel hayatından ve onun mensup olduğu Ehl-i hadis ekolünden kısaca bahsettik.

XX. yüzyılın başlarında Hindu-Müslüman ilişkileri açısından en önemli gelişmeler, Müslümanları Hinduizm’e döndürmek için Arya Samaj’ın başlatmış olduğu “Shuddhi Hareketi” ve bu harekete karşı çeşitli İslâmî cemaatlerin ve âlimlerin öncülük ettikleri tebliğ faaliyetleridir. Çalışmamızın son kısmında, “Shuddhi Hareket”ine karşı farklı Müslüman âlimlerin tebliğ faaliyetleri hakkında bilgiler aktarırken, kendilerinin Urduca kaleme aldıkları eserleri esas aldık.

d) Araştırmanın Kaynakları

Hinduizm’in tarihsel gelişimi ve inanç esaslarıyla ilgili konularda yararlandığımız temel Türkçe kaynaklarından biri Ali İhsan Yitik’in “Doğu Dinleri” kitabıdır. Ayrıca Kürşat Demirci’nin “Hinduizm’in Kutsal Metinleri Vedalar” ve Cemil Kutlutürk’ün “Hinduizmde Avatar İnancı” gibi kitapları, istifade ettiğimiz diğer Türkçe kaynaklardır.

Hinduizmin tarihsel gelişimi ile ilgili kullandığımız temel kaynaklardan bazıları ise, Saduseelan K Paramesvara Pillai’nin, “*Hindu Dharama Parichayam*”, M.M Akbar’ın, “*Haindavatha Dharmavum Darşanavum*”, Muhammadali Kasimi’nin “*Bharatheeya Mathangal*”, Fred W Clothey’nin, “*Religion in India: a Historical Introduction*”, Klaus K Klostermair’nin “*Hinduism a short History*” ve John R Hinnels’nin editörlüğünü yaptığı “*The Penguin Handbook of the World's Living Religions*” dır.

Hint Alt Kıtasına İslâm’ın girişi ve yayılışı ile ilgili konularda istifade ettiğimiz temel kaynaklardan bazıları; Belâzuri’nin, *Fütûhul Büldân*, Thomas Arnold’un “*The Preaching of Islâm: A History of the Propagation of the Muslim Faith*” Aziz Ahmed’in “*Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*”, Annemarie Schimmel’in, “*Islam in the Indian Subcontinent*”, Sayyid Athar Abbas Rizvi’nin “*Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*”, ve “*The Wonder That Was*

India”, Nesimi Yazıcı’nın “*İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*”, Biruni’nin “*Tahkiku Ma Li'l-Hind*”, Tara Chand’ın “*Influence of Islam on Indian Culture*”, Saha,Panchanan’nın “*Hindu-Muslim Relations in a New Perspective*”, Jawaharlal Nehru’nun, “*Discovery of India*”, Thursby, G.R’ın “*Aspects of Hindu-Muslim relations in British India—A Study of Arya Samaj Activities, Government of India Policies and Communal Conflict in the Period 1923-1928*”, ve Cemil Kutlutürk’ün “*Hint Düşüncesinde İslâm Algısı*” gibi eserleri oluşturmaktadır.

Dayananda ve Arya Samaj ile ilgili kaynaklar arasında, Lajpat Rai’nin “*The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*”, Longman Green and co., London,1915, Ganga Prasad Upadaya’nın “*The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*”, Dhanpati Pandey’in “*Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*”, Harbilas Sarda’nın “*Life of Dayananda Saraswati: World Teacher*”, Gusain H.K’ın “*Reflection on Swami Dayanand Saraswati and His Thoughts*”, Vable. D’ın “*The Arya Samaj Hindu without Hinduism*”, JM Mehta’nın “*Arya Samaj*,” gibi eserleri yer almaktadır. Fakat bu eserlerin çoğunun, Arya Samajlılar tarafından yazılmış olması nedeniyle tam anlamıyla objektif çalışmalar olduğunu söyleyemeyiz. Fakat Kenneth W. Jones’in “*Arya Dharm: Hindu Consciousness in 19th-century Punjab*” Jordens J.T.F’nin “*Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*” gibi eserlerinde daha tarafsız bir üslup benimsediği görülmektedir.

Türkiye’de Arya Samaj Hareketi ve Dayananda Sarasvati ile ilgili ciddi bir araştırmanın olmadığını tespit ettik. Fakat Cemil Kutlutürk’ün “*Hindu Düşünür Dayananda Sarasvati’nin Kur’ân’a Yönelik Eleştirileri*” konulu makalesi, Türkiye’de bu alanda bir ilk olup, yeni çalışmalar için yol gösterici niteliktedir.

Svami’nin eleştirilerine Kâsım Nanevtevi’nin verdiği cevaplar için birincil kaynak olarak, Onun yazdığı “*İntisarü’l-İslâm (Rüdûd alâ İ’tirâdât Muveccehe ila’l-İslâm)*”, “*Hüccet-i-İslâm*”, “*Kible-i Numâ*”, “*Muhavârat fîd-Dîn*”, ve “*Cevab-i Turki bi-Turki*” gibi kitapların hem Urduca nüshalarını hem de Arapça tercümelerini kullandık. Çalışmamızda, Nanevtevi’nin farklı kitaplarında verdiği cevapları yine

Allah Tasavvuru, Kur'ân, Ahiret İnancı, Et Yemek Konusu gibi on farklı başlık altında özet olarak vermeye çalıştık.

Bu konuda, Edrevî'nin “*İmâm Nânevteví Hayâtuhu ve Meâsiruhû*”, Muhammed Yakup en-Nanevteví'nin “*Muhammed Kâsım Kema Raeytühû*”, Mahbûb Rizvî'nin “*The History of Darul Uloom Deobend*”, Abdülhamit Birişik'in “*Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*”, Halid Zaferullah Daudi'nin “*Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*”, Fuad S. Naeem'in “*Interreligious Debates, Rational Theology, and The 'ulama' in The Public Sphere: Muḥammad Qāsim Nānautvī And The Making Of Modern Islam in South Asia*”, B. D. Metcalf'in “*Islamic Reuiual in British India: Deoband*” gibi eserleri istifade ettiğimiz temel kaynaklarından bazılarıdır.

Senâullâh'ın Arya Samaj eleştirilerine verdiği cevapları için kullandığımız temel kaynak onun yazdığı “*Hak Prakaş*” adlı Urduca eseridir. Bunun yanı sıra, Amritsarî'nin “*Mukaddes Resül*”, “*Usûl-i Arya*”, “*Bahs-i Tenâsüh*” ve “*Nikâhü'l Eramil*” gibi eserlerinden de faydalandık.

Konu ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar oldukça azdır. Ancak Abdülhamit Birişik'in “*Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*”, Halid Zaferullah Daudi'nin “*Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*” ve Mehmet Ali Büyükkara'nın “*Çağdaş İslâmî Akımlar*” gibi eserleri Hindistan'daki yaygın dinî cemaatler hakkında genel bilgi vermektedir.

Bu konuyla ilgili daha çok Urduca ve Arapça yazılan kaynaklardan yararlanılmıştır. Abdülmecîd Hâdim Sohdravî'nin “*Sîret-i Şenâ'î*”, Safiyyürrahman el-Mübarekpûri, “*Fitne-i Kâdiyâniyyet aôr Mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî*”, Abdülhay el-Hasenî, “*Nüzhetü'l-havâtır*”, Abdürreşîd Irâkî Sohdravî'nin “*Tezkire-i Ebü'l-Vefâ*”, Fazlurrahman b. Miyân Muhammed, “*Re'îsü'l-münâzirîn şeyhü'l-İslâm ḥazreti mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî*”, Abdülmübîn Nedvî'nin “*Mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî: Muhtaşar Ḥâlât aôr Tefsîrî Ḥidmât*”, Muhammed Murteza'nın “*Eş-Şeyh Senâullâh el-Amritsarî ve Cuhûduhu-d Deaviyye*” Amritsarî ve Ehl-i hadis ekolü hakkında geniş bilgi vermektedir.

Arya Samaj'ın Shudhi Hareketine karşı İslâmî cemaatlerin ve âlimlerin tepkileri hususunda istifade ettiğimiz temel kaynaklar Abdul Halim Siddiqui'nin "*asbab-i İrtidad*", Abdulbari'nin "*Fitna-i-Irtidad Aur Musalmano Ka Farz*", Ahmed Rıza Han'ın "*Temhid-i İmân*", "ed-Devletü'l Mekkiyee bi'l Mâddeti'l gaybiyye", "*Mefuzat*" ve "*Mecmü'a-i Resail*", Khwaja Hasan Nizami'nin, "*Da 'i-i-Islam*", Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî'nin "*Islam Ka Sarçesme-i-Kuvvet*" gibi eserlerdir.



BİRİNCİ BÖLÜM

HINDU-MÜSLÜMAN İLİŞKİLERİ (1875-1947)

1.1. Hint Alt Kıtasında İslâm Öncesi Dinî Yapı: Hinduizm'in Tarihsel Gelişimi

1.1.1. Giriş

Hinduizm'in ortaya çıktığı yer olan Hint Alt Kıtası bugünkü Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka ve Afganistan'ın bazı bölgelerini kapsayan büyük bir coğrafyadan oluşmaktadır. Kıtanın sınırları, tarihin farklı noktalarında değişime uğramıştır. Üç taraftan deniz ve kuzey tarafından ise yüksek dağlar ile çevrili bu coğrafyada, taş devrinden bu yana insan yaşamı devam etmektedir. *Vedalar*'da ve *Puranalar*'da bu kıtanın tarihi ile ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. Ancak bu bilgiler, mitlere ve kurgulara dayanarak yazıldığı için tarihî bir kaynak niteliği taşımamaktadır. Yakın tarihte yapılan arkeolojik çalışmalar, ilk taş devri ve ikinci taş devrinde Hindistan'ın farklı bölgelerinde insanların yaşadığını kanıtlamaktadır.² Hint kültürü, tarihin farklı dönemlerinde bu bölgeye göç eden birçok topluluğun ve onların farklı kültürlerinin karışımından meydana gelmektedir.³

Hinduizm'i anlatmadan önce “Hindu” kelimesinin nereden geldiğini ve bir dine ne şekilde isim olduğunu anlamamız gerekmektedir. Hint tarihinin ilk dönemlerinde, India (Hindistan) şeklinde bir isme rastlanılmamaktadır.⁴ *Vedalar*'da ve *Puranalar*'da bu bölgeyi ifade eden farklı isimler geçmektedir. Eski Arya literatüründe ise, Hindistan'ı ifade etmek için “*Bharatham*” kelimesi kullanılmaktadır.⁵ Bu kelimenin, Arya krallarından biri olan *Bharatan*'ın hükmettiği

² P.T. Srinivas Iyengar, *Stone Age in India*, Asian Educational Services, New Delhi, 1988, s. 1.

³ Muhammad T, *Bharatheeya Samsarikathinte Adiyozhukkukal*, Islamic Publishing House, Kozhikkode 2011, s. 59.

⁴ Ranbir Vohra, *The Making of India: A Historical Survey*, M.E. Sharpe, New York, 2000, s. 13.

⁵ Burjor Avari, *India: The Ancient Past: A History of the Indian Sub-Continent from C. 7000 BC to AD 1200*, Routledge, UK, 2007, s. 1.

yer anlamında kullanıldığı düşünülmektedir.⁶ Arya literatüründe Hindistan için kullanılan diğer bir isim ise “Aryaların yaşadığı yer” anlamına gelen “Arya Vartha”dır.⁷

Hindistan’ın ilk başbakanı ve tarihçisi olan Cevaharlal Nehru, bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Hindu kelimesi bizim eski literatürlerde görülmez. İlk olarak M.S. VIII. yüzyılda yazılan ve bir Hint kitabı olan bir *Tantra*⁸ kitabında görülmüştür. Orada “Hindu” kelimesi, bir dine mensup olanlar için değil bilâkis bir toplum için kullanılmıştır. Ancak *Avesta*⁹’da ve eski Farsçada “Hindu” kelimesi görüldüğü için, bu ifadenin eskiden de kullanıldığı anlaşılmaktadır. O devirde ve ondan sonraki binli yıllarda bu kelime, *Sindu* nehrinin yakınında yaşayanlar için kullanılmıştır. Hindu, Hindistan, İndos, İndia gibi kelimeler, İngilizcede “İndus” olarak bilinen nehrin Hintçedeki ismi olan ‘*Sindu*’ kelimesinden türetilmiştir.”¹⁰

Farsçada “s” harfi “h” olarak okunduğu için “Sindu” kelimesi daha sonra “Hindu” şekline dönüşmüştür.¹¹ Daha sonra bu kelimeyi Grekler “İndika” olarak okumuş ve sonrasında Avrupalılar da İndia olarak okumuşlar ve bu kullanım yaygınlık kazanmıştır. Hindu kelimesinin kökeni ile ilgi en yaygın görüş budur.¹²

⁶ *Puranalara* göre iki Bharatan bulunmaktadır, bunlardan birisi, Sri Rama’nın kardeşi olan Bharatan; diğer ise, kral Duşyanda’nın oğlu olan bir başka Bharatan. Bk. Muhammad T, a.g.e., s. 63.

⁷ Muhammad T, *Bharatheeya Samsarikathinte Adiyozhukkukal*, s. 63.

⁸ Literal olarak “sistem, kural” anlamına gelen kelime, Hindu dinsel ve sihirsel metinlerini ve bunlardan çıkarılan uygulamalarına ilişkili bir ekol ismidir. Bk. Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, İsam Yayınları, İstanbul, 2017, s. 297.

⁹ Zend-Avesta, Eski İran dini olan Zerdüştlüğün kutsal kitabının şerhidir. <https://www.oxfordreference.com/search?q=zend+avesta&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>, 27.01.19, (Erişim Tarihi).

¹⁰ Jawaharlal Nehru, *Discovery of india*, Viking Publications, New Delhi, 2004, s. 95.

¹¹ Mesela Sanskritçedeki “sena” Farsçada “hena” yine “soma” kelimesi “homa” olarak da okunuyordu. Yine Arapçada da Hindistan’ı ifade etmek için “Hind” kelimesi kullanılıyordu. Araplar arasında Hint kılıçları çok meşhurdur ve onlar onu “*muhannad*” (Hint yapımı) diye adlandırmıştır. Cahiliye dönemi Arap şairlerinin şiirlerinde de bu görülmektedir. Bk. Muhammad Arif Mahmood Husain, *Annakdul Edebiyy ve Makaisuhû fi Ahdi Resulillah ve Asril Hilafeti Raşide*, Medine: el Camiat’ul İslâmiyye, 1403(h), s. 277.

¹² Swami Vivekananda, *The Complete Works of Swami Vivekananda*, 8 Cilt, Calcutta: Advaita Ashrama 1962, s. 228; Saduseelan K Paramesvara Pillai, *Hindu Dharama Parichayam*, Sri Rama Kişra Madam, Trissur, 2001, s. 12.

Bazı Hint tarihçileri ise bunu reddederek, “Hindu” kelimesinin Sanskritçe asıllı kelime olduğunu ileri sürerler. Bunlara göre “*Hindu*” kelimesi, Himalayalar ile güneyde Hint Okyanusu arasındaki yeri ifade etmektedir.¹³

Görüldüğü üzere her iki görüşe göre de “Hindu” kelimesi bir din ismi değil, aksine belli bir coğrafyaya ve o coğrafyada yaşayan topluma verilen isimdir. Daha sonra Hindistan’a gelen yabancıların orada yaşayanların kültürünü görerek, bu kültürü “Hindu Dini” diye adlandırmış olmaları yüksek ihtimaldir. Kısaca her ne kadar “Hindu” kelimesinin kökeninin yabancı olduğu görüşü ağırlık bassa da, bu kelime artık Hinduizm’i tıpkı İslâm ve Hristiyanlık gibi bir din ya da yaşam tarzı olarak kabul eden herkesi tanımlamak için kullanılmaktadır.¹⁴ Artık Hinduizm, milyonlarca insanın benimsediği bir din ya da bir hayat tarzıdır.

Hindu tarihçiler tarafından da Hinduizm’e, yukarıdakilere benzer tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır. Bir tanımlamaya göre “*Hindu*”, Hindistan’da ortaya çıkan “*Sanatana Dharma Şastraları*”¹⁵ ve mistik “*Darşanaları*”¹⁶ tam ya da kısmen benimseyip inanan ve saygı duyan, Hindistan’ı ana vatan ve kutsal toprak olarak kabul eden ve saygı duyan kimsedir. Hindular, kendi geleneklerini, sonsuz yasa anlamındaki “*Sanathana Dharma*” ile ifade etmekte ve din ile bağlı olan her şeyi “*anâdi*” (başlangıcı olmayan) olarak görmektedirler.¹⁷ Hindistan’ın bağımsızlık lideri olan Mahatma Gandhi’de bu bağlamda şunları söylemiştir:

“Ben kendimi “*Sanantani*” Hindu olarak görüyorum. Çünkü ben, “*Veda*”, “*Upanişatlar*,” “*Puranalar*” ve bütün Hindu kutsal kitapları olarak adı geçen bütün kitaplara, “*Avataralara*” ve yeniden doğuş meselesine (reenkarnasyon) inanıyorum. Kast sistemine, bugün yaygın olan olumsuz/yanlış anlamıyla değil, bana göre tam

¹³ Bu görüşe göre “Hindu” kelimesinin anlamı *Him(Himalaya) d (dakşina: güney) u(udhi:deniz)* şeklindedir. Madhava sadashiva Gol valkar, *Vijaradhara*, Ernakulam: Kurukşetra Prakaşan , s. 116.

¹⁴ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, London: One World Publications, 2001, s.10.

¹⁵ Sanatana Dharma Şastraları Hinduizm ile alakalı ahlâkî ve hukûkî kurallarını içeren, özellikle de çeşitli kastlara mensup kişilerin sahip oldukları imtiyazları, görev ve sorumlulukları izah eden kutsal metinlerin her birini ifade eden kelimedir. Cemil Kutlutürk, *Hinduizm’de Avatar İnancı*, Otto yayınları, Ankara, 2017, s. 240.

¹⁶ “Bakış, tahkikat, görüş, felsefe” anlamlarında olup Hint felsefî sistemlerini ifade eden bir kavramdır. Cemil Kutlutürk, *Hinduizm’de Avatar İnancı*, s. 239.

¹⁷ Saduseelan K Paramesvara Pillai, *Hindu Dharama Parichayam*, s. 7.

anlamıyla yani *Vedalar*daki “*Varnaşrama Dharma*”ya inanıyorum. Ben putperestliği reddetmiyorum.”¹⁸

Konuyla ilgili, bahsettiğimiz gibi farklı tanımlamalar olsa da Hinduizm’in özelliklerine bakıldığında bu tanımlamalar yetersiz kalmaktadır. Çünkü Hinduizm’in inanç sistemine ters düşen Budizm ve Caynizm dâhil farklı din ve düşünce sistemleri, şu an Hinduizm’in birer parçası olarak kabul edilmektedir.¹⁹ Hâlbuki Hinduizm, yıllardır değişip gelişerek gelen ve günümüzde değişik inanç sistemlerini ve gelenekleri de ifade eden bir kelimedir. Bu yönüyle, yani sürekli gelişmesi ve evrimsel olması yönüyle Hinduizm diğer dünya dinlerinden farklıdır. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, Hinduizm’in belli bir kurucusu, peygamberi, sabit inanç esasları ve muayyen tanrı tasavvurunun olmayışı; ikincisi ise, tüm bu konularda Hinduizm’in tarihte ve günümüzde olağanüstü bir çeşitliliğe sahip olmasıdır.²⁰

Hinduizm’in geçirdiği bu evrimi, gerek kendi içerisindeki bazı unsurların, gerekse Hinduizm ile temasa geçen diğer yabancı dinlerin ve kültürlerin etkisiyle gerçekleşmiştir.²¹ Böylece Hinduizm içerisinde farklı inanç sistemi ve ritüeller ortaya çıkmıştır. Ancak tüm bu farklılıklara rağmen bir Hindu, kendisinden farklı inançları benimseyen başka birini de Hindu olarak kabul etmektedir.²²

Hinduizm’in tarihi, bir nevi zıtlıklarla doludur. Her zaman gelişmeye ve güncellenmeye maruz kalan Hinduizm’i tek bir filizden çıkmış sayısız gövde ve böylece sayısız ağaca benzetmek mümkündür. Bu teşbih sadece Hinduizm’in çeşitliliğini değil, aynı zamanda Hinduizm’e bağlı olan bütün inanç ve kültürlerin birbirine bağlılığını da ifade etmektedir.²³

¹⁸ Gandhi MK ,*Complete Works MK Gandhi*, Cilt. XIX, Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Delhi, 1958, s. 246.

¹⁹Muhammadi Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*,Islamic Mission of Alumni of Markaz, , Malappuram , 2013, s. 24.

²⁰ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, Penguin Books, London 2010,s. 191.

²¹ Sekharipuram Vaidyanatha Viswanatha, *Hindu culture in ancient India*, Gyan Publishing House, Delhi, 2009, s. 176.

²² John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, s. 192.

²³ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, s. 193.

1.1.2. Hint Dinlerinin Kaynağı

Hint Alt Kıtasındaki din ve kültürlerin kaynağı üzerindeki tartışmalar hâlen devam etmektedir. Avrupalı bilim adamlarının bu konuya olan ilgileri, Ârîlerin asıllarının Avrupa'ya dayandığı noktasında kendi hüviyetlerini arama ve bu vasıta ile diğer milletlerden kendilerini üstün gösterme çabası ile bağlantılıdır. Hindu milliyetçiler ise “*Sanatana Dharma*” (sonsuz dharma)’nın saf bir geçmişe dayandığını ve Arya/Veda kültürünün yerli olduğunu savunmaktadırlar.²⁴

Arkeolojik kazılar tamamlanmadığından, Hint Alt Kıtası’nın din ve kültürünün kaynağı üzerinde kesin bir tespitte bulunmak güçtür. O yüzden, Hint kültürünün ortaya çıkmasında önemli rol oynayan çeşitli faktörleri ele almak yerinde olacaktır.

1.1.2.1. Av Toplulukları

Genel bir ifade ile, bütün Hint kültürünün av topluluklarından ortaya çıktığını söyleyemeyiz. Ancak taş devri dönemindeki toplulukların, daha sonraları Hint Alt Kıtasındaki insanların hayatını ve din anlayışlarını etkilediğini söyleyebiliriz.

Hint panteonundaki birçok ilâhın, tarihin farklı noktalarında avcılık ile ilgilendiğini görmekteyiz. Meselâ, Tamilnadu’daki meşhur tanrı Murukan²⁵; yine Kerala’da meşhur ilâhlardan Ayyappan²⁶ bunun en bariz örnekleridir. Ayrıca Hint mitolojisinde geçen orman hayvanları, onlar için özel bir öneme sahiptir. Hinduizm’deki önemli ilâhlardan fil yüzlü Ganeşa, yarı insan ve yarı aslan olan Narasimha bunun örneklerini teşkil etmektedir.²⁷

1.1.2.2. Tarım Topluluğu

M.Ö. 3500’den itibaren Hint Alt Kıtasının çoğu yerinde çeşitli ziraî ürünlerin yetiştirilmesine ve hayvanların evcilleştirilmesine başlanmıştır. Yine çömlekçilik,

²⁴ Saduseelan K Paramesvara Pillai, *Hindu Dharama Parichayam*, ss.8-14.

²⁵ Hinduların savaş tanrısı olarak bilinir. Bk. James G. Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, The Rosen Publishing Group, 2002, s. 655-656

²⁶ Güney Hindistan’daki özellikle Kerala’daki meşhur tanrıdır. Bk. Chandra Suresh, *Encyclopedia of Hindu Gods and Goddesses*, Sarup and Sons, 1998, s. 28.

²⁷ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, s. 15.

toplumun ekonomisinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Hindu kültüründe tarım ve çiftçiliğin önemi, dinsel argümanlardan kaynaklanmaktadır. Zira, toprağın dişil olarak algılandığı Hint mitolojisinde, Tanrıçaların kökenleri de tarıma dayanmaktadır. Ayrıca, Vişnu'nun Avataralarından Krişna aynı zamanda bir sığır çobanıdır ve “sığırların ilâhı” anlamında Govinda ismi de bulunmaktadır.²⁸

1.1.2.3. Hint-Avrupa Etkisi

Hint dini ve kültürünün kaynağı üzerindeki tartışmalardaki geleneksel yorum, Hint Avrupa toplumunun göçü ile ilgilidir. Bu anlayışa göre, M.Ö. 2000'den itibaren Hint-Avrupalı ve Hint-İranlı göçebe toplulukların Hint Alt Kıtasında din ve kültürün şekillenmesinde büyük etkisi olmuştur.²⁹

Genel olarak İran ve Hindistan kültürünü derinden etkileyen bu göçebe topluluğu, Ariler/Aryenler³⁰ olarak bilinir. Arilerin ana vatanı ve geliş tarihleri ile ilgili araştırmacılar arasında fikir birliği yoktur. Fakat M. Eliade'ye göre, “*Karadeniz'in kuzeyinde Karpatlar ile Kafkasya arasında kalan bölgenin Hint-Avrupa topluluklarının, dolayısıyla Ariler'in anavatanı olduğu konusunda neredeyse bir fikir birliği söz konusudur.*”³¹ Max Müller de bu görüşü benimsemiştir. O, Ariler'in Hindistan'a gelişiyile ilgili şöyle demiştir: “*Benim teorime göre Ariler kuzey tarafından Hindistan'a gelmiştir. Onların atalarının ilk yerleşmeleri ise Kafkas bölgesi olabilir.*”³² Arilerin geliş tarihi ise M.Ö. 1200'lü yıllara dayanmaktadır.³³

²⁸ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, Routledge, New York, 2006, ss.18-19.

²⁹ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, s. 20.

³⁰ Aryenler: Sanskritçe'de “Soylu” anlamına gelen ve Hindî-Avrupâi denilen kültür ve dil topluluklarına verilen bir isimdir. Bk. Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Nüve Kültür Merkezi, Konya, 2005, s. 51-52; Ali İhsan Yitik, “*Hinduizm*” *Doğudan Batıya Düşünce Serüveni*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015, I. 635-636; Swami Harshananda, *A Concise Encyclopedia of Hinduism*, Ramakrishna Math, Bangalore 2008, I. 168-169; Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 27; Constance A. Jones; James D. Ryan, *Encyclopedia of Hinduism*, Facts On File Inc., NewYork 2007, s. 47.

³¹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar veDüşünceler Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009, 1.Cilt, s. 123;Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, ,s. 25.

³² Abbe Dubois (1770-1848) 1792-1823 arasındaki bir zaman diliminde Hindistan'da kalmış ve Hinduların gelenekleri ve ritüelleri hakkında yeterince bilgi toplamış ve Fransızca da bir kitap yazmıştır. Bu el yazmasını, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi satın almış ve Max Müller'in (1823-1903) giriş notu ile 1897'de ‘Hindu Manners, Customs and Ceremonies’ adıyla İngilizce yayınlamıştır. Abbe Dubois, *Hindu Manners, Customs and ceremonies*, third ed.,Clarendon Press, Oxford,1906 ,s. 101.

Genel kabul gören bu görüş dışında Hinduizm'in ortaya çıkışı ile ilgili yeni bir teori ise, Ari işgalini reddeden ve Hindistan'ın medeniyetin beşiği olduğunu savunan görüştür.³⁴ Bazı Hint bilim adamları, bu göç teorisinin sömürgeci Avrupa'nın tezi olduğunu ve Hint Alt Kıtasındaki bütün gelişmelerin yerel unsurlardan kaynaklandığını savunmaktadırlar.³⁵ Daha çok Hint milliyetçisi olan bu bilim adamlarına göre, İndus Vadisi Uygarlığından önce de bu bölgede yerleşiminin olduğu yönündeki arkeolojik buluşlar ve Rig Veda'da M.Ö IX. Yüzyılda, çeşitli astrolojik olaylar neticesinde suların kuruyup çöle dönüşen Sarasvati Nehri ile ilgili referansların bulunması gibi farklı deliller, hem *Rig Veda*nın çok eski bir tarihe dayandığını, hem de bunun, İndo-Avrupa kültürünün kaynağı olduğunu göstermektedir.³⁶ Ancak zaten çok yaygın olmayan bu görüş Hint tarihçilerinin büyük çoğunluğu tarafından reddedilmiştir.³⁷

1.1.3. Hinduizm'in Tarihsel Gelişimi

Hinduizm'in başlangıcını ve gelişimini, bildiğimiz tarihsel ve kronolojik yöntemle tespit ve takip etmemiz neredeyse imkânsızdır. Fakat genel olarak Hindu kutsal metinlerinin ve farklı mezheplerin oluşumu ve gelişimi esas alınarak, Hinduizm'in tarihsel gelişimi, Klâsik Dönem, Ortaçağ Dönemi ve Modern Dönem olmak üzere üç kısma ayrılabilir.³⁸ Hinduizm'in temel kaidesini oluşturan kutsal kitapların çoğunun yazıya geçirildiği ve önemli inanç ve uygulama esaslarının belirlendiği Klâsik Dönemi anlatmadan önce, Hinduizm'in gelişmesine ilham verdiği düşünülen Veda Öncesi Dönemden kısaca bahsetmemiz uygun olacaktır.

İndus Vadisi Uygarlığı (M.Ö. 4000 - 1750)'yla ilgi yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan çeşitli mühürler ve heykeller, Hindistan'da ilkel

³³ Mircea Eliade, a.g.e., s. 233.

³⁴ '*In search of the cradle of civilization*' adlı kitabında Arilerin Hindistan işgalinin gerçekleşmediğini savunan çeşitli argümanlar öne sürülmektedir, G.Feverstein, S kak, and D Frawley, *In Search of the Cradle of Civilization*. Wheaton Quest Book, 1996, s. 111.

³⁵ Arya Samaj Hareketi'nin kurucusu Svami Dayananda Saraswati bu görüştedir. Dayananda Saraswati, *Satyarta Prakas*. ss 167-172; Mahendra Arya, *Beliefs of Arya Samaj*, Viçar Prakaşan, Mumbai, 2012, s. 15.

³⁶ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, s. 21.

³⁷ S.Radha Krişnan, RC Bhandarkar ve Majumdar gibi önemli Hintli tarihçileri de bu görüşü kabul etmemiştir. Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, s. 30.

³⁸ Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 32.

dinsel hayatın kaynaklarıyla ilgili ipuçları vermektedir. Bu heykellerden ve diğer çeşitli buluntulardan hareketle bugünkü Hinduizm’de görüldüğü gibi o gün de, erkek ve dişi tanrılara tapınıldığı ve bunun Hinduizm’in ilk aşaması olduğu kanaati oluşmuştur.³⁹ M.Ö. III. yy sonlarında ortaya çıkan İndus Uygarlığının yazıları tamamen çözülemese de onların farklı kültür ve inanç sistemine sahip oldukları aşikârdır. Kazılarda bulunan çok sayıdaki küçük kadın heykelleri ve sembolleri, M.Ö.5000’den itibaren yaygın olan doğurganlık tanrısı olarak yorumlanmıştır. Çokça görülen kadın heykellerin yanı sıra, boğa sembolü de özellikle mühürlerde dikkat çekmiştir. Yine dans eder şekilde tasvir edilmiş erkek heykeli ve boynuzlu, üç yüzlü tasvir edilmiş heykel de, İndus uygarlığına ait kazılarda bulunmuştur. Ancak arkeologlar, tüm bunların birer dinsel sembol olduğu konusunda bugüne kadar kesin bir sonuca varamamışlardır. Fakat, sonraki dönem Hinduizm inanç esaslarının, bu dönemin kültür ve tanrı tasavvurundan çokça etkilendiği anlaşılmaktadır.⁴⁰

1.1.3.1. Klâsik Dönem

Klâsik dönem, Hinduizm’in tarihsel gelişmesinde büyük önem arz eden bir dönem olarak kabul edilmiştir. Hinduizm’in teşekkülünden itibaren M.S. IX. yüzyıla kadar devam eden bu dönemde, Hinduizm’in belli başlı inanç ve uygulama esasları, yabancı dinlerin ve kültürlerin tesiri altında kalmadan oluşturulmuştur.⁴¹ Bu başlık altında Klâsik Dönem’in önemli aşamaları olan Vedalar, Brahmanalar, Aranyakalar, Upanişatlar, Vedangalar, İtihasalar, Puranalar ve Hindu Darşanalar ve Mezhepler dönemlerine kısaca değineceğiz.

1.1.3.1.1 Veda Dönemi (M.Ö. 2000/1500-M.Ö. 400/500)

Bu dönem, M.Ö. 1500’lerden M.Ö. 500’e kadar olan bir süreyi kapsayan, Hint-Avrupalı yarı göçebe topluluğu olan Aryaların gelmesiyle başlayan ve kutsal kitaplar olan Vedalar’ın oluşum sürecini içine alan devirdir. Bu dönemin ana omurgasını oluşturan kutsal metinleri Vedaların oluşum tarihleri konusundaki yaygın görüş, RigVeda M.Ö. 1200; Yajur Veda, Sama Veda ve Atharva Veda M.Ö. 1000;

³⁹ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, Penguin Books, London 2010, s. 194.

⁴⁰ <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism>, 27.01.19, (Erişim Tarihi).

⁴¹ Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 25.

Brahmanalar M.Ö. 800; Aranyakalar ve Upanişatlar'ın M.Ö. 600'lı yıllarda ortaya çıktığıdır.⁴²

“*Samhita*” olarak bilinen ve Hinduizm'in kutsal kitapları niteliğindeki Veda ilâhilerinin ilk nesli, dört farklı rahibin elindeydi. En eski “*Samhita*” olarak bilinen Rig Veda, “*Hotrs*”⁴³ rahipler tarafından korunuyordu. Rahipler, farklı tanrılara hitap eden bu ilâhileri, kurbanlarda ve ritüellerde kullanıyorlardı.⁴⁴ Diğer bir “*Samhita*” olan Sama Veda ilâhileri, “*Udgatrs*” olarak bilinen rahipler tarafından korunuyordu. Bu ilâhiler Hint müziğinin başlangıcı olarak bilinmektedir. Diğer bir “*Samhita*” olan Yecur Veda, “*Adhvaryu*” ismiyle bilinen rahipler tarafından nesir şeklinde korunmaktaydı. Son “*Samhita*” olan “*Adharva Veda*” ise, ritüellerin çoğunu yönetmekte olan “*Brahmana*” rahipleri tarafından korunmaktaydı.⁴⁵

Bu dönemin en büyük özelliği karmaşık bir ritüel sistemi idi. Bu ritüeller, sosyal sınıflardaki zengin adamların sponsorluğunda ve Brahminlerin liderliğinde yapılıyordu. Ritüellerde, dinî uygulamalar ve Brahman'ın üstünlüğü gibi şeylerin meşrulaştırılması için çeşitli mitler üretiliyordu. Farklı sembollerle zenginleştirilen bu ritüeller, genelde iki çeşit olarak bilinmektedir: Bunlardan biri olan “*Srauta* (toplulu ritüeller)”, farklı dönemlerde ve özel günlerde yapılan halka açık büyük ritüellerdir. Mesela “*agnihotra*” ritüeli, günlük kurban olmasına rağmen her dolunayda ve her dört ayda bir sezon değişiminde yapılıyordu. Diğer bir ritüel türü ise “*grhya* (evde yapılan)”dır.⁴⁶

Hinduizm'de görülen kast sisteminin temel şekilleri, bu dönemdeki sosyal hiyerarşiye dayanmaktadır. Bu dönemde Arya toplumunda “*Varna*” ismiyle bilinen üç sosyal sınıf mevcuttu. Birincisi, rahiplik ve eğitim-öğretim işleri ile ilgilenen “*Brahmanalar*”; ikincisi, kabile yönetimini ve korumasını üstlenen “*Kşatriyalar*” veya “*Rajanyalar*”; Üçüncüsü ise, toplumun sosyal ve ticarî işlerini yürüten “*Vaisyalar*”dır. İlk dönemlerde Aryaların yerli halk ile teması teşvik edilmemiştir. Ancak yüzyıllar sonra Aryalar, “*Dasa*” (hizmetçi) olarak adlandırılan yerli

⁴² <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism> , 27.01.19 (Erişim Tarihi).

⁴³ Rahip sınıflarından birinin adıdır. Zira o dönemde rahipler de çeşitli sınıflara ayrılmıştır.

⁴⁴ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, s. 26.

⁴⁵ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, s. 27.

⁴⁶ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, ss. 22-23.

toplumlarla birlikte olmaya başladığında, dördüncüsü olarak “*Sudralar*” sosyal sınıflamada yer almıştır.⁴⁷

Veda dönemi’nin Hinduizm’e olan en büyük katkısı Rig Veda Samhita’dır. Tanrılara olan övgü, ilâhiler, dualar ve mitler içeren Rig Veda’nın derlenmesi yüzyıllar boyu sürmüştür. Rig Veda’nın son oluşum tarihi M.Ö. 1200 olarak bilinmektedir.⁴⁸ Rig Veda’nın oluşum tarihi ile ilgili bilim adamları arasında farklı görüşler olsa da Rig Veda’nın, Hinduizm’in en eski ve klâsik kutsal kitabı olduğu konusunda hemfikirdirler. Rig Veda’nın metinleri, binlerce yıl sözlü gelenekle korunmuştur. A. A. Macdonell’e göre; “İlk dönemlerdeki dil bilgisiyle ilgili hatalar haricinde Rig Veda, yıllardır küçük meselelerde bile muhteşem doğruluğunu korumuştur.”⁴⁹

Rig Veda’nın en önemli tanrıları Agni ve İndra’dır. Rig Veda ilâhilerinin dörtte biri, İndra’ya yapılan dua ve kutsamalardır. Rig Veda’da İndra, kozmik güç, Aryalar’ın savaş lideri ve Asura’nın katili gibi üç farklı şekilde tanıtılmıştır. Asura ile olan savaş, İndra hakkındaki açıklamaların merkezi olmuştur. Bu mitolojik savaş, Veda’lar, Brahmana’lar, Upanişat’lar ve Purana’larda farklı şekillerde yer almıştır. Veda dönemindeki İndra ibadeti, yüzyıllar sonrasında Vişnu, Şiva ve Devi ibadeti olarak değiştirilmiştir.⁵⁰

Veda dönemlerindeki İndra festivalleri hakkında fazla bilginiz olmasa da bazı araştırmacılar yıllık İndra festivallerinin mevcut olduğunu zikretmişlerdir. Hint Alt Kıtası’ndaki bazı köylerde kuraklık dönemlerinde köpeklere işkence ediliyor, böylece İndra’nın, havlamalar ve bağırımları dinleyerek yağmur göndereceğine inanılıyordu. Veda’larda, İndra heykelleri hakkındaki bazı sözler olsa da ve bazı sikkelerde İndra resimleri görülmüşse de Veda dönemindeki ibadetlerin heykele dayalı olmadığı belirtilmiştir.⁵¹ Veda Yajna âyinleri, Hint dinî festivallerinde çok önemli bir yer tutmasa da bazı durumlarda hâlâ yapılmaktadır. Purana’lar

⁴⁷ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, ss. 21-22.

⁴⁸ <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism> , 27.01.19 (Erişim Tarihi).

⁴⁹ AA Macdonell, *A History of Sanskrit literature*, Kessinger Publishing, Montana ABD, 2010, s. 47; Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 57.

⁵⁰ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, ss. 62-78.

⁵¹ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s 78.

dönemindeki tapınak ibadeti, günlük dinî hayatta egemen olurken, Veda ayinleri, doğum, düğün ve ölüm gibi yaşam döngüsü ile ilgili ayinlerde yapılmaktadır.⁵²

Veda dönemi'ndeki dinî ifadeler genelde Brahmanizm olarak bilinmektedir. Ayrıca Muhafazakâr Hindular Vedayı kabul edenleri “*vaidika*” ve Vedayı kabul etmeyen, Caynist ve Budist gibileri ise, “*avaidika*” olarak adlandırmaktadırlar.⁵³

Brahmanalar Dönemi: Veda dönemi'nde sözel şekilde yaygın olan ikinci nesil kutsal kitaplar “*Brahmana*” (yaklaşık M.Ö. IX. - VII yy) olarak bilinmektedir. Bunlar, her bir rahip grubu tarafından “*samhitalar'a*” yapılan yorumlar olup, ritüellerin nasıl yapılması gerektiğini açıklayan birer Veda yorumu niteliğindedir.⁵⁴ Bu dönemde, âyin ve törenler çok önemsenmiştir. İnsanlar refahın ve evrenin düzeninin korunmasında, yalnızca tanrıya yapılan övgü ve adakların değil, sunulan kurbanların da büyük etkisinin olduğuna inanmışlardır. Bu durum, tanrıların değerlerini kaybetmesine neden olmuştur. Böylece bütün bu tanrıların üstünde Brahman denen bir varlık olduğu, evrenin anahtarının da Brahman'ı bilmek olduğu düşünülmeye başlanmıştır.⁵⁵

Aranyakalar Dönemi: Bu dönemde yaygın olan üçüncü nesil metinler, “*Aranyaka*” (yaklaşık M.Ö.VIII–VI.yy) ismiyle karşımıza çıkmaktadır. “Aranyaka”, kelime olarak “orman” demektir. Ormanların yalnızlığında oturup, Veda Mantraları üzerinde tefekkür eden Veda bilginlerinin, ortaya koydukları derin yorumlarıdır.⁵⁶ Aranyaka'ların, ormanlarda okunan kitaplar için kullanılan bir ifade olduğu da belirtilmiştir.⁵⁷

Aithereya, Kavşidaki, ve Şamkayanam adındaki Aranyakalar Rig Veda'nın Aranyaka'ları olarak bilinmektedir. Brihadaranyakam, Taitariyam, Maitrayaniyam adındaki Aranyaka'lar ise Yajurveda'ya aittirler. Diğer iki Veda'lar olan, Sama

⁵² Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 83.

⁵³ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, ss. 27-28.

⁵⁴ Fred W Clothey, *Religion in India: a Historical Introduction*, ss. 27-28.

⁵⁵ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, s.196.

⁵⁶ Muhammadali Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*, s. 38; Akbar. M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, s. 113.

⁵⁷ Keith, *Aithereya Aranyaka*, Oxford University Press, London,2005, s. 15.

Veda'nın ve Atharva Veda'nın Aranyaka'ları ise bilinmemektedir.⁵⁸ Ritüelleri derinlemesine inceleyen bu metinler, karmaşık Veda ritüellerinden uzaklaşarak, yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur.⁵⁹

Upaniştalar Dönemi: Veda dönemi'ndeki Brahmana ritüellerinin gün geçtikçe artması dolayısıyla, durumdan rahatsız olan Veda geleneğinin dışındaki Hindu bilginler, bu artışı eleştirerek, bu ritüellerin arkasında doğru bir manevî gücün olmadığını ifade etmişler ve yeni bir manevî arayış içine girerek Upaniştalar literatürünün ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır.⁶⁰

Upaniştalar için, Veda'ların sonunda yer almaları dolayısıyla “*Vedanta*” (Vedanın sonundaki) adı da verilmektedir. Gizli bilim anlamındaki Upaniştalar'ın, “Upa”, (yanında); “ni”, (altında) “şat”, (oturmak) kelimelerden türediği ve Gurunun⁶¹ yanında oturarak elde edilen bilgiler anlamına geldiği de belirtilmektedir.⁶²

Upaniştaların sayıları hakkında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bazı uzmanlar, iki yüz; bazıları ise, iki bin Upaniştanın olduğunu belirtmektedirler. Şuan mevcut olan yüz sekiz Upaniştanın en önemlisi, “*Daşopaniştalar*” olarak bilinen on Upaniştalar'dır. Ayrıca Upaniştaların ortaya çıkışı ile ilgili olarak kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte M.Ö. 700–100 yılları arasında oluşturulmuş olabileceği belirtilmektedir.⁶³

Upaniştalar, birbirinden farklı bazen de çelişkili bilgiler içerse de, genel olarak bir hakikat arayışının olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Upaniştalar'lar Brahmanizm'in ritüel ve karma anlayışını yeniden yorumlamışlardır. “*Mokşa* (kurtuluş)”nın sadece karma ile elde edilemeyeceğini açıklayan Upaniştalar,

⁵⁸ Muhammedali Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*, s. 38; Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, s. 114.

⁵⁹ Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, OneworldPublications, England 2003, s. 24; Karel Werner, *The Popular Dictionary of Hinduism*, Curzon Press, London, 2005, s. 24.

⁶⁰ Saduseelan K Paramesvara Pillai, *Hindu Dharama Parichayam*, ss. 187-194.

⁶¹ Brahmacı eğitimde, yüksek kasttan gençleri ve öğrencileri yetiştiren, manevi gücünün en yüksek noktada olduğuna inanılan kimseye denilmektedir. Bk. <https://www.kelimecim.com/anlam-bul/guru-kelimesinin-anlami>, 06.10.19 (Erişim Tarihi).

⁶² Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, s. 116; Lindsay Jones, *Encyclopedic of Religion*, 6.Cilt, Macmillan References, New York, 2005, s. 341.

⁶³ Saduseelan K Paramesvara Pillai, *Hindu Dharama Parichayam*, ss. 187-194.

“Avidhya (cehalet)” yerine “vidya/Jnana” (bilgi)’nın önemini vurgulamışlardır.⁶⁴ Ezoterik anlamlar içeren Upaniṣat’lar, sonraki dönemlerde Hinduizm’de ortaya çıkan hareketleri, özellikle Budizm ve Caynizm gibi Hindu akımları etkilemiştir.⁶⁵ Böylece “Mokṣa” için ritüeller yerine dünyevî işlerden uzaklaşma tercih edilmiş ve Hinduizm’deki mistik hayatta, “Yoga” ve “Sanyasin” gibi kavramlar önem kazanmaya başlamıştır.

1.1.3.1.2 Sutralar/Vedangalar Dönemi (M.Ö. 500/400 – M.Ö. 200)

Veda öğrenimindeki yardımcı kaynakları olan Vedangalar, Upaveda olarak da bilinmektedir. Şikṣa (Veda Mantra’larının okunuşu ile ilgili bilim), Kalpa (Törenleriyle ilgili bilim), Vyakarana (Dilbilgisi), Nirukta (Etimoloji sözlüğü), Çandass (Veda Mantraların vezinleriyle ilgili bilim) ve Jyotiṣa (Astronomi) olmak üzere altı tane Vedanga bulunmaktadır.⁶⁶

Bu dönemde, Vedanın ve Brahminlerin otoritesini ve böylece geleneksel Hinduizm’i reddeden mistik şahsiyetler ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi, Budha ismiyle bilinen ve Budizm’in kurucusu olan bilinen Sidharta Gautama’dır. Diğeri ise, Mahavira olarak bilinen ve Caynizm’in kurucusu olan Vardhamana’dır. Bunların ve bunların dışındaki mistiklerin toplumdaki etkileri gittikçe artmaya başlamıştır. Öyle ki önceleri toplumda Brahminler çok etkili olduğu halde, artık onların hayvan kurbanları ve ritüelleri bile tartışılır olmuştur. Bu dönemde reenkarnasyon doktrini de yaygınlaşmıştır.⁶⁷

Hint Alt Kıtası’nın büyük imparatorluklarından biri olan Mavrya İmparatorluğu’nun krallarının çoğu Brahmanizm’e mensup değillerdi. Özellikle Mavrya krallarının en önemlilerinden sayılan Büyük Aşoka (M.Ö. 265-238), Budist idi. Brahminlere saygı göstermekle beraber koyu bir Budist olan Aşoka sayesinde

⁶⁴ Lindsay Jones, *Encyclopaedia of Religion*, 6. Cilt, Macmillan References, New York, 2005, s. 341.

⁶⁵ Karel Werner *The Popular Dictionary of Hinduism*, Curzon Press, London, 2005, s. 8.

⁶⁶ Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, Oneworld Publications, England, 2003, s. 200; Karel Werner, *The Popular Dictionary of Hinduism*, s. 113; Muhammadali Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*, s. 50; Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darṣanavum*, Nich of Truth, Kochin, 2002, s. 136.

⁶⁷ <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism>, 27.01.19 (Erişim Tarihi).

Budizm hızla yayılmıştır. Ayrıca bu dönemde “*Ahimsa* (şiddet dışı)” ve “Vejetaryenlik” daha çok teşvik edilmiştir.⁶⁸

1.1.3.1.3 İtihasalar/ Destanlar Dönemi (M.Ö.-200-M.S. 300)

İtihasalar, Veda literatüründe anlaşılması zor olan derin bilgileri kıssa şeklinde anlatan kitaplarıdır. Bu kitaplar, insanların *Dharma*⁶⁹dan uzaklaştığı farklı döneminde onu ihya etmek için gönderilen Vişnu Avataraların hayat hikâyelerini ihtiva etmektedir. İtihasalar’ın en önemlisi, Vişnu Avataralardan Şri Rama ve Şri Krişna’nın hayat hikâyeleri olan Ramayana ve Mahabharata’dır. İtihasalar’ın yazılış tarihleri ile ilgili farklı görüşler vardır. Yukarıdaki tarihten farklı olarak “İtihasalar” M.S. 100-300 arasında yazılmıştır” diyenler de vardır.⁷⁰

Destanlar dönemini, Brahmanizm’in sona erdiği, Hinduizm’in mevcut inanç esaslarının tamamlandığı bir dönem olarak nitelendirebiliriz. Bu dönemin önemli olaylarından biri ise Smriti⁷¹lerden en kadîm olduğu düşünülen Manu-kanunnamesinin yazıya geçirilmesidir.⁷²

1.1.3.1.4 Puranalar dönemi (M.S. 300-750)

Puranalar, Hindu tanrılarının yaratılış hikâyelerini kıssalarla anlatan mitolojik eserlerdir. Onların oluşum tarihi ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazıları M.S. 300-750/1500 tarihinde yazıldığını savunurken; bazıları ise Puranalar’ın oluşumunu farklı dönemlere ayırarak, birinci dönemin M.Ö. ilk yüzyıllara dayandığını; son dönemin

⁶⁸ <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism> , 27.01.19 (Erişim Tarihi).

⁶⁹ Kelime olarak, kanun, görev, sorumluluk, din, örf, şeriat, hakikat, adalet, ahlâk, davranış ilkeleri, bir şeyin özü, hakiki doğası gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise “Kâinattaki dengeyi sağlayan ve evrendeki varlıkların mükemmel bir uyum içerisinde hareket etmelerini temin eden ezeli ebedî prensip”; “Dini metinlerinde açıklanmış ve insanlar tarafından uyulması zorunlu kurallar bütünü”; İnsanın fitratına, sosyal statüsüne ve içinde bulunduğu duruma uygun olarak davranışta bulunması,” gibi anlamları ifade etmektedir. Bk. Cemil Kutlutürk, *Hinduizm’de Avatar İnancı*, s. 240.

⁷⁰ Muhammadali Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*, Islamic Mission of Alumni of Markaz, , Malappuram , 2013, s. 54; Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, Nich of Truth, Kochin, 2002, s. 157.

⁷¹ Smriti, Hint dinî düşüncesinde ikinci en yüksek otoriteye sahip kutsal metinlerdir. Hindu kutsal kitaplardan Şruti olan Vedalar’ın aksine, bu kitaplar kaynağı beşeri olan ve hikaye, destan, efsane ve kanunnâme formunda kaleme alınmış metinleridir. Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 63; Cemil Kutlutürk, *Hinduizm’de Avatar İnancı*, s. 246.

⁷² Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 33.

ise, M.S. VII. ve XIII. yüzyıllar arasında olduğunu savunmuştur.⁷³Yaygın görüşe göre M.S. 300-1500 arasında oluşturulan Puranalar Dönemi, Hinduizm'in tarihsel gelişimi açısından çok önemli bir dönemdir. Bu dönemde Hinduizm, Hint Alt Kıtası'nda önemli ve hâkim bir din konumuna gelmiştir.⁷⁴

1.1.3.1.5. Hint Felsefe Okulları

Hinduizm'in klâsik dönemindeki en büyük gelişmelerinden biri, önemli Darşanalar/Felsefe okullarının teşekkülüdür. Kelime itibarıyla “görme” anlamında olan Darşana, dünyanın ve insanın iç özelliklerinden bahseden bir bilim ve felsefedir. Darşanalar, Vedalar'dan ve Upanişatlar'dan ilham alınarak, yaklaşık M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır.⁷⁵ O dönemde yaygın olan Varnaşrama Dharmalar ve insanın yaşadığı kederler ve üzüntüler, topluma yön veren kişileri bu sorunlar hakkında düşünmeye sevk etmiştir. “İnsan neden bu kadar üzgün oluyor? İnsan üzüntüyü nasıl önleyebilir?” gibi soruların cevapları ekseninde oluşan farklı düşünceler, Darşanaları ortaya çıkarmıştır.⁷⁶Dünya, evren, insan, ilim, fikir, hayat ve ölüm gibi birbirinden farklı hususlar *Darşanalar*'da ele alınan konulardır. *Darşanalar*, “İnsan kimdir?”, “Hayatın gayesi ve mânâsı nedir?”, “İyi ve kötü arasındaki fark nedir?”, “İnsan ve dünya arasındaki ilişki nedir?”, “Evren nedir ve nasıl ortaya çıktı?”, “Evrenin temel parçacıkları nelerdir?”, “Evren ebedî midir?”, “Evrenin yaratıcı ilâh mıdır?”, “İlâh var mı? Varsa onun özellikleri nelerdir?” gibi farklı soruların cevaplarını barındırır.⁷⁷

Darşanalar genel itibarıyla Astika ve Nastika olarak ikiye ayrılır. İlk zamanlarda Astika, bu dünyadan sonra bir âhiret âlemi olduğuna inanan için; Nastika kelimesi ise, âhirete inanmayan için kullanılıyordu. Daha sonra bu kelimeler farklı anlamlar kazanarak, Vedanın otoritesini kabul edenler Astika; kabul etmeyenler ise Nastika olarak nitelendirilmiştir. Bu tanım esas alınarak; *Samkyam*, *Nyayam*,

⁷³ PV Kane, *History of Dharmashastra*, cilt.2, ss. 835-855.

⁷⁴ Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 34, 64, Muhammedali Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*, s. 65; Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, s. 142.

⁷⁵ Önemli Hint Darşanalar'ından biri olan Şankara(ö.820)'nın Advaita Darşanası M.S. 750-1000 döneminde teşekkül edilmiştir. Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 34.

⁷⁶ Muhammedali Kasimi, *Bharatheeya Mathangal*, s. 69.

⁷⁷ K Damodaran, *Bharatheeya Çinda*, Current Books, Calicut, 2011, s. 102.

Yogam, Veyşeşikam, Purva Pimamsa, ve Vedanta, “Astika” olarak; *Lokayatha, Madyamikam, Soutrantikam, Veybhaşikam ve Ceynam*, “Nastika” olarak sınıflandırılmıştır.⁷⁸ Hint Alt Kıtasında farklı dönemlerde sayısız Darşanalar ortaya çıkmış olsa da, Şad Darşana olarak bilinen altı darşana önemlidir. Bunlar *Nyayam, Veyşeşikam, Samkyam, Yogam, Purva mimamsa, ve Vedantadır*.⁷⁹

1.1.3.1.6. Temel Hindu Mezhepleri

Klâsik Hinduizm’in önemli gelişmelerinden biri, Vişnuculuk, Şivacılık ve Şakticilik gibi üç temel mezhebin ortaya çıkışıdır. Takipçilerinin çokluğu bakımından dikkat çeken bu mezhepler, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu üç temel Hindu mezhebine kısaca değineceğiz.

1.1.3.1.6.1. Vişnuculuk

Tanrı inancı olarak Veda döneminde fazla önemli olmayan Vişnu ve Şiva sonraki dönemlerde diğer tanrılarla birlikte yaygın olarak tapınılan bir ilâh durumuna gelmiştir.⁸⁰ Vişnu, dünya refahı ile ilgilenen, iyiliksever ve dünyada manevi ve ahlaki düşüş olduğu zamanlarda tekrar hakkın dirilişi için farklı şekillerde (avatara) gelen bir tanrı olarak tanınmıştır. Vişnunun, aralarında hayvanların da bulunduğu farklı Avartara⁸¹lar olduğu bilinmektedir. Vişnu’ya tapanlara, Vayşnava/Vişnucu; ve onların grubuna da, Vayşnavizm/Vişnuculuk denilir. Bu grup halen Hinduizm’in önemli bir dinî akımı ve mezhebidir.⁸²

⁷⁸ K Damodaran, *Bharatheeya Çinda*, s. 119.

⁷⁹ Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, s. 42.

⁸⁰ Rıg Veda’da Vişnu’ya hitap edilen bazı ilahiler olmakla birlikte ona tapanlar ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Daha sonraki dönemlerde Brahmanalarda, Vişnu’nun en büyük ve en iyi tanrı olduğundan bahsedilmiştir. Upanişatlar ve Sutralarda da Vişnu çok önem kazanmış ve rahimdeki embriyoların koruyucusu olarak tanıtılmıştır. Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, One World Publications, London, 2001, s. 90.

⁸¹ Bu avataraların en önemlisi yedincisi ve sekisincisi olan Krişna ve Rama’dır. Krişna bir ilahi bebek olarak ,ney üfleyen ve çoban kızların kalbini kazanmaya çalışan yaramaz bir genç olarak; ve sonra da bir kahraman olarak bilinmektedir. Rama ise, kötülüğün simgesi olan Ravana’yı öldüren ve böylece dünyada hakkı diriltten kahraman prens olarak bilinmektedir. Hinduizm’in avatara inancına göre on avataradan dokuzu dünyaya gelmiş ve son avatara olan Kalki’nin gelişi beklenmektedir. Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 101;RG Bhandarkar, *Vaisnavism, Saivism and Minor Religious System*, Indological Book House, Varanasi, 1965, s. 13.

⁸² John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, s. 200.

Vişnuculuğ'un tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Gupta⁸³ döneminde Vişnuculuk çok ilgi görülmüştür. Bu dönemde ve ondan sonraki dönemlerde sikke ve demir paralarda Vişnuculuğ'a ait şekiller görülmüştür.⁸⁴ Vişnuculuğ'un gelişmesinde, Nathamuni, Yamnucaçarya, Ramanuca, Madhava, Ramananda ve Caitanya gibi önemli Hint düşünürlerin büyük rolleri olmuştur.⁸⁵

“Güneş Tanrı” ve “Gökyüzü Tanrı” formlarını alan Vişnu; kısmen Âri tanrısı ve kısmen de Dravida tanrısıdır.⁸⁶ Vişnucular, kendi dinlerinin gerçek Veda dini olduğunu ve kendi felsefelerinin de, Vedaların en doğru yorumları olduğunu iddia etmektedirler. Madhava'ya (M.S. XIV.yy) göre Vişnuculuk, temel olarak Ramanuja ve Purna Prajna Darşana olmak üzere iki Darşanadan oluşmuştur. Bunun dışında da farklı Vişnucu Darşanalar vardır. Sonraları bütün Vişnuculuk Darşanaların birleşme çabaları olmuş ve M.S. XIV.Yuzyılda mevcut olan bütün Vişnucu Darşanalar, dört büyük Vişnucu Darşana'ya bağlanmıştır. Bu dört Darşana, Vedanta felsefesinin farklı versiyonlarıyla da tanımlanmaktadır. Bunlar, Şri Vişnuculuk Sampradaya (Vişiştvadita), Brahma Sampradaya (Dvaita), Kumara Sampradaya (Dvaitadvita), Rudra Sampradaya (Şuddadvita)⁸⁷dir.

Vişnuculukta resim ya da heykel tapımı çok önemlidir. Vişnucular, insana benzeyen vücut ile Vişnu'yu temsil eden “Murtilerin” yanı sıra doğal fenomenlere de taparlar. Kutsal Bitki olarak kabul edilen ve tapınılan “Tulasi”⁸⁸ her bir Vişnucunun evinde ve bahçesinde yetiştirilir. Vişnu'yu temsil eden Sudarşana Çakra gibi çeşitli simgeler ve resimler vardır. Güney Hindistan'da meşhur olan Vişnu resmi, yılanların dünyası Sesa'da oturan bir Vişnu resmidir. Vişnuculuk'ta yılanın önemli bir yeri vardır. Hatta yılan için bazı tapınaklar dahi vardır.⁸⁹

⁸³ Hindistan'daki eski krallıklarından biri (M.Ö.320-600).

⁸⁴ John Gordon Melton, Martin Baumann, *Religions of the world: a comprehensive encyclopedia of beliefs and practices*, ABC-CLIO, 2002, s. 1389.

⁸⁵ Subodh Kapoor, *A Short Introduction to Vaisnavism*, Indigo books and Cosmo Publications, New Delhi, 2002, ss. 5-15.

⁸⁶ Shashi Bhushan SAHAİ, *The Hindu Civilisation*, Gyan Publishing House, New Delhi, 2010, s. 58.

⁸⁷ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, One World Publications, London, 2001, s. 92.

⁸⁸ Bir tür fesleğen.

⁸⁹ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, ss. 130-132.

Bugün Vişnuculuk, takipçi kitlesi yönünden birlikte Hinduizm'in en büyük ekolü konumundadır. Madhura'da yapılan bir Hindu festivali olan Kumbhamela'da bir araya gelen bütün Vişnucu Sampradaya üyeleri, toplanırlar ve üç yıllarına başkanlarını seçerler. Vişnuculuğun çeşitli şubeleri, Hindistan içinde ve dışında misyoner faaliyetleri yürütmektedirler. Vişnuculuğ'a ait yüzbinlerce tapınakta, milyonlarca kişi günlük ritüellerini yapmaktadırlar. Şuan Değişik Vişnucu Darşanalar ve Sampradayalar gelişmekte ve bunlar batılıların da ilgisini çekmektedir. Vişnucu hareketlerden biri olan Gaudiya Vişnucu Hareketi, Svami Bhakti Vedanta tarafından ABD de kurulmuş ve hızla yayılmaktadır.⁹⁰

1.1.3.1.6.2 Şivacılık

Hindu ilâhlardan Şiva ise, farklı avataraları olmasa da farklı ahlaki yönleri olan bir tanrıdır. Dindarlara iyilik yapan, sevgi ve iyilik tanrısı olan Şivanın aynı zamanda dünyayı yok edici bir kötü yönü de vardır. Şiva'ya tapan dindarları, Şayva/Şivacı ve onların grubu da Şayvizm/Şivacılık olarak bilinir. Bu mezhebin yayılışında dokuzuncu asrın Hint filozoflardan Şankara ve Kumarila'nın katkıları büyüktür.⁹¹

Hinduizm'deki ikinci en büyük ekol Şivacılıktır. Vişnuculuk gibi Şivacılık da yıllardır farklı gelenek ve kültürlerin birikimi ile şekillenmiştir. İndus vadisindeki Harappa uygarlığında, eski Dravida kültüründe, ilkel kabile dinleri ve Vedalarda Şivacılık ile ilgili referanslar görülmektedir. Mesela Vedalarda Şiva'ya farklı isimlerle hitap edilmiştir.⁹² Ramayana gibi destanlarda ise Şiva ve onun farklı isimleri ve vasıfları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.⁹³ Panini ve Patanjali gibi eski Hindu literatüründe de Şiva'ya tapanlar hakkında bilgiler mevcuttur.

Hinduizm'in canlanma dönemi olan Gupta Krallığı döneminde, her ne kadar kralların çoğunluğu Vişnucu olsa da bazı, Şayvist/Şivacı krallar da vardı. Meşhur

⁹⁰ RG Bhandarkar, *Vaisnavism, Saivism and Minor Religious System*, ss. 13.

⁹¹ Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 72.

⁹² Yani Şiva ismi Vedalarda açıkça zikredilmemiştir. Fakat Vedalarda bulunan Şiva'nın özelliklerini taşıyan Rudra isminden hareketle zamanla Rudra'nın, Şiva'ya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Mahadev Chakravarti, *The Concept of Rudra-Siva Through The Ages*, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 1994, s. 9; Cemil Kutlutürk, *Hinduizm'de Avatar İnancı*, s. 32.

⁹³ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 147.

şairler Kalidasa ve Bhairavi'nin yanısıra, Bengal ve Dekkan bölgelerindeki bazı krallar da Şayvist/Şivacı idi. Advaita Darşana'nın kurucusu olan Şankaraçarya'nın ailesinin de Şayvist/Şivacılar olduğu söylenir.⁹⁴

Şivacılığ'ın en eski akımının içerisinde birçok alt kolları da barındıran Pasupatas olduğu bilinmektedir. Bu mezhep mensupları, bizzat tanrı Şiva'nın Pasupata dinini öğretmek için geldiğine inanmaktadırlar. Tarihçi R.G. Bhandarkar'a göre bu akım, M.Ö. ikinci yüzyıldan beri var olmuştur. Zaman içerisinde Şivacılık'ta bölünmeler yaşanmış ve farklı akımlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkış dönemleri bilinmemekle birlikte Şivacılık Pasupatas, Saivas, Karunaka Siddhantins, Şiva Advaita ve Vira Şayvism gibi farklı ekoller meydana gelmiştir. M.S. XII. Yüzyılda Karnataka'da Lingayat adında güçlü bir Şivacılık akımı ortaya çıkmıştır. Güney Hindistan'da, Şayva/Şiva felsefelerinden Şayva/Şiva Siddhanta felsefesi yaygın olurken; Keşmir bölgesinde ise Advaita tarzındaki bir Şayva/Şiva felsefesi meşhur olmuştur.⁹⁵

Tüm ekollerin ortak noktası ise en önemli tanrı olarak Şiva'yı kabul etmeleridir. Mabetlerinde Şivayı temsil eden farklı şekiller ve heykeller mevcut olup ve bunlar Şiva tapımının kaçınılmaz birer parçasıdır. Şiva'ya tapınmada kullanılan Şiva-Linga, Şivacılık'ın evrensel bir simgesidir. Ölümsüzlüğün ve doğurganlığın sembolü olan bu Linga, mezarlara da dikilmiştir. Güney Hindistan'daki Gudimallam'da bulunan Linga heykeli, tarihi M.Ö. II. Yüzyıla dayanan en eski heykeldir. Şayva/Şiva Puranalarda, Linga tapımından Mukti/Kurtuluşa ulaşmak için en kolay yol olarak bahsedilmiştir.⁹⁶

Şivanın rızasını kazanmak için ve böylece mokşaya ulaşmak için gerekli olan şeyler, ona tapmak, ona olan saygı göstermek üzere farklı isimleri ve ilâhileri söylemek ve onun şekilleri önünde ritüeller yapmaktır. Şiva Linga, Şiva tapımının da

⁹⁴ Sukhninder Kaur Dhillon, *Religious History Of Early Medieval Punjab*, National Book Organisation, New York, 1991, s. 57.

⁹⁵ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 149.

⁹⁶ Robert Schider, Prof. Winand M. Callewaert, *Banaras Vision of a Living Ancient Tradition*, Hemkunt Publishers, New Delhi, 2000, s. 84; B.K. Chaturvedi, Bhojraj Dwivedi, *Linga Purana*, Diamond Pocket Books Pvt Ltd, 2016, s. 70.

önemli bir yer tutmaktadır. Hindu aylarından biri olan Phalgunanın yedinci gününde kutlanan Şivarathri, Şayvist/Şivacıların evrensel ve önemli bir ritüeldir.⁹⁷

Şivacılık, baştan itibaren sofuluk ve mistik bir sisteme hep yakın olmuştur. Şiva literatüründe Hinduizm'in mistik boyutu olan Sanyasa/sufizm ile ve Sanyasinin yani sûfilerin hayatı ile ilgili detaylara çok yer verilmiş ve Şiva, Mahayogi olarak tanıtılmıştır. Zira yogiler, genellikle Şayvist/Şivacılar olarak Şivaya tapıyorlardı.⁹⁸

Şivacılık günümüzde, Hintlilerin büyük çoğunluğu tarafından takip edilmekte olup Hindistan'ın içinde ve dışında Şivacılık'a ait tapınaklar hâlâ inşa edilmektedir. Batılı araştırmacılar ve Hristiyan misyonerler tarafından Şivacılık'a çok ilgi duyulmuş, hatta ve Şivacı literatür ve dinî kitaplar Latin dillerine çevrilmiştir.⁹⁹

1980'de Tamilnadu'daki Madras Üniversitesinde, Şayva/Şiva Siddanta Bölümü açılmış ve bu ekol ile ilgili akademik çalışmalar yürütülmüştür. Yine eğitim alanında, Hindu din adamı Ponnambalam Ramanatan tarafından ABD'de; ve Şivacılık ile ilgili birçok kitap ve makale yazan Şivaya Subramanyasami tarafından ise Avustralya'da Şayva/Şiva Siddanta Misyon Okulları kurulmuştur.¹⁰⁰

1.1.3.1.6.3 Şakticilik

Hinduizm'de dişil güce/tanrıçaya tapanların görüşünü ifade etmek üzere grup Şaktizm kavramı kullanılmaktadır. Dişil tanrılar olarak bilinen Kali, Durga, Parvati ve Lakşmi bu mezhebin önemli tanrıçalarıdır. Vişnu'nun eşi bolluk tanrıçası olarak bilinen Lakşmi'dir. Şivanın eşi ise şiddet açısından Durga ve iyilik açısından Parvatidir. Onlara göre tanrıçalar bütün tanrıların enerji kaynağıdır.¹⁰¹

⁹⁷ James G. Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, Cilt.2, The Rosen Publishing Group, New York, 2001, s. 637.

⁹⁸ Klaus K Klostermair, *Mythologies and Philosophies of Salvation in Theistic Traditions of India*, Wilfrid Laurier Univ. Press, 2006, s. 166.

⁹⁹ Güney Hindistan'da yıllarca bir eğitimci olarak kalan George Uglow Pope (1820-1908) Tamilcedeki klasik dini kitapları olan Tirukkual ve Tiruvacakam'ı İngilizceye çevirmiştir. Diğer bir batılı araştırmacı Hilko Wiardo Schomerus (1879-1945) ise Şayva/Şiva Siddantha ile ilgili monografi yazmış ve Şivacılık'ın ilahileri ve dini metinlerini Almancaya çevirmiştir. Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 193.

¹⁰⁰ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 193.

¹⁰¹ Encyclopaedia Britannica Publishers, Inc. Staff, *Merriam-Webster's Encyclopedia of World Religions*, Merriam-Webster, Massachusetts, ABD, 1999, s. 960. bu mezhep hakkında detaylı bilgi

Tanrıçalara tapınmanın Hinduizm’den öncesine dayandığını söylenebilir. Zira İndus uygarlığında da tanrıça tasavvuru ve tanrıça tapımı kültürü olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Hindistan köylerinde halen anne tanrıça olarak kabul edilen çeşitli heykellerine tapılmaktadır. Tanrıçalar, genelde çocukları hastalıklardan kurtaran, kendilerine sığırlar ve rızıklar veren hayat anası olarak bilinmektedir. Hint Kutsal Metinlerinde bu konuda net bir tutum söz konusu değildir. Rig Veda’da, tanrıça kültürüne karşı bir tavır alınmış görünse de; Mahabharata destanında Hindistan’ın farklı bölgelerindeki insanların eskiden beri tanrıçalara tapıkları söylenmekte ve tanrıçalardan Durga bir savaş tanrıçası olarak tanıtılmaktadır.¹⁰²

Şaktizm’e göre büyük tanrıça olan *Prakriti* ya da *Maya*, evrenin aktif bir ilkesidir ve onun eylemi olmadan Brahman, Vişnu ve Şiva gibi erkek tanrılar dahi bir şey yapamazlar. İnek, koyun ve domuz gibi hayvanların kurban edilmesi, hatta insan kurbanı bile bu tanrıça kültürüne aittir. Günümüzde Şaktizm’in çok güçlü olduğu yerler Assam¹⁰³ ve Bengal¹⁰⁴ olmakla beraber, önemli merkezi Kamarupa¹⁰⁵’dır. Bunun yanı sıra batı Hindistan’da ve sahil şehirlerinde de Şaktizm çok yaygındır.¹⁰⁶

Tanrıça tapımı, gerek Hindistan içerisinde ve gerekse dışında, çağdaş Hinduizm’in önemli bir parçası olmuştur. Çoğu modernist Hindu, Şaktizm’i dinin kaynağı olarak görmektedirler. Hatta Şaktizm, birçok reformcu hareketin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Hindistan’ın kadın özgürlük hareketleri, Durga’yı koruyucu tanrı olarak kabul etmişlerdir. Hindistan içinde ve dışında Şaktizm’e ait yüzlerce tapınak mevcuttur. Chennai’deki Astalakşmi Tapınağı ve Bengalur’deki Kailas Aşram Tapınağı bunların en önemlileridir. Kanada’nın Toronto şehrinde Amerika’nın Boston ve Houston şehirlerinde büyük Şakti tapınakları inşa edilmiştir. Malezya’da kayıtlı olan on yedi bin Hindu tapınağından on bin’i Şakti tapınaklarıdır.

için Bknz Baman Chandra Pradhan, *The origin and development of Saktism*, Punthi-Pustak, Culcutta, 1997.

¹⁰² Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 201.

¹⁰³ Hindistan’da bir eyalet.

¹⁰⁴ Hindistan’da bir eyalet.

¹⁰⁵ Hindistan’nın kuzey doğu eyaleti Assam’da bulunan bir şehir.

¹⁰⁶ Maheswar Neog, *Early History of the Vaiṣṇava Faith and Movement in Assam: Śaṅkaradeva and His Times*, Motilal Banarsidass Publisher, New Delhi, 1980, s. 82.

Bunun dışında Güney Afrika ve Fiji gibi ülkelerde de Şaktizm'e ait tapınaklar ve dinî merkezler mevcut olup yenileri de inşa edilmektedir.¹⁰⁷

1.1.3.2.Ortaçağ Dönemi (M.S. VI.YY-XIX.YY)

Bu dönem, M.S. VI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar olan ve Hinduizm'in mezhepler, ritüeller ve inanç sistemleri gibi birçok açıdan çoğalma yaşadığı bir dönemdir. Budizm ve Caynizm gibi dinlerin çöküşü ve Hindu Rajalar tarafından Hinduizm'in canlandırılması gibi birçok gelişmeye bu dönemde rastlayabiliriz. Kast sistemi de yine bu dönemde yaygınlaşmıştır. Farklı Darşanalar ve manevî düşünce okulları içinde de bazı reformlar ve canlanmalar meydana gelmiştir.¹⁰⁸

Yine bu dönemde Hinduizm'in üç temel mezhebinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Vişnuculuk içinde, çok sayıda yeni akım ve vedik edebiyat ortaya çıkmıştır. Sanskritçe kaleme alınan ve Krişna'yı merkez alan Bagavata Purana ile Rama'yı merkez alarak XIV. yüzyılda Tulasidas tarafından yazılan Ramaçaritamanaşa, bunlardan bazılarıdır.¹⁰⁹ Bu dönemde Şayvizm içerisinde de bazı gelişmeler kaydedilmiştir. Mesela IX. yüzyılda Keşmir'de, farklı bir Şayvizm okulu ortaya çıkmıştır. Yine XII. yüzyıla gelindiğinde Vira Şayvizm¹¹⁰ ekolleri meydana gelmiştir. Şaktizm içerisinde de bu dönemde bazı gelişmeler ve Tantrizm gibi hareketler meydana gelmiştir.¹¹¹

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme ise, Ramanuja (ö.1137)'nın Vişişţadvaita felsefesinde yer alan ve kişinin kendisini sevgiyle tanrıya adanması yoluyla kurtuluşa erebileceğini savunan Bhakthi Yoga'nın, Güney Hindistan'da ortaya çıkmasıdır.¹¹² Bu hareketin içerisinde Şivaya tapan Nayanar ve Vişnu'ya

¹⁰⁷ Akbar M.M, *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*, ss. 66-67; Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, ,s. 231; Encyclopaedia Britannica Publishers, Inc. Staff, *Merriam-Webster's Encyclopedia of World Religions*, ,s. 960.

¹⁰⁸ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, ss. 206-207.

¹⁰⁹ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, s. 208.

¹¹⁰ Kast sistemi ve tapınak ibadet geleneğini reddeden bir ekol olup bunun takipçileri lingayat olarak bilinir. <https://www.oxfordreference.com/search?q=lingayat&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>, 06.10.19 (Erişim Tarihi).

¹¹¹ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, Penguin Books, London, 2010, s. 208.

¹¹² Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*,s. 34.

tapan Alvar adında iki grup oluşmuştur.¹¹³ “Dindarlık” ya da “tanrıya olan sadakat” anlamlarına gelen Bhakti kelimesini, Bagavat Gita ve bazı Upanişatlar’da görebiliriz. Ancak yeni anlamıyla “halkın diliyle söylenen şarkıları” ifade eden Bhakti’nin bu şekli, oldukça duygusal ve mistik bir özellik taşımaktadır.¹¹⁴

Bu şarkılarda tanrı ile inanan arasındaki ilişki, seven ve sevilen arasındaki ilişki olarak nitelendirilmiştir. VII. yy dan itibaren bugünkü Güney Hindistan bölgesinde etkili olan bu Tamil Bhakti hareketi, yavaş yavaş kuzey tarafa da geçmiştir. Ayrıca bu Bhakti hareketleri, Budizm’in çöküşünü hızlandırmıştır. Sanskritçe söylenen Veda ilâhilerinden farklı olarak halk dillerinde söylenen Bhakti ilâhileri, halk arasında daha çabuk yayılmıştır. Kıtaya İslâm’ın girişiyle birlikte, Bhakti hareketi de İslâm’dan çokça etkilenmiştir.¹¹⁵

Alt kastlardan oluşan ve kast sistemini reddeden Sant geleneği de bu dönemin bir başka gelişmesidir. XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış olan Kabir, Raidas ve Dadu bu geleneğin önemli şahsiyetleridir. Guru Nanak tarafından Sihizm’in kurulması da bu dönemin önemli gelişmelerinden biridir. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de, Müslüman hâkimiyetinin yeni İslâmî liderlerin ön plâna çıkmasıdır. Fakat buna rağmen özellikle XV. yüzyıldan itibaren Hinduizm canlılığını korumuştur. Ancak doğal olarak bu dönemde ortaya çıkan farklı Hinduizm mezheplerinde İslâm’ın etkisi görülmüştür.¹¹⁶

1.2. Hindistan’a İslâm’ın Girişi

İslâm’ın, bir din olarak Arap yarımadasında teşekkül ettiği henüz ilk yıllardan itibaren Hindistan’a girişi ve yayılması söz konusu olmuştur. Bu durum daha çok kıyı bölgeleriyle ticaret ilişkisi bulunan Arap tüccarları vasıtasıyla olmuştur. Tarihsel rivayetlere göre İslâm’ın Hindistan’a girişinin genel olarak üç farklı yoldan olduğunu görmekteyiz. Birincisi: Arap tüccarları ve tebliğcileri, İkincisi: İslâm’ın ilk dönemlerinde başlayan çeşitli Müslüman yöneticilerin Hint bölgesine yönelik askeri

¹¹³ Bunların en belirgin özelliklerinden birisi, Tamilcede tanrıya övgü dolu ilahiler söylemeleridir. Dr Malti Malik, *History of India*, Saraswati House, 1943, s. 260.

¹¹⁴ <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism> 27.01.19 (Erişim Tarihi).

¹¹⁵ <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism> 27.01.19 (Erişim Tarihi).

¹¹⁶ John R Hinnels, *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*, s. 208.

seferleri ve üçüncüsü: Orta Doğu, Maverâünnehir ve Afganistan gibi farklı Müslüman nüfuslu bölgelerden Müslüman toplulukların göç hareketleridir.¹¹⁷

Hint Yarımadasındaki¹¹⁸ Sind bölgesinin Müslümanlar eliyle ilk fethi, Emevi hilafetinin komutanı Muhammed bin Kâsım tarafından sekizinci yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren Müslümanların Hindistan'daki varlığı, Gazneliler, Gurlular ve beş farklı Delhi hanedanlığı aracılığıyla devam etmiştir. Üç yüzyıl devam eden Babür Hükümdarlığı döneminde ise İslâm, Hint Yarımadasının dört bir bölgesine yerleşmiştir.¹¹⁹

Hindistan'da İslâm'ın yayılışına bölgenin siyasi, sosyal ve dinî yapısından kaynaklanan birçok faktör olumlu katkı sunmuştur. Hinduizm, bir din olarak kendi içerisinde birçok sorunu barındırmaktaydı. Örneğin, Hinduizm, yabancıları 'mlecha'/pis olarak kabul eden mezhepsel bir hiyerarşik sosyal sisteme sahip bir din haline gelmiştir. Yine, kast sistemine dayalı Brahman sosyal sistemi Hindistan'ın derinlerine kadar kök salmıştı. Alt kastlar daha yüksek kastlar tarafından eziliyor ve hatta insan onuruna hiçbir kıymet verilmiyordu. İslâm, evrensel adalet anlayışı ile geldiğinde, Hint halkının hatırı sayılır bir bölümü İslâm'a akın etmiştir. Bu toplumsal kurtuluş reçetesi, alt kast nüfusun daha yoğun olduğu Bengal gibi yerlerde Hinduların Müslüman olmalarında önemli bir rol oynamıştır.¹²⁰

Daha sonraları, İslâm'ın aynı zamanda yönetici sınıfın dini olması; nadir de olsa bazılarının, yöneticilerden iyi mevkiler ve hediyeler elde etmek ve cizye¹²¹den muaf tutulmak için İslâm dinini kabul etmelerinde etken olmuştur.¹²²

¹¹⁷ Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, S.110.

¹¹⁸ Hint alt kıtası 1947'de Hindistan ve Pakistan diye ikiye ayrılmıştır. Detaylı bilgi için bk.

Yasmin Khan, *The Great Partition: The Making of India and Pakistan*, Yale University Press, England, 2007.

¹¹⁹ Annemarie Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Brill, Leiden, 1980, ss. 3-36.

¹²⁰ Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, Indian Press, Allahabad, 1954, ss.29-48.

¹²¹ Gayrimüslimlerin mükellef olan erkeklerinden (cihad mükellefiyetine karşılık) senede bir defa alınan şahsî bir vergidir ki buna "harâcu'r-rü'ûs= baş vergisi" de denir (Bk. Tevbe, 9/30). Hz. Ömer (r.a), cizye miktarını zenginlerden 48, orta hallilerden 24, fakirlerden de 12 dirhem gümüş olarak belirlemişti (Mehmet Erdoğan, *Fikih ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 4.baskı, Ensar Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 79).

¹²² ARNOLD, T, *İslâm Prabhdanavum Pracharanavum*, Islamic Publishing House, Kozhikode, 1985, s. 209.

Genel olarak, siyasal iktidar ve askerî güç faktörlerinin, toplumun dinî yapısının değişiminde rolü olsa da, Hint Alt Kıtası'nın İslâmlaşmasının gerçek sebebi bunlar değildir. Her ne kadar yukarıda belirttiğimiz üzere bu faktörlerin etkin olduğu dönemler olmuşsa da, hiçbir zaman bu etki Hindistan'ın jeopolitik yapısını değiştirebilecek büyüklüğe ulaşamamıştır. Yüzyıllar boyu İslâmî yönetimlerin merkezi olan Delhi ve Agra gibi yerlerde Müslüman nüfusun, toplam nüfusa oranla yüzde 10-15 seviyelerinde kalması, bu gerçeğin en somut kanıtıdır.¹²³ Öte yandan, Doğu Bengal ve Batı Pencap gibi yerlerin yüksek Müslüman nüfus oranına sahip olması gündeme getirilecek olursa; bu bölgelerdeki Müslüman siyasî güçlerinin tarih boyunca hep sınırlı olması, İslâmlaşmada tebliğ faktörünün daha ön plânda olduğunu göstermektedir. Hatta bu gerçeği ünlü Hristiyan tarihçi Thomas Arnold: “İslâm, politik gücünün en zayıf olduğu zaman ve yerlerde, en büyük ve en uzun süreli misyonerlik zaferini kazanmıştır”¹²⁴ diyerek itiraf etmiştir.

Hint Alt Kıtasının İslâmlaşmasında bir başka önemli unsur ise, Moğol ayaklanması ve savaşlar nedeniyle evlerinden sürülen Müslüman ailelerin, güvenli yer olarak gördükleri Hindistan'a göç etmeleridir. 13. yüzyılın başlarından 18. yüzyıla kadar süren bu göçler esnasında, avam diye nitelendirebilecek vasıfsız insanların yanı sıra, çok sayıda âlim, sûfî, şâir gibi nitelikli insanlar da Hindistan'a gelip yerleşmiştir.¹²⁵

Neticede, İslâm'ın Hindistan'da yayılmasının gerçek sebebinin çeşitli Müslüman yapıların ve tasavvufî tarikatların yoğun tebliğ faaliyetleri olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 11. ve 14. yüzyılın başlarında Hindistan'a gelen sûfîlerin özverili faaliyetleri, İslâm'ı Hindistan'da en saygın din haline getirmiştir. Onların barış, kardeşlik ve hayırseverlik noktasındaki gayretleri ve üstün ahlâkî özellikleri, binlerce insanın gönüllü olarak İslâm'ı benimsemesine sebep olmuştur.¹²⁶

¹²³ Aquil, R, *The Muslim Question Understanding Islam and Indian History*, PenguinRandom House India, Gurgaon ,2009,s.180.

¹²⁴ Arnold, T, *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, London,1913, ss. 279,280.

¹²⁵ Annemarie Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Brill, Leiden,1980, ss. 3-36.

¹²⁶ Raziuddin Aquil, *Sufism, culture and politics: Afghans and Islam in medieval north india*, Oxford University press, Yeni Delhi, 2007, s. 16.

1.2.1. Hindistan'da Tasavvuf ve Önemli Sûfî Tarikatları

Hindistan'a tasavvufun girişiyle ilgili olarak kaynaklarda kesin bir tarih belirtilmemiştir. Ünlü Türk hükümdarı Gazneli Mahmud'un seferleri sırasında Sind bölgesine sûfilerin ve çeşitli âlimlerin göçü artmıştı. Uç şehrine yerleşen Şeyh Safiüddin el-Kâzerûnî¹²⁷, Data Genj Bahş olarak bilinen ve Lahor'a yerleşen Ebu'l-Hasan bin Osman al- Hücvîrî (ö. 465/1072)¹²⁸ Hindistan'a ilk gelen sûfilerdir.¹²⁹ Daha sonra çeşitli sûfî tarikatlar Hindistan'a gelerek farklı yerlerde tekkeler açmışlardır.¹³⁰ Bunlardan Sühreverdiyye, Çiştîyye, Kâdirîyye ve Nakşibendiyye diğerlerine nazaren daha ön plâna çıkmıştır. Biz de Hindistan'da daha tanınmış ve yaygın olmaları nedeniyle sadece adı geçen bu tarikatlar üzerinde duracağız.

a) Sühreverdiyye Tarikatı

Ebü'n-Necîb Ziyâüddîn (ö. 563/1168) tarafından kurulmuştur. '*Avârifü'l Maârif*' adlı kitabın yazarı olan Şeyh Şihâbuddin es-Sühreverdi bu tarikatın önemli şeyhlerinden biridir. Onun öğrencileri, Sühreverdiyye tarikatını dünyanın farklı bölgelerine tanıtmışlardır. Şeyh Bahauddin Zakariyya, aslında Şeyh Şihâbuddin Sühreverdi tarafından Multan'daki Sühreverdiyye tarikatına halife olarak atanmış; gösterdiği özveri ve toplumun gönlünde edindiği yer nedeniyle gerek Multan ve gerekse diğer komşu şehirlerde onun etkisi her geçen gün artmıştır. O, bölgedeki zengin iş adamlarının yardımıyla büyük tekkeler ve ilim merkezleri inşa ettirmiştir.¹³¹

Şeyh Bahauddin Zekeriyya (ö.1262), Delhi Sultanlarından İltumış döneminde Şeyhülislâm olarak atanmıştır. Onun vefatından sonra ise Şeyh Sadruddin

¹²⁷ Kâzerûniyye Tarikatının kurucusu Ebû İshak Kâzerûnî'(ö. 426/1035)nin yeğenidir. Algar, Hamid, "kâzerûnî", DİA, XXV, Ankara 2002, s. 145.

¹²⁸ Şeyh Hücvîrî'nin Peygamber Efendimizden onun dönemine kadar olan sûfiler hakkında kaleme aldığı 'Keşfu'l Mahcûb' adlı kitabı, tasavvuf alanında yazılmış önemli bir eserdir. Uludağ, Süleyman, "Hücvîrî", DİA, XVIII, İstanbul 1998, s. 458-460.

¹²⁹ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1978, s.111.

¹³⁰ Ekber Şah (1556-1605)'ın veziri Ebu'l Fazl'ın 'Âine-i Ekbarî' adlı eserinde kaydedildiğine göre Babür döneminde on dört tane tekke vardı. Fazal, A, *Âine-i Ekbarî*, Low Price Publications, Delhi, 1989, s. 423.

¹³¹ Öngören, Reşat, "Sühreverdiyye" DİA, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 42-45; Rizvi, S. A, *The Wonder That Was India*, Picador India, New Delhi, 2005, s. 239.

Ârif ve oğlu Şeyh Rükneddin(ö.1334), Multan'daki tarikatın başına geçtiler. Şeyh Rükneddin, Delhi sultanları tarafından büyük saygı görmüştür. 1334 yılında Şeyh Rükneddin'in vefatından sonra Multan'daki Sühreverdiyye silsilesi gerilemeye başlamış olsa da bu tarikat diğer şehirlerde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. On dördüncü yüzyıla gelindiğinde, Sühreverdiyye' tarikatı şeyhlerinden Şeyh Ahmed Yahya Munyeri'nin Firdevsiyye adında yeni bir tarikat oluşturmasıyla bu tarikat iyice zayıflamıştır.¹³²

b) Çiştîyye Tarikatı

Hoca Ebu İshak eş-Şâmî el-Çiştî (ö.329/940) tarafından kurulan bu tarikat, Hindistan'daki önemli sûfî hareketlerden biridir. Silsile olarak Hz. Ali'ye dayandırılan bu tarikatın Hindistan'da tanınması ve yayılması ise Hoca Muînuddîn el-Çiştî (ö.1236) aracılığıyla olmuştur. Sicistan'da¹³³ 1142'de doğan Hoca Muînuddîn dinî eğitimini Lahor'da almış, daha sonra ise Delhi'ye geçmiştir. Onun, İslâm'ı anlatmak için çok gayret gösterdiği; hatta Hindu yogilerle¹³⁴ dinî münazaralar yaptığı ve çeşitli kerâmetlerin zuhur ettiğiyle ilgili birçok rivayet nakledilmektedir. 1236 yılında Ecmir'de¹³⁵ vefat eden Hoca Muînuddîn'in türbesi, Hindistan'da en çok ziyaret edilen dinî merkezlerden birisidir.¹³⁶

Bu tarikatın Hindistan'daki ikinci önemli siması ise Şeyh Hamdiduddin(ö.1274)'in çabalarıyla Rajastan eyaletindeki Nagur şehri, Çiştîyye tarikatının bir başka merkezi olmuştur. Hükümdarların gönderdiği hediyeler kabul etmeyen çok sade bir hayat tarzına sahip olan Şeyh Hamiduddin'in 1274'te vefatından sonra tarikatın başına oğlu Şeyh Ferîdüddîn Mahmud geçmiştir. Çiştîyye tarikatının Hindistan'daki diğer önemli sûfîleri, Şeyh Muinuddin'in (ö.1236)

¹³² Öngören, Reşat, "Sühreverdiyye" DİA, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 42-45; Rizvi, S. A, *The Wonder That Was India*, ss. 240-241.

¹³³ Sicistan/Sistan, İran'ın doğusuyla Afganistan'ın güneybatısını kapsayan coğrafi bölge. <https://www.turkcebilgi.com/sistan>, Erişim Tarihi (27.03.2019).

¹³⁴ Yogi,Yoga felsefesini uygulayan derviş demektir , <https://www.seslisozluk.net/yogiler-nedir-ne-demek/> , Erişim Tarihi (27.03.2019).

¹³⁵ Hindistan'da Racastan eyaletinin ikinci büyük şehri <http://www.ajmer.rajasthan.gov.in/content/raj/ajmer/en/home.html#>, Erişim Tarihi (27.03.2019).

¹³⁶ Nizami, Khaliq Ahmad, "Çiştîyye", DİA, VIII, İstanbul 1993, s. 343-346; Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1978, ss. 117-125.

müritleri olan Şeyh Bahtiyar Ka'ki ve Şeyh Ferid,¹³⁷ onun halefi Şeyh Nizâmüddîn Evliyadır. Çiştîyye tarikatının Delhi merkezli olarak Hindistan'da yaygınlaşmasında Şeyh Nizâmüddîn'in çok büyük katkısı olmuştur. Onun türbesi de yine Hindistan'da en çok ziyaret edilen türbelerden birisidir. Onun vefatından sonra talebelerinden Çirâğ'-i Delhi olarak bilinen Şeyh Nasîruddîn Mahmud bu tarikatının başına geçmiştir. 14. ve 15. yüzyıllarda Caunpur, Luknow ve Gangoh gibi farklı yerlerde Çiştîyye tarikat merkezleri kurulmuştur. Çiştîyye tarikatı, hâlen Hindistan'daki önemli sûfî tarikatlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir.¹³⁸

c) Kâdiriyye Tarikatı

Ünlü sûfilerden Şeyh Muhyiddin Abdülkâdir Geylânî'nin (ö. 561/1165-66) kurmuş olduğu Kâdiriyye tarikatının Hindistan'daki kurucusu Şeyh Muhammed el-Hüseyn ve oğlu Şeyh Abdulkadir'dir. Bu tarikatın önemli isimleri ise Şeyh Hamid, Şeyh Davud ve Şeyh Abdulkhak Dehlevîdir. Bu şahsiyetlerden özellikle Abdulkhak Dehlevî (ö. 1052/1642), tasavvuf öğretilerinden önce Fıkıh ve diğer Şeriat ilimlerinin tahsil edilmesinin önemine vurgu yapan kıymetli bir âlim idi. "Madâricü'n-Nübüvve adlı eseri ise ilim ehline ayrı bir kabul görmüştür."¹³⁹

d) Nakşibendiyye

Hoca Bahâuddin en-Nakşibendî (ö.1389) tarafından kurulan Nakşibendiyye tarikatı daha çok Türkiye, Orta Asya ve Hindistan bölgelerinde yayılmıştır. Hindistan'daki kurucusu Hoca Baki Billah olan bu tarikatın manevî silsilesinin Hazret-i Ebu Bekir'e dayandığı söylenmektedir. Şeyh Hoca Han ve Şeyh Mahmud ise tarikatın Hindistan'daki önemli isimleridir.¹⁴⁰ Bu tarikat her ne kadar Hindistan'da Baki Billah(ö.1603) tarafından kurulmuş olsa da, İmam Rabbani olarak bilinen Şeyh Ahmed Serhindî (ö.1564) bu Alt Kıta'da Nakşibendiyye'nin gerçek kurucusu olarak bilinmektedir. Döneminin mücedidi olarak ta bilinen İmam Rabbani

¹³⁷ Nizami, Khaliq Ahmad, "Çiştîyye", DİA, VIII, İstanbul 1993, s. 343-346; Rizvi, S. A, *The Wonder That Was India*, Picador India, New Delhi, 2005, ss.242-243.

¹³⁸ Nizami, Khaliq Ahmad, "Çiştîyye", DİA, VIII, İstanbul 1993, s. 343-346

¹³⁹ Azamat, Nihat, "Kâdiriyye", DİA, XXIV, İstanbul 2001, s. 131-136; Rizvi, " S. A, *The Wonder That Was India*, Picador India, New Delhi, 2005, ss. 263-264.

¹⁴⁰ Subhan, J. A, *Sûfism its Saints and Shrines*, Lucknow Publishing House, Lucknow, ss.187-190.

Ehl-i sünnet ve'l Cemaat'ın kuvvetli bir savunucusu idi. O kaleme aldığı Mektûbât ve diğer eserleriyle Ekberşah'ın oluşturmaya çalıştığı Din-i İlâhî¹⁴¹ adlı yeni din anlayışına ve yine yaygın olan Şii ve ateist inançlara cevap vermeye gayret etmiştir.

1.2.1.1. Sûfilerin Rolü

Büyük oranda İslâmlaşma ile sonuçlanan tebliğ faaliyetleri, Müslüman hükümdarlar ve savaşçılar gelmeden önce Hint topraklarına gelip yerleşen sûfiler ve âlimler tarafından gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Muhammad bin Kâsim'dan önce Hint topraklarına gelen Muhammad Alfî; yine Gazneli Mahmut'tan önce buraya gelen Şeyh İsmail Buhari, bu gerçeğin birer örneğidir.¹⁴²Daha önce bahsedildiği üzere, Hindistan'da kayda değer bir Müslüman nüfusu vardı. Bu nüfusun büyük bölümü Hinduizm'den İslâm'a geçenlerden oluşmaktaydı. Hinduların İslâm'ı seçmelerinde ise sûfilerin çok büyük bir rolü olmuştur. Zira sûfiler bulundukları topluma iyi bir uyum sağlayabildikleri için, Hint inancına göre çeşitli sosyal tabakalara (kast) ayrılan toplumun alta kastlarına mensup olanlara onların kendi din adamlardan daha yakın idiler. Sûfiler kentlerde ve köylerde, sadece Müslüman öğrencilerden oluşan bir iç çevreye değil, aynı zamanda Hindu topluluğunu cezbeden bir dış çevreye de sahiptiler.

Sûfilerin eşitlik ve hoşgörü gibi samimî davranışlarına tanıklık eden Hindular, özlemini çektikleri bu güzel ahlâkî ilkeler sebebiyle İslâm'ı kabul etmeye başladılar. İlk başlarda Müslüman olanlar, kendi Hindu toplulukları tarafından ötekileştirilmekten ve mevcut sosyal sistemin dışına dışlanmaktan korktukları için İslâm inancını gizlemeye çalışmışlardır.¹⁴³ Yeni Müslüman olan Hinduların yaşadığı

¹⁴¹ Dîn-i İlâhî Babür İmparatoru Ekber tarafından olusturulmuş, İslâmiyet,Hristiyanlık,Yahudilik ve Hinduizm'in temel esaslarını birleştiren sentetik bir inançtır İslâmiyet, Hristiyanlık ve Hinduizm'in ağırlık taşıdığı Dîn-i İlâhî, Ekber Şah'ın şahsında merkezileşen bir kült olarak gelişmiş ve dine katılacak kişiler dahi hükümdarın kendisi tarafından seçilmiştir. Dîn-i İlâhî'nin, sayıları hiçbir zaman yirmiyi aşmayan taraftarının "Allahüekber" sözünü "Ekber tanrıdır" anlamına gelecek şekilde kullanmaları İslâm âlimleri ve müslümanlar tarafından nefretle tenkit edilmiştir. Sami Baybal, (Babürlü Hükümdar Ekber Şah'ın Dini Senkretizmi Üzerine), *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2015, sy.20, s. 51-63. <https://eksisozluk.com/din-i-ilahi--493010>, <https://www.britannica.com/topic/Din-i-Ilahi>, Erişim Tarihi (27.03.2019).

¹⁴² Saha, Panchanan, *Hindu-Muslim Relations in a New Perspective*, Biswabiksha, Calcutta, 2007, s.10.

¹⁴³ Ahmed, A, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, ss, 118-119.

bu tür problemlerin farkında olan sûfiler, inşa ettikleri tekkeler¹⁴⁴le bu sorunları gidermeye çalışmışlardır. Dolayısıyla bu merkezlerin çoğu, alt kastlara mensup oldukları için ezilen insanların çoğunlukla yaşadıkları yerlerde inşa edilmiştir.

Böylece İslâm'ın sûfî yorumu toplum içinde yayılmaya ve Hindistan'da çok meşhur olmaya başlamıştır. Neticede buralar toplumdaki muhtaçlara bir sığınak olmuştur. Tekkelerdeki çeşitli hizmetleri ile İslâm'ın gerçek yüzünü gösterme imkânı bulan sûfiler, İslâm'a kitlesel katılımın da alt yapısını hazırlamışlardır.¹⁴⁵Sûfilerin Hindistan'ın İslâmlaşmasındaki rolünü bölgesel olarak güney ve kuzey olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alabiliriz.

1.2.1.1.1. Güney Hindistan

Bugünkü Hindistan'ın güney kısmı yani Kerala eyaleti, Müslüman tebliğcilerin gelip yerleştiği ilk bölgeler idi. Genel kanaate göre buraya ilk gelen tebliğciler, Müslüman Arap tüccarlar idi. Bunlar putperest atalarının deniz ticaret yolunu izleyerek Hindistan'ın güney kıyılarına varmışlardır.¹⁴⁶ Tüccarlar olarak bunlar yerel Hindu yöneticilerce iyi karşılanmışlardır. Ayrıca onlar, Müslümanların toprak satın alarak orada yerleşmelerine ve dinlerine uygun olarak yaşamalarına müsamaha göstermişlerdir. Ünlü Müslüman tarihçi ve aynı zamanda *Tuhfetü'l Mücahidîn* adlı eserin yazarı Zeynüddin Mahdum(ö.1583)'a göre ise, Hindistan'ın ilk Müslüman tebliğcileri, ilk peygamber Adem'in (a.s) ayak izini ziyaret için Seylan'a (Sri Lanka) doğru yola çıkan seyyahlardır.¹⁴⁷ Kodungallur¹⁴⁸'a ulaştıklarında onları yerel raja/yönetici¹⁴⁹ karşılamış, onlar da raja'ya İslâm'ı, Hz. Muhammed(s.a.v)i ve Mekke'deki müşriklerin isteği üzerine onun ayı iki parçaya ayırma mucizesini

¹⁴⁴ Tekkeler sûfilerin kendilerinin veya İslâmî vakıflar yardımıyla inşa ettikleri bir oda ya da birkaç odadan oluşan merkezlerdir. Kara, Mustafa, "Tekke", XXXX, İstanbul 2011, s. 368-370.

¹⁴⁵ Aquil, R, *Sûfîsm, Culture, and Politics: Afghans and Islam in Medieval North India*. New Delhi: Oxford Universtiy Press,2007,s,17.

¹⁴⁶ Ahmed, A, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*. İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 110.

¹⁴⁷ Bunlar arasında Şeyh Şeref bin Malik, onun erkek kardeşi Mâlik bin Dinâr ve Mâlik bin Habîb de vardı. Bk. Maleybari, Ahmet Zeynüddîn, *Tuhfetü'l Mücahidîn fî ahvâli'l Burtuğaliyyîn*, Müessesetü'l vefâ, Beyrut, 1985, s. 226.

¹⁴⁸ Hindistan'ın Kerala eyaletindeki bir yer ismi.

¹⁴⁹ Hindistan'da prenlere verilen unvan, <https://www.seslisozluk.net/raja-nedir-ne-demek/> , Erişim Tarihi (27.03.2019).

anlatmışlardır. O da İslâm'ı kabul etmiş ve onlarla Arabistan'a gitmeye karar vermiştir.

Çeraman Perumal olarak bilinen bu yönetici, daha sonra Arabistan'a varmış ve orada bir süre kaldıktan sonra, İslâm'ı tebliğ etmek ve camiler inşa etmek amacıyla Hindistan'a geri dönmeye karar vermiştir. Ancak dönüş yolculuğunda hastalanmış ve vefat etmiştir. O henüz ölüm döşegindeyken, kafilde bulunan ve aralarında Mâlik bin Dinâr'ın da bulunduğu yol arkadaşlarına İslâmı tebliğ çalışmalarına devam etmelerini emretmiş ve tebliğ çalışmalarını kolaylaştırmak için Hindistan'daki haleflerine ferman yollamıştır. Mâlik bin Dinâr ve kafildeki diğer kişiler tekrar Kodungallur'a ulaştıklarında yine yerel rajalar tarafından karşılanmışlar ve önceki Raja Çeraman Perumal'ın fermanı doğrultusunda kendilerine camilerin inşası için yeterli imkânlar tanınmıştır. Bunun üzerine onlar da Güney Hindistan'ın Kodungallur, Madayi ve Dharmapattanam gibi yaklaşık yedi farklı bölgesinde camiler inşa etmişlerdir. Böylece İslâm, güney Hindistan'ın kıyı bölgelerinde tanınmış ve gelişmiştir. Müslümanlar arasında popüler olan inanca göre bu olay Hz. Peygamber zamanında olmuştur. Mezar taşları ve camilerin temel taşları üzerindeki yazıtlar bu olayın Hicri ilk yıllarda meydana geldiğini göstermektedir.¹⁵⁰

İslâm'ın geldiği dönemde güney Hindistan'a kaotik bir durum hâkimdir. Bir taraftan yerel yöneticiler arasındaki güç kavgaları devam ederken, diğer taraftan Hinduizm'in Budizm ve Caynizm'le olan dinî egemenlik tartışmaları ve Brahminlerin üstünlüğü ile devam eden kast sisteminin ağır sosyal sorunları toplumu sarsmaktaydı.¹⁵¹ İşte böyle bir ortamda İslâm'ın sistematik inanç ve adalete dayalı sosyal sistemi, halkın gönlünü cezbetmiş ve onların Müslümanlara saygı ile muamele etmelerine sebep olmuştur. Onlar Müslümanları “büyük çocuk” ya da “damat” anlamına gelen *Mapila* adıyla çağırıyorlardı. Kerala bölgesindeki mevcut kast sistemi¹⁵² gereği olarak Nayer

¹⁵⁰ Maleybari, Ahmet Zeynüddîn, *Tühfetü'l Mücahidîn fî ahvâli'l Burtuğaliyyîn*, Müessesetü'l vefâ, Beyrut, 1985, s. 223-231; Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, Indian Press, Allahabad, 1954, s. 38.

¹⁵¹ Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, s. 34.

¹⁵² Oluşumu Vedik dönemde irtibatlandırılan Kast sistemi tek tip olmayıp, bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Kerala bölgesindeki Kastlar genelde Nambuturi, Nair, Izhava/Tiya, Pulayan/Cheruman ve Parayan olarak sıralayabiliriz. Nossiter, Thomas, *Kerala's Identity: Unity and Diversity*, University of California Press, California, 2011, ss.25-27.

Kastına mensup biri Nambutiri yanı Brahminler ile birlikte oturamazken; Müslümanlar Brahminlerle birlikte oturabiliyorlardı. Mapilaların liderleri olan *Tangal*¹⁵³ Zamorin¹⁵⁴ hükümdarı ile *Palaquine*'da¹⁵⁵ yolculuk edebiliyorlardı.¹⁵⁶ Müslüman Arap tüccarlar Zamorin hükümdarlarının teşvik ve koruması altında onların topraklarına gelip yerleşmişler; hatta bazı Zamorin hükümdarları bu tüccarlara kendi topraklarındaki balıkçı ailelerinden en az bir kişiyi Müslüman olarak yetiştirmelerini emretmiştir.¹⁵⁷

Müslümanlar Hindistan'a geldikleri ilk vakitten itibaren tebliğ faaliyetlerine başlamışlardır. İslâm'ın Güney Hindistan'ın batı sahillerine 8.yy'da; doğu sahillerine ise 10.yy'da girdiği düşünülmektedir. Bugün güney Hindistan'ın Mathura ve Tiruçirappalli şehirlerindeki "Müslüman Ravutar Topluluğu" diye adlandırılan Müslümanlar, Miladi 11.asırda Natad Veli (ö.417/1039)'nin eliyle İslâm'a girmişlerdir.¹⁵⁸ Madura şehrine İslâm'ın ilk girişi sûfî Hazret Aliyar Şah Sahib ile birlikte gelen Meliku'l-Mulûk'un önderliğinde olmuştur.¹⁵⁹ Bu bölgede İslâm'ın yayılmasında özellikle, Tiruçirappalli'daki Nadirşah, Ervadi'deki Seyyid İbrahim Şehid ve Nagur'daki Şeyh Abdul Hamid gibi isimlerin rolleri büyük olmuştur. Toplumda ve siyasette etkili olan Müslümanların tebliğ faaliyetleri sonucu birçok kişi Müslüman olmuş ve bu bölgelerde birçok cami yaptırılmıştır.¹⁶⁰

1.2.1.1.2. Kuzey Hindistan

Kuzey Hindistan'ın farklı bölgelerine de yine çeşitli tarikatlara mensup sûfîler zaman zaman gelerek tebliğ faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Şeyh Celâleddîn et-Tebrizi (ö.1225), Seyyid Mahtûm ve onun kardeşi Raju Kattaal gibiler en aktif

¹⁵³ Malayamca bir kelime olan "Tangal" Rasûlullâh (s.a.v)'ın soyundan gelenlere verilen "seyyid" anlamında bir lakap olmakla birlikte, Müslüman liderler için de bir unvan olarak kullanılmaktaydı. Zira Müslümanların lideri seyyitlerden seçilirdi. Randathani, Husain, *Mappila Muslims: A Study on Society and Anti-Colonial Struggles*, Other Books, Calicut, 2007, ss. 44-48.

¹⁵⁴ Zamorin MS 12-18 yüzyıl bugünkü Kerala eyaletinde bulunan Calicut/Kozhikode bölgesinde hüküm süren hükümdarlara verilen adıdır. <https://www.geni.com/projects/Zamorin-of-Calicut/13046>, Erişim Tarihi (28.03.2019).

¹⁵⁵ Brahminler ve hükümdarların kullandığı tahtrevana benzeyen bir özel arabadır.

¹⁵⁶ Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, s.35.

¹⁵⁷ Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, s.36.

¹⁵⁸ Arnold, T, *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, London, 1913, s. 215.

¹⁵⁹ Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, Indian Press, Allahabad, 1954, s.40.

¹⁶⁰ Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, s.43.

tebliğciler idi. Babürlü meşhur tarihçi Bedayûnî'nin rivayet ettiği üzere bir sûfî olan Şeyh Davud, Pencap ve Sind bölgelerinde yüzlerce kişinin İslâm'ı kabul etmelerine vesile olmuştur.¹⁶¹ Yine sûfilerden Pir Mahabir Kamdayat miladi 1304'te Dekkan¹⁶² yakınlarına gelerek birçok Hindu çiftçinin hidayetine vesile olmuştur. Seyyid Mahdûm olarak bilinen Seyyid Muhammad Casudaras da Pune¹⁶³'de birçok ailenin İslâmlaşmasına yol açmıştır.¹⁶⁴

Hint Alt Kıtası'nın İslâm'la tanışan ilk yerleri olan Multan ve Sind bölgelerine de birçok âlim ve sûfî gelmiştir. Mesela, Şeyh Abdulkadir Geylani'nin rüyadaki buyruğunu dikkate alarak Sind bölgesine gelen Seyyid Yûsufuddin tarafından yediyüz kadar Hindu ailenin İslâm dinini kabul ettiği rivayet edilmiştir.¹⁶⁵ Pir Sadruddîn ve Abdullah gibi bazı Şiiler de Sind bölgesine gelerek mezhebî tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹⁶⁶

Sûfiler ve Müslüman tebliğcilerin en çok başarılı oldukları bölge, Bengal'dir. Çoğunlukla alt kasttaki insanlardan oluşan bu bölgeler kısa bir sürede İslâm'a girmiştir. Şeyh Şihabuddin es-Sühreverdi'(ö.1234)nin talebelerinden Şeyh Celalettin et-Tebrîzî bu bölgedeki tebliğ faaliyetlerini yürüten en önemli isimdir. Benzer şekilde Pencap bölgesinde İslâm'ın yayılmasına önemli katkılar sunan isimleri ise Multanlı Bahaul Hak ve Pakpatanlı Baba Ferid (ö.1266)dir.¹⁶⁷

Daha önce değindiğimiz üzere Hindistan'daki Çiştîyye tarikatının kurucusu Muînuddîn Çiştî (ö.1013) de Hindistan'daki İslâmî tebliğ faaliyetlerin öncülerinden biri olmuştur. Kendisi, Peygamber Efendimizi rüyasında gördüğünü ve onun emri üzere Hindistan'a tebliğ için geldiğini ifade etmiştir.¹⁶⁸ Ecmir¹⁶⁹e yerleşen Şeyh Muînuddîn'in cezbedici konuşmaları ve kerâmetleri sebebiyle binlerce kişinin

¹⁶¹ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1978, s. 427.

¹⁶² Dekkan Hindistan'ın bir şehir ismidir.

¹⁶³ Pune Hindistan'ın Maharaştra eyaletindeki bir şehir ismidir.

¹⁶⁴ Arnold, T, *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, London,1913,s.218.

¹⁶⁵ Arnold, T, a.g.e. s. 218.

¹⁶⁶ Arnold, T, a.g.e. s. 218.

¹⁶⁷ Arnold, T, *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, ss. 225-226.

¹⁶⁸ Beg, Mirza Wahiduddin, *Holy Biography of Muinuddin Chisti*, Bombay, 1960, s. 48.

¹⁶⁹ Ecmir, Hindistan'ın Racastan eyaletinde bulunan bir şehirdir.

İslâm'ı kabul ettiği belirtilmiştir. Hattâ bazı rivayetlere göre Delhi'den Ecmir'e giderken yolda karşılaştığı yedi yüz kişilik bir grup onun eliyle Müslüman olmuştur.¹⁷⁰

Keşmir bölgesine de birçok âlim ve sûfî gelerek buranın İslâmlaşmasına vesile olmuşlardır. Keşmir'in ilk Müslüman hükümdarı olan Sadruddin , yine bir derviş olan Bülbul Şah vesilesiyle İslâm'a girmiştir. Özellikle, Keşmir'e geldiğinde - kaynakların ifade ettiğine göre- etrafında yedi yüz kadar seyyid bulunan Seyyid Ali Hamdan'ın bölgenin İslâmlaşmasındaki katkıları büyüktür.¹⁷¹

1.2.2. Hindistan'a İslâm'ın Girişi; Fetihler

1.2.2.1. Giriş

İslâm'la ilk tanışması Müslüman Arap tüccarlar vasıtasıyla olan Hint Alt Kıtasına Müslümanlar komutasındaki ilk seferin ise, ikinci Halife Ömer (r.a) dönemine rastladığı görülür.¹⁷² Özellikle Sind bölgesine keşif amaçlı düzenlenen bu seferler, Alt Kıta'ya yapılacak daha sonraki seferler için bir hazırlık mahiyetinde olmuştur. Nitekim hicrî 24 yılında Hâkim bin Jabulah Sind bölgesini araştırmak ve yapılacak bir seferin hazırlıklarını belirlemek için gönderilmiştir. Onun İslâm'ın üçüncü halifesi olan Osman(r.a)'a sunmuş olduğu rapor şöyledir: “Oranın (içme) suyu az, meyvesi kötü, hırsız yamandır. Oraya giden ordunun sayısı az olursa askerler mahvolur; çok olursa, aç kalırlar.”¹⁷³Bunun üzerine Sind bölgesine düşünülen sefer plânlamasından vazgeçilmiştir.¹⁷⁴

Müslümanlar ile Hint yarımadasındaki hükümdarlar arasındaki ilk askerî çatışma Müslüman tüccarlarla ilişkili şu olay üzerine gerçekleşmiştir: Seylan civarında ticaret yapan Müslüman Arapların bazıları vefat edince yerli hükümdarlar, onların eşlerini ve çocuklarını çeşitli hediyelerle birlikte Emevilerin güçlü valilerinden biri olan Haccâc bin Yûsuf'a(41-96/661-714) göndermeye karar verirler.

¹⁷⁰ Arnold, T, *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, London,1913,s.227.

¹⁷¹ Arnold, T, *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, ss. 235-236.

¹⁷² Belâzuri, *Fütûhul Büldân*, çev. Musatafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013, s. 495.

¹⁷³ Belâzuri, *Fütûhul Büldân*, s.495.

¹⁷⁴ James D. Brown, (History of Islam in India), *The Muslim World*, 1949, c. 39, sy. 1, ss.11-25.

Ancak onları taşıyan gemi, günümüzdeki Karaçi sahiline yaklaşıncaya deniz korsanları tarafından yağmalanır ve kadınları ve çocukları esir alınır. Bunu duyan Haccâc bin Yûsuf, Sind hükümdarı Dahir'e esirlerin derhal bırakılmasını ve mallarının geri verilmesini ister. Dahir tarafından olumsuz karşılık verilmesi üzerine Haccâc bin Yûsuf, Dahir'e karşı bir askerî operasyon düzenlemesine karar verir. İşte Müslümanlarla Sind hükümdarları arasındaki ilk çatışmanın bu olay neticesinde gerçekleştiği söylenmektedir¹⁷⁵. Tarihî kaynaklar bu çatışmanın şöyle gerçekleştiğini anlatmaktadır.

Gönderdiği ilk iki askeri birliğin başarısız olması neticesinde Haccâc kendi yeğeni Muhammed bin Kâsım'ın komutasında, yanlarında eşya yüklü uç bin deve ve alt bin süvariden oluşan büyük bir orduyu Sind bölgesine göndermiştir. İslam Ordusu çok güçlü taş kalelerle korunan Debul şehrine akan derenin yönünü değiştirerek Müslüman ordusu baskıyı artırmıştır. Susuz kalan kale muhafızları, Müslümanların güçlü ordusu karşısında teslim olmak zorunda kalmışlardır. Böylece Hint Alt Kıtası'na da ilk İslâm bayrağı dikilmiştir.¹⁷⁶

Deybül'den kaçan Sind hükümdarı Dahir, Debul'den Brahmanabad'a geçmiş ve büyük bir ordu toplamıştır. Miladi 712'de Müslümanlar Dahir'in askerleriyle yeniden karşılaşmıştır. Dahir'in ölümüyle sonuçlanan bu savaştan sonra Brahmanabad da Müslümanların hâkimiyetine girmiştir.¹⁷⁷ Bu arada 96/714'te Haccâc bin Yûsuf vefat etmiş ve yerine Velid geçmiştir. Velid'in ölümünden sonra gelen Süleyman ile Haccâc bin Yûsuf arasında daha önce anlaşmazlıklar olmuştur. O nedenle Süleyman, yeni bir vali atamış ve Muhammed bin Kâsım'ı geri çağırarak hapsedtirmiş, vefatına kadar hapiste tutmuştur.¹⁷⁸

Sind'in fethinde, Müslümanların askerî gücü, savaş taktikleri ve güçlü komuta kademeleri gibi faktörler önemli rol oynamıştır. Ancak, bu fetihlerde birçok

¹⁷⁵ Rowlingson, H.G, *India: A Cultural History*, Frederick A. Praeger, New York,1952, s.223.

¹⁷⁶ Belâzuri, *Fütûhul Bıldân*, ss.498-501; Ikram SM, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History*, Institute of Islamic Culture, Lahore 1989, s. 38.

¹⁷⁷ Belâzuri, *Fütûhul Bıldân*, s. 501.

¹⁷⁸ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, Cilt 2,Cambridge University Press, UK,1970, ss.6-7; Ikram SM, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History*, s. 39.

yer, kanlı çatışmalardan daha ziyade halkın desteğiyle gönüllü olarak Müslümanlara teslim edilmiştir. Muhammed bin Kâsım'ın bölgeye geldiği dönemde, Budistler ve Cat kabileler¹⁷⁹ başta olmak üzere alt kasttaki Hindularla üst kasttan Brahminler arasında çeşitli anlaşmazlıklar vardı. Nitekim bu kabileler, Sind hükümdarı Dahir bir Brahman olduğu için ona karşı Müslümanlara dolaylı olarak yardım etmişlerdi.¹⁸⁰ Henüz on yedi yaşındayken hem büyük hem de tehlikeli bir görevi üstlenmiş olan Muhammed bin Kâsım, kanlı savaştan ziyade müsamahakâr bir davranışla düşmanlarının gönlünü kazanmayı başarmıştır.

Özellikle sivil idareyi yerel yöneticiler eliyle devam ettirmesi ise, bölgede kalıcı olma konusunda ayrı bir katkı sunmuştur. Hz Ömer (r.a) döneminden itibaren Müslümanların uyguladığı politikaya göre bir yeri fetheden komutan oranın valisi olmakla birlikte yerel yöneticiler de diğer alt görevlerine devam edebilirlerdi. Sind bölgesinde de sivil idare çoğunlukla yerel yöneticilerin elindeydi. Muhammed bin Kâsım Emevî âlimlerden fetva alarak Müslüman olmayan Sind halkına “zımî”¹⁸¹ statüsü vermiş ve onların teslim olup halifeye vergi ödedikleri müddetçe istedikleri gibi yaşamalarına izin vermiştir. Yine o, Brahminlerin eski statüsünü devam ettirmiş; Müslümanlardan zekât ve sadaka topladığı gibi Müslüman olmayanlardan da can ve mal güvenlikleri karşılığında maddî durumlarına göre çeşitli miktarlarda cizye¹⁸² almıştır.¹⁸³

Muhammed bin Kâsım'dan sonra 99/717 tarihinde ikinci Ömer olarak bilinen Emevi halifesi Ömer bin Abdülazîz, Sind bölgesindeki Müslüman olmayan idarecilere mektuplar yazarak İslâm'a davet etmiştir. Sind eski Valisi Dahir'in oğlu Ceysinha, bu davete önce icabet etmiş, daha sonra ise isyan etmiştir. Emeviler'in

¹⁷⁹ Jatlar kuzey Hindistan'da ve Pakistan'da bulunan bir etnik topluluğudur. Hindistan'ın Pencap, Racastan ve Delhi gibi eyaletlerde daha çok görülen bu kabilede Hindu ve Sih inancını benimseyenler vardır. <https://www.britannica.com/topic/Jat> , Erişim Tarihi (29.03.2019).

¹⁸⁰ A. Chakrabarti, *Hindus and Musalmans of India*, Thacker, Spink and Co, London, 1940, s. 63.

¹⁸¹ Zimmi İslâm yurdunda eman altında yaşayan gayr-i Müslimdir. Bk. Mehmet Erdoğan, *Fikih ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 4.baskı, Ensar Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 621.

¹⁸² Gayri Müslimlerin mükellef olan erkeklerinden (cihad mükellefiyetine karşılık) senede bir defa alınan şahsî bir vergidir ki buna “harâcu'r-rü'ûs= baş vergisi” de denir (Tevbe 9/30). Hz.Ömer (r.a), cizye miktarını zenginlerden 48, orta hallilerden 24, fakirlerden de 12 dirhem gümüş olarak belirlemişti. Mehmet Erdoğan, *Fikih ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 4.baskı, Ensar Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 79.

¹⁸³ İkrâm SM, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History*, Institute of Islamic Culture, Lahore, 1989, s. 43.

Sind valisi olarak gönderilen Cüneyd¹⁸⁴ yerel Hindu kralı Jaisinha'nın isyanı bastırması ve yeni şehirlere de seferler düzenlemiştir. Sonra art arda başarısızlıkla sonuçlanan bazı seferler sebebiyle Cüneyd de 122/740'te geri çağırılmıştır.¹⁸⁵

Cüneyd'ten sonra Sind bölgesindeki Müslüman hâkimiyeti azalmaya başlamıştır. Ancak Muhammed bin Kâsım'ın oğlunun desteğiyle gelen yeni vali Hakem, günümüzdeki Haydarabâd'ın yakınında Muhafaza adında bir şehir kurmuş, geri çekilen bütün Müslüman askerleri toplamış ve orduyu yeniden düzenlemiştir. Bu operasyonu tamamladıktan sonra Sind bölgesinin hâkimiyetini yeniden ele geçirmiş ve Muhafaza şehrinin yakınında başkent yapmak için Mansura adında yeni bir şehir kurmuştur.¹⁸⁶ Emevi hilâfeti 133/750'de son bulup yerine Abbasiler gelince, Sind bölgesine de yeni vali atanmıştır. Abbasî valisi olan Hışam, Sind'e gelerek Gujarat ve Keşmir bölgelerine seferler düzenlemiştir. Daha sonra halife Harun Reşit'in vezirlerinden Musa b. Ka'b et-Temimi Sind'e gelmiştir. Onun ölümünden sonra ise oğlu İmran yerine geçmiştir. Bu dönemde Müslümanların bölgedeki hâkimiyeti yine zayıflamaya başlamıştır. Özellikle 240/854 yılına geldiğinde yine Müslüman bir aile olan Hibbari hanedanı Sinite hükümlan olmuş ve bu dönemde Hindular Rohri'de güç toplamaya başlamıştır.¹⁸⁷

Abbasilerin rakibi olan Fatımîler de 270/883'te bölgeye ilgi duymuşlar ve gizli tebliğciler göndererek Fatımî hilafeti lehine propaganda başlatmışlardır. Daha sonra 367/977 de Multan'ı ele geçiren bu yapı İsmailî doktrini resmî din olarak ilân etmiştir. Bu arada Hibbari ailesinin Mansura şehri de Fatımîler'in eline geçmiştir. Bu durum Gazneliler'in gelişine kadar devam etmiş ve 396/1005'te Gazneli Mahmud İsmailî doktrini yürürlükten kaldırmıştır. Gaznelilerden sonra Fatımîler yine güçlenmiş, ancak 571/1175'te Muhammad Ghuri tarafından Multan ele geçirildiğinde Ehl-i Sünnet itikadında bir valiyi görevlendirmiştir.

Hint Alt Kıtası'na yönelik Müslümanların askerî seferleri sadece bugünkü Pakistan'ın güney tarafıyla sınırlı kalmıştır. Zaten Hint Alt Kıtası'nın sahil

¹⁸⁴ Tam ismi el-Cüneyd b. Abdîrrahman el-Murridir. Belâzuri, *Fütûhul Büldân*, s. 505.

¹⁸⁵ Belâzuri, *Fütûhul Büldân*, ss. 505-506.

¹⁸⁶ İkrâm SM, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History*, Institute of Islamic Culture, Lahore, 1989, s. 45.

¹⁸⁷ Belâzuri, *Fütûhul Büldân*, s. 508.

bölgelerinde eskiden beri Müslüman Araplarla ticarî ilişkiler mevcuttu. Seylan, Bengal ve Malabar sahilleri Müslüman tüccarların uğrak yeri olmuştur.¹⁸⁸

1.2.2.2. Gazneliler

Maveraünnehir bölgesi, Sind'in fethiyle aynı dönemlerde Müslüman Arap komutanlardan Kutaybe bin Müslim tarafından fethedilmiştir. Âlimlerin ve sûfilerin tebliğ faaliyetleri sonucu İslâm bu bölgelerde, Sind bölgesinden daha çok kabul görmüştür. Bu bölgelerde kurulan Sâ mânîler'in (819-1005) hükümdarı Abdul Melik döneminde Türk bir köle olan Alptegin, Horasan valisi olmuştur. Abdul Melik'ten sonra gelen hükümdar Alptegin'i azletmiş; ancak, Belh bölgesine giden Alptegin orada gücünü toplayarak Sâ mânî ordusunu 963'te mağlup etmiştir.¹⁸⁹ O'nun ölümünden sonra kölesi Sebüktegin tahta geçmiştir. O, saltanatının ilk iki yılında Gazne bölgesini aldıktan sonra Hindu Rajaların/idarecilerin yönetimindeki topraklara yönelmiştir. Hindu bir Raja olan Cayapala 986-87 yılında Gazne'ye saldırılar düzenlemiştir; ancak Sebüktegin sonuçta onu mağlup ederek büyük bir tazminat karşılığında anlaşmaya varmıştır. Sebüktegin, küçük oğlu İsmail'i tahtına varis tayin ettikten sonra 997'de vefat etmiştir. Ancak büyük oğlu Mahmud bu duruma karşı çıkmış ve kardeşiyle olan taht kavgasında başarılı olarak 998'te devletin başına geçmiştir.¹⁹⁰

İlk olarak Sâ mânî Ordusu'nu yenen Gazneli Mahmud, ticaret ve ziraat alanlarında güçlü merkezler olan Horasan, Hârizm, Sistan ve Gur gibi şehirleri ele geçirerek İran ve Maveraünnehir bölgelerinde önemli bir güç olmuştur. Gazneli Mahmud, MS.1000'den itibaren Hint bölgesine onlarca sefer düzenlemiştir. Bu seferlerinde sayısız ganimetler ele geçiren Gazneli Mahmud, elde ettiği bu zenginliği yine o bölgenin imarî, sosyal refahın yükselmesi ve İslâm'ın tanınması için harcamıştır.¹⁹¹

¹⁸⁸ İkrâm SM, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History*, Institute of Islamic Culture, Lahore, 1989, ss, 46,52.

¹⁸⁹ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara, 2014, s.177.

¹⁹⁰ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, ss.178-179.

¹⁹¹ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 14; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, s. 179.

Gazneli Mahmud'un On altıncı ve en meşhur Hint seferi olan Sumnat'ın fethi(1025), onun Hint seferlerinin arka plânında yatan gayesini ortaya koyması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Tarihçiler bu konuyla ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedirler: “*Mahmud, Gazneye döndükten sonra On altıncı ve en meşhur Hint seferine çıktı. Hindistan'ın batı sahilinde Katiavar yarımadasındaki Sumnat şehrinde Şiva'ya ait pek meşhur bir put vardı. Bu putun bulunduğu mabet de çok önemliydi ve zengin vakıflara sahipti. Kalabalık ziyaretçileri bulunuyordu. Hindû telâkkisine göre Sumnat'taki put, Hint ülkesindeki diğer putların üstünde olup Müslümanların fethettikleri topraklardaki putların başlarına gelenler, Sumnat putunun onlara verdiği birer ceza idi. Mahmud, bu inancı yıkmaya ve bu zenginliğe ulaşmaya gidiyordu. Çünkü bu sayede Hindistan'da İslâmiyet'in yayılması kolaylaşacaktı.*”¹⁹²

Gazneli Mahmud kültür ve edebiyatın meraklısı ve koruyucusu idi. Onun sarayında Firdevsi gibi büyük şairler ve El-Bîrûnî gibi önemli âlimleri her zaman himaye görmüştür.¹⁹³ Sultan Mahmud Maverâünnehir, İran ve Hint Alt Kıtası bölgelerinin eşsiz bir yeteneğe sahip hükümdarı olarak adını tarihe yazdırmıştır. Mahmud'un ölümünden sonra Gazneliler gücünü kaybetmeye başlamıştır.¹⁹⁴

1.2.2.3. Gurlular

Gaznelilerin zayıflamaya başladığı dönemde Gur bölgesindeki hükümdarlar da güçlenmeye başlamıştı. Bu hükümdarlardan özellikle Melik İzzeddin Hüseyin(M.S.1100-1149) bütün Gur bölgesinde hakimiyeti ele geçirmiş ve komşuları Selçuklu imparatorluğu ve Gaznelilerle silahlı bir çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Melik İzzeddin Hüseyin'in ölümünden sonra tahta geçen Alâeddin Hüseyin (1149-1161) ise yayılmacı bir politika gütmüştür. O Kandahar yakınlarında yapılan bir savaşta Gazneli hükümdarı Behram Şah'ı mağlup etmiştir. Daha sonra Gazneye gelen Alâeddin Hüseyin bölgeyi ele geçirmiş ve Mahmut hariç bütün

¹⁹² Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara, 2014, s. 179.

¹⁹³ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, Cilt 2,Cambridge University Press, UK,1970, s.4.

¹⁹⁴ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara, 2014, s. 179.

Gazneli hükümdarların cesetlerini yakmıştır. Bunun üzerine Cihânsûz (Dünyayı Yakan) lakabı verilmiş ve Alâeddin Cihânsûz diye anılmaya başlanmıştır.¹⁹⁵

Alâeddin Cihânsûz'un fetihleriyle güçlenen Gurlu hakimiyeti, Gıyasuddin(1163-1202) ve Muizzüddin zamanında zirveye ulaşmıştır. Gazneliler zamanında olduğu gibi Gurlular döneminde de Hindistan'a çeşitli seferler düzenlenmiştir. Muizzüddin, 570/1175'te Gazne, Uç ve Multan, şehirleri fethetmiştir. O 573/1178'te ise Gucarat bölgelerine yönelmiş, ancak başarılı olamamıştır. Fakat 582/1186'da Kuzey Batı Hindistan'a yönelen Muizzüddin Lahor'u ele geçirerek, çok güçlü olmasa da varlığını sürdüren Gazneli Sultanlığına son vermiştir.¹⁹⁶

Aynı dönemde Hindu Racalarda da hâkimiyet elde etme adına bir hareketlilik söz konusudur. özellikle Hindu Raca Pritviraj Çavhan 1191'de Muizzüddin'e karşı yürümüş ve Tabarında'yı geri almıştır. Ancak bir sonraki yıl Muizzüddin ve Pritviraj geniş hazırlıklarla yine karşılaşmışlardır. Muizzüddin, orduyu beş kısma ayırmış; okçulardan oluşan dört kısım Pritviraja'nın askerlerini etrafından kuşatarak vurmuş ve sonunda da on iki bin kişiden oluşan beşinci kısım ise yüz yüze savaşıp Pritviraja'nın ordusunu mağlup etmiştir. İşte bu zafer ile Müslümanların Hindistan'daki kalıcı hükümlanlığının da temeli atılmıştır.¹⁹⁷

Muizzüddin, Hint bölgesine yaptığı seferleri komutanları aracılığıyla devam ettirmiştir. Kumandanlarından Kutbüddin Aybeg, Hansi, Mirat, Kalincar, Mahoba ve Badaun gibi şehirleri Gur hâkimiyetine katmıştır. Diğer bir komutanı olan İhtiyarüddin Muhammed Bahtiyar ise Bihar ve Bengal'in bazı bölgelerini fethetmiştir. 1206 yılına gelindiğinde ise Muizzüddin yine bir seferden dönerken İndus nehri kıyısında Demyek'te kurulan ordugâhta namaz kıldığı esnada bir İsmâîlî fedâisi tarafından öldürülmüştür. Muizzüddin'den sonra, kendi oğulları olmadığı için

¹⁹⁵ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, Cilt 2, Cambridge University Press, UK, 1970, s. 4.

¹⁹⁶ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, s. 4.

¹⁹⁷ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 22.

onun getirdiği kölelerden biri olan Tajuddin Yılduz Gazne bölgesinin hükümdarı olmuştur.¹⁹⁸

Gazneli Mahmud gibi Muizzüddin'in de Hint seferlerindeki öncelikli hedefi ordularının giderlerini karşılamak adına ganimet toplamak ve bölgenin İslâmlaşmasına katkı sunmak idi. Bu nedenle Hindistan'ın kendine özgü dinî ve kültürel yapısını göz önünde bulundurarak, mevcut dinî yapıya fazla müdahale etmemiş; ancak halka yönelik çeşitli teşviklerde bulunarak, âlimlere ve sûfilere destek vererek ve cami, medreseler gibi müesseselerin yapımı bölgenin İslâmlaşmasına yardımcı olmuştur. Muizzüddin'in zaferlerinin Gazneli Mahmut'a nispetle daha etkili ve kalıcı olduğunu görülmektedir.¹⁹⁹

1.2.2.4. Delhi Sultanlığı

a) Memlük Sultanlar

Muizzüddin Sultan'ın kölesi ve kumandanı olan Kutbüddin Aybeg, 1206'da Delhi bölgesinde hükümdarlığını ilân ederek, 1526'a kadar devam eden ve Hint İslâm tarihinde önemli izler bırakan Delhi Sultanlığı'nın temellerini atmış oldu. Kutbüddin Aybeg'in 1210'da vefatından sonra onun yerine geçen damadı Şemseddin İltumış, Delhi Sultanlığı'nın gerçek kurucusu olarak bilinmektedir. 1229'da Abbasi halifesi Müstansır-Billah'tan meşruiyetini alan İltumış, tahtta hak iddia eden diğer varisleri mağlup etmiştir. Kendisi Pencap'tan Bihar'a, Keşmir'den Orta Hindistan yaylalarına kadar uzanan toprakları ele geçirerek Delhi Sultanlığını²⁰⁰ güçlendirmiştir.²⁰¹

13. yüzyılda Hint alt kıtasının en büyük Müslüman hükümdarı olan İltumış, Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın Orta Asya'daki saldırılarından kaçan Müslümanları Hint topraklarına kabul etmiş; ayrıca âlimlere ve sûfilere önemli

¹⁹⁸ Majumdar, Ray Choudari, Datta, *An Advanced History of India*, Macmillan and Co. London, 1946, s. 279.

¹⁹⁹ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1978, ss. 22-23.

²⁰⁰ Kurucusu köle olan Kutbüddin Aybeg olduğu için Memlük Sultanlığı olarak ta bilinmektedir.

²⁰¹ <https://www.britannica.com/topic/Mamluk>, Erişim Tarihi (29.03.2019).

statüler vermiştir.²⁰² Böylece onun zamanında sûfî tarikatlar çok yaygın ve aktif olmuştur. Bu gibi yardım ve kolaylaştırmalarla o, fethedilen topraklarda İslâm'ın yayılması ve güçlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur.²⁰³

1236'da İltumış'ın vefatından sonra kızı Raziya Sultana tahta geçirmiştir. O, tahtta hak iddia eden varisleri ve saray emirlerini saf dışı bırakarak yaklaşık üç yıl hükümdarlığını sürdürmüştür.²⁰⁴ Muizzuddin, Bahram Şah, Alâeddin Mesud, Nasiruddin ve Balban gibi hükümdarlar ise Memlukî hanedanının diğer önemli hükümdarlarıdır.²⁰⁵

b) Halacîler

Moğolların yükselişinden önce Halacîler, bugünkü Afganistan'ın doğu tarafında kalıyordu. Halacîlerin ilk hükümdarı, hoşgörülü ve yumuşak bir karaktere sahip olan Celaladdin Haleci idi. O, 1290'da Memluk Sultanı Muizzuddin Keykubad'ı öldürüp Haleci sultanlığını başlatmıştır.²⁰⁶ Kara²⁰⁷ Bölgesinin valisi olan yeğeni Alâeddin'in Devagiri'yi fethetmesi Celaledin Haleci döneminin önemli olaylardan biri olmuştur. Daha sonra Alâeddin, hükümdar Celaledin'den habersiz yeni seferlere hazırlanmış ve Devagiri'nin yakınındaki bölgelere seferler düzenleyerek sayısız ganimetler toplamıştır. Bunu duyan Celalettin, ganimetleri almak için Kara bölgesine yönelmiştir. Celalettin gelince onu huzurunda secdeye kapanarak güya özür dileyen Alâeddin bu hareketiyle suikastçılara gizli işaret vererek Celaledin'i öldürtmüştür.²⁰⁸

Bu olaydan sonra Celalettin'in eşi Melike Cihan küçük oğlu Ruknuddin'i Delhi'de sultan olarak ilân etmiştir. Bunu duyan Alâeddin, Delhi'ye gelmiş ve halka altınlar ve gümüşler dağıtarak onları kendi safına çekmiştir. Böylece tahta geçen Alâeddin, Rükneddin'i ve diğer prensleri öldürmüş, Melike Cahan'ı hapsedmiş ve

²⁰² Rizvi, S. A., *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 25.

²⁰³ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, Cilt 2, Cambridge University Press, UK, 1970, s. 6.

²⁰⁴ James D. Brown, (History of Islam in India), *The Muslim World*, 1949, cilt 39, sayı 1, ss. 11-25.

²⁰⁵ Rizvi, S. A., *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, ss. 30-34.

²⁰⁶ <https://www.britannica.com/topic/Khalji-dynasty>, Erişim Tarihi (29.03.2019).

²⁰⁷ Bir yer ismi.

²⁰⁸ Rizvi, S. A., *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 36.

kendi yakın çevresindekilere büyük mevkiler vermiştir. Alâeddin, hükümdarlığın ilk yıllarında daha çok Moğol istilâsı ile meşgul olmuştur.²⁰⁹

Haleci Sultan Alâeddin'in hükümdarlığı döneminde, onun akrabaları ve önemli generaller sürekli başkaldırmaya başlamışlardır. Bu durumu soruşturan Alâeddin'e müşavirleri, buna sebep olan unsurların, devlet memurlarının yüksek refah seviyesi, içki içmeleri, yüksek rütbeli memurlar arasındaki evlilikler ve zayıf istihbarat sistemi olduğunu bildirmişlerdir. Bunun üzerine sultan, memurlara verilen vergi muafiyetini kaldırmış, istihbarat sistemini yeniden güçlendirmiş, içkiyi ve izinsiz evlilikleri yasaklamıştır.²¹⁰ Ayrıca, o memurların maaşlarını düşürmüş, ziraat alanında yeni düzenlemeler getirmiş, çiftçiler için özel yardım paketleri sunmuş ve gerekli gıda maddelerini devlet hazinesinde toplamıştır. Alâeddin'in bu tür düzenlemeleri olası bir kıtlığın önlenmesine yardımcı olmuştur.²¹¹

Alâeddin'in 1316 da ölümünden sonra Güney Hindistan bölgesinde önemli fetihlere imza atan komutan Kâfur, Alâeddin'in varisi Hızır Han'ı kör etmiş, onun annesini de hapse atmış ve altı yaşındaki oğlu Şihabuddin'i de hükümdar olarak tayin etmiştir. Bu olaylardan rahatsız olan Alâeddin'in özel korumaları Kâfur'u öldürmüş ve Alâeddin'in diğer oğlu Mübarek'i tahta geçirmişlerdir. Mübarek ise 1320'de general Hüsrev Han tarafından öldürülmüştür. Kısa bir süre sonra Hüsrev Han'ı öldüren Gazi Malik, Sultan Gıyâsuddin Tuglak Şah adıyla tahta geçmiştir.²¹²

c) Tuğluklular

Tuğluk hanedanının ilk hükümdarı olan Gıyâseddin Tuğluk, maliye yasalarını ve vergi sistemlerini yeniden yapılandırarak önceki hükümdarların hatalarını düzeltmeye çalışmıştır. Onun döneminde oğlu Uluğ Han yaptığı seferlerde Telungana, Jainagar ve Orissa gibi yerleri ele geçirirken; kendisi de Bengal ve Tirhut şehirlerini fethetmiştir. Bu seferlerden sonra Delhi'ye gelen Sultan Gıyâseddin'e

²⁰⁹ <https://www.britannica.com/topic/Khalji-dynasty>, Erişim Tarihi (29.03.2019).

²¹⁰ Rizvi, S. A, Early Sûfism and its History in India to 1600 AD, s. 38.

²¹¹ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, Cilt 2, Cambridge University Press, UK, 1970, s.10.

²¹² Ikram SM, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History*, Institute of Islamic Culture, Lahore, 1989, ss, 43-44.

oğlu Uluğ Han, ahşaptan yaptırdığı bir köşkünde karşılama töreni hazırlamıştır. Ancak Sultan Giyasettin, fillerle birlikte geçit töreni yaparken köşkü devirmiş ve küçük oğlu ile birlikte vefat etmiştir.²¹³Böylece Uluğ Han, 1325'te Sultan Muhammed bin Tuğluk adıyla tahta geçmiştir.²¹⁴

Delhi hükümdarları arasında din, felsefe ve dil bilimlerini iyi derecede bilmesine ve üstün askerî becerilerine sahip olmasına rağmen Sultan Muhammed bin Tuğluk belirsiz bir karaktere sahiptir.²¹⁵ Onun bu özelliği, toplumda çeşitli sorunların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Döneminde yapılan, başkenti Delhi'den kendisinin inşa ettirdiği yeni bir şehir olan Daulatabad'a taşımak, yaygın olan gümüş paralar yerine bronz paraları tedavüle geçirmek ve vergileri ansızın yükseltmek gibi bazı devrimsel nitelikteki değişimler, halkı kaosa sürüklemiş ve her yerde isyanlara neden olmuştur. İsyancılar zorla bastırılmış, ancak toplumda açlık ve kıtlık hakim olmuş ve değişik salgın hastalıklar yüzünden yüzlerce insan ölmüştür. Açlığı gidermek ve ziraatı geliştirmek için bazı düzenlemeler yapılmış olsa da isyanlar devam etmiştir. Güçlü orduya sahip olan Sultan, isyanları bir bir bastırmış, ancak tam olarak huzuru sağlayamamıştır.²¹⁶

Sultan Muhammed'in 1351'de ölümünden sonra dayıoğlu Firuz, tahta geçmiştir. Devlet politikalarında gerekli düzenlemeler yaparak halkın itibarını kazanan Firuz'un otuz yedi senelik hükümdarlığının ilk yirmi yılı, huzur ve barış içerisinde geçmiştir. Kendisi, Delhi Sultanları arasında, İslâm'ın yayılmasında önemli rol oynayan bir sultan olarak bilinmektedir. O, Hindulara; İslâm'a geçenlerin cizye vergisinden muaf olacaklarını duyurmak ve onlara çeşitli ödüller dağıtmak suretiyle onları İslâm'a teşvik etmiştir.²¹⁷ Bu nedenle bazı tarihçiler onu, bir hoşgörü insanından ziyade fanatik biri olarak tanıtmışlardır.²¹⁸

²¹³ Bazı tarihçiler bunu Sultan'ı öldürmek için kasıtlı olarak yaptığını ileri sürmüştür. Ancak tarihçilerin çoğu bunu beklenmeyen bir kaza olarak değerlendirmiştir P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, s. 13.

²¹⁴ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, s. 13.

²¹⁵ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 45.

²¹⁶ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, ss. 46-47.

²¹⁷ ARNOLD, T, *İslâm Prabhodanavum Pracharanavum*, s. 209.

²¹⁸ Rowlingson, H.G, *India: A Cultural History*, Frederick A. Praeger, New York, 1952, s. 236.

Hükümdarlığı döneminde devlette her yönüyle önemli gelişmelerin yaşandığı Firoz'un son dönemlerinde Saltanat zayıflamaya başlamıştır. 1388'te Firoz'un ölümünden sonra Saltanat parçalanmış ve kendi içerisinde çeşitli bağımsız devletler oluşmuştur. Bu arada Türk-Moğol kabilesi olan Barlas'ın Gorgan kolundan gelen ve Cengiz Han'ın torunu olan Timur devreye girmiştir. Hint bölgelerine gelen Timur, birçok yeri ele geçirmiş, Hindu-Müslüman fark etmeksizin binlerce insanı öldürmüş ve sayısız ganimetler toplamıştır.²¹⁹

d) Seyyidler

Hint seferlerden sonra Timur, Hindistan'dan geri dönerken, Multan ve Dilapur şehirlerini Süleyman oğlu Hızır Han'a vermiştir. Hızır Han,1414'te Delhi'yi ele geçirmiş ve Seyyidler Sultanlığını kurmuştur. Hızır Hanın babası Peygamber Efendimizin soyundan geldiği için Hızır Han ve varisleri, Seyyidler olarak anılmıştır. Bu dönemde çeşitli nedenlerle farklı ayaklanmalar ve isyanlar da olmuştur.²²⁰ Hızır Han'dan sonra Mübarek Şah (1421-33) ve Muhammed Şah(1434-43) gibi çeşitli liderler hükümdarlık yapmıştır. 1451 yılına gelindiğinde ise Behlül Lûdînin Delhi'yi ele geçirmesiyle Seyyidler Sultanlığı sona ermiştir.²²¹

e) Lûdîler

Afgan dağları ve vadilerinde yaşayan kabile liderleri, çeşitli zamanlarda Hint bölgesine gelerek asker kumandanlar ve bazen de valiler olarak görev almışlardır. Bunlardan Behlül Lûdî, 1451'de Delhi'yi ele geçirmiştir. Rakiplerini bastıran Behlül, Afgan kabilelerin Hint bölgesine göç etmelerini teşvik etmiştir. Ona sadık olan Afganlılara ise önemli mevkiler vermiştir. Pencap'tan Bihar sınırlarına kadar olan bölge içerisinde bir Lûdî Sultanlığı kuran Behlül Lûdî, seksen yaşlarında ölmüştür.²²²

²¹⁹ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, ss. 46-47.

²²⁰ P.M Holt, Ann K.S, Bernard Lewis, *Cambridge History of India*, Cilt 2, Cambridge University Press, UK, 1970, s.201.

²²¹ Rizvi, S. A, a.g.e., s. 56.

²²² Rizvi, S. A, a.g.e., s. 89.

Onun yerine geçen İskender Lûdî (1489-1517), Bihar ve Çanderi gibi yerleri ele geçirerek topraklarını genişletmiştir.²²³

Onun ölümünden sonra ise İbrahim Lûdî (1517-1526) tahta geçmiştir. Saltanatının ilk yıllarında, kardeşi Celal ile olan taht kavgaları ile meşgul olmuştur. Onun hükümdarlığı döneminde Gucarat, Bengal, Keşmir gibi yerlerde çeşitli müstakil devletler kurulmuştur. Lûdî Sultanlığı, 1526'da Babür'ün gelişine kadar devam etmiştir.²²⁴

1.2.2.5. Babür Devleti

Bu arada Babür devletinin kurucusu ve Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'a nisbet edilen Çağatay Kabilesinden gelen Zahiruddin Babür, Kâbil'i ele geçirdikten sonra Hint bölgesine yönelmiştir. İbrahim Lûdî'nin 100,000 süvari ve 1000 filden oluşan ordusu ile; Babür'ün 10,000 kişilik süvari bölüğü, 1526'da Panipat yakınlarında karşılaşmıştır. Babür'ün savaş taktikleri karşısında dayanamayan Lûdî mağlup olmuş ve 40 bine yakın askerini kaybetmiştir. Böylece Lûdî Sultanlığına son veren Babür, Kanvah'daki Rajput güçlerini de yenerek Hint bölgesinde Babür devletinin temellerini atmıştır. Zahiruddin Babür, Kandahar'dan Bengal'a kadar olan Kuzey Hindistan'ın büyük kısmını içeren bir devlet arkasında bırakarak, 1530'te vefat etmiştir.²²⁵ Babür'den sonra tahta geçen oğlu Hümayun, ilk yıllarda taht kavgaları ve Afgan güçlerin isyanları ile meşgul olmuştur. 1539'da Afgan hükümdarı Şir Şah ile olan bir savaşı kaybederek Sind bölgesine kaçan Hümayun on beş senelik bir sürgün hayatı yaşamıştır. Taht kavgaları bittikten sonra 1555'te tekrar Hindistan'a dönen Hümayun önce Lahor, daha sonra ise Delhi'yi alarak Babür Devletini yeniden kurmuştur.²²⁶

Hümayun'un 1556'da ölümünden sonra onun sadık generali Bayram Han, Hümayun'un 14 yaşındaki oğlu Ekber Şah'ı tahta geçirmiştir.²²⁷ Amber bölgesinin Racası olan Bharmal Kachvah Ekber Şah'a kendisinin kızıyla evlenmesini teklif

²²³ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 90.

²²⁴ James D. Brown, (History of Islam in India), *The Muslim World*, 1949, cilt 39, sayı 1, ss. 11-25.

²²⁵ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, s. 95

²²⁶ <https://www.britannica.com/topic/Mughal-dynasty>, 28.04.2019, (Erişim Tarihi).

²²⁷ Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, ss. 103-104.

etmiştir. Rajputlar²²⁸la bağlarını güçlendirmeyi amaçlayan Ekber Şah bu teklif kabul etmiştir. Dolayısıyla Raja Mansing gibi Hindu general, onun ordusunda önemli mevkilere gelmiştir. Din konusunda son derece esnek davranan Ekber Şah döneminde Babür devleti'nin sınırları, yapılan yeni fetihlerle Hindistan'ın üçte ikisini kapsayacak şekilde genişlemiş ve zirveye ulaşmıştır.²²⁹

Ekber Şah'ın 1605'te ölümünden sonra oğlu Salim, Cihangir lakabıyla tahta geçmiştir. Ekber Şah'ın dinî hoşgörü anlayışını devam ettiren Cihangir, hayvanların öldürülmesine de kısıtlamalar getirmiştir. 1606 da oğlu Hüsrev on iki bin kişilik bir orduyla ayaklanmaya kalkmıştır. Ancak Cihangir onu bastırarak, Hüsrev'i hapse atmış ve destekleyicilerini öldürmüştür. Yirmi iki senelik hükümdarlığın ardından Cihangir, 1627'de vefat etmiştir.²³⁰

Cihangir'den sonra devam eden taht mücadelelerine son veren oğlu Hüsrev, 1628'te Şah Cihan adıyla Babür devletinin yeni hükümdarı olmuştur. Bundela, Handeş, Bihar, Telungana ve Devlatabad gibi bir çok şehrin fethedildiği bu dönem, Babür Devletinin en parlak dönemlerden biri sayılmıştır. Otuz seneden fazla hükümdarlığını sürdüren Şah Cihan hasta olunca, küçük oğlu Dârâ Şükûh'u vekil olarak tayin etmiştir. Ancak diğer oğulları âdeti bunu kabul etmeyerek taht kavgalarını başlatmışlardır. Nihayetinde ise diğer kardeşlerini mağlup eden Evrengzîb, tahta geçmiştir.²³¹

Ekber'den ve diğer Babür hükümdarlarından farklı olarak Evrengzîb, daha muhafazakâr Sünnî anlayışa sahip birisi olarak bilinmektedir. Saltanatının ilk on yılı, siyasî ve askerî olarak çok başarılı geçmiştir. Onun bazı reformları ve dinsel politikaları Hindu ve Sih gibi diğer din mensuplarının devletten uzaklaşmalarına neden olmuştur.²³²

Babür devletinin güçlü hükümdarlarının sonuncusu olan Evrengzîb'in ölümüyle, Babür devletinin çöküş süreci de başlamıştır. Nadir Şah ve Ahmed Şah

²²⁸ Hindistan'daki meşhur bir Hindu topluluk.

²²⁹ Rizvi, S. A, Early Sûfism and its History in India to 1600 AD, s. 114.

²³⁰ <https://www.britannica.com/biography/Jahangir>, 28.04.2019, (Erişim Tarihi).

²³¹ <https://www.britannica.com/biography/Shah-Jahan>, 28.04.2019, (Erişim Tarihi).

²³² <https://www.britannica.com/biography/Aurangzeb>, 28.04.2019, (Erişim Tarihi).

gibi Afgan hükümdarların istilâsı ve Maratalar²³³’ın ayaklanması gibi farklı nedenler, bu süreci daha da hızlandırmıştır. 1857’de İngilizlere karşı yapılan ilk ayaklanmasının başarısız olmasından sonra, yaklaşık üç asırdır ayakta olan Babür Devleti yıkılmış ve sekiz asrı aşkın süre devam eden Hindistan’daki Müslüman hâkimiyeti de sonra ermiştir.²³⁴

1.3. Hindu-Müslüman İlişkileri

Hindistan’da yaklaşık on iki asır boyunca İslâm, Hinduizm ile temas halinde olmuştur. Hindularla Müslümanların berber yaşadıkları bu dönemlerde çoğu zaman Müslüman tarafından daha kucaklayıcı ve kaynaştırıcı bir davranış sergilendiği dikkatlardan kaçmazken; Hindular tarafından ise daha kapalı, dışlayıcı ve ötekileştirici bir tutumu takınıldığı görülmüştür.²³⁵ Söz konusu durumun temel sebebi, bu iki din arasındaki çok belirgin farklılıklardır. Zira İslâm, tebliğci bir yapıya sahipken, Hinduizm ise daha içe kapalı olup tebliğ/ misyonerliğe açık değildir. Hinduizm yıllardır gelişen büyük ve belirsiz bir inanç sistemine sahip bir din iken; İslâm, Kur’ân ve sünnet odaklı sade ve sistematik inanç sisteme sahip bir dindir.²³⁶ Hattâ batılı yazarı FW Thomas dinî ve kültürel bir güç olarak İslâm’ın, Hinduizm’in anti-tezi olduğunu vurgulamıştır.²³⁷

Hintli Müslüman tarihçi Bâşam da iki din arasındaki bu bariz farklılığı, şöyle ifade etmektedir:

“Hinduizm yeni fikirleri içine alabilir ve hatta ihtiyaç duyulursa yeni tanrılar edinebilir; dahası Hindu kutsal metinlerindeki her parça, temsîlî yorumu açıktır. Bu şekilde farklı Hindu mezheplerin ciddî bir karşıtlığa neden olmadan taban tabana zıt akîdelere sahip olması mümkündür.

²³³ Maratalar Hindistan’ın Batı Deccan’da yaşayan köylü ve çiftçilerinden oluşan savaşçı bir Hind toplumdur.

²³⁴ <https://www.oxfordreference.com/search?q=Maratha+&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>, 06.10.2019, (Erişim Tarihi).

²³⁵ <https://www.britannica.com/topic/Mughal-dynasty>, 28.04.2019, (Erişim Tarihi).

²³⁶ Percival Spear, *India Pakistan and the West*, Oxford University Press, London, 1958, s. 88.

²³⁷ Murray Titus, *Indian Islam: a religious history of Islam in India*, Oriental Books Reprint Corp, New Delhi, 1930, s. 176; Aziz Ahmed, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, s. 106.

²³⁷ F.W. Thomas *Mutual Influence of Muhammadans and Hindus*, Cambridge, London, 1892, s. 12.

Diğer taraftan İslâm, ne farklı inanç sistemlerini benimseyebilir, ne de kendi akidelerinden ödün verir.”²³⁸

Esas itibarıyla Hinduizm, sürekli gelişen bir inanç sistemine sahip olduğu için, diğer inançları da kendi içerisinde sindirip yutabilmiştir. Örneğin, Kral Aşoka zamanında zirveye ulaşan Budizm; farklı dönemlerde Hint alt kıtasını işgal eden Yunanlılar, Hunlar, Sakalar ve Kuşanlar’ın farklı kültürleri Hinduizm içinde kayıp olup gitmişlerdir.²³⁹Fakat Hinduizm’in diğer din ve kültürlerde başarılı olduğu bu kendi içerisinde sindirip yok etme eylemi İslâm için geçerli olmamıştır. Çünkü Müslümanların dinî inanç ve sosyal sistemleri, Hindularının tam tersidir. Ayrıca bu iki din arasında ortak nokta neredeyse yoktur.²⁴⁰

Ayrıca, İslâm Medeniyeti Arap, Fars ve Türk gibi birçok topluluğun çeşitli alanlarda katkı sunduğu bir medeniyet olmasına rağmen, bu medeniyet içerisindeki inanç sistemleri aslı hiç bozulmadan günümüze kadar gelebilmiştir. Bu durum Hindistan için de söz konusudur. İslâm’ın bu tür kültürler içerisinde asimile olmayıp aslî niteliğini koruyabilmesinde, İslâm inancının sağlamlığı ve bu inancın dini, yaşandığı topraklarla sınırlamayıp tüm dünya Müslümanlarını bir ümmet olarak görme anlayışının etkili olduğu söylenebilir.²⁴¹ Hindu-Müslüman ilişkilerinin tarihi seyri içerisinde daha iyi anlaşılması için Hinduizm’in İslâm’a olan bakış açısını incelemek yerinde olacaktır.

1.3.1. Hinduizm’in İslâm’a Bakışı

Vedaları bir otorite olarak kabul eden Hinduizm’in diğer dinlere bakış açısı farklı dönemlerde değişime uğramıştır. Klâsik ve Orta Çağda daha dışlayıcı ve ötekileştirici bir anlayış hâkimken; Modern döneme geçilirken bu anlayışta bir yumuşamanın olduğu dikkatleri çekmektedir. Mesela Klâsik ve Ortaçağ dönemine bakıldığında Hindu bilginlerinin Veda metinlerine dayanmayan bütün dinleri ve mezhepleri geçersiz ve sapık olarak değerlendikleri görülür. Bu dönemin Kutsal kitaplarından biri olan-ki hâlâ kutsallığı devam etmektedir- Bhagavat Gita’da deniyor

²³⁸ Aziz Ahmed, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, s. 108.

²³⁹ Aziz Ahmed, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, s. 108.

²⁴⁰ Wilhem Halbfass, *India and Europe*, State University of New York, 1988, s. 31.

²⁴¹ Aziz Ahmed, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, s. 108.

ki: “Başka tanrılara tapanlar, yeniden doğuma mahkûm olurlar. Benim Yüce Hakikatimi göremediklerinden kurtuluşa eremezler. Başkasına tapanlar aşağılara giderler, bana tapanlar ancak bana gelirler”.²⁴²

Bu nedenledir ki Hindular, genelde Müslümanları Mleça (pis, temiz olmayan) olarak görmüşler ve onlara karşı ayırım yapmışlardır. Hinduların bu sosyal ve toplumsal anlayışı, pis gördükleri Müslüman topluluğun tecridini gerektirmiştir.²⁴³ Tahkîk Mâ li'l Hind Kitabının yazarı Bîrûnî de bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

*“Hintlilerle bizim aramızda çeşitli nedenlerden ötürü yakın ilişkiler yoktur. İlk olarak Hintliler, milletlerin birbiriyle iletişim kurdukları bütün alanlarda bize son derece yabancıdırlar. Bu konuların ilki dildir.(.....) İkincisi Hint dinsel inançlarının bize tamamen yabancı olmasıdır. Öyle ki biz onların inandıkları hiçbir şeye inanmadığımız ve kabul etmediğimiz gibi onlar da bizim itikad ve ikrar ettiklerimizden hiçbirini benimsemezler. (.....) Üçüncüsü, Hint örf ve adetlerinin bize tamamıyla yabancı olmalarıdır. Onlarla bizim aramızda kıyafet ve âdet hususunda öylesine zıtlık vardır ki, hatta çocuklarını bile biz veya kıyafetlerimizle korkuturlar. Aslında bu durum, bütün milletler arasında yaygın bir belâ ise de, Hintliler bu konuda diğer milletlerden daha öndedir”.*²⁴⁴

Hint toplumunun Müslümanlarla olan sosyal ilişkilerine değinen meşhur seyyah İbn Battûta, onların Müslümanlardan tamamıyla ayrı olarak yaşadıklarından, Müslümanlarla evlilik yapmadıkları gibi birlikte yemek dahi yemediklerinden bahseder. Hatta Müslümanların Hinduların evlerine girmediğini ve yemek için onların tabaklarını bile kullanmadığını belirtir. Eğer bir Müslüman onların

²⁴² Bhagavat gita 9.23-25, Cemil Kutlutürk,(Hint Dinleri Açısından Diğer Dinler ve Mensuplar), *Dinler Arası İlişkiler elkitabı*, Ed. Ali İsra Güngör, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s.181.

²⁴³ Majumdar, *The History and Culture of Indian People*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1946, s.86.

²⁴⁴ Ebu Reyhan Muhammed B. Ahmed El-Biruni, Tahkiku Ma Li'l-Hind - Biruni'nin Gözüyle Hindistan, Çev. Kıvameddin Burslan, Notlandrian. Ali İhsan Yitik, Türk Tarih Kurumu, Ankara,2018,ss.1-2.

tabaklarından yemek yemişse, o tabakları ya parçaladıklarını ya da Müslümanlara dağıttıklarını söyler.²⁴⁵

Klâsik ve Ortaçağ dönemindeki Hindu bilginlerinin diğer dinlere olan bu soyutlayıcı bakışı, yukarıda bahsettiğimiz üzere kutsal kitaplarındaki farklı ifadelerden kaynaklandığı gibi diğer din ve inançlarla daha az temasından da kaynaklamıştır. Zira Hinduizm'in diğer dinler ve felsefelerle daha çok temasa geçtiği Modern dönemde, Hindu düşünürlerin tamamen dışlayıcı bir tavırdan ziyade çoğulcu bir yaklaşım sergilediklerini görebilmekteyiz. Misyonerlik özelliğini taşımayan Klâsik Hinduizm'den farklı olarak, Hinduizm'i dünyaya tanıtan Svami Vivekananda ve batıda yaygın yeni bir dinî hareket olan 'Rama Krişna Misyonu'nun kurucusu Ramakrişna, Hinduizm'in diğer bütün dinlerden üstün olduğunu savunmakla beraber diğer dinlerde de gerçeklik payı olabileceğini dile getirmişlerdir.²⁴⁶

Bağımsız Hindistan'ın kurucusu olarak bilinen ve aynı zamanda modern Hindu düşünürlerden biri olan Mahatma Gandhi diğer dinlere karşı daha yumuşak bir tavır benimsemiştir. Mahatma Gandhi diyor ki: *"Hindu içgüdüm bana şunu telkin etmektedir: Bütün dinler az ya da çok doğrudur. Hepsi aynı Tanrı'dan kaynaklanmaktadır. Fakat bunların hepsi bize hata yapma özelliğine sahip insan aracılığıyla ulaştığı için birtakım kusurlar ihtiva etmektedir"*.²⁴⁷

Bir taraftan yüksek dağları ve bir taraftan da deniz ile çevrili olan Hint Alt Kıtası'nda yaşayan insanlar, bütün zenginliklere rağmen dış dünyayla fazla bağları olmayan kapalı bir topluluk idi. Müslümanlar gelmeden önce Hintliler, çok eskilere dayanan kendi kültür, felsefe ve matematik gelenekleriyle iftihar ederek yaşıyorlardı. Müslümanlar ise Arap, Fars ve Türk milletlerinin özelliklerini harmanlamış olarak tarihin en parlak dönemini yaşıyorlardı. Müslümanların Hint Alt Kıtasına gelmeleri ve yüzyıllarca orada hüküm sürmeleri bu kıtanın dini, kültürü, mimarı, dili ve müziği

²⁴⁵ Rajmohan Gandhi, *Eight Lives: A Study of the Hindu-Muslim Encounter*, Suny Press, New York 1986, s. 4.

²⁴⁶ Cemil Kutlutürk, (Hint Dinleri Açısından Diğer Dinler ve Mensuplar), *Dinler Arası İlişkiler Elkitabı*, Ed. Ali İsmail Güngör, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s.184.

²⁴⁷ Gandhi, M.K, *My Religion*.Ed. Bharathan Kumarappa, Navajeevan Publishing House, Ahmedabad, 1995, s. 26; Cemil Kutlutürk, (Hint Dinleri Açısından Diğer Dinler ve Mensuplar), *Dinler Arası İlişkiler elkitabı*, Ed. Ali İsmail Güngör, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s. 184.

gibi pek çok alanda derin etki bırakmıştır.²⁴⁸ Genel olarak biz burada Alt kıta'ya gelmelerinden sonra Müslümanların, Hint toplumuyla olan dinî ve kültürel etkileşimlerinden kısaca bahsedeceğiz.

1.3.2. Dinî Etkileşim

Müslümanların Hindistan'a en büyük katkısı, İslâm'ın temel öğretilerinden ilki olan tevhid anlayışıdır. Zira Müslümanların geldiği dönemlerde Hint toplumunda çok tanrıcılık ve putperestlik kök salmış durumdaydı. Hinduların ilâhları, toplumdan topluma, yöreden yöreye değişmekteydi ve dinî inançları da sosyal hayat ile iç içe idi. Hindistan'daki sosyal sınıflamalar ve kast sistemi de bu inançlara dayanmaktaydı. Böyle bir ortamda İslâm'ın tevhid çağrısına, Hint toplumunun önemli bir kısmı karşılık vermiştir. Hindu tarihçi M.N. Roy demiştir ki:

“İslâm'ın gelişyle Hindistan'da asırlardır devam edegelen bütün âyin ve ibadetlerin doğruluğu sorgulanmaya başlamıştır. Toplum akla daha yatkın olan İlâh'ı aramıştır. Asırlardır halk arasında İlâhların tabiatüstü bir kudrete sahip olduklarına inanılıyordu. Brahman rahipleri, sade Hinduları yani kendilerinin dışındakileri inanç üzerinden istismar etmişlerdir. Ancak Müslüman saldırıları ve elde ettikleri zaferler, onların ilâhlarına olan inanç ve güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Zira onlar bu ilâhların kendilerini saldırılarından koruyabileceklerine inanmışlardı.”²⁴⁹

Yine başka bir Hindu Tarihçi olan Sardar K.M.Panikkar ise Müslümanlar döneminde Hinduizm'in İslâm'dan büyük ölçüde etkilendiğini, Hinduların Puja²⁵⁰larındaki değişikliklerinde bile Müslümanların etkisi olduğunu, bu dönemde dinî ve felsefî liderlerin İlâhlara farklı isimler verseler de tek bir güce tapmaya çağırdıklarını ve özellikle Müslümanlar döneminde Hindu toplumunda ortaya çıkan din ve mezheplerde bu etkinin belirgin bir şekilde görüldüğünü ifade etmiştir.²⁵¹

²⁴⁸ Nadwi, Abul Hasan, *Muslimkal Indiyail*, çev.Muhammad Kuttaşeri, Mufakkirul İslâm Publication, Kozhikode, 2003, ss.16-18.

²⁴⁹ M.N Roy, *Islaminte Charithra Paramaya Pank*, Çev. KC Varghees, Islamic Publishing House, Kozhikode, 2017, s. 76.

²⁵⁰ Puja, Hinduizm'e ait çeşitli zamanlarda ve çeşitli sepeplerle yapılan bir ibadet yada ayin şeklidir. <https://www.oxfordreference.com/search?q=puja&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>, 06.10.2019, (Erişim Tarihi).

²⁵¹ K.M Panikkar, *A Survey of Indian History*, Asian Printing House, Bombay,1947, ss. 132-133.

Hindu *Darşanalardan* Sri Şankara'nın *Advaita Darşana*'sında da İslâm'ın tevhid anlayışı etkili olmuştur.²⁵²

İslâm'ın gelmesiyle birlikte, bazıları İslâm'ın tevhid anlayışını olduğu gibi kabul etmeseler de, İslâm'dan etkilenecek kendi inanç ve ibadet sistemlerini tecdit etme zorunluğu hissetmişlerdir. Mesala, Orta çağda yaygın olan Bhakti hareketinde, Guru Nanak'ın Sihizm'de, Hindu reformcularından Svami Dayananda Sarasvati'nin Arya Samaj'ında da tevhid anlayışının etkisi görülmüştür. Hatta bu nedenle birçok senkretik/karma mezhep ve düşünce ortaya çıkmıştır. Ramananda ve onun talebesi Kebir²⁵³ (ö.1398/1340), bu düşüncenin önemli liderlerindendir. Onların temel öğretileri, “ilâhın karşısında herkes eşittir” ilkesine dayanmaktaydı. Namdev Dadu ve Guru Nanakta bu düşünce ekolünün önemli isimlerindendir.²⁵⁴

Bhakti hareketi, Hindu toplumundaki İslâm etkisinin bir ürünü olarak görülebilir. Zira genelde tek tanrıcılığı ön plâna çıkaran bu harekete göre insanlar İlâh'ın karşısında eşit olup, kast ve din fark etmeksizin sevgi ve takva ile ilâha yaklaşabilirler. Bu hareketin liderlerinden Kebir, tek bir İlâh için Rama, Hari, Govinda ve Rahim gibi farklı isimler kullanıyordu. O diyor ki: “Eğer ilâh sadece camilerde olsaydı, geri kalan dünya kimindir? Eğer Rama putlarda ise bu dünyayı yöneten kimdir? İlâh diyor ki; ben her zaman senin yanıdayım; ben ne tapınaklar ve camilerde yaşıyorum, ne de Kâbe ya da Kailas'ta”²⁵⁵

Bakhti hareketinin bazı özelliklerinin Sûfizm'e benzemesi dikkat çekicidir. Örneğin, Bhakti hareketinde sûfilerdeki tekkeye benzeyen manastırlar, Sûfî şeyh'e benzeyen Gurular ve zikir ve ilâhilere benzeyen Bhajana ve Kirtanalar vardır.²⁵⁶

²⁵² Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, Indian Press, Allahabad, 1954, s.111.

²⁵³ Kabir'in (ö.1398/1340) dini kökeni ile ilgili tartışmalar vardır. ‘Tezkiretul Evliya’ kitabında Sûfî şeyh olan şeyh Taqi'inin talebesi olduğu nakletmiştir. Sonra ise Ramananda'dan etkileyerek iki din arasında ortak yol bulmaya çalışmıştır. <https://www.britannica.com/biography/Kabir-Indian-mystic-and-poet>, Erişim Tarihi 30.03.2019.

²⁵⁴ Bansi Dhar Tripathi, *Sadhus of India: The Sociological View*, Popular Prakashan, New Delhi, 1978, s. 179.

²⁵⁵ <https://berkeleycenter.georgetown.edu/quotes/kabir-songs-of-kabir-on-the-nature-of-god-c-1440-1518>, Erişim Tarihi 30.03.2019.

²⁵⁶ Saha, Panchanan, *Hindu-Muslim Relations in a New Perspective*, Biswabiksha, Calcutta, 2007, ss. 65-69.

İslâm'dan etkilenen diğer bir kişi ise, Sih mezhebinin²⁵⁷ kurucusu olan Guru Nanaktır(1469-1539). Onun öğretilerinde de İslâm dinine benzerlikler vardır. Kebir'den etkilenen Guru Nanak, kendisini bir manevî lider olarak görmüştür. Sihizm'in kuruluş amacı Hinduizm ve İslâm'ın arasını uzlaştırma olsa da; Müslüman hükümdarlar ve Sih liderler arasındaki siyasî kavgalar bu iki din arasındaki ilişkilerin zaman zaman bozulmasına neden olmuştur.²⁵⁸

İslâm'ın Hinduizm üzerindeki etkilerinden bahsettikten sonra Hinduizm'in İslâm üzerindeki etkilerini ele almak yerinde olacaktır. Hinduizm'den farklı olarak İslâm, inanç esaslarının sağlam oluşu sebebiyle, ilk çıktığı günden bu yana devam edegelen farklı itirazlara ve dinsel saldırılara karşı kendini koruyabilmiştir.²⁵⁹

Hindistan örneğinde bu konuyu ele aldığımızda; İslâm'a karşı yapılan saldırıların Portekizlilerle başlayıp İngilizlerle devam eden sömürgecilik döneminde, daha plânlı hale geldiğini görmekteyiz. İngilizlerin desteğiyle Hristiyan ve Hindu liderler tarafından İslâm'a ve Müslümanlara yapılan dinsel saldırılara İslâm kimliği altında ortaya çıkarılan farklı mezheplerin eklenmesi, Hintli Müslüman âlimleri harekete geçirmiştir. Avrupalı sömürgecilerin desteği ile Hindistan'a gelen farklı misyonerlere karşı, başta Rahmatullah Keyranevî olmak üzere birçok Hintli âlim çeşitli eserler kaleme alarak mücadele etmiştir. Özellikle 19.yy'da ortaya çıkan ve İslâm ve Müslümanlara saldırganlığı ön plânda tutan Arya Samaj'a karşı, başta Diyobend hareketinin kurucusu Muhammed Kâsım Nanevtevi olmak üzere farklı ekollere mensup Müslüman âlimlerin reddiyeleri ve münazaraları; yine Müslümanlar arasından ortaya çıkan farklı mezheplere karşı yazılan yüzlerce kitap ve makale, bunun en belirgin örneğidir. O nedenle ki, Hindistan'daki bu İslâm'ın aslını koruma gayreti, aynı zamanda İslâm âlemine ışık tutan yüzlerce âlimin yetişmesine ve İslâm'ın her alanında sayısız makbul eserler telif edilmesine vesile olmuştur.²⁶⁰

²⁵⁷ Sihizm bazen bir mezhep bazen de bin din olarak değerlendirilmektedir. Şu an Hindistan nüfus sayımlarında Sihizm bir din olarak sayılmaktadır. http://censusindia.gov.in/Census_And_You/religion.aspx , Erişim Tarihi (30.03.2019).

²⁵⁸ Katy P. Sian, *Unsettling Sikh and Muslim Conflict: Mistaken Identities, Forced Conversions, and Postcolonial Formations*, Lexington Books, UK, 2013, ss. 31-39.

²⁵⁹ Annemarie Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Brill, Leiden, 1980, ss. 3-36.

²⁶⁰ Nadwi, Abul Hasan, *Muslimkal Indiyail*, çev. Muhammad Kuttaşeri, s. 44.

Hinduizm'in İslâm üzerindeki etkisi bağlamında müsteşriklerin sık sık dile getirdikleri bir konu da, tasavvufun, Budist ve Hindu mistisizminden etkilenmiş olabileceği hususudur.²⁶¹ 11.yy da El Bîrunî'nin bir Sanskritçe hocasının yardımıyla, Patanjali'nin '*Yoga Sutralarını*' Arapça'ya çevirmesi; Davûd el-Belhî(ö.174) ve Bâyezî el-Bistâmî (ö.261) gibi İslâmî tasavvufun ilk evresindeki mutasavvıfların, Budistlerin yaygın olduğu Belh ve Mâverâünnehir bölgesinden olması gibi hususlar, tasavvuf üzerinde Hinduizm'in etkisini savunanların görüşlerini temellendirirken gündeme getirdikleri konulardır.²⁶²

Bu görüşe karşı çıkanlar ise, tasavvufun tamamıyla Kur'ân ve Sünnet kaynaklı bir İslâm ürünü olduğunu savunmuşlardır. Önemli Mutasavvıflardan Şeyh Hucviri' bu konuyla ilgili olarak 'Keşful Mahcûb' adlı eserinin mukaddimesinde şöyle der:

“Birçok oryantalist ve batılı araştırmacı, tasavvufun kökeninin İslâm dışı kaynaklara dayandığını iddia ediyorlar. Bazıları, Hristiyan rahipliğinden, bazıları Grek felsefesinden ve bazıları ise Müslümanların ilerlemesini durdurmak için Farslara karşı Arilerin yaptığı bir hamleden kaynaklandığını ileri sürüyorlar. Lakin Müslüman mutasavvıflar, tasavvufun kökeninin Kur'ân ve Sünnet olduğuna inanmaktadır.”²⁶³

Dünya dinleri arasında birçok konuda benzerlikler ve ortak meseleler bulunduğu gibi, İslâm'ın tasavvuf ve İrfan geleneğiyle de diğer dinlerin bazı gelenekleri arasında benzerliklerin bulunması gayet normaldir. Sırf benzerlik yüzünden tasavvufun İslâm dışı etkenlerden kaynaklandığını söylemek doğru değildir. Dolayısıyla, gerçek İslâmî irfan ve tasavvuf, İslâm'dan türediği gibi

²⁶¹ Jones, Tholuk, Kremer, Goldziher, Horten ve Zaehner gibi müsteşrikler Sûfizm'in Hint mirası olduğunu savunmuştur. Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, S.169; Ian Richard Netton, *Orientalism Revisited: Art, Land and Voyage Culture and civilisation in the Middle East*, Routledge, 2013, s.101.

²⁶² Md. Shah Noorur Rahman, *Hindu-Muslim Relations In Mughal Bengal*, Progressive Publishers, ,Kolkata, 2001,ss.51-53; Marc Gaborieau,(Hint Alt-Kıtasında İslâm Tarikatları), *İslâm Dünyasında Tarikatlar*, ed. Alexsandre Popovic - Gilles Veinstein, Çev. Osman Türer, Sûf Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 216-218.

²⁶³ Hücvi, *Keşfu'l-Mahcub*, çev. İshad Abdu'l Hadi, Meclis-i ala li sakafa, Kahire,2007,s.27; Ahmed Mevlevi Taqa, *Mesnevi Tercümesi*, Imama Publication, Kasagode, 2018, ss. 15-16.

mutasavvıfların sözleri de Kur'ân, Sünnet ve Sahabelerin hayatından ilham alarak söyledikleri sözlerdir.²⁶⁴

1.3.3. Kültürel Etkileşim

Hindu toplumunun İslâm'dan en çok etkilendiği diğer bir husus da, İslâm'ın ortaya koyduğu sosyal hayat tarzıdır. Hinduların İslâm'ı kabul etmelerindeki en büyük etkenlerden birinin, İslâm'ın sosyal görüşleri olduğunu söyleyebiliriz. Hindistan'ın eski başbakanı ve tarihçi olan Cevaharlar Nehru şöyle der:

“İslâm'ın ve Hindistan'ın kuzey batı bölgelerinden gelen Müslüman askerlerin, Hindistan tarihinde büyük önemi vardır. Bunlar, Hindular arasında yaygın olan hurafeleri, kast sistemini ve dokunulmazlık gibi toplumsal kötülükleri kınamışlardır. Müslümanların inandığı ve kendi aralarında uyguladığı özellikle kardeşlik duygusu, Hinduların kalplerinde derin bir etki yaratmıştır”.²⁶⁵

Müslüman hükümdarlar Hint bölgesini fethettikten sonra yerli Hindu kadınlarla evlenmeye başlamışlardır. Bu Hindu kadınlar vasıtasıyla bazı Hindu gelenekleri Müslüman topluluğuna sızdığı gibi, Hindu aileler arasında İslâm da yayılmıştır. Bazı yerlerde Hindular, Müslümanların bayramlarını kutlamışlar ve kimi istek ve arzularının kabul olması için tapınaklara gittikleri gibi camiiler ve türbelere de gidip bağışlarda bulunmuşlardır.²⁶⁶

Öte yandan Müslümanlar az da olsa sosyal ve kültürel açıdan Hindu toplumundan etkilemişlerdir. Bu etkileşim Hindistan'ın birçok yerinde olmuşsa da Bengal bölgesinde daha fazla dikkat çekmektedir. Zira Bengal Müslümanlarının çoğu, Hinduizm'den sonra İslâm'a geçenler idi. Müslüman olduktan sonra da onların sosyal statü ve geleneklerinde fazlaca bir değişiklik olmamıştır. Oradaki Müslümanların bir kısmı, İslâm hakkında fazla bilgi sahip olmadıkları için

²⁶⁴ Yusuf Khattar Muhammad, *el-Mevsû'atü'l-Yusufiyye fî Beyâni Edilleti's-Sûfiyye*, Matbaatu'n-Nadr Yayınları, Şam, 2001, ss.12-17; Marc Gaborieau, (Hint Alt-Kıtasında İslâm Tarikatları), *İslâm Dünyasında Tarikatlar*, ss. 216-218.

²⁶⁵ Jawaharlal Nehru, *The Discovery of India*, Oxford University Press, London, 1985, s. 336.

²⁶⁶ Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, s. 117.

Müslüman olduktan sonra da yıllardır devam eden yöresel Hindu geleneklerini ve bayramlarını ortak kutluyorlardı. Hatta onların eskiden taptıkları bir ilâha İslâmî bir isim vererek saygı göstermeye devam ettikleri dahi görülmüştür.²⁶⁷

Yine, İslâm'ın sosyal ve kültürel anlayışının etkisiyle Hindu gelenekleri ve uygulamalarında değişiklikler olduğu gibi; Hinduların kast sistemine benzer bir uygulama da Müslümanlar arasında yaygın olmuştur. Özellikle Hindistan'ın kuzey bölgelerinde bu sosyal sınıflama halen göze çarpmaktadır. Bu anlayış, oradaki Müslümanları *Eşref* ve *Eclef* olarak ikiye ayırmıştır. Brahminler gibi Hindu üst kastlarından Müslüman olanların ve Hindistan dışından gelen Arap, Türk ve Fars soylu yabancı Müslümanları ifade etmek için soylu ve şerefli anlamına gelen “Eşref” kelimesi kullanılırken; normal yerli ve alt kastlardan Müslüman olanları ifade etmek için ise sefil ve zavallı anlamına gelen “Eclef” kelimesi kullanılmıştır. Ancak Hindu kast sistemindeki gibi katı kurallar olmasa da evlilik konusunda bu ayırım hâlâ dikkatleri çekmektedir.²⁶⁸

1.3.4. Hindu-Müslüman Çatışması

Hindu-Müslüman ilişkilerinin Hint tarihinde yüzyıllar öncesine dayanan uzun bir geleneği vardır. Bu ilişki, İslâm'ın farklı yollarla olan Hint Alt Kıtasına gelişle başlar. İslâm'ın fetih yoluyla bu kıtaya ilk gelişinden itibaren yerli Hindu güçleri ve Müslüman hükümdarlar arasında kanlı ve şiddetli bir güç mücadelesi olmuştur. Buna rağmen Müslüman yöneticiler toplumsal dengeyi ve uyumu bir şekilde korumaya özen göstermişlerdir. Babür hükümdarı Ekber Şah, dinler arası hoşgörünün büyük simgesi olarak tanıtılmıştır. Farklı ideolojilere sahip bir toplumda insanî ilişkilerin güçlendirilmesinde, Sûfî hareketleri ve Bhakti hareketleri gibi hem Hinduizm'de hem de İslâm'da ortaya çıkan farklı mistik hareketlerin rolü büyük olmuştur. Yine Babür hükümdarı Şah Cihan'ın oğlu ve Mecmeu'l-Bahreyn'in yazarı Dârâ Şükûh gibi yazarların da farklı ideolojileri uzlaştırmada ve bir arada tutmada katkıları olmuştur.

²⁶⁷ Örneğin Rangpur'daki Satyanarayan adındaki Hindu ilaha Müslümanlar Satyapir adı vererek saygı gösteriyordu. Bk. Saha,Panchanan, *Hindu-Muslim Relations in a New Perspective*, s.45.

²⁶⁸ Saha,Panchanan, *Hindu-Muslim Relations in a New Perspective*, s. 47.

Ancak her iki toplumu da rahatlatan bu olumlu ilişki uzun sürmemiştir. Babür İmparatorluğu'nun son yıllarında yeniden başlayan gerilim ve çatışma, böl ve yönet politikasını benimseyen İngiliz güçlerinin gelmesiyle zirveye çıkmıştır.

1.3.4.1. Hint Alt Kıtası'nda Toplumsal Şiddet ve Nedenleri

Toplumsal şiddet, toplumun belirli bir etnik veya dinî kısımlarına karşı işlenen bir şiddet biçimidir. Bu terim, farklı dinî inanç veya etnik kökenlere sahip topluluklar arasındaki çatışmalar, ayaklanmalar ve diğer şiddet biçimlerini de içermektedir.²⁶⁹

Toplumsal şiddet ve çatışmanın ortaya çıkmasında mikro ve makro sebepler olabilir. Mikro faktörler yerel ve bölgesel konuları içerebilirken, makro faktör genellikle ideolojik olabilir ve ülke çapında bir etkiye ulaşabilir. Burada, Hindistan'daki toplumsal şiddetin bazı önemli nedenlerini ele alacağız.

1. Böl ve Yönet Politikası: İngiliz sömürgeciliğinin bu politikasının, Hint Alt kıtasındaki dinî topluluklar arasındaki ilişki üzerinde büyük etkisi olmuştur. Toplumsal isyanların bastırılmasındaki ihmalcı tutum, tarih kitaplarına ayırtıcı ötekileştirici bilgilerin girmesi ve bunların ders müfredatlarına konularak yapılan sahte propagandalar, bu tehlikeli politikanın bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.
2. Ülkenin Bölünmesi: Ülkenin Hindistan ve Pakistan diye ikiye bölünmesi, Hindistan'da devam etmekte olan toplumsal şiddeti daha da artırmıştır. Ülke İngiliz sömürgeci iktidarından bağımsızlığını kazanmak üzereyken, Müslüman ve Hindu soylular ve siyasî liderler arasındaki iktidarın paylaşma mücadelesi, bu çabaları boşa çıkartmıştır. Nüfusun çoğunu Müslümanların oluşturduğu ülkenin kuzey ve doğusundaki bölgelerin bölünmesi, İngiliz valilerinin tam desteğiyle gerçekleşmiştir. Ülkenin bu talihsiz bölünmesi, toplumun bütünlüğünde derin bir yara açmış ve ayrıca bu olay toplumsal şiddet ve çatışmalara neden olmuştur. Böylece her iki taraftan da milyonlarca

²⁶⁹ Shukla, S. Communal Violence in India: Post Independence Scenario, *IJSRD*, 2017, ss.126-135.

insan katledilmiş ve milyonlarca insan hem vatanlarından hem de geçim kaynaklarından yoksun bırakılmıştır.

3. Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Meseleler: Sosyal ve siyasî meseleler, aynı zamanda toplumsal direnişlerin meydana gelmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, ekonomik faktörler de toplumsal gerilimlere yol açmıştır. Bazı bölgelerde Hindular ve Müslümanlar arasındaki ekonomik dengesizliği tetikleyerek çeşitli gerilimlere neden olmuştur.
4. Toplumdaki bir kişiden sudûr eden bazı önemsiz olayların, o kişinin mensup olduğu dinin tüm fertlerine mal edilmesi.
5. Dinî Konular: Din faktörü, toplumsal gerginliklerde ana unsuru oluşturmaktadır. Özellikle, hem Hindular hem de Müslümanlar tarafından yapılan zorlamalar veya kitlesel din değiştirme kampanyaları, farklı din mensupları arasındaki evlilik, kamuya açık alanlarda inek kesmek veya caminin önünde müzik çalmak gibi dinî duygulara zarar veren işlerin yapılması, dinî sembolleri ve kişileri kötüleyen Rangeela Resul (Peygamber, Hz. Muhammed'i kötüleyen eser) gibi, edebiyatların yayınlanması ve gerek Hindular ve gerekse Müslümanların içerisinde farklı fanatik ve aşırılık yanlısı dinî grupların ve cemaatlerin ortaya çıkması gibi faktörleri toplumsal şiddetin yayılmasındaki önemli nedenler olarak sıralayabiliriz.²⁷⁰

1.3.4.2. Hint Alt Kıtası'nda Toplumsal Dinî Çatışmalar: Bağımsızlık Öncesi Dönem

Hint Alt Kıtası, farklı dönemlerde bir dizi dinî çatışma ve toplumsal şiddete şahit olmuştur. Bu çatışmalar ilk olarak 18. yüzyılın başlarında İmparator Evrengzîb' in ölümünden kısa bir süre sonra Babür İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında başlamıştır. İlk çatışma, 1713 yılında Ahmadabad'da olmuştur. Bu isyanın arkasındaki sebep, inek kesimi ve Hinduların Holi bayramı ile ilgili konulardır.

²⁷⁰ Najjar, M. I. (2014). Communal Violence, Its Causes and Solutions . *International Journal of Humanities and Social Invention* , 5-7.; Shukla, S. Communal Violence in India: Post Independence Scenario. *IJSRD*, 2017, ss.126-135.

Bunu, Keşmir (1719-20), Delhi (1729), Ahmedabad (1730) ve Maharashtra (1786)'daki Hindu-Müslüman isyanları izlemiştir.²⁷¹

19. yüzyıla gelindiğinde ise 1833'te Koil'de, 1837'den 1852'ye kadar başta Benaras, Muradabad ve Şahcahanpur olmak üzere Bareilly ve Kanpur'da Hindular ve Müslümanlar arasında çeşitli toplumsal isyanlar ve kargaşalar gerçekleşmiştir. Yine 1871'de Bareilly ve Philibhit'deki ve 1893'te Azamgarh'daki ayaklanmalar da, her zamandaki gibi inek kesimi ve din değiştirme gibi sorunlarla bağlantılıydı.²⁷² Hint Alt Kıtası 20. yüzyılda da toplumsal şiddetten yoksun kalmamış; üstelik sonraki yıllarda şiddetin yoğunluğu daha da artmıştır. 1907 yılında Bengal'de, 1977'de Peşaver'de, 1912'de Ayodya'da, 1913'te Agra'da ve 1917'de Bihar'da Hindular ile Müslümanlar arasında çeşitli ayaklanmalar olmuştur. 1921'de ise Kıtanın Müslümanların yaşadığı çoğu bölgesinde görülen ve İngiliz sömürmesine karşı yapılan ve çok sayıda Müslümanların katledildiği Hilafet ayaklanması meydana gelmiştir.²⁷³

1925'ten sonraki toplumsal isyanların ana sebebi, Arya Samaj gibi bazı militarist gruplar tarafından yapılan Shuddhi hareketi²⁷⁴ gibi örgütlü din değiştirme kampanyalarının icra edilmesidir. Bu isyanlar 1930 ve 1940'larda belirli aralıklarla devam etmiştir. Her iki tarafın, özellikle de Müslümanların maruz kaldığı ölüm ve felâket, hayal gücümüzün ötesindedir.²⁷⁵

1.3.4.3.Hindistan'da Toplumsal Dinî Çatışmalar: Bağımsızlık Sonrası Dönem

İngiliz sömürgeciliğiyle uzun yıllar süren mücadeleden sonra, Hindistan, bağımsızlığını kazanırken; Hint Alt Kıtası da Hindistan ve Pakistan olmak üzere

²⁷¹ Kausar, Z. (2007), Communal Riots in India: Hindu–Muslim Conflict. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 353-370,

²⁷² Asgharali Engineer, *Communal Riots in Post-independence India*, Sangam Books, Hyderabad, 1984, ss. 33-41.

²⁷³ M. Naeem Qureshi, *Pan-Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement*, Brill Publications, Leiden, 1999, ss. 445-457; Kausar, Z. (2007). Communal Riots in India: Hindu–Muslim Conflict. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 353-370.

²⁷⁴ Bu terim ikinci bölümde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

²⁷⁵ Kausar, Z. (2007). Communal Riots in India: Hindu–Muslim Conflict. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 353-370.

ikiye bölünmüş oldu. Bölünmenin, Hindular ve Müslümanlar arasında yaygın olan şiddete son vereceği yönünde Hint toplum içerisinde genel bir kanaat vardı. Ancak, bölünme, çözüm yerine her iki taraftan milyonlarca insanın can kaybına yol açan kanlı ayaklanmaları ve şiddeti daha da artırmıştır. Bu sorun neredeyse 1948'e kadar devam etmiştir. 1948'e kadar devam eden bu olumsuz durum, 1950'lere gelindiğinde yerini sükûnete bırakmıştır. Yaklaşık on yıl kadar süren bu dönemde ülkenin genel durumu oldukça memnuniyet vericiydi. Bu on yıl boyunca çok az toplumsal şiddet olayı kaydedilmiştir. Bunda çok sayıda Müslümanın vahşice öldürülmesi, Müslüman soyluların ve liderlerin çoğunun Pakistan'da yerleşmeleri ve Müslüman nüfusun büyük ölçüde azalması gibi birkaç neden etkili olmuştur. Geri de kalan Hintli Müslümanlar bölünmenin ağır bedelini ödemek zorunda kalmışlar ve aslî yurtlarında kendilerini güvensiz hissetmişlerdir.²⁷⁶

Ülkenin bölünmesinden yıllar sonrasında da durum değişmemiştir. Bütün bir ülkeyi yakıp yıkmak için sadece küçük bir kıvılcım yetmektedir. Bölünme esnasında ortaya çıkan isyanlardan sonra ilk büyük toplumsal şiddet, 1961'de Cebelpur isyanı olup büyük çoğunluğu Müslüman olmak üzere yüzlerce insanın ölümüyle sonuçlanmıştır.²⁷⁷ Bu olaydan sonra, Hindistan Müslümanları, bu şiddeti engellemedikleri ve vatandaşların güvenliğini sağlayamadıkları için Kongre partisi²⁷⁸nden ve hükümetinden umutlarını kesmişlerdir.

Cebelpur isyanından sonra, ülkenin çeşitli şehirlerinde yeniden ayaklanmalar meydana gelmiştir. Rañçi'de (1967), Gujarat'ta (1969) ve Bhivandi'de (1970) isyanlar ortaya çıkmıştır. 1970'lerde, dönemin Hindistan başbakanı olan Indira Gandhi tarafından ilân edilen OHAL nedeniyle durum nispeten sakinleşmiştir.

²⁷⁶ <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/hindu-muslim-communal-riots-india-i-1947-1986>, Erişim Tarihi (30.03.2019).

²⁷⁷ İki iş adamı arasındaki ekonomik rekabet ve medyanın olumsuz yönlendirmesi bu isyanda önemli rol oynamıştır. Şöyle ki bir Müslüman sigara üreticisi, başka bir Hindu sigara üreticisinin kızına âşık olmuş. Bu durum bir Hindu gazetesi tarafından kızın babasının yönlendirmesiyle bir Müslümanın Hindu bir kıza tecavüze teşebbüs etmesi olarak manşet edilerek yüzlerce masum insanın ölümüne sebep olan toplumsal şiddetin fitili ateşlenmiştir. <https://www.scribd.com/document/105413417/Jabalpur-Riots-of-1961-Asghar-Ali-Engineer>, Erişim Tarihi (30.03.2019).

²⁷⁸ Kongre partisi Hindistan'ın en kadim ve etkili siyasi partilerinden biridir. <https://www.oxfordreference.com/search?q=congress+party&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>, Erişim Tarihi (06.10.2019).

1980'lerde ise Cemşedpur, Aligarh, Varanasi ve Müradabad gibi çeşitli yerlerde yine şiddetli isyanlar gündeme geldiği için durum yine değişmiştir. Özellikle, 1992 yılında Babari Camii²⁷⁹'nin yıkılması, seküler Hindistan tarihinde yapılan tedavi edilemez bir yara açmıştır. Bu olay, ülkede tekrar çeşitli isyanlara ve çatışmalara neden olmuştur. 2002 yılında Gujarat isyanı, 2012'de Assam isyanı ve 2013'te Muzaffar Nagar isyanı yakın tarihte Hindistan'daki toplumsal şiddet olaylarından bazılarıdır. Bu isyanlar sadece Hindu-Müslüman çatışması şeklinde değil bazen Hindularla diğer din ve mezhepler arasında da gerçekleşmiştir. Mesela yakın tarihte (1984) Delhi'deki Hindu-Sih isyanı, yaklaşık üç bin masum Sih nüfusunun öldürülmesiyle sonuçlanmıştır.²⁸⁰

1.4. Hinduizm'in Modern Dönemi ve Reform Hareketleri

XVIII. yüzyıldan günümüze kadar olan dönemde Hindu geleneği birçok değişime ve devrime maruz kalmıştır. Hinduizm'in *Sanatana Dharma* adıyla anıldığı bu dönemde, kast sistemi, putperestlik ve inek kültürüyle ilgili meseleler tartışılarak büyük ölçüde Neo-Hinduizm'in temelleri atılmıştır. Neo-Hinduizm diye adlandırılan bu yeni Hinduizm'in gelişmesinde, Babür Devletinin çöküşü, İngilizlerin gelişi, iletişim vasıtalarının ve matbaanın gelişmesi, batı tarzı eğitim ve İngilizcenin yaygınlaşması gibi birçok faktör etkili olmuştur. Bu Alt Kıta'nın batı güçleri ile ilk tanışması, Portekizli seyyah Vasco De Gama'nın 1498'deki tarihsel yolculuğu ile olmuştur. Portekizler'den sonra ise İngilizler gelmiştir. İngilizler önce ticaret için Doğu Hindistan Şirketi adıyla gelip, daha sonra siyasî ve askerî olarak bölgeyi işgal etmişlerdir. XIX. yüzyıl başlarından itibaren Avrupalı emperyalistlere karşı bir tepki olarak yeni reform hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

²⁷⁹ RSS ve VHP gibi Hindu toplumsal partileri, beş asırlık Babari camide putları yerleştirdikten sonra kırk yıldır kapatılan bu camii ile ilgili konular tekrar gündeme getirmek için ellerinden geleni yaptılar. BJP (komünist siyasi parti) lideri L.K Advani, Somnath'tan Rathyathra'yı (yürüyüş) başlattı ve ülkenin çeşitli bölgelerinde çeşitli isyanlar ve toplumsal çatışmaları yeniden başlamış oldu. Sonunda, L.K Advani, M.M Joshi ve Umabharathi liderliğindeki Rathyathra (yürüyüş), binlerce devlet güvenlik güçlerin göz önünde binlerce Hindu Karsevaka'nın eliyle Babari camiinin yıkılmasını gerçekleştirdiler. Aslında, cami Avadh eyaletinin Valisi Mir Baqi Tashqandi tarafından Babür Şah Babası'nın hükümdarlığında yaptırılmıştır. Hindu fanatik liderlerinin, caminin Hindu tapınağını tahrip ettiği ve caminin bulunduğu yer olan Hindu tanrısı Rama'nın doğum yeri olduğu gibi iddialar tarihsel olarak kanıtlanmamıştır. Kausar, Z. (2007). Communal Riots in India: Hindu-Muslim Conflict. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 353-370.

²⁸⁰ <http://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/hindu-muslim-communal-riots-india-ii-1986-2011#title1>, Erişim Tarihi (30.03.2019).

Hindu reform hareketlerinin ortaya çıkmasındaki bir başka sebep de, batılıların Veda öğretimini yaygınlaştırmalarıdır. Batılılar, Veda öğrenimi için büyük bir çaba göstermiş, ancak Brahminlerin Vedayı yabancılara öğretmeme tavrından dolayı çok başarılı olamamışlardır. Veda'nın ilk İngilizce tercümesi, Babür prensi Dara Şukoh'un Farsça Veda tercümesinden yapılmıştır. Hindu âlimlerin Mokşa Mûla (kurtuluşun kaynağı) olarak adlandırdığı Batılı araştırmacı Friedrich Max Müller (1823-1903) RigVeda'yı Sayanas yorumu ile birlikte tercüme etmiştir. Batılı araştırmacıların bu çalışmaları Veda öğrenimini yaygınlaştırmış ve farklı reform hareketlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁸¹ Bu reform hareketleri, çok sayıda takipçi toplayamasa da Batı'ya Hinduizm'in taşınmasında önemli rol oynamıştır.²⁸²

1.4.1. Brahma Samaj Hareketi

Modern dönemin en önemli reform hareketlerinden biri, Raja Ram Mohan Roy (1772-1833) tarafından 1828'de kurulan Brahma Samaj'dır. Bengal Brahman ailesinde doğan ve yerel dillerin dışında Arapça ve Farsça da bilen Ram Mohan, 1814'te İngilizlerin Kalküta'daki Doğu Hindistan Şirketi'ne katılan ve İngilizce öğrenen ilk Brahman idi. Bu dönemde kendisini dinî reforma adanmış ve Upanişatlar konusunda eğitimini tamamladıktan sonra, Hinduizm'in Upanişatlara dönülerek reform edilmesi gerektiğine inanmıştır.²⁸³

İslâm ve Hristiyanlık dinlerinden etkilenen Ram Mohan Roy, deist ve monoteist bir inanca sahip olmuştur.²⁸⁴ Hristiyan vaftiz misyonerleri ile görüşün Ram Mohan, Batı kültüründen ve bilimsel düşüncelerden çokça etkilenmiştir. Muhafazkâr Hindular onu dışlasa da, kendisi bir Hindu olarak kalmayı istemiş ve Brahminlerin kutsal ipini terk etmemiştir.²⁸⁵ Hinduizm'i rasyonel bir bakışla inceleyen Ram

²⁸¹ Bknz. Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 279.

²⁸² Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 278.

²⁸³ Kenneth W. Jones, *Socio-religious reform movements in British India*, Cambridge University Press, Cambridge UK, 1989, s. 30; Barbara d. Metcalf, Thomas R. Metcalf, *A Concise History of Modern India*, Cambridge University Press, Cambridge UK, 2006, s. 86.

²⁸⁴ Lindsay Jones, *Encyclopedia of Religion*, 6.Cilt, s. 4007.

²⁸⁵ The Precept of Jesus; The guide to Peace and Happiness (İsa'nın talimatları; Barış ve Mutluluğun Rehberi) adındaki kitap yüzünden Ram Mohan; gerek Hristiyanlığın reklamını yapmakla suçlanarak Hindular tarafından gerekse, Hristiyanlığı Hindulaştırmaya çalıştığı söylenerek Hristiyanlar tarafından dışlanmıştır. Geniş bilgi için bknz Ram Mohan Roy, *The Precept of Jesus; The guide to Peace and Happiness*, Unitarian Society, London, 1824.

Mohan, geleneksel Hinduizm'deki putperestlik, kast sistemi, Kurban, *Sati*²⁸⁶ geleneği ve reenkarnasyon gibi birçok uygulamaya karşı çıkmış ve Hinduların sosyal ve eğitim durumlarının geliştirilmesi için İngilizce eğitim yapan modern okullar kurmuştur.²⁸⁷

Brahma Samaj'ın Ram Mohan'dan sonraki en büyük lideri Debendranath Tagor (ö.1941)'dur. Özet olarak Brahma Samaj'ın, Hindu toplumunun sosyal hayatını çokça etkileyen bir reform hareketi olduğu söylenebilir. Ayrıca bu hareket Batı'ya ulaşmamış, ancak Hinduizm'de ortaya çıkan diğer reform hareketleri için zemin hazırlamış ve Hindu felsefesinin Batı felsefesinden üstün olduğunu vurgulayarak, Hinduların özgüvenini artırmıştır.²⁸⁸

1.4.2. Prartana Samaj Hareketi

Modern dönemde Hinduizm'de ortaya çıkan diğer bir önemli reform hareketi ise, Mahadev Govind Ranede (1842-1901)'nin liderliğinde kurulan Prartana Samaj'dır. Brahma Samaj gibi putperestliği ve Veda'nın yanılmazlığını reddeden Prartana Samaj'ın en önemli ilgi alanı Hinduizm'deki sosyal hayattır. Brahma Samaj gibi Prartana Samaj da kast sistemi, çocuk evliliği ve *Sati* geleneği gibi sosyal kötülöklere karşı çıkmış ve kadınların eğitimi konusunda çeşitli çalışmalar yaparak dul kadınların tekrar evlenmesini teşvik etmiştir. Bu hareketin faaliyetleri, Hint toplumunda özgüvenin artmasına ve Hint milliyetçiliğinin pekiştirilmesine yardımcı olmuştur.²⁸⁹

1.4.3. Arya Samaj Hareketi

Dayananda Sarasvati (1824-1883) tarafından kurulan Arya Samaj Hareketi, diğer reform hareketleri gibi sosyal kötölöklere karşı çıkmış olsa da, onlardan farklı olarak batı kültüründen uzak durmayı ve Veda'yı merkez alarak bir reform

²⁸⁶ Sati dul kalan kadının kocasının yakıldığı odun yığını üzerinde kendini yakarak ölmesi uygulamasıdır. Karel Werner *The Popular Dictionary of Hinduism*, s. 92.

²⁸⁷ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 281; Mohammad Tarique, *Modern Indian History*, Tata Mac Gaw Hill Education, New Delhi, 2008, ss. 16-17; Ram Mohana Raya, *Raja Ram Mohan Roy: His Life Writings and Speeches*, Nadeshan and co., Madras, 2008, s. 7.

²⁸⁸ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 281.

²⁸⁹ Kenneth W. Jones, *Socio-religious reform movements in British India*, s. 141; Sri Ram Bakshi, *Mahadev Govind Ranede: Socio-Economic Ideology*, Anmol Publication, 1993, s. 125.

gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Bu hareket, Veda'nın bütün dünya için orijinal ve hakikî kaynak olduğuna ve evrensel bir misyon taşıdığına inanmış ve Hinduizm'i misyoner bir din olarak tanıtmaya başlamıştır.²⁹⁰

İslâm'ı ve Hristiyanlığı en büyük tehdid olarak gören Arya Samaj, onlara karşı direnmekle kalmayıp Hinduizm'den diğer dinlere geçenleri tekrar geri getirmek için Şuddhi hareketi başlatmıştır. Hindu militarizmini ön plâna çıkaran bu hareket, Hinduların sosyal ve eğitim alanlarına büyük katkıda bulunmuştur.²⁹¹

Dayananda'nın ölümünden sonra bu hareket, Muhafazakâr ve Yenilikçiler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Muhafazakâr grup, Sanskritçe esaslı bir "Gurukula" eğitim sistemini inşa etmiştir. Yenilikçiler ise geleneksel Veda eğitimi ile birlikte İngilizce ve bilimsel eğitimin de harmanlanarak modern bir eğitim sisteminin oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda ilk olarak 1886'da Lahor'da Dayananda Veda Koleji kurulmuş ve daha sonra beş yüzden fazla okul Hindistan'ın farklı yerlerinde inşa edilmiştir. Arya Samaj kaynaklarına göre günümüzde yaklaşık on milyon Arya Samaj üyesi bulunmaktadır.²⁹² Bu çalışmanın ana eksenini oluşturması sebebiyle Arya Samaj Hareketi, ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır.

1.4.4. Rama Krişna Misyon Hareketi

Diğer önemli bir Hindu reform hareketi ise Rama Krişna Misyonudur. Bu hareket, 1897'de önemli Hint düşünürü Rama Krişna Paramahansa'nın Vedanta öğretilerini yaymak ve Hint toplumunun sosyal refahını yükseltmek amacıyla Svami Vivekananda tarafından kurulmuştur.²⁹³ Rama Krishna'ya göre bütün dinler haktır, herkes tanrıyı idrak etmek için kendi yolunu takip etmelidir.²⁹⁴ Onun takipçileri arasında en önemlisi, Bengal bölgesinden gelen ve batılı eğitimini tamamlayan

²⁹⁰ Lindsay Jones, *Encyclopaedia of Religion*, 6.Cilt, s. 4008.

²⁹¹ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 281.

²⁹² JM Mehta, *Arya Samaj*, Vijaya Kumar Govindram Hasananand, Delhi, 2010, s. 127; geniş bilgi için bkz. Harbilas Sarda, *Life of Dayananda Saraswati: World Teacher*, Vedik Yandalaya, Ajmer, 1946; Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, Oxford Üniversitesi Yayınevi, Delhi, 1978.

²⁹³ Lindsay Jones, *Encyclopaedia of Religion*, 6.Cilt, s. 4008, GS Banhatti, *Life and Philosophy of Svami Vivekananda*, Atlantic Publishers, New Delhi, 1989, s. 230.

²⁹⁴ Urmila Sharma, SK Sharma, *Indian Political Thought*, Atlantic Publishers, New Delhi, 1996, s. 153.

Narendranath Datta idi. Kendisi Rama Krişna Paramahamsa'nın ölümünden sonra Vivekananda adını alarak Sanyasin²⁹⁵ olmuştur. 1893'te Chicago'da düzenlenen, Dünya Dinleri Parlamentosu'na katılan Vivekananda, Hinduizm'i dünya çapında tanıtmayı başarmıştır. Bütün dinleri, hak din olarak tanırken, Hinduizm'in bütün dinlerin anası ve kaynağı olduğunu savunmuştur. “*Sarva Mata Satya Vatha*/Bütün dinler haktır” teorisini benimseyen Rama Krişna Misyon, kendi tapınaklarına diğer din mensuplarını da çağırmıştır. Vedanta felsefesini benimseyen Vivekananda'nın Amerika ve İngiltere'deki konuşmaları sonucu birçok Vedanta merkezi açılmıştır.²⁹⁶

1.4.5. Hindistan'ın Bağımsızlığı Sonrasındaki Hinduizm

1947 yılında Hindistan İngiliz sömürsünden kurtulup özgürlüğünü kazandığında, Hinduizm'de ortaya çıkan yeni dinî hareketler, gerek Hindistan'da gerekse Avrupa, İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde sayıları yüzbinlerle ifade edilebilecek takipçi kazanmıştır. Hindu-Müslüman sorunları da gittikçe artmıştır. Bu esnada İngilizlerin ve bazı siyasi partilerin ortak kararıyla özgürlüğünü henüz yeni elde etmiş Hindistan, Pakistan ve Hindistan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Pakistan, Pakistan İslâm Cumhuriyeti olarak kurulurken; Hindistan, laik ve demokratik bir sistem benimsemiştir. Hindistan'ın ilk başbakanı olan Cerveherlal Nehru, Brahman bir aileden gelmekle beraber bütün dinsel bağlarını koparmış biriydi. Hindistan'ın laik bir ülke olarak kalmasında onun rolü büyüktür. Ancak bazı Hindular, onun bu kararından razı olmamış ve Hindistan'ı bir Hindu ülkesine çevirmesini istemişlerdir. Özellikle *Cana Sang*, *Hindu Maha Sabha*, *Raştriy Svayam Sevak Sang* ve *Visva Hindu Parişat* gibi Hindu milliyetçi partiler zaman zaman bu isteği dile getirmişlerdir.²⁹⁷

Çeşitli dönemlerde şiddet yanlısı akımlar ortaya çıksa da; aslında Hinduların çoğu, Hinduizm'in barış ve şiddet dışı geleneksel felsefesini benimseyenlerden oluşmaktadır. Bunun en belirgin örneği, Hindistan Bağımsızlık Hareketi lideri ve modern Hindistan'ın kurucusu olarak bilinen Mahatma Gandhi'dir. O, her dine eşit

²⁹⁵ Hinduizm'deki dört aşramaların souncusu olan sanyasa aşramasında olan bir kimseye Sanyasin denilmektedir. Bk. Karel Werner *The Popular Dictionary of Hinduism*, s. 163

²⁹⁶ Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, s. 282.

²⁹⁷ Klaus K Klostermair, a.g.e., s. 283.

olarak bakan bir laik ve demokratik sistemi savunmakla birlikte, hiçbir zaman Hindu kimliğini de reddetmemiştir. Onun ortaya koyduğu *ahimsa*²⁹⁸ ve grev modeli olan *Satyagraha*, Hindistan dışındakileri de etkilemiş, onun ölümünden sonra birçok ülkede bu ilkeleri merkeze alan Sarvodaya Hareketleri kurulmuştur.²⁹⁹

Hinduizm'in dış dünyaya tanıtımında yazarların da büyük rolü olmuştur. Rabindranath Tagor, Aurobindo Ghose, Sarvepalli Radhakrişnan gibi Hindu yazarlar, Hint felsefesini ve hayat biçimini Batıya tanıtmışlardır. Bunlardan Sarvepalli Radhakrişnan, dinler arası diyalog için bütün dinlere çağırıda bulunan önemli bir din adamıdır. Yine Ramana Maharşi (1879-1950), Divine Life Society'nin kurucusu Svami Sivananda (1887-1963), J.Krişna Murti (1895-1990), Anandamayi Ma (1896-1983), Paramahansa Yogananda (1893-1952), Satya Sai Baba(1926-), Transcental Meditation'ın kurucusu Mahesh Yogi Maharşi ve Hare Krişna Hareketinin kurucusu Bhakti Vedanta Svami Prabupada gibi din adamları, Hinduizm'i ve Hint felsefesini Hindistan içinde ve dışında yaygınlaştıran öncüler arasında yer almaktadır.³⁰⁰

XX. yüzyılın sonlarında ve XXI. yüzyılın başlarında Hindu milliyetçiliğini savunan siyasi partiler güç kazanmaya başlamıştır. Bunlar, özellikle fanatik Hindu eylemcilerin, Tanrı Rama'nın doğum yeri olduğu iddiasıyla Ayodhya'daki Babari Camii'ni yıkmalarından sonra oluşan atmosferde Hindu oylarını toplayarak iktidara gelebilmişlerdir.

²⁹⁸ Mahatma Gandhi'ye göre ahimsa şiddet kullanmamasıdır. Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 18.

²⁹⁹ KS Bharathi, *The Political Thought of Mahatma Gandhi*, Concept publishing Company, New Delhi, 1998, ss. 54-55.

³⁰⁰ Klaus K Klostermaier, *Hinduism a short History*, ss. 285-289.

İKİNCİ BÖLÜM

ARYA SAMAJ HAREKETİ, KURUCUSU SVAMİ DAYANANDA SARASVATİ VE ONUN İSLÂM ELEŞTİRİLERİ

2.1.1. Svami Dayananda Sarasvati; Doğumu ve Hayatı

Arya Samaj hareketinin kurucusu olarak bilinen Dayananda Sarasvati M.S. 1824'te Batı Hindistan'ın Kathiavar (Gujarat) eyaletine bağlı Tankara şehrindeki bir Brahman ailede³⁰¹ doğmuştur. Dayananda'nın gerçek ismi Mul Şankar idi.³⁰² Dayananda'nın biyografisi ile ilgili temel kaynak, kendisinin Puna Şehri'nde yapmış olduğu konuşması ve Teosofist dergisinde yazdığı makalesidir. Ancak bu eserlerde doğduğu şehir hakkında herhangi bir bilgi ve anne babasına ait kimlik bilgileri bulunmamaktadır.³⁰³

Dayananda'nın biyografisini kaleme alan yazarlarına göre, onun babası Karsanji, zengin ve etkili bir kişi olup, bulunduğu köydeki en soylu Brahman ailenin reisiydi. Geniş arazilere sahip olan ve ihtiyaç sahiplerine borç veren Karsanji, aynı zamanda devletin yüksek vergi memuru olan Jamadar olarak da görev yapardı. Dayananda'nın yetiştiği aile son derece muhafazakârdı. Hinduizm'in üç temel ilâhından biri olan Şiva'ya tapan Karsanji, düzenli olarak tapınakları ziyaret ederdi. Aynı zamanda O “Şiva Ratri” gibi Şayvist/Şivacıların önemli ritüellerini çok titizlikle uygulardı. Onun annesi Amrita Ben ise Karsanji'den farklı olarak, yumuşak huylu, okuma yazma bilmeyen tipik bir Hindu ev hanımıydı.³⁰⁴

Dayananda'nın babası, oğlunun Hindu din eğitimi alması ve iyi bir din adamı olarak yetişmesi konusunda çok kararlıydı. Bu nedenle onu erken yaşta eğitime

³⁰¹ Aile adı Udiçyadır, Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, Oxford Universitesi Press, Delhi, 1978,s. 1.

³⁰² Gusain H.K, *Reflection on Swami Dayanand Saraswati and His Thoughts*, Cyber Tech Publication, New Delhi,2010, s. 48.

³⁰³ Bunun nedeni ise, Dayananda'nın kendi biyografisinde belirttiği üzere evden izinsiz ayrıldığı için kendisini aileden birinin tanıyıp babasına haber vermesinden ve böylece onu misyonundan alı koymalarından endişe duyduğu için olsa gerektir, bk . Durga Prasad, *English Translation of Satyarth Prakash*, Virjanand Press, Lahore, 1903, s. 1; Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, Oxford Universitesi Press, Delhi, 1978,s. 1.

³⁰⁴ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, Basın ve Yayın Bakanlığı, New Delhi, s. 10.

yönlendirdi. Dayananda beş yaşına girdiğinde Devanagiri alfabesini³⁰⁵, aile ve kast kurallarını ve Veda âyetlerini öğrenmeye başladı. Dayananda'ya sekiz yaşına girdiğinde Hristiyanlık dinindeki vaftiz uygulamasına benzeyen 'kutsal ip kuşatma âyini'³⁰⁶ yapıldı. Veda öğrenimine devam eden Dayananda, on dört yaşına geldiğinde Yajur Veda'nın tamamını, diğer üç Veda'nın parçalarını ve Sanskritçe dilbilgisi kitaplarını ezberleyerek temel eğitimini tamamlamıştır.³⁰⁷

Dayananda, temel Veda eğitimini tamamlandıktan sonra babası ona Şayvist/Şivacıların en önemli ibadetlerinden biri olan Şivaratri âyinlerine katılmasını ve bütün gece uyumadan ibadet etmesini emretmiştir. Annesi vazgeçirmeye çalışsa da Dayananda bu âyine duyduğu ilgi üzerine o gece tapınağa gitmeye karar vermişti. Geceleri farklı vakitler ayırarak yapılan ibadetler esnasında uyumak, ibadetin asıl ruhunu zedeleyeceğinden asla uyumaması gerekirdi. Oysaki tapındaki ibadetlerin başında duran din adamı ve bazı insanlar, hattâ Dayananda'nın babası bile gece yarısından sonra tapınağın dış kısmında uyumaya başlamıştı. Dayananda ise tekrar tekrar yüzünü yıkayarak uyumamaya çalışmıştı.³⁰⁸

Bu arada tapınakta onun fikrini ve ideolojisini değiştirecek bir olay yaşanmıştı. Tapındaki büyük Şiva heykelinin üstüne fare çıkmış ve heykel önünde sunulan yiyecek ve içecekleri özgürce yemeye başlamıştı. Bunu gören Dayananda çok şaşırılmıştır. Dayananda kendi otobiyografisinde olayı şöyle anlatmıştır: "Ben kendi kendime sordum; 'İnsan şeklinde elinde çubuk tutarak davul çalan, insanların bazılarına nimet ve diğerlerine de belâ veren, Kaylas dağlarının efendisi olan

³⁰⁵ Devanagiri alfabesi, Sanskritçe ve Hintçe gibi Hint dillerinde kullanılan bir alfabesidir. Karel Werner, *The Popular Dictionary of Hinduism*, Curzon Press, London, 2005, s. 40.

³⁰⁶ Bu âyin, üst düzey kasttaki erkek çocukların *varna*/kast sistemine girişi olarak kabul edilen bir âyindir. Bu âyinde, erkek çocuğun saçları tıraş edildikten sonra banyo yaptırılır, yeni elbiseleri giydirilir ve Guru tarafından icra edilen "Gayatri mantra" dinletilir. Bu noktada çocuk ikinci doğuşa girmiş olur. Yani ilk fizikî doğuştan sonra bu âyin ile hocayı manevî baba olarak ve Vedayı ise manevî anne olarak kabul eder. Brahmacari (brahmanik öğrenci) hayatına giren çocuk, belli dinî sorumluluklarla da yükümlüdür. Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, Longman Green and co., London, 1915, ss. 5-6

³⁰⁷ Gusain H.K, *Reflection on Swami Dayanand Saraswati and His Thoughts*, ss. 49-50.

³⁰⁸ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, s.5.

Mahadeva bu mu?’ Bu heykelin, önündeki çok basit bir fareyi kovalayabilecek gücü bile yok.”³⁰⁹

Bu olay onu, puta tapmanın ne kadar anlamsız olduğunu düşünmeye sevketmiş ve aklında oluşan yukarıdaki soruyu çözemediği için babasına sormaya karar vermiştir. Dayananda diyor ki: “Ben babamı uyandırdım ve aniden sordum, ‘Bu tapıntadaki Şiva heykeli Vedalar’daki Şiva Mahadeva ile özdeşleşiyor mu? Yoksa başka bir şey mi?’ Babam dedi ki: ‘Neden soruyorsun bunu?’ Ben de ‘her şeye gücü yeten tanrı ile kendi gövdesinde farenin dolaşmasına müsaade eden bu heykeli ben bağdaştıramıyorum’ dedim.”³¹⁰ Bu soruları, babasının muhafazakâr görüşüne karşı bir darbe vurmuş gibi olmuştur. Babası tapınakta o özel gecede heykelin önünde bu tür sözler söylemenin uğursuzluk olduğunu ifade etse de, oğlunun ısrarı üzerine babası da şöyle cevap vermiştir: “Kaylas Dağı³¹¹’nda yaşayan Şiva Mahadeva’yı bu heykel temsil ettiği için ona ibadet ediliyor. Bu Kaliyuga’da³¹² onu yüz yüze görmek mümkün değildir. Bu heykel aracılığıyla tapınırken Şiva Mahadeva heykeldeymiş gibi çok sevinir.”³¹³

Ancak bu cevap Dayananda’yı tatmin etmemiş ve putperestlikle ilgili inancı sarsılmaya başlamıştır. Dayananda, kendini yorgun ve aç hissettiğinden dolayı babasından eve dönmek için izin istemiştir. Babası ise hiçbir şey yememesini ve orucunu bozmamasını tembihleyerek muhafızlar ile birlikte eve göndermiştir. Eve geldiğinde Dayananda annesine aç olduğunu söylemiş, annesi ise ona tatlı vermiş ve bir daha babasına gitmemesini söylemiştir. Orucunu bozan Dayananda babasının emrini dinlemeden sabaha kadar uyumuştur. Sabah saatlerinde eve gelen babası bunları duyunca çok kızmış; ancak annesi, dayısının yardımıyla oğlunun dinî ibadetlerle ve âyinlerle fazla meşgul olmadan Veda öğrenimine devam etmesi için

³⁰⁹ Dayanand Saraswati, *Sermons Delivered by Dayananda*, Govindram Hasananad, Delhi, 2009, s. 205.

³¹⁰ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣa*, s. 2.

³¹¹ Şiva’nın cenneti olarak bilinen Himalayadaki bir dağdır. Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, OneworldPublications, England 2003, s. 92.

³¹² Dünyanın son ve kötü aşamasıdır. Karanlık dönemi olarak ta bilinir. Karel Werner, *The Popular Dictionary of Hinduism*, s.123; Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 93.

³¹³ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣa*, s. 2.

babasını ikna etmiştir. Böylece Dayananda farklı hocalarla Nirukta³¹⁴, Nigantu³¹⁵, Purva Mimamsa³¹⁶ gibi kitapları öğrenmeye devam etmiştir.³¹⁷

Dayananda'nın hayatını derinden etkileyen bir diğer olay ise, ailesinden çok sevdiği iki kişinin erken ölümüdür. Biri, on dört yaşındayken kolera hastalığı yüzünden vefat eden kız kardeşiydi. Dayananda, “Her türlü tıbbî müdahaleye rağmen kız kardeşim öldü. Bu benim için büyük bir kayıp ve şok oldu. Bu insanlık ıstırabını hafifletmek için ne yapmalıyım? Kurtuluşa ermenin yollarını nasıl temin edebilirim?” demektedir. Kısa süre sonra da kız kardeşinin ölümünü, çok sevdiği dayısının ölümü izlemiştir. Bu iki trajik olaydan sonra o, kendisini *mokşayı* elde etmekten alıkoyacak hiçbir şeye izin vermeyeceğine karar vermiştir. Bazı Guruların tavsiyesi üzerine yoga öğrenmeye başlamıştır.³¹⁸

Dayananda bu fikirlerini çevresindeki arkadaşlarına söylemiş, bundan haberdar olan ailesi Budha'nın hayatında olduğu gibi onu hemen evlendirmek istemişlerdir. Ayrıca babası, ondan, aile mesleği olan Zamindar³¹⁹ görevini de yapmasını istemiştir. Dayananda ise bu iki teklifi de reddederek Sanskritçe dil bilgisi ve Ayurveda bilgilerini öğrenmek için Hinduların Roma'sı olarak bilinen Varanasi'ye gitmek için ailesinden izin istemiştir. Ailesi ise onun Varanasi'ye gitmesi için evlenmesini şart koşmuştur. Dayananda'nın ısrarı üzerine ailesi onun komşu şehirdeki meşhur Pandit'in (Hindu din hocası) yanına gitmesine müsaade ettiler. Daha sonra yine evlilik hazırlıklarını farkedince, hayallerinin boşa çıkacağını anlayan Dayananda, evden kaçmaya karar vermiştir. Böylece Dayananda

³¹⁴ Yaska'ya nisbet edilen Veda kelimelerin bir etimolojik sözlüğü olan Vedangalardan biridir. Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 127.

³¹⁵ Niruktanın bir bölümüdür. Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 128.

³¹⁶ Hinduizm'in alt *darşanalardan* biri. Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 144.

³¹⁷ Gusain H.K., *Reflection on Swami Dayanand Saraswati and His Thoughts*, ss. 50-54.

³¹⁸ Dayanand Saraswati, *Sermons Delivered by Dayananda*, Govindram Hasanad, Delhi, 2009, s. 205.

³¹⁹ Zamindar kelimesi farsça'da arazi sahibi anlamına gelen bir kelimedir. Bu Zamindarlar eskiden çiftçilere arsalari kira verip çalıştıran kesim iken İngilizler döneminde çiftçilerden vergi toplayan bir memur haline dönüşmüştür. <https://www.britannica.com/topic/zamindar>, 25.01.2019 (Erişim Tarihi).

M.S.1846'da bir sabah ilim, hakikat ve *mokṣa* arama maksadıyla evden ayrılmıştır.³²⁰

2.1.2. Eğitim Seyahatleri ve Yaptığı Faaliyetleri

Dayananda, kendisinin ve ailesinin tanıdıklarından kaçmak için yolculuk esnasında şehir merkezleri, şehir pazarları gibi yerlerde bulunmamaya özen göstermiştir. Az bir zaman sonra elindeki mal varlığı tükenmiş olan Dayananda, ilk olarak Ahmedabad'ın yakınındaki Kot Kangra'ya, oradan da Kota Nagar'a geçmiştir. Dayananda burada ailesini iyi bilen bir aziz ile karşılaşmıştır. Aziz onu evinden kaçışının sebeplerini ve gayelerini sormuş ve giydiği elbiselerle dalga geçmeye başlamıştır. Dayananda oradan Sidhapur'a gitmiş ve oradaki azizlerle fikir alışverişlerinde bulunmuştur.³²¹

Bu arada Kota Nagar'da karşılaştığı aile dostu Dayananda'nın nerede olduğu ve ne istediği hakkında detaylı bir şekilde Dayanandanın babasına mektup yazmıştır. Dayananda'nın babası ise askerlerle birlikte Sidhapur'a gelmiş ve Dayananda'yı yakalamıştır. Yakalandığı gece Dayananda kaldığı odanın kapısında nöbetçi asker olmasına rağmen sabah olmadan oradan kaçmayı başarmıştır.³²² Son olarak aileden ayrılan Dayananda, yaklaşık on beş yıl (1846-1860) boyunca Hindistan'ın farklı bölgelerine seyahat etmiştir. Ahmedabad'tan Baroda'ya giden Dayananda, orada Brahmananda ve diğer azizlerle 'Vedanta' eğitimine başlamıştır. Oradan yine Satchidanand Paramahansa gibi değerli bilge adamlarla bilimsel ve metafizik konularda ilmî müzakerelerde bulunmuştur.³²³

Bu esnada Dayananda'nın bir Brahmaçari olarak yemeklerini kendisinin hazırlaması gerekirdi. Bu durumun çalışmalarına engel olacağını düşünerek Sanyasin olmaya karar vermiştir. Sanyasin olan biri, kastını, evini, evlenmeyi, mal varlıklarını, mal ve ateşin kullanımını terk eder ve dilenerek geçindiği göçebe bir hayatı tercih ederdi. Ayrıca Dayananda, tanınmış bir mistik tarikata üye olduktan sonra, ailesinin

³²⁰ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, Basın ve Yayın Bakanlığı, Yeni Delhi, s. 17-18.

³²¹ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣ*, s. 5.

³²² Dayanand Saraswati, *Sermons Delivered by Dayananda*, s. 208.

³²³ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 20.

ondan evlenmesini istemeyeceğini de hesaplamıştı. Sonunda Dayananda, Sanyasin kabul töreni için Sarasvati tarikatının önemli bir mistik şahsiyeti Parmanand'a başvurmuştur. İlk başta reddetse de, Dayananda'nın ısrarı üzerine Parmanand onun isteğini kabul etmiş ve Dayananda ismini ona vermiştir. Sarasvati tarikatının üyesi olan Dayananda, bundan sonra Dayananda Sarasvati olarak bilinmeye başlamıştır.³²⁴

Sanyasin olan Dayananda, et hariç sebze yemeklerini herhangi bir kasttaki, renkteki ve inançtaki insanlardan kabul edebilirdi. Dayananda saç ve sakal tıraşı olmuş ve su kuyusuna yedi defa dalmış ve böylece yeni bir hayata başlamış oldu. İlk olarak elindeki *danda*³²⁵yı Guru'ya teslim etmiş sonra Guru'dan geri aldığında Ganj nehrine fırlatmıştır.³²⁶

Dayananda, Çanoda Karnalı'da advita felsefesi eğitimi için biraz kaldıktan sonra Narmada nehrinin kenarındaki Svami Yogyanand'ın Vyas Aşram'ına gitmiştir. 1848'te altı ay süreyle orada yoga eğitimi almıştır.³²⁷ Daha sonra 1854'te Haridwar'daki Kumb Mela³²⁸'ya katılmıştır. Hindistan'ın farklı bölgelerinden yüzbinlerce dindar Hindu'nun katıldığı âyin olan Kumbmela'ya Dayananda'nın katılmasının önemli nedeni ise, yoganın derin bilgilerini bilen Guruları aramaktır. Burada bazı azizlerle ve filozoflarla karşılaşsa da kendini tatmin edecek birini bulamamıştır.³²⁹

Haridwar'dan yine Ganj nehri kenarında bulunan Rişikeş'e gitmiştir. Orada karşılaştığı bazı azizlerin elinden aldığı Tantra³³⁰ kitapları okuyan Dayananda, bu kitapların içeriğiyle ilgili olarak:

³²⁴ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 22.

³²⁵ Danda, Sanyasilerin elinde bulunan büyük değnektir. Bk. Karel Werner, *The Popular Dictionary of Hinduism*, s. 38.

³²⁶ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 22.

³²⁷ Dayanand Saraswati, *Sermons Delivered by Dayananda*, s. 209.

³²⁸ Kumb Mela Festivali veya kısa adıyla Kumb Mela, Hindistan'da 12 yılda bir düzenlenen, Hinduizm geleneklerine göre yaşatılan toplumsal bir festivaldir. Dünyanın en büyük dinî organizasyonu olarak kabul edilir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kumb_Mela, 25.01.2019 (Erişim Tarihi)

³²⁹ Durga Prasad, *English Translation of Satyarth Prakash*, s. 8.

³³⁰ Hinduizm ve Budizm'de esoterik bilgiler içeren dini kitaplara tantra denilmektedir. <https://www.britannica.com/topic/Tantra-religious-texts>, 06.10.2019 (Erişim Tarihi)

“Tantra kitaplarını okuduğum zaman ne kadar şaşırdığımı bilemiyorum. Kitapta oğlunun annesiyle, kızın babasıyla ve kız ve erkek kardeşlerin birbiriyle olan cinsel ilişkileri, içki içen, et ve balık yiyen, çıplak kadına tapanlar gibi tuhaf şeylerden bahsediliyordu. Bunlar mı mokşa’yı gösteren yollar! Kesinlikle bunu ahlaksız birinin yazdığı belli” demiştir.³³¹

Dayananda her ne kadar Tantra kitaplarını suçlasa da, yoga ile diğer bazı konuları oradan almış ve uygulamaya koymuştur.³³²

Rişikeş’ten sonra birkaç yere uğrayan Dayananda, daha sonra Şikapuri Dağın’a gitmiş ve dört ay boyunca yoga eğitimini sürdürmüştür. Sonra Kedarnat yakınındaki Tungant tepesine gitmiştir. Putlarla tıka basa dolu bir tapınaktan ve kalabalık azizlerden hoşlanmadığı için oradan hemen uzaklaşan Dayananda, Guptakaşi’ye uğramıştır. Oradaki bir aziz, Dayananda’ya para vadederek onun mürit olmasını teklif etmiştir. Dayananda ise o teklifi reddetmiş ve şöyle demiştir: ‘ Eğer ben para isteseydim evimden ve arkadaşlarımdan ayrılmazdım. Ben hakîkî ilmi yani hakîkî yogayı ve onun aracılığıyla mokşa’yı arıyorum’³³³. Sonra Himalaya dağlarının yakınındaki köylere de seyahat gerçekleştiren Dayananda, birçok zorlukla karşı karşıya gelmiştir. Yorgunluk, açlık ve ayağındaki yarayla seyahat eden ve hayati tehlikeler atlatan Dayananda, nihayet Rampur şehrindeki bir yoginin evine sığınmıştır.³³⁴

Rampur’dan Muratabad’a ilerleyen Dayananda, elde ettiği Hatayoga, Hatayogapradipika ve Gheranda Samhita gibi kitapları okumaya devam etmiştir. Bu arada nehirde yüzen bir cesedi çıkararak incelemeye çalışan Dayananda, anatomi ile ilgili kitaptaki bilgilerin yanlış olduğunu anlamıştır. Sonra cesetle birlikte okuduğu kitapları da parçalayarak nehir e atmıştır.³³⁵

³³¹ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣa*, s. 9.

³³² Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India*; Swami Dayanand Sarasvati, s. 25; Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣa*, s. 9.

³³³ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India*; Swami Dayanand Sarasvati, s. 27

³³⁴ Dhanpati Pandey, a.g.e, s. 27.

³³⁵ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣa*, s. 13.

2.1.3. Dayananda'nın Eğitimi ve Hocaları

Dayananda farklı yerler gezmesine rağmen iyi bir hoca bulamadığı için çok üzgündü. 1860'ta Hinduların kutsal yerlerinden biri olan Madura'ya gitmiştir. Orada Virjananda adlı kör bir brahman hoca ile tanışmış ve yaklaşık iki buçuk sene ondan eğitim almıştır. Virjananda'nın hocalığı Dayananda'nın ilmî ve devrimci hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur.³³⁶

Virjananda 1797'de, eskiden beri azizlerin ve din adamlarının doğum yeri olan Penjab bölgesinde doğmuştur. Beş yaşındayken çiçek hastalığı yüzünden gözleri kalıcı olarak kör olmuştur. On bir yaşında yetim kalan ve abisinin eşinden türlü işkencelere maruz kalan Virjananda, babasının evinden Haridwar'a, sonrada Rişikeş'e kaçmıştır. Rişikeş'te Veda ve Sanskritçe eğitimi alan Virjananda, az bir süre içerisinde Veda bilimlerine hâkim olmuştur. Sanskritçe'de fevkalâde bilgi sahibi olan Virjananda, Madura'da Sanskritçe Okulu açmıştır. Putperestliğe ve Hindular'da yaygın olan türlü hurafelere karşı çıkan Virjananda, düşündüğü ve inandığı şeyleri açıkça dile getiren bir karaktere sahipti.³³⁷

Kendisi kör olmasına rağmen üst düzeyde ilmi ile meşhur olan Virjananda'nın yanına onlarca öğrenci akın etmeye başlamıştır. Dayananda'yı, elindeki modern kitapları Jamuna nehrine atana kadar öğrenci olarak kabul etmemiştir. Dayananda ondan Patanjali'nin şerhi ile birlikte Sanskritçe'nin Panini dilbilgisini ve Veda ilimlerini tahsil etmiştir. Sanskritçe ve klâsik Veda ilimlerine tam hâkim olduktan sonra Dayananda, hocasından ayrılmayı istemiştir. Guru, vedalaşmak için kendisinin yanına gelen Dayananda'yı kutsadıktan sonra “Guru Dakşına”³³⁸ istemiştir. Dayananda kendisinde Guruya verebilecek hiçbir şeyin olmadığını dile getirdiğinde Guru şöyle demiştir: “Senden sahip olmadığın şeyleri isteyeceğimi mi düşünüyorsun? Oğlum, sana hakîkî ilim verilmiştir. Eğer bana “Guru Dakşına” vereceksen, bu öğrendiğin ilimleri insanlara öğret”. Dayananda verilen bu görevi

³³⁶ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāś*, s. 15.

³³⁷ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, ss. 35-36.

³³⁸ Eğitim sonrası Guruya verilen hediye (<https://www.wisdomlib.org/definition/gurudakshina> .) 25.01.2019 (Erişim Tarihi).

yapabildiği kadar yapacağına söz vererek başını eğmiştir. 1863 Mayıs'ta Guru Virjananda'nın yanından ayrılmıştır.³³⁹

2.1.4. Dayananda'nın Toplumsal Dinî Faaliyetleri

Farklı şehirlerde ve farklı hocalarda eğitimini tamamlayıp büyük bilgin vasfını elde eden Dayananda'nın toplumsal dinî faaliyetlerini, 1863-1875 ve 1875-1883 yılları arası olmak üzere ikiye ayırabiliriz. 1863'ten 1867'e kadar olan dört yıl, onun düşüncelerinin ve ideolojilerinin gelişmesi bakımından önemlidir. İlk olarak Sanskritçe dil bilgisi, Vedanta, Yoga, Bagavat Gita ve Manu-smriti gibi kitapları okutmuş; putperestliğe ve Vayşnava mezhepçiliğine karşı açıkça konuşmalar yapmıştır.³⁴⁰ Dayananda'nın konuşmaları farklı kesimlerdeki insanların ilgisini çekerken, bazı Muhafazakâr kesimler ise ona karşı çıkmış, hatta Dayananda'ya suikast bile düzenlemişlerdir. Madura'dan Agra'ya giden Dayananda, orada yoga, Veda ve şastra dersleri vermiş ve arya dua kitabı olan 'Sandya'yı yazmıştır.³⁴¹ Agra'dan Gvaliyor ve Karuli'ye oradan da Ajmer'e varmıştır. Orada putperestliğe karşı yoğun kampanyalar başlatan Dayananda'nın şöhreti her geçen gün artmaya başlamıştır. 1866 Kâsım ayında Agra'daki Durbar³⁴²'da Bagavat Gita dersleri vermiştir. Agra'dan Haridwar'a giden Dayananda, Kumbmela için gelen binlerce kişiyi putperestliğe ve diğer hurafelere karşı uyarmıştır.³⁴³

Haridwar'dan Farukabad'a giden Dayananda, oranın yerli halkını farklı yerlerde Padaşala (mektep) açmaları için teşvik etmiştir. Farukabad'da, Pandit Siri Gopal ile putperestlik konusunda dinî tartışmalarda bulunmuştur. Farukabad'dan Ramgarh ve Kanpur şehirlerine uğradıktan sonra Muhafazakâr Hinduların en önemli eğitim merkezi olan Kaşı'ya gitmiştir. Birçok Hindu Panditin yetiştiği Kaşı'de, Dayananda'ya göre putperestlik gibi Veda karşıtı inançlar yaygındı. Dayananda, Kaşı'nın en büyük Panditleriyle tartışmıştır. Yaklaşık elli bin kişinin katıldığı mitingde galip gelen Dayananda, Rajaların ve muhafazakâr halkın ilgisini çekmiştir.

³³⁹ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India*; Swami Dayanand Sarasvati, s. 33.

³⁴⁰ Dhanpati Pandey, a.g.e, s. 36.

³⁴¹ Dhanpati Pandey, a.g.e, s. 37.

³⁴² Hindistan Racaların mahkemesi. <https://www.britannica.com/search?query=durbar>, 06.10.2019 (Erişim Tarihi).

³⁴³ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, ss. 39-40.

Mitingden sonra Dayananda iki üç ay daha orada kalarak farklı konularda halka açık ders vermeye devam etmiştir.³⁴⁴

1872 Eylül ayında Bengal, Patna, Monghyr şehirlerinden sonra Bagalpur'a gitmiştir. Orada Brahminler'le ve Hristiyanlar'la dinî tartışmalarda bulunmuştur. Bagalpur'dan 1872 Aralık ayında Kalküta'ya gitmiştir. Brahma Samaj'ın güçlü olduğu Kalküta'da, Keshab Çandra'nın etkisiyle Dayananda, normal elbiseler giymeye ve toplumsal konuşmalarında Sanskritçe yerine Hintçe kullanmaya başlamıştır. Kalküta'da 1873'te farklı yerlerde konferanslar vermiştir. Kalküta'dan sonra Hoogly, Bagalpur, Patna gibi şehirlere geçmiş, 1874'te ise Bombay'a gitmiş Hindu toplumu ve Genç Prarthana Samaj ile irtibat'a geçmiştir.³⁴⁵

Dayananda'nın toplumsal hayatının ikinci aşaması(1875-1883)da çeşitli konularda konferanslar vermekle, kitaplar yazmakla, en önemlisi ise Hindistan'ın farklı yerlerinde onun ortaya koyduğu Veda merkezli bir hareketi olan Arya Samaj'ı kurmak için insanları teşvik etmekle geçmiştir. İlk altı sene Arya Samaj Hareketini yaygınlaştırmak için Kuzey Hindistan'ın farklı yerlerine seyahat etmiştir. 1875'te Dayananda, New York'ta kurulan Theosophical Soceity'nin kurucuları olan Col Olcott ve Madam Blavatsky'nin isteği üzerine birlikte çalışmaya başlasa da görüş farklılıkları nedeniyle bu birliktelik 1881'den sonra devam edememiştir.³⁴⁶

Dayananda'nın anadili Gujaratça olsa da, yazıları ve konuşmaları Sanskritçeydi. 1873'te Aligarh'a giden Dayananda, oranın kaymakamı olan Raja Jaikışen Das'ın yanında kalmıştır. Dayananda'nın öğretilerinden etkilenen Raja ona bu öğretileri kitap hâline getirmeyi teklif etmiştir. Bu teklif üzerine Dayananda, Satyarta Prakaş adlı bir kitap yazmaya başlamıştır. Raja bu kitabın yayın maliyetini üstlenmiş ve kitabı dikte etmesi için Pandit Çandra Şeger'i görevlendirmiştir. Böylece 1875'te Satyarta Prakaş'ın birinci versiyonu basılmıştır. Pandit Çandra Şeger'in kitabı dikte ederken manipüle ederek Şradha âyini ve et yemek gibi konuları

³⁴⁴ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, ss. 42-43.

³⁴⁵ Durga Prasad, *English Translation of Satyarth Prakaş*, s. 8-14.

³⁴⁶ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 49.

kitaba dâhil ettiğini fark eden Dayananda, basılmış kitapları imha etmiş ve gerekli düzenlemeleri yaparak yeniden bastırmıştır.³⁴⁷

Dayananda 30 Ekim 1883'te 59 yaşında iken ölmüştür. Ölmek üzereyken şöyle demiştir: “Arya Dharmanın yücelmesi için keşke benim gibi vaizler gelseydi. Bu kadar büyük bir görevi tek başına tamamlamak neredeyse imkânsızdır. Her yerde Arya Samaj'ın kurulması için dua ediyorum. Veda ve Şastra gibi hakîkî ilimler insanlar üzerine doğsun ki, böylece ülkemiz gelişsin. Bunu da hepinizin yardımıyla olacağına inanıyorum’.³⁴⁸

2.1.5. Bir Reformcu Olarak Dayananda

Hindistan'da yaygın olan bazı geleneksel Hindu uygulamalar ve inançlara karşı çıkan Dayananda, Hinduizm'in önemli reformcularından biridir. Küçük yaşlarından itibaren Veda öğrenimine hayatını adayan Dayananda, Vedalar'ı Hinduizm'in tek otoritesi olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Dayananda, zaman içerisinde Hinduizm'de ortaya çıkan sosyal ve dinî uygulamaları Veda'ya aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Böylece, Hindu toplumun yoğun olarak toplandığı yerlerde ders vererek,³⁴⁹ okullar açarak ve kitaplar yazarak kendi ideolojisini yaymaya çalışmıştır.³⁵⁰

Hinduizm'deki batıl inançların temel kaynağının Vedaları ve kutsal kitapları kendilerine göre yorumlayan Brahman Panditler olduğunu fark eden Dayananda, onlara karşı çeşitli mücadelelere girişmiştir.³⁵¹

Dayananda'nın ortaya çıktığı dönemde Hinduizm'de Brahminler önemli bir konumdaydı. Sadece doğuş esaslı her bir Brahman, tanrının temsilcisi olarak biliniyordu. Brahminlerin Veda ilmi çok az olsa da onların konuştuğu şeyler ister Puranadan olsun ister destanlardan olsun Veda'nın özü olarak sayılıyordu.

³⁴⁷ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, s. 99.

³⁴⁸ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 50.

³⁴⁹ Onun Puna şehrinde yapılan konuşmaları en meşhurdur. On beş upadeşa/nasihat olarak bilinen bu konuşmaları “Sermons Delivered by Maharishi Dayananda Sarsvati” adında P.T. Satya Prakaş Beego tarafından İngilizceye çevirilmiştir.

³⁵⁰ Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāṣ*, ss. 17-18.

³⁵¹ Sanjay Paswan, Paramanshi Jaideva, *Encyclopedia of Dalits in India*, Vol.7, Kalpaz Publications, Delhi, 2004,s.17.

Hinduizm'in Brahman anlayışına göre her bir Hindu dinî ve sosyal konularda Brahminlerin otoritesini ve üstünlüğünü kabul etmek zorundaydı. Hindu toplumunun lideri olan Brahminler, toplumsal ve geleneksel kurallara ve yasalara tâbî değillerdi. Dinî gelenekleri ve görenekleri kendilerine göre şekillendiren Brahminler, sosyal sınıflanmayı güçlendirmeye çalışmışlardır.³⁵² Dayananda, Brahmanlığın doğuştan değil iyi amellerle elde edilebilecek bir statü olduğunu anlatmıştır.³⁵³

Brahmanizm'in en belirgin özelliği putperestlik ve sıkı kast sistemiydi. Dayananda ile Muhafazakâr Hindu akımları arasında bu konularda ciddî dinî tartışmalar olmuştur. Muhafazakâr Hinduların bütün itirazlarına ve engellemelerine rağmen Dayananda, putperestliğe getirdiği eleştiriler hususunda kararlılığını sürdürmüştür. Bu konuda Dayananda'nın geleneksel Hindu âlimleriyle yaptığı en önemli tartışma, Maharaja'nın huzurunda yaptığı Varanasi³⁵⁴ Tartışmasıydı. Brahminler'in üstünlüğünü savunanlar, Manu Kanunnamesi'nden alıntılar yapıyorlardı. Dayananda ise aynı Manu Kanunnamesi'ne dayanarak, Vedalar'da ifade edildiği üzere Brahminler'in fevkalâde ilim sahibi olmaları gerektiğini, aksi takdirde kitapta bahsettiği saygı ve özel statüleri hak edemeyeceklerini savunmuştur. Ona göre Brahman, doğuştan herkes gibi normal bir insandır. Brahman'a ilâh gibi ibadet edilmesi kesinlikle doğru değildir. Brahman ancak bir lider, bir hoca, bir filozof ve yol gösterici olabilir.³⁵⁵

Brahminlere göre Vedalar'da bahsedilen "Varna" Hinduizm'in kast anlayışının temel prensibidir. Dayananda ise Varna'ya dayanan kast anlayışını reddetmiş ve bu anlayışın temeli olan Yajur Veda'daki sözlere farklı anlamlar vermiştir. Yajur Veda'ya göre Brahminler, Brahma'nın ağzından, Kşatriyalar Brahma'nın elinden, Vayşyalar, Brahma'nın uyluk kısmından ve son olarak Şudralar ise Brahma'nın ayağından yaratılmıştır. Dayananda'ya göre Brahma'nın el, uyluk ayak gibi organları yoktur. Burada bahsettiği şeyler fizîkî anlamda değil mecâzî anlamdadır. Bir insanın bedenindeki ağız gibi, Brahman'ın da toplumda üstün bir statüsü vardır. Diğerlerini de bunun gibi kıyaslamamız lazımdır. Toplum ağız, el,

³⁵² Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 42.

³⁵³ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 64-67.

³⁵⁴ Hindistan'ın Gujarat eyaletindeki bir şehir adı.

³⁵⁵ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, ss. 65-72.

uyluk gibi parçalarla oluşan bir beden gibidir. Bu organların da bedenin iyiliği için farklı görevleri vardır.³⁵⁶

Dayananda'ya göre kast, doğuştan değil eylemlere göre belirlenir. Şudra ailesinde doğmuş birisi Brahman, Kşatriya veya Vayşya gibi kastlardan birinin eylemlerini yaparak üstün derecelere ulaşabilir; hatta Brahman bile olabilir. Aynı şekilde Brahman ailesinde doğmuş birisi de Şudra kastının eylemlerini yaparsa Şudra seviyesine inebilir.³⁵⁷

Dayananda'nın Brahmanizm'e karşı başlattığı akıma karşı, geleneksel Hindu kesimler de örgütlenmeye başlamıştı. 1875'te Kalküta'da kurulan 'Sanadan Darm Rakşını Saba' ve 1890'da kurulan 'Hindu Darm Maha Mandal' gibi hareketler, Hinduizm'in yaygın inançlarını, âyinlerini ve putperestliğini savunmak için birçok miting yapmışlardır.³⁵⁸

Her konuda olduğu gibi Veda öğreniminde de Brahman otoritesinin yeri büyüktür. Veda öğrenme ve öğretme etkisini ellerinde bulunduran Brahminler, Şudra ve benzeri kastlara Veda öğretmeyi büyük günah olarak görmüşlerdir.³⁵⁹ Şudra kast mensuplarının Vedaları sadece öğrenmeleri değil, aynı zamanda Veda sözlerini dinlemeleri bile yasaktı. Manu Kanunnamesi'ne nispet edilen söze göre, Şudra kasttan biri Veda'yı dinlerse, kulakları erimiş kurşunla doldurulmalıdır. Veda'yı söylerse dili kesilmelidir.³⁶⁰ Teorik olarak Şudra dışındaki diğer kast mensuplarının Veda okumaları ve öğrenmeleri caiz olsa da genelde Brahminler Brahman olamayanlara Veda eğitimini vermemişlerdi.³⁶¹

³⁵⁶ Ganga Prasad Upadhyaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, Arya Samaj Chowk, Allahabad, 1940, s. 103.

³⁵⁷ P.T. Satya Prakash Beego, *Sermons Delivered by Maharishi Dayananda Sarasvati*, Govindaram Hasnanad, Delhi, 2009, ss. 42-43.

³⁵⁸ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 83.

³⁵⁹ Rahul Samkrityayan, *Vişva Darşanangal*, PK Brothers, Trivandrum, 1956, s. 622.

³⁶⁰ Sanjay Paswan, Paramanshi Jaideva, *Encyclopedia of Dalits in India*, Vol.7, Kalpaz Publications, Delhi, 2004, s. 17.

³⁶¹ Rajendra Prasad, *A conceptual- Analytic Study of Classical Indian Philosophy of Morals*, Concept Publication co., New Delhi, 2008, s. 183.

Dayananda ise, kast ve renk farkı gözetmeksizin herkesi Veda öğrenmeye ve kendi kendine yorumlamaya davet etmiştir.³⁶² Bu, gerçekten yüzyıllardır Brahmanizm'in hiyerarşisine karşı ciddî bir tehdit idi. Dayananda, kendi döneminde yaygın olan Veda yorumlarını reddetmiş ve Vedalar'ın, has ve öz Sanskritçe dilbilgisine dayanarak yorumlanması gerektiğini savunmuştur. Klâsik Hindu anlayışına göre Hinduizm, doğuştan elde edilen bir dindi. Dayananda ise bu anlayışa karşı çıkarak Hinduizm'in kapılarını bütün dünyaya açmaya çalışmıştır. Ona göre Vedalar, ilâhın sözü olduğu için, onu okumak ve anlamak herkesin hakkı olmalıdır.

363

2.1.6. Dayananda'nın Münazaraları

Dayananda, kendi fikirlerini ortaya koymak için çeşitli yollara başvurmuştur. Onun öğretileri, Hinduizm'in içinde ve dışındaki neredeyse bütün mezheplere ve Darşanalara ters düştüğü için, Dayananda kendi fikirlerini savunmak adına, farklı din adamlarıyla çeşitli Şastrarth/Münazaralar³⁶⁴da bulunmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi Dayananda, birçok Brahman Panditle Vedalar üzerine, büyük kalabalıklar önünde dinî tartışmalar yapmıştır. Dayananda, 1876'dan başlayıp 1882'ye kadar olan bir zaman diliminde, farklı farklı yerlerde olmak üzere yaklaşık otuzdan fazla dinî tartışmaya katılmıştır.³⁶⁵

Bu münazaraların en önemlilerinden birisi de 20 mart 1877'de, Chandpur Mela'da ³⁶⁶ Dayananda'nın Hristiyan misyonerlerle ve Müslüman âlimleriyle birlikte, Kabir'in ³⁶⁷ taraftarı ve zengin bir iş adamı olan Munshi Pyarelal Kayest'in ev sahipliğinde yapılan münazara idi. Bu münazarada İslâm'ı, meşhur Müslüman

³⁶² Dayananda'nın dışında bu görüşü savunan değerli bir Hint düşünürü ise Çattambi Svamikal idi. O da Veda eğitimini dileyen herkes alabileceğini, Vedik dönemlerde Veda eğitiminde kastlar arasında hiçbir kısıtlama olmadığını ve bu kısıtlamaların sonradan ortaya çıktığını savunmuştur. R.Raman Nair, Sulochana Devi, *Chattambi Svami: An Intellectual biography*, Centre of South Indian Studies, Trivandrum, 2010, s. 355.

³⁶³ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, ss. 73-74.

³⁶⁴ Bu münazaraların bazıları yüz yüze şifahi iken bazıları ise mektup yoluyla olmuştur.

³⁶⁵ Durga Prasad, *English Translation of Satyarth Prakash*, Virjanand Press, Lahore, 1903, ss. 19-45.

³⁶⁶ Çandpur, bugünkü Bangladeş topraklarında bulunan bir yerdir. Mela ise toplantı anlamındaki bir Sanskritçe isimdir.

(<http://sanskritdictionary.com/?iencoding=iast&q=mela&lang=sans&action=Search>) 26.01.2019 (Erişim Tarihi).

³⁶⁷ Kabir (1440-1518) Hinduizm, İslâm ve Sih dinleri uzlaşmaya çalışan şair ve aynı zamanda, Kabir Panth Harektinin kurucusudur. Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 92.

âlim ve Diyo bend Ekolünün kurucusu Mevlânâ Muhammed Kâsım Nânevte vî (1833-1877) ve Seyyid Abdulmansûr; Hristiyanlığı, TG Scott, Mr.Noble, John Thomson ve beraberindeki heyet; Vedik Dharma'yı³⁶⁸ ise Dayananda ve Munşi İndramani temsil etmiştir.³⁶⁹

Her bir dinin önemli isimlerinden oluşan bir heyet, münazara kurallarını oluşturmıştır. Buna göre, her bir dinin temsilcisine sunum için yarım saat ve müzakere için de on dakika verilmiştir. Ayrıca, münazaranın konuları olarak da; Tanrı dünyayı yaratmak için hangi maddeyi kullanmıştır? Tanrı, yerde olan mıdır? Kur'ân, İncil ve Veda Tanrı'nın sözü müdür? Kurtuluş nedir ve nasıl elde edilir? şeklinde beş soru belirlenmiştir. Bu münazara, hakikatı arayan büyük bir kalabalığın katılımıyla iki gün devam etmiştir.³⁷⁰ Aynı şekilde yine Roorkee ve Meerut'ta da münazara için çalışmalar yapılmış, ancak gerçekleşmemiştir.³⁷¹

2.1.7. Dayananda'nın Öğretileri

Dayananda, geliştirdiği inanç ilkeleri ve öğretilerini başyapıtı olan Satyarta Prakaş'ta şöyle özetler: 'Ben, evrensel, herkes tarafından kabul edilebilen ve insanların doğru olarak kabul ettiği ilkelere dayanan bir dine inanıyorum. Benim ilâh ile ya da herhangi bir şey ile ilgili olan fikirlerim, Veda'ya veya doğru Şastra'ya dayanmaktadır. Ben yeni bir dinin ya da bir mezhebin kurucusu değilim. Benim yegâne hedefim doğruya inanmak ve başkalarına bunun için yardım etmektir. Kötülükten sakındırmak ve diğerlerine bunun için yardım etmektir.'³⁷²

Dayananda'nın inanç ilkeleri onun beş yapıtından derlenerek şöyle özetlenmiştir:

³⁶⁸ Arya Samaj kendilerine tanıtmak için kullandığı bir isimdir. Onlar genellikle Hinduizm yerine Vedik Dharm ya da Arya Dharm kelimeleri kullanmışlardır. Vable. D, *The Arya Samaj Hindu without Hinduism*, ss. 63-64.

³⁶⁹ Harbilas Sarda, *Life of Dayananda Saraswati: World Teacher*, Vedik Yandralaya, Ajmer, 1946, ss. 165-172.

³⁷⁰ Batiya ,*Dayananda Shastrarth Sangraha*, Sonipat,1969,ss.71-104; Durga Prasad, *English Translation of Satyarth Prakaş*, ss. 30-32; Harbilas Sarda , *Life of Dayananda Saraswati: World Teacher*, ss. 165-172.

³⁷¹ Jordens J.T.F, *Dayananda Saraswati: His Life and Ideas*, Oxford Üniversitesi Yayınevi, Delhi, 1978, s. 156.

³⁷² Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 81.

1. Ona, yani Brahm olan, bütün cihanda yayılmış olan, doğru, akıl ve mutluluk olan, şekilsiz, herşeyi bilen, doğmamış, sonsuz, merhametli, kâinatın yaratıcısı, adil, doğası ve nitelikleri mukaddes olan Tanrıya inanıyorum.
2. Dört Veda (Rig, Yajur, Sama, Adarva), bilgi ve dinî hakikatlerin kaynağı ve ilâhın sözüdür. Veda'nın yorumu niteliğindeki Brahmanalar, Angalar ve Upangalar gibi kitaplar, Brahma'nın ve diğer büyük Rişi(bilge/din adamı) lerin eserleridir. Bu eserlerin itibarı ve doğruluğu Veda öğretilerine bağlıdır. Bu eserlerdeki herhangi bir parça Veda öğretilerine ters düşerse ben onu reddederim.
3. Adalet ve eşitliği telkin eden; fikir, söz ve eylemlerin doğruluğunu öğreten; tanrının iradesine ve Veda'nın öğretilerine dayanan her şeye “Dharma” derim. Adaletsizliği teşvik eden; fikir, söz ve eylemlerde sahtekarlığı öğreten; Veda'ya ve tanrının iradesine ters düşen her şeye'de “Adharm” derim.
4. Fikir, düşünce, arzu, nefret ile donatılmış; zevk ve acıya dayalı; bilgi kapasitesi kısıtlı, ölümsüz ve ebedî prensibe “ruh” derim.
5. Tanrı ve ruh iki ayrı varlıktır. Her biri belli özelliklere ve fonksiyonlara sahiptir. Ancak bu ikisinin birbirlerinden ayrılamaz ve ortak özellikleri de vardır.
6. Üç şey ebedîdir; Tanrı, ruh ve Prakriti/doğa. Bunlar ebedî oldukları için, onların nitelikleri, fonksiyonları ve doğası da ebedîdir.
7. Her ayrı ögenin, ayırt edici özellikleri hakkında detaylı bilgi ile mükemmel bir tasarım ile birincil öğelerin kombinasyonlarından meydana gelen bir şeye “yaratma” derim.
8. Yaratılışın amacı, Tanrı'nın yaratma enerjisinin gerekli ve doğal olarak harcanmasıdır.
9. Yaratılışın bir yaratıcısı vardır. Evrende tasarımların varoluşu ve eşyaların canlı olan bir şeye kendi kendine dönüşmemesi bir yaratıcının var olduğunu gösterir.
10. Ruhun dünyevî esaretinin bir nedeni vardır. O da bütün günahların kaynağı olan cehalettir. Başka nedenler gibi cehalet de, yaratıcının dışındakilere tapmaya yönlendirir.

11. Ruhun acılardan ve her türlü ızdıraplardan kurtulmasına ve her yere yayılmış olan Tanrı'da ve onun yaratılışında özgürlüğe kavuşmasına "kurtuluş" derim.
12. Kurtuluşun yolları, tanrıya ibadet etmek, onun doğasını ve sıfatını derin yoğunlaşma ile zikretmektir.
13. Doğru yolla elde edilen servete 'Artha', haksız yolla elde edilene ise 'Anartha' denir.
14. Bir kişinin "Kast"ı, erdem ve değer ile belirlenir (yani doğuşla değil).
15. Her zaman düşünen; her zaman doğruyu kabul etmek ve yanlış dışlamak için hazır olan; adalete yardım eden ve adaletsizliği reddeden birine "âdil" derim.
16. Devalar, akıllı ve eğitilmiş olan kimselerdir.
Asura, ahmak ve cahil olan kimsedir.
Rakşas, kötü ve günahı seven kimselerdir.
Pişaças, hayatını pislik ve aşağılık şeylerle geçirenlerdir.
17. Devapuja, akıllı ve eğitilmiş olanlara, anne ve babalara, doğru yola davet edenlere saygı göstermektir. Bunun zıttı ise Adeva Pujadır.
18. Meyvesi ilim, nezaket ve iyi ahlâk edinme, temiz fikir sahibi olma, nefesine hâkim olma gibi iyiliklere neden olan, cehaleti yok eden her şey "eğitim" dir.
19. Puranalar, Aitriy Brahmana ve Brahma gibi büyük Rişilerin yazdığı benzer çalışmalardır.
20. Tirta, "acı denizi geçen" demektir. Bu, kişinin konuşmalarındaki doğruluğu ve doğru bilgi edinmeyi de içermektedir. Yoksa çoğunluğun anladığı gibi nehirler ve kutsal yerler Tirta değildir.
21. Erdemli bir hayat, ruha iyi bir kader kazandırır; aksine kötülüklerle dolu bir hayat da, ruhu olumsuz etkiler.
22. Kişinin diğer varlıklarla olan davranışlarının en iyisi, herkese değerine göre muamele etmesi; kişi kendine nasıl muamele edilmesini istiyorsa ona göre diğer insanlara öyle muamele etmesi, iyi ve kötü zamanlarda diğer varlıklarla gönülden beraber olmasıdır.
23. Sanskar ya da dinî törenler, kişinin fiziksel, zihinsel ve manevî gelişimini sağlar. Sanskaralar sayı olarak on altı tanedir.
24. 'Yajna' uygulaması, yerine getirilmesi tavsiye edilen bir ibadettir. Bu, akıllı ve eğitilmiş kişilere gösterilen saygı ve hürmetten ibarettir. Agnihotra ise,

hava ve suyun temizlenmesine, dolayısıyla bütün duyarlı varlıkların iyiliğine neden olan şeydir.

25. Aryalar, yüce prensiplere sahip olanlardır. Dasyular ise kötülük ve günahlarla dolu hayat yaşayanlardır.
26. Bu ülke (Hindistan), Arya Varta olarak bilinir. Çünkü burası eskiden beri Aryalar'ın kaldığı yerdir.
27. Açarya, Vedalar'ı ve onun yorumlarını öğretebilen kimsedir.
28. Şişya(öğrenci) ise, doğruyu kavrama ve bilgi edinebilme kapasitesine sahip, iyi ahlâklı, öğrenmeye istekli ve hocaya sadık olan kimsedir.
29. Guru kelimesi, anne baba ve hocayı kapsamaktadır.
30. Her bir doğrunun, tanrının doğasına ve sıfatına ve Veda öğretilerine aykırı olmaması gerekmektedir.
31. Ruh, özgür bir faktördür, ancak eylemlerin meyvesini tatmak için Tanrının merhametine muhtaçtır.
32. “Svarga” mutlu hayatın; “Naraka” ise, acı ve ızdıraplı hayatın hâlini temsil etmektedir.
33. Janma, ruhun bir beden ya da görünür bir gövde halini almasıdır. Başka bir deyim ile doğum, ruhun vücut ile birleşmesidir. Ölüm ise ruhun bedenden ayrılışıdır.
34. Şastra'nın kurallarına göre, karşılıklı sevginin neticesi olarak biri karşı cinsteki birine halka açık bir yerde el uzatıp anlaştığı zaman düğün yapmış olur.
35. Niyoga, meşru düğün yapamadığı takdirde bir kişinin karşı cinsteki aynı düzeyde olan biriyle geçici olarak birleşmesine denir. Bu, ancak eşlerden birinin ölümü veya cinsel hastalıklar gibi olağanüstü durumlarda yapılabilir.
36. Stuti, tanrısal vasıfların ve sıfatların mânâsını zihinde canlandırarak tekrarlamaktır.
37. Prartana, ilim ve benzeri şeyler için tanrıya yönelerek dua etmektir.
38. Upasana, tanrısal ruhun kutsallığını ve saflığını fark ederek ruhtaki tanrının varlığını hissetmektir.

39. Sagun Stuti, Tanrı'yı sahip olduğu sıfatlarla övmektir. Nirguna Stuti ise, Tanrı'yı doğasında olmayan şeylerle övmektir.³⁷³

2.1.8. Dayananda ve Eserleri

Dayananda 1874'ten 1883'e kadar olan zaman diliminde farklı din adamlarıyla yaptığı dinî tartışmaların yanı sıra onlarca kitap da yazmıştır. Dayananda'nın hayattayken ve ölümünden sonra, yayınlamış kitapları ve mektupları olmak üzere altmışa yakın yayınlanmış eseri mevcuttur. Bu kitapların en önemli olanları Satyarta Prakaş, Sanskarvidhi, Rig Vedadi Bhashya Bhumika, Rigved Bhashyam ve Yajurved Bhashyam'dır. Dayananda'nın başyapıtı ise Satyarta Prakaş'tır.

Dayananda'nın belli başlı eserleri şunlardır:

1. Arya Samaj Ke Niyam Aur Upniyam (30-11-1874)
2. Panch Maha Yajya Vidhi: İlk olarak 1875'te Bombay Şehrinde, 1878'te ise Benaras'ta yayınlanmıştır.
3. Satyarta Prakash (1875 & 1884): İlk olarak 1875'te yayınlanmıştır. Bu versiyonuna 13 ve 14.ncü bölümler dâhil değildi. Ayrıca bu versiyonda Dayananda'nın bilgisi dışında bazı ifadeler yer aldığı için Dayananda bu kitabı yeniden gözden geçirmiş ve yeni versiyonu 1884'te yeniden basılmıştır. Hintçe olarak yazılan bu eser birçok yerli ve yabancı dile çevrilmiştir.
4. Aryabhivinaya (1876)
5. Sanskarvidhi (1877 & 1884)
6. Aaryoddeshya Ratna Maala (1877): Bu kitapta Hint felsefesinde ve Dayananda'nın eserlerinde bulunan bazı terimlerin açıklaması yer alır.
7. Rig Vedaadi Bhasya Bhumika (1878): Bu kitapta Veda'nın kaynağı ve Veda ile ilgili konulardan bahsedilmektedir. Sanskritçe ve Hintçe dillerinde yazılan bu kitap şu an diğer dillere çevrilmiştir.

³⁷³ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, Longman Green and co., London, 1915, s. 82-90.

8. Rigved Bhashyam (tamamlanmamış) (1877-1899): 9 ciltten oluşan bu kitabın bir kısmı Dayananda tarafından ve geri kalanı ise Arya Muni tarafından kaleme alınmıştır.
9. Yajurved Bhashyam (1878 -1889): bu kitap 4 cilt olarak mevcuttur.
10. Ashtadhyayi Bhashya (1878-1879): üç bölümden oluşan Bu kitap ünlü Sanskritçe dilbilgisi uzmanı olan Panini'nin Ashtadhyayi kitabının yorumudur. Sanskritçe yazılan bu eserin bir kısmı, Arya Muni tarafından gözden geçirilerek Dayananda'nın ölümünden sonra yayınlanmıştır.
11. Sanskrit Vakyaprabodhah (1879): Bu kitap Sanskritçe öğrenmek ve konuşmak için yardımcı olabilecek bilgiler içermektedir.
12. Vyavahar Bhanu (1879): Bu kitap genel ahlâk ile ilgili konuları içermektedir.
13. Vedang Prakash; 14 kitaplık bir setten oluşmaktadır.
14. Bhrantinivaran (1880) : Bu Kitap Rig Veda'nın yorumu niteliğindedir.
15. Bhramocchedan (1880): Bu kitap Dayananda'nın Rig Vedadi Bhasya Bhumika kitabına Raja Şiv Prasad tarafından yazılan reddiyesinin cevabıdır.
16. Anu Brhamochhedan (1880): Bu kitap Dayananda'nın Bhramochhedan kitabına Raja Şiv Prasadı tarafından yazılan reddiyesinin cevabıdır.
17. Gokaruna Nidhi (1880) : Bu kitap hayvanların özellikle ineğin korunması ile ilgili konulardan bahsetmektedir.
18. Swikar Patra (27-02-1883)
19. Rishi Dayanand Ke Patra Aur Vigyapan: Bu kitap Dayananda'nın yazdığı mektupların toplanmış halidir.
20. Swa Mantavya Amantavya
21. Chaturved Vishay Suchi (1971): Dayananda'nın Veda yorumları yazmadan önce Veda'yı anlamak için yazmış olduğu Veda indeksidir.
22. Saamved Sanhitayah Mantraanam Varnanukram Suchi
23. Swami Dayanand Dwara Swarachit Janm Charitra (1872-1873) Kolkata 1872-1873).
24. Swami Dayanand Dwara Swakathit Janm Charitra (04-08-1875) otobiyografi
25. Swami Dayanand Dwara Swarachit Janm Charitra (1880) :Dayananda, Theosophist Society' dergisi için Hintçe kaleme aldığı otobiyografisi olup daha sonra İngilizce'ye çevrilmiştir.

26. Bhagwat Khandnam ya da Paakhand Khandan (1866): Bu kitap ilk olarak 1864'te Agra'da yayınlanmıştır. Bhagavat kitabına karşı yazılan bu kitap 1871'de gereken eklemelerle birlikte yeniden yayınlanmıştır.
27. Advaitmat Khandan (Mevcut değil) (1870): Shankaracharya'nın Advaita'sına karşı yazdığı bu kitap Benaras'te yayınlanmıştır.
28. Hugli Shastrarth (1873) : Bengalce yazılan bu kitap "Pratima Pujan Vichar" adı altında Hintçeye çevirilmiştir.
29. Vedanti Dhwant Nivaran (1875) : Bu kitap tanrının ve ruhun bir olduğunu savunan Neo-Vedantilerine karşı yazılmıştır.
30. Vedviruddh Mat Khandan (1875): Sanskritçe yazılan bu eser putperestlik, Avatara gibi inançlara karşı çıkmaktadır.
31. Shikshapatri Dhwant Nivaran (1875) : Bu kitap, Svami Narayan akımının kurucusunun yazdığı Şikşa Patri adlı eserin reddiyesidir.
32. Puna Pravachan (04-07-1875)
33. Jullundhar Shastrarth (1877) : Punjabi Yayınevi , Lahore, 1877.
34. Satyadharm Vichar (Mela Chandapur) (1877) : Mela Chandrapur Shastrartha, ilk olarak Urduca yayınlanmıştır.
35. Bareily Shastrarth (1879) : Bu kitap ilk olarak Satyasatya Vivek adıyla Urduca yayınlanmıştır.
36. Kashi Shastrarth (1880)
37. Ajmer Shastrartha: Bu kitap Ajmer'de Hintçe ve Urduca olarak yayınlamıştır.
38. Masuda Shastrartha: Ajmer'de yayınlamıştır.
39. Udaipur Shastrartha: Bu kitap Pandit Lekhram tarafından yayınlanmıştır.³⁷⁴

³⁷⁴ <http://www.vedicgranth.org/home/the-great-authors/maharshi>, 25.05.2017 (Erişim Tarihi).

2.2. Arya Samaj Hareketi

2.2.1. Arya Samaj'ın Kurulması

Dayananda'nın 1867'den beri başlattığı misyoner faaliyetleri, 1875'te Satyarta Prakaş adlı kitabın yazılması ile beraber yeni bir noktaya ulaşmıştır. Artık ülkedeki misyoner faaliyetleri yönetmek ve Dayananda'nın ölümünden sonra misyonunu devam ettirecek kadroyu yetiştirmek için, Arya Samaj adlı bir reformcu hareketin kurulmasına karar veril. Bu dönemde benzer hedefleri taşıyan Brahma Samaj ve Prartana Samaj adında iki tane reformcu hareket daha vardı. Dayananda öncelikle Prartana Samaj ile ortak hareket etmeye karar verdi. Dayananda'nın önerisi ve isteği üzerine Prartana Samaj adı Arya Samaj olarak değiştirilmiştir. Otuz bir üye ile birlikte kurulan Arya Samaj hareketi, bölgenin siyasî belirsizliklerinden dolayı altı ayı geçmeden dağılmaya mecbur kalmıştır.³⁷⁵

Arya Samaj hareketinin yeniden kuruluş kararı Dayanada'nın kendi isteğinden ziyade, Mumbai'da beraber çalışmak istedikleri bir grubun talebine dayanmaktadır. 17 Şubat 1875'te Girguon'da yüze yakın kişinin katıldığı bir toplantıda, kurallar ve yönetmelikler düzenlemek için Rao Bahadur'un başkanlığında bir komite kurulmuştur. 10 Nisan 1875'te resmî olarak Arya Samaj'ın Mumbai şubesi açılmış ve 28 tane kural kabul edilmiştir.³⁷⁶ Daha sonra Puna gibi şehirlerde de şubeler açılmıştır. Dayananda Mumbai'da bir sene kalıp ayrıldıktan sonra, Mumbai'daki şube hariç diğer tüm şubeler kapanmıştır.³⁷⁷

Zengin iş adamı olan Mulji Takarşı, Lakşı Das Kimji, Maturadas Louji ve Lallubai gibi önemli şahsiyetlere Arya Samaj hareketinin Mumbai'daki şubesinin kurulmasında önemli rol oynamışlardır. Prartana Samaj'ın büyük lideri olan Mahadev Gobind Ranade de, Dayananda'yı desteklemiştir. Ranade, kendi fikirlerini savunduğu halde Dayananda'yı desteklemiş ve Dayananda'nın on beş konuşmasını yazılı olarak bastırmıştır.³⁷⁸

³⁷⁵ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s 56.

³⁷⁶ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, s. 134.

³⁷⁷ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 58.

³⁷⁸ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, ss. 135-136.

Dayananda'nın destekleyicilerinden bir diğeri ise Gopal Rao Hari Deşmuk idi. Ahmetabad'ta savcı olan Gopal Rao, Brahminlere karşı ve Hindu hurafelere karşı yazılar ve gazeteler çıkaran bir gazeteci olarak da tanınmıştı. Daha sonra Mumbai'daki Arya Samaj hareketinin başkanı olan Rao, Dayananda'nın sırdaşlarından biriydi. Bombay'daki Arya Samaj'ın kuruluşunu destekleyen yüz kişi, Arya Samaj'ın kurucu üyesi olarak bilinir. Bunların arasından on altı kişilik bir komite kurulmuştur. Ayrıca bu üyelerin çoğunluğu iş adamlarından oluşmaktaydı.³⁷⁹

Arya Samaj'ın kurallarına göre ülkenin her bölgesinde Ana Samaj ve ona bağlı şubelerin olması lazımdı. Ana Samaj'ın üç görevi vardır. a) Bir merkezî Veda Kütüphanesini yürütmelidir. b) Haftalık dergiler yayınlamalıdır. c) Hareketteki bütün eğitim kurumlarının denetimini yapmalıdır.³⁸⁰

Arya Samaj hareketinin yayılışı için etkili olan en büyük araçlar Dayananda'nın halka açık konuşmaları ve münazaralarıdır. Dayananda toplam on beş tane konuşma yapmıştır ve bunların en meşhuru da "Pune konuşması"³⁸¹olarak bilinir. Bunun dışında farklı görüşteki adamlarla dinî müzakerelerde de bulunmuştur.³⁸²

24 Haziran 1877'de ikinci Arya Samaj şubesi Lahor'da kurulmuştur. İlk başta yüzden fazla kişi Arya Samaj hareketine üye olmuş ve bunlardan 22 kişilik bir komite oluşturulmuştur. Mumbai Samaj'dan farklı olarak Lahor Samaj üyelerinin çoğu üniversite bitirmiş kişilerden oluşuyordu. Bununla birlikte Penjab eyaletinin diğer bölgelerinde de Arya Samaj şubeleri açılmaya başlanmıştır. Daha sonra Arya Samaj kuralları ve anayasası yeniden gözden geçirilmiştir. Uzun uzun kurallar yerine son olarak Dayananda'nın 10 prensibi öne sürülmüştür.³⁸³

³⁷⁹ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, s. 136.

³⁸⁰ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 67.

³⁸¹ Bu konuşmaları "Sermons of Mahrashi Dayananda Sarsvati adında İngilizce'ye çevirilmiştir. Bk. Dayanand Saraswati, *Sermons Delivered by Dayananda*, Govindram Hasananad, Delhi,2009,S. 205.

³⁸² Durga Prasad, *English Translation of Satyārtha Prakāś*, ss. 19-45.

³⁸³ Dhanpati Pandey, *Builders of Modern India; Swami Dayanand Sarasvati*, s. 72.

2.2.2. Arya Samaj'ın Hinduizm'deki Yeri

Arya kelimesi “soylu” anlamına gelen bir Sanskritçe kelimedir. Samaj kelimesi ise topluluk anlamındadır.³⁸⁴ Arya kelimesi aynı zamanda eski Hint kutsal metinlerinde geçen bir ifadedir. Budistler kendi dinini “Aryamat” olarak adlandırmışlardı. Ayrıca Brahminlerin Ganj nehrinde ibadet yaparken söyledikleri “*Sankalp Mantrası*³⁸⁵”nda Hindistan, “Arya Varth” olarak tanıtılmıştır.³⁸⁶

Dayananda Sarasvati Ârîlerin Hindistan'ın dışından geldiklerini savunan yaygın görüşü³⁸⁷ reddeden bir Hint bilginidir.³⁸⁸ Ona göre Ârîler aslen Hint topraklarında yaşayanlardır. İki bin milyon sene önce oluşturulan bu kâinata insanoğlunun var oluşu, bugünkü Hindistan'ın komşu ülkesi olan Tibet'te olmuştur. Oradaki insanlar başlangıçta tek sınıf olup ve daha sonra iyileri Arya ve kötülerini ise Dasyu olarak bilinmiştir.³⁸⁹

Burada bahsedilen Arya Samaj, Arya Samaj hareketinin anayasasından da anlaşılacağı üzere, Dayananda'nın öğretilerini, özellikle on altın kuralını kabul edenleri ifade eden bir kelimedir. Arya Samaj'ın Hinduizm'deki konumu tartışmalıdır. Hindu âlimlerinden Hinduizm'e yükledikleri anlamlara göre, Hint dinleri olmakla birlikte Hinduizm'in dışında olan Budizm ve Sihizm gibi Arya Samaj'ı da yeni bir din olarak algılayanlar da vardır.³⁹⁰ Arya Samaj'ın kurulduğu ilk yıllarında periyodik olarak yapılan Hindistan devlet nüfus sayımlarında Arya Samaj

³⁸⁴ Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, s. 27.

³⁸⁵ *Sankalp Mantra* Yogalarda kullanılan bir mantradır. Durgadas (Rodney) Lingham, *Exploring Mantric Ayurveda: Secrets and Insights of Mantra-Yoga and Healing*, Lulu Publications, North Carolina, 2013, s. 124.

³⁸⁶ Vable. D, *The Arya Samaj Hindu without Hinduism*, s. 63.

³⁸⁷ Aryenler: Hindî-Avrupâî denilen kültür ve dil topluluklarına verilen bir isimdir. Kelime, İran ismine olduğu kadar İrlanda İsmine de ait görünmektedir. Dar manada Aryen kelimesi, daha çok bugünkü Türkistan'da M.Ö. Üçüncü bin yılda yaşamış olan Aryenleri ifade etmektedir. Daha sonra bunlar, iki gruba bölünmüş olup, bir grup İran'ı diğeri de Hindistan'ı işgal etmişlerdir. Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Nüve Kültür Merkezi, Konya, 2005, ss.51-52; Ali İhsan Yitik, *Hinduizm, Doğudan batıya Düşünce Serüveni*, 1.cilt, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015, ss.635-636.

³⁸⁸ S.Radha Krişnan, RC Bhandarkar ve Majumdar gibi önemli Hintli tarihçileri bu görüşü kabul etmemiştir. Akbar MM, *Haindavatha Darmavum Darşanavum*, s. 30.

³⁸⁹ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, 1978, ss. 167-172; Mahendra Arya, *Beliefs of Arya Samaj*, Viçar Prakaşan, Mumbai, 2012, s. 15.

³⁹⁰ Benares Hindu Üniversitesinin kurucusu ve meşhur Sanatani Hindu lider olan Pt. Madan Mohan Malavia bu görüştedir. Vable.D, *The Arya Samaj Hindu without Hinduism*, s. 57.

tarafatları, kendilerini Hindu yerine “Arya” olarak kaydettirmişlerdir.³⁹¹ Ancak günümüzde Arya Samaj, liderlerinin ifadelerine göre Hinduizm içindeki bir sosyal ve dinî harekettir.³⁹²

2.2.3. Arya Samaj’ın On Altın Kuralı

1. Tanrı bütün doğru bilgilerin ve varlığı bilinen her şeyin kaynağı ve nedenidir.
2. Tanrı, yüce gerçek, yüce bilgi sahibi, cisimsiz, âdil, merhametli, doğurmamış, sonsuz, ebedî, her şeyin sahibi, her tarafa yayılmış olan, ölümsüz, korkusuz ve kutsaldır. İbadet ancak ona mahsustur.
3. Vedalar, doğru bilgi kitaplarıdır. Her bir Arya’nın temel görevi onu okumak, dinlemek ve başkalarına öğretmektir.
4. Arya her zaman doğruyu kabul etmek ve yalanı reddetmek için hazır olmalıdır.
5. Bir eylem yapmadan önce onun doğruluğu hakkında derin düşünmeli ve o eylem erdeme(Dharma) dayalı olmalıdır.
6. Arya Samaj’ın temel gayesi, insanların fiziksel, manevî ve sosyal durumlarını geliştirerek bütün dünyaya faydalı olmalarını sağlamaktır.
7. Herkese sevgi ve adaletle muamele edilmelidir.
8. Cehalet ortadan kaldırılarak bilgi ve bilim yaygınlaştırılmalıdır.
9. Herkes sadece kendi iyiliği için değil diğerlerinin iyiliği için de çaba göstermelidir.
10. Toplumun sosyal iyiliği söz konusu olduğunda kimse kişisel çıkarlarını düşünmemeli ve kişisel meselelerde herkes özgürce hareket edebilmelidir.³⁹³

Tanrı ve Veda’dan bahsedilen ilk üç madde, Arya Samaj’ın dogmatik ilkeleri niteliğindedir. Veda’nın yanılmazlık anlayışı üzerine farklı Hindu kesimlerinden itiraz gelse de Dayananda bu konuda taviz vermemiştir. Dayananda bu on kuralı kabul eden birini, diğer konularda farklı görüşte olsa bile Arya Samaj üyesi olarak kabul etmiştir.

³⁹¹ UP census report, 1921, 4. Vol, ss. 53-54; Vable. D, *The Arya Samaj Hindu without Hinduism*, ss. 68-71.

³⁹² JM Mehta, *Arya Samaj*, Vijaya Kumar Govindram Hasananand, Delhi, 2010, s. 11.

³⁹³ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s 101. Mehta J.M, *The Essence of Satyārtha Prakāś*, s.80.

2.2.4. Arya Samaj'da Dinsel Törenler ve İbadetler

Ritüeller ve törenler dinlerin önemli parçasıdır. Hinduizm ise, çeşitli ritüeller ve törenler ile dolu bir dindir. Arya Samaj Hareketi, Veda'ya dayanmadığı gerekçesiyle bazı ritüelleri reddetse de bu ritüellerin çoğunu kültürel yönlerine bakarak kabul etmiştir. Arya Samaj'ın ritüellerini üç farklı bölüme ayırabiliriz.³⁹⁴

1. Günlük ritüeller
2. Periyodik ritüeller
3. Festivaller

A) Günlük Ritüeller/ (Maha Yajnalar)

Aryaların günlük âyinlerine 'Maha Yajna' denilmektedir. Sanskritçe kelime olan 'Yajna' kurban ve kutsal eylem anlamındadır. Maha Yajnalar sayı olarak beştir.

1. Brahma Yajna: Bu âyin Sandya ve Svadhya Yajnalardan oluşmaktadır. Sandya; Sabah-akşam, dua ve zikir ile tanrıya tapmaktır. Svadya ise günde bir defa kutsal kitaplardan bazı parçaları okumaktır.
2. Deva Yajna: Homa olarak bilinen bu ritüel, tereyağı vb. şeylerin ateşle yakılmasıdır. Bu ritüel, Hinduların en kadim ritüellerinden biridir. Homa olmadan çoğu Hindu âyinleri tamamlanamaz. Veda sözlerinin tekrarlanması ile yapılan bu âyin, evin fiziksel ve manevî temizliğini hedefler.
3. Pitri Yajna: Birinin anne ve babasına saygı gösterme amacıyla yemek yedirmesidir. Bu âyin ile anne ve babalarının yaşlandığı zaman onlara güvence sağlamak da hedeflenir.
4. Athithi Yajna: Din adamları veya eğitimli birine yemek yedirmektir. Hinduizm'de din öğrenen ve öğreten kişilere yedirmek, normal bir Hindu'nun görevidir.
5. Bhutha Yajna; evcil hayvanlara, fakirlere, yoksullara yemek yedirmek ve gereken yardımları yapmaktır.³⁹⁵

³⁹⁴ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 81.

³⁹⁵ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 82.

B) Periyodik Ritüeller/ On Altı Sanskara

Bir Hindu'nun doğmadan önce anne karnından başlayıp, ölümünden sonra cesedinin yakılmasına kadar yapılan farklı âyinlere Sanskaralar denir. Dayananda, bu âyin hakkında detaylı bilgiler veren Sanskar Vidhi adlı bir eser yazmıştır.³⁹⁶ On altı Sanskara şunlardır;

1. Garbhadhana Sanskara: Bir kadının gebe kalma törenidir.
2. Punsavana Sanskara: Cenin dört aylık olunca onu koruma törenidir.
3. Simantonmayana Sanskara: Cenin yedi aylık olunca yapılan törendir.
4. Jatakarma Sanskara: Çocuk doğduğunda yapılan törendir.
5. Namakarana Sanskara: Çocuğa isim koyma merasimidir. Bu tören, çocuğun doğduktan sonraki on birinci, yüz birinci veya üç yüz altmış birinci gününde yapılır.
6. Nishkramana Sanskara: Çocuk ilk defa evden çıktığında yapılan törendir.
7. Anna Prasana Sanskara: Çocuğa katı yiyecekler yedirme törenidir. Çocuk, altı aylık olduktan sonra pirinç gibi yemekler verilmeye başlanır.
8. Chudakarma Sanskara: Çocuğun saçını ilk defa tıraş etme törenidir. Genelde çocuk bir ya da üç yaşına geldiğinde yapılır.
9. Karnavedha Sanskara: Kulak delme merasimidir. Genelde kız çocuklarının kulağı, küpe takmak için üç ya da beş yaşındayken delinir.
10. Yajnopavitha Sanskara: Kutsal ip bağlama törenidir. Erkek ve kız çocuklara eğitime başlayacağı zaman omuzlarına kutsal ip bağlanır.
11. Vedaramba Sanskara: Hoca, Veda öğretmeye başladığında yapılan törendir. Çocuklara ilk öğrettiği mantra "*Gayatri Mantra*"dır.
12. Samavarthana Sanskara: Eğitim sonrası çocuk eve döndüğünde yapılan törendir.
13. Vivaha Sanskara: Genç biri evlenerek aile hayatına başladığında yapılan törendir. Evlenme yaşı kız için on altı, erkek için yirmi beştir.

³⁹⁶ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 135.

14. Vana prastha Sanskara: Bir kişinin ihtiyar olunca evini ve ailesini terk ederek ormanlara gidip inzivaya çekilmesi durumunda yapılan törendir.
15. Sanyasa Sanskara: Sanyasın olma törenidir. Bir kişinin bütün dünya işlerini terk edip hayatını Veda öğretimi ve insanlığa hizmet için adanmasıdır.
16. Antyesti Sanskara: Cenaze merasimidir. Yani bir kişi öldükten sonra, onun cesedini belirli kokular ve tereyağı ile yakma törenidir.³⁹⁷

C) Festivaller

Arya Samaj, Hinduların genel festivallerini kabul eder. Lakin bazı festivallere Hinduların verdiği farklı anlamları Arya Samaj reddeder. Örneğin, Hindular, Rama ve Krişna'yı tanrının Avataraları olarak görür ve Rama Navami³⁹⁸ ve Krişna Jayanthi³⁹⁹ festivallerinde onlara farklı ibadetler yaparlar. Arya Samaj Hareketinin mensupları ise Rama ve Krişnayı vatan kahramanları olarak görür ve bu festivalleri kutlarlar.⁴⁰⁰

2.2.5. Arya Samaj'ın İdare Yapısı

Arya Samaj hareketinin en belirgin özelliği, düzenli ve iyi yapılandırılmış bir idare yapısına sahip olmasıdır.

a) Üyelik

Arya Samaj hareketine üye olmak için aranan şartlar şunlardır: 1) Arya Samaj'ın on kuralını kabul etmek. 2) Mali gelirinin yüzde birini aylık ya da yıllık olarak Samaj hazinesine bağışta bulunmak. 3) Toplantılara düzenli olarak katılmak. 4) İyi ahlâk sahibi olmak. Bu şartları yerine getiren biri Arya Samaj hareketinin etkili bir üyesi olabilir.⁴⁰¹

b) Haftalık Programlar

³⁹⁷ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, ss. 82-84.

³⁹⁸ Rama Navami, Vişnu'nun avatarlarından biri olan Rama'nın doğum gününü kutlayan bir bahar Hindu festivalidir. http://www.hindupedia.com/en/Rama_Navami, 25.08.2019 (Erişim Tarihi).

³⁹⁹ Vishnu'nun avatarlarından biri olan Krishna'nın doğumunu kutlayan bir Hindu festivalidir. <https://www.britannica.com/topic/Janmashtami>, 25.08.2019 (Erişim Tarihi).

⁴⁰⁰ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, ss. 88-90.

⁴⁰¹ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 151.

Arya Samaj üyeleri haftada bir gün toplanırlar. Toplantıda genelde Homa âyini, ilâhiler, dua, vaz ve konuşmalar olur. Kast, renk fark etmeksizin Arya Samaj üyeleri bu toplantıyı yürütürler. Bu programa Hindu olan ve olmayan, Arya Samaj üyesi olan ve olmayan bütün insanlar katılabilir.⁴⁰²

c) Yürütme Komitesi

Arya Samaj hareketinin günlük işleri beş kişilik yürütme komitesi ve üyeleri tarafından yürütülmektedir. Yürütme komitesinin seçiminde, sadece Arya Samaj'ın etkili üyeleri oy kullanabilir. Yürütme komitesi bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir sekreter, bir muhasebeci ve bir kütüphaneciden oluşmaktadır. Yürütme komitesi üyelerinin de Arya Samaj'ın etkili üyeleri olması gerekir. Yürütme komitesi, yılda bir kere düzenlenen mitingde bir yıl süreliğine seçilir. Yıl sonunda yürütme komitesi üyeleri tarafından Arya Samaj'ın genel gelir ve giderleri ve yıllık raporunun bu mitingde sunulması gerekmektedir. Arya Samaj'ın etkili üyelerinden mâlî gelirinin yüzde birini vermeyen ya da herhangi bir kötü davranışta bulunanların üyeliği askıya alınabilir. Yürütme komitesi ya da genel üyeler, Arya Samaj Hareketi'nin inanç ilkelerini ya da anayasasını hiçbir şekilde değiştiremezler.⁴⁰³

d) İl Meclisi (Arya Pratinidhi Sabha)

Her bir ilde, Arya Samaj'ın temsilcilerinden oluşan bir il meclisi kurulur. Temsilcilerin sayıları her bir Arya Samaj Temsilciliği'nin büyüklüğüne göre değişim gösterebilir. Her bir Arya Samaj Temsilciliği, gelirinin yüzde onunu il meclisine verir. Aynı zamanda il meclisinin yürütme komitesinin onayı ile, özel ihtiyaçlar için farklı kanallarla para toplanabilir. İl meclisi genel olarak Vedik dininin yayılması için farklı programlar yürütür ve Arya Samaj'ın yayın işlerine denetim yapar. Genel meclis üç yılda bir seçilir; ancak il meclis komitesi ve memurları her yıl seçilir.⁴⁰⁴

⁴⁰² Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 90.

⁴⁰³ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, ss. 337-338.

⁴⁰⁴ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 94.

e) Genel Meclis

Arya Samaj'ın Genel Meclisi, bütün Arya Samaj Temsilciliklerinin başıdır. Farklı il meclislerindeki temsilcilerden oluşan bu meclis, ülke genelindeki il meclislerinin birbiriyle bağlantı kurmasını sağlar.⁴⁰⁵

f) Genç Arya Samaj

Arya Samaj'ın Ana Samaj'ı, sadece yetişkin üyeleri kabul eder. Genç Samaj ise Tanrı'ya inanan herkesi düşük bir aidat karşılığında kabul eder. Böylece Arya Samaj, üyelerini Genç Samaj'dan alır.⁴⁰⁶

g) Toplantı Yerleri

Hindistan'ın büyük şehirlerinin çoğunda Arya Samaj'ın merkezî binaları vardır. Bu merkezler toplantı salonu, konferans salonu ve dersliklerden oluşmaktadır. Genç Samaj da toplantılarını bu ana merkezlerin yakınlarında yapmaktadır. Her bir Arya Samaj, Sanskritçe ve Hintçe dilleri bilmeyenlere yönelik özel dersler vermektedir. Arya Samaj merkezinin yakınlarında kız ve erkek öğrencilere yönelik Vedik okulları da faaliyet göstermektedir.⁴⁰⁷

2.2.6. Arya Samaj ve Sosyal Hizmetleri

Arya Samaj Hareketi, kişiselleştirilmiş bir manevî hayatı tercih etmez, aksine Arya Samaj'ın önemli ilkelerinden biri olan bütün insanlığa hizmet etmeyi amaçlar. Arya Samaj sadece bir dinî hareket olmaktan ziyade, sosyal konularda sağlam ideolojiye sahip sosyal bir harekettir. Arya Samaj Hareketi'nin yaptığı en büyük sosyal hizmet, toplumda yaygın olan sosyal kötülöklere ve hurafelere karşı başlattığı eşsiz mücadelesidir. Arya Samaj'ın faaliyet gösterdiği dönemde Hindulardaki düğünler kötölüklerle doluydu. Havai fişek gösterisi ve fahişelerin dansı Hindu düğünlerinde kaçınılmazdı. Ayrıca damada verilen başlık parası⁴⁰⁸ birçok fakir aileyi

⁴⁰⁵ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 153.

⁴⁰⁶ Jordens J.T.F, *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*, s. 337-338.

⁴⁰⁷ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 154.

⁴⁰⁸ Evleneceği zaman erkeğe kızın babası tarafından verilen para, mücevherler vs. <https://www.vocabulary.com/dictionary/dowry>, 25.08.2019 (Erişim Tarihi).

zor durumda bırakmıştı. Arya Samaj, bu tür sosyal kötülükleri toplumdan yok etmek için yoğun mücadele vermiştir.⁴⁰⁹

Arya Samaj'ın karşı çıktığı en büyük sosyal kötülük, insanları doğuşlarına göre farklı sınıflara ayıran kast sistemiydi. Kast sistemi toplumda dokunulmazlık, beraber yemek yememek ve evlenme yasağı gibi birçok kötülüğe yol açmıştı. Arya Samaj ve Dayananda, yaygın olan bu kast sisteminin Veda'ya aykırı olduğunu anlatmış ve Vedalar'da yer alan, kast sisteminin esas olan Varna sisteminin, doğuşla değil eylemlere göre olduğunu savunmuştur. Dayananda'ya göre bir Brahmanın oğlu, Kşatriya, Vayşya hatta Şudra bile olabilir. Böylece bir Şudranın oğlu Brahman da olabilir.⁴¹⁰

Hinduizm'de yaygın olan diğer bir sosyal hurafe ise, yurt dışına çıkma yasağıydı. Klâsik Hindu anlayışına göre denizi geçmek yasaktı. Denizi geçen biri, dönme ya da kast dışı olarak görülürdü. Bazı Muhafazakâr Hindu aileler oğullarını yurt dışına göndermezlerdi. Eğer gönderirlerse, döndükten sonra bazı temizlik âyinleri yaparlardı. Dayananda ise, Veda öğretilerine dayanmadığı için bu uygulamayı reddetmiştir.⁴¹¹

Arya Samaj'ın öncülük ettiği diğer bir sosyal hizmet ise, kadınların özgürleşme çabalarıdır. Arya Samaj'ın ortaya çıktığı dönemde Hindu kadınlar, adaletsizliğe maruz kalmışlardı, eğitim alamıyorlardı, kutsal kitapları öğrenmeye lâyık görülmedikleri için Veda öğrenemiyorlardı, Dul erkek başka bir kadınla evlenebilirken, dul kadın hayat boyunca dul kalmaya mecbur kalıyor, yada Sati uygulamasına göre ölmüş kocasının cesediyle birlikte canlı olarak yakılarak ölüyordu.⁴¹²

Arya Samaj, bu tür adaletsizliklere karşı kararlı mücadelesini sürdürmüştür. Arya Samaj'ın açtığı Vedik okullarında erkek ve kız çocuklar eşit bir şekilde eğitim almaya başlamıştı. Arya Samaj hareketine üyelik için aranan şartları yerine getiren kadınlara da Arya Samaj üyeliği verilmişti. Dul kadınların tekrar evlenmesine

⁴⁰⁹ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 99.

⁴¹⁰ Mahendra Arya, *Beliefs of Arya Samaj*, Viçar Prakaşan, Mumbai,2012, s. 52.

⁴¹¹ Ganga Prasad Upadaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 100.

⁴¹² Mahendra Arya, *Beliefs of Arya Samaj*, Viçar Prakaşan, Mumbai,2012, s. 51.

müsaade eden yasa (Widow Remarriage Act) 1856'da çıksa da, Arya Samaj eylemcileri ortaya çıkıp destek verene kadar yürürlüğe girmemişti. Aynı şekilde 1834'de Sati uygulaması kanunen yasak olsa da, Muhafazakâr Hindular bu kanunu, Hinduizm'in inanç ilkelerine yapılan müdahale olarak görüp bu yasağa karşı çıkmıştı. Dayananda ise Sati uygulamasının Veda öğretilerine karşı olduğunu, dolayısıyla insanlık dışı bu uygulamanın durdurulmasını istemiştir. Böylece diğer reformcu gruplar ve şahsiyetler gibi Arya Samaj'ın da yoğun çabaları sonucu bu sosyal kötülük ortadan kaldırılabilmıştır.⁴¹³

2.2.7. Arya Samaj ve Eğitim Faaliyetleri

Arya Samaj hareketinin on altın kuralından biri de cehaleti ortadan kaldırarak ilmi yaygınlaştırmak için çalışmaktır. Bu inanç ilkesi doğrultusunda, Arya Samaj Hareketi, Hindistan'ın birçok yerinde Vedik okullarını açarak milli eğitim sistemini geliştirmiştir. Dayananda hayattayken, onun teşviği ile açılmış olan Vedik Padaşalalar'ın yanı sıra, ölümünden sonra Vedik okulları Hindistan'ın birçok yerinde açılmıştır.⁴¹⁴

Dayananda'nın ölümünden sonra onun anısına 1886'da Lahor'da, Anglo Vedik Yüksek Okulu açılmıştır. 1889'da ise bu okul, Lala Hans Raj ve Lala Lajpat Rai'nin önderliğinde üniversiteye çevrilmiştir. Bu okulda eğitim gören öğrenci sayısı her geçen gün artmaya başlamıştır. Bu okulun başarısı üzerine ülke genelinde başka şubeler de açılmaya başlamıştır. Arya Samaj sadece erkek eğitime değil kız eğitime de önem vermiştir. Kız öğrenciler için açılmış en büyük okul, Lala Devaraj'ın önderliğinde Jalandar'da kurulan 'Kanya Maha Vidyalay'dır. Yine Hindu Muhafazakâr kesimlerinden gelen türlü itiraz ve engellere rağmen hükümetin de desteğiyle Arya Samaj kız eğitimi ile devam etmiştir.⁴¹⁵

Ders müfredatı ve ders sistemi ilk olarak İngiliz devlet okullarına benziyordu. Devlet okulları dolaylı bir şekilde Hinduizm'e karşı şüpheler doğurarak Hristiyan misyonlara yol açıyordu. Bunu fark eden Arya Samaj liderleri, İngiliz eğitim

⁴¹³ Ganga Prasad Upadhyaya, *The Origin Scope and Mission of the Arya Samaj*, s. 112.

⁴¹⁴ JM Mehta, *Arya Samaj*, s. 126.

⁴¹⁵ JM Mehta, *Arya Samaj*, s. 126.

sistemini reddederek millî bir sistem geliştirmeye çalıştılar. Arya Samaj liderlerinden biri olan Lala Munshi Ram, okullarda yabancı dil yerine Hintçe ders verilmesini savunmuştur. Arya Samaj toplumdan dışlanmış olan alt kasttaki insanlar için de okullar açmıştır.⁴¹⁶

2.2.8. Arya Samaj ve Shuddhi Hareketi

Hinduizm genelde başka dinden dönmeleri kabul etmiyordu. Hinduizm’de din değiştirmenin yasaklanmasıdaki en büyük engel, kast sisteme dayalı bir sosyal yapı idi. Ancak bu durum 19.yy dan itibaren değişmeye başladı. İngilizlerin ‘böl ve yönet’ politikasına uygun olarak 1872’de, din esas alınarak bir nüfus sayımı yapılmış; bu sayıma göre senkretik hareketler de, ya Hindu ya da Müslüman olarak kaydedilmiştir. Bu nüfus sayımlarında Hindu nüfusun gün geçtikçe azaldığını fark eden Hindu liderler, Hindu toplumunu bu tehlikeden korumak için Hinduizm’den diğer dinlere geçenleri tekrar geri getirme mecburiyeti hissettiler. İşte bu amaç doğrultusunda, Arya Samaj’ın önderliğinde *Shuddhi Hareketi* başlamış oldu. ⁴¹⁷

Shuddhi Hareketi, Hinduizm’den diğer dinlere geçenler başta olmak üzere Hinduizm dışındaki din mensuplarını, özellikle de Müslümanları, Hinduizm’e geri getirmek için Arya Samaj tarafından yapılan misyonerlik hareketidir. “*Shuddhi*” kelimesi arındırma anlamındaki bir Sanskritçe kelimedir. Dinî terminolojiye göre Shuddhi Hareketi, yabancı dinlere mensup olanların Hinduizm’e döndürülmesi, Hinduizm’den yakın zamanda her hangi bir yabancı dine geçenleri tekrar Hinduizm’e geri getirmek veya alt kastakilerin durumlarını yükseltmek gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır.⁴¹⁸ Diğer bir ifadeyle ‘*Shuddhi, Hindu olmayan bir şahsın veya grubun, onlarla evlenme gibi özel bir amaçla, ayin yapılarak Veda geleneğinde (Hinduizm) birleştirilmesidir*’.⁴¹⁹

⁴¹⁶ JM Mehta, *Arya Samaj*, s. 127.

⁴¹⁷ Harjat Oberoi, *The Construction of Religious Boundaries: Culture, Identity and Diversity in the Sikh Tradition*, Delhi: Oxford University Press, 1994,s. 17.

⁴¹⁸ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 220.

⁴¹⁹ Muhammad Haneef, *Hindistan Müslümanlarının ‘Din Değiştirme’ Sorunu ve Âlimlerin Tepkileri: Diyoband Örneği*’ 6.Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – III, İstanbul,2017, s. 90.

Diğer din mensupları genel olarak, halka açık bir programda Arya Samaj'ın on altın kuralını kabul ettiklerini duyurmak, *homa* kurbanı yapmak, Vedalar'dan belli parçaları okumak ve hazır bulunanlara tatlı dağıtmak suretiyle Arya Samaj'a geçebilirlerdi.⁴²⁰1922'de Arya Samaj'ın ileri gelen liderlerinin katıldığı bir toplantıda, kişinin durumuna göre farklı âyinler yapılması gerektiğine dair bir yönerge hazırlanmıştır. Buna göre, Müslümanların şehadet kelimesini getiren ve onların kılık kıyafetlerini benimseyen erkek ve kadın, ineğin beş ürününü içeren bir özel içecek karışımını herhangi bir tapınakta üç gün içmesi, yapabildiği kadar bağış yapması, *Şiva* ve *Narayan* gibi İlâhların adlarını üç bin defa tekrar etmek suretiyle zikir çekmesi gerekmektedir. Yine Müslümanlar arasında yaşayanlar ve sünnet olunanlar da bu âyine on iki gün devam etmeli ve zikri de on iki bin defa çekmelidirler. Müslümanların hazırladığı yemeği yiyenler ise, bunlarla birlikte kutsal nehirde yıkanmaları gerekmektedir.⁴²¹Bazı durumlarda âyin bitiminde *Shuddhi* sertifikası da verilir.⁴²²

İlk başta bu âyin, yakın tarihte Müslüman olanlar arasında yapılıyordu, Ancak daha sonra, doğuştan itibaren Müslüman olanlar da bu âyine dâhil edilmiştir. Bunun ilk örneği, 1877'de Dehradun'da Dayananda Sarasvati'nin önderliğinde Muhammed Ömer'e Hindu ismi olan Alakhdari isminin konulmasıyla yapılan Shuddhi âyiniştir.⁴²³

Başlangıçta, Arya Samaj beklediği bir başarıya ulaşamamıştı, Zira Müslümanlardan Arya Samaj'a geçenler, her iki taraftan da sosyal dışlamaya maruz kalmışlardı. Dinden çıktığı için Müslümanlar tarafından bütün bağları koparılan bir kişiyi, aynı zamanda Arya Samaj mensupları da dâhil Hindular, beraber yemek yemek, evlenmek gibi temel sosyal haklarını da reddediyorlardı. Böyle bir durumda, bunun tek çözümünün, Müslümanları toplu bir şekilde Hinduizm'e döndürmek olduğunu fark eden Arya Samaj mensupları, Müslümanların kitlesel dönüşümüne

⁴²⁰ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 222.

⁴²¹ G.R., T. (1975). *Hindu-Muslim Relation in British India: A Study of Controversy, Conflict and Communal Movements in Northern India 1923-1928*. Leiden: EJ Brill, s. 144.

⁴²² Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, s. 222.

⁴²³ JTF Jordens, 'Reconversion to Hinduism: The Shuddhi of the Arya Samaj', GA Oddie(ed) *Religion in South Asia*, Manohar, New Delhi, 1977, s. 147.

meydan hazırladılar. Nitekim topluca Hindu olan bu gruplar, kendi aralarında eski sosyal hayatlarını devam ettirebiliyorlardı.⁴²⁴

XIX. yüzyılın sonlarında Keşmir'in Hindu hükümdarı olan Maharaja Ranbir Singh, “*Ranbir Karit Prayaschit Mahanibandh* (Tövbe Hakkında Ranbir'in Muazzam Makalesi)” adında yirmi bir ciltli Hindu ansiklopedisi hazırlattı. Yeni Müslümanları Hinduizm'e geri getirmek için izlenmesi gereken stratejileri anlatan bu kitap, Hindu liderlere gizlice ulaştırılmıştır. Böylece XX. yüzyılın başında ilk kitlesel dönüşüm, Hindu ve Müslüman kültürlerin karışımını benimseyen, Sind bölgesindeki Larkana Şeyhler, Pencap'taki Subrai Labanalar, Ecmirdeki Maiwariler ve Rajputana'daki İsmaili-Hindu gibi toplumlarda olmuştur. Bu yerlerdeki saf ve İslâm hakkında fazla bilgisi olmayan toplumlara onların daha önceden Hindu olduklarını ve sonra Müslüman hükümdarların onlara zorla din değiştirttiklerini söyleyerek zehirleyen *Shuddhi* liderler, toplumun belli bir kısmını Hinduizm'e dönüştürebilmişlerdir.⁴²⁵

Shuddhi hareket liderlerinin iddia ettiklerine göre, onların bu faaliyetlerine yerli toplumlar da maddî ve manevî olarak destek vermişlerdir.⁴²⁶ Ancak yine de kast anlayışına ve diğer Hindu toplumsal değerlerine aykırı olduğu için, Hindu Muhafazakâr kesimlerin çoğu destek vermemişlerdir. Zira böyle Hindu olanlarla olan evlilik gibi törenler, onlara göre kişiyi kastından çıkaran ve ağır ceza gerektiren şeylerdi.⁴²⁷ Fakat 1921'deki Malabar Ayaklanması'ndan sonra bu durum değişmiş, artık Muhafazakâr Hindular da *Shuddhi* hareketini desteklemeye başlamışlardır.

a) Malabar Ayaklanması ve *Shuddhi* Hareketi

Malabar ayaklanması, 1921'de günümüzdeki Kerala eyaletinde bulunan Malabar bölgesinde Hindu *zamindarları* (arazi sahipleri) ile onların altında çalışan

⁴²⁴ RK. Ghai, *Shuddhi Movement in India: A Study of its Socio-Political Dimensions*, Commonwealth Publishers, New Delhi, 1990, s. 158.

⁴²⁵ S. Sikand, Y. (1997). *The Fitna of Irtidad: Muslim Missionary Response to the Shuddhi of Arya Samaj*. *Journal of Muslim Minority Affairs*, s. 69.

⁴²⁶ Yoginder Singh Sikand, *The Origins and Development of the Tablighi Jama'at (1920s-1990s): A Cross-Country Comparative Study*, Royal Holloway, University of London (Doktora Tezi), s. 44.

⁴²⁷ G.R., T. (1975). *Hindu-Muslim Relation in British India: A Study of Controversy, Conflict and Communal Movements in Northern India 1923-1928*. s. 145.

*Mappillalar*⁴²⁸ arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar neticesinde gerçekleşmiştir. Düşük ücretle işçi çalıştıran *Zamindarlar*'a karşı yapılan bu ayaklanmada çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.⁴²⁹

Bu arada Arya Samaj ve diğer Hindu liderler, bu ayaklanma esnasında Müslümanlar Hindulara zulüm ettiklerini ve zorla onların dinlerini değiştirmeye çalıştıklarını iddia ederek bu durumdan faydalanmak istemişlerdir. Kendi gazete ve dergilerinde bu konuda makaleler yazarak *Shuddhi* hareketinin önemini ve gerekçesini vurgulayarak Hindu toplumunu ikna edebilmişler ve Hindistan'ın farklı bölgelerinden *Shuddhi* hareketi ve misyonerlik faaliyetleri için büyük miktarda para toplayabilmişlerdir. Muhafazakâr Hindular ile Arya Samaj hareketi arasındaki anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması, Hindistan'ın kuzey tarafında başlatılan *Shuddhi* hareketinin diğer bölgelere de yayılması ve Hindu toplumunda Arya Samaj'ın itibarının yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Dayananda'dan sonra bu harekete "Save the Dying Race (Ölmeye Yüz Tutmuş Irkını Kurtar)" sloganıyla ortaya çıkan Svami Shradhananda öncülük etmiştir.⁴³⁰

2.2.9. Dayananda'nın Takipçileri

Arya Samaj hareketinin kurucusu Svami Dayananda Sarasvati'nin 1883'te ölümünden sonraki önemli liderleri Pandit Lekh Ram(1858-1897) ve Svami Shradhanand (1856-1926)'dır.

Mahatma Munşi Ram olarak ta bilinen Svami Shraddanand, Hindistan'ın Pencap eyaletindeki Talvan'da 1856'da, Lala Nanak Chand ailesinin en küçük çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.⁴³¹ Babasının polis olmasından dolayı farklı yerlerde yaşayan Shradhanand, hayatında karşılaştığı farklı din mensuplarına ait bazı

⁴²⁸ 'Mappilla' kelimesi , Malayalamcadaki 'Maha Pilla' (büyük çocuğu anlamına gelen) dan kısaltmış halidir. Müslümanlar ilk olarak Kerala'ya geldiklerinde yerli hükümdar onları bu isimle çağırıştır. Halen de Müslümanları ifade etmek için bu kelime kullanılmaktadır. Bk. Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, Indian Press, Allahabad,1954,s. 37.

⁴²⁹ <https://www.britannica.com/event/Khilafat-movement>. (Erişim Tarihi) 27.01.19.

⁴³⁰ G.R., T. (1975). *Hindu-Muslim Relation in British India: A Study of Controversy , Conflict and Communal Movements in Northern India 1923-1928*. s. 145.

⁴³¹ Divan Chand Sharma, *The makers of the Arya Samaj*,Macmillan and co. London,1935, s. 3.

olaylar⁴³² üzerine Ateizm'i benimsemiştir. Bu durum, Svami Dayananda Sarasvati ile olan görüşmesine kadar devam etmiştir. Hristiyan misyoner Rev. Scott ile olan bir dinî tartışma için Bareilly'ye gelen Dayananda'nın programında güvenlik görevlisi olan babasının ısrarı üzerine programa katılan Shradhanand, Dayananda'nın yeteneğinden ve cesaretinden etkilenmiştir. Orada Dayananda ile görüşen Shradhanand onunla inanç konusunda müzakerelerde bulunmuştur.⁴³³

Bundan sonra Arya Samaj hareketinin önemli vaizlerinden biri olan Shradhanand Pencap Arya Samaj'ını kurmuştur. 1897'de Arya Samaj lideri Pandit Lekh Ram'ın ölümünden sonra, Gurukula eğitim sisteminin başına geçmiştir. Shradhanand 1923'te ise Müslümanları Hinduizm'e geri getirmek için Arya Samaj'ın başlatmış olduğu "Bhartiya Hindu Shuddhi Sabha"nın başkanı olmuştur.⁴³⁴

Hintçe ve Urduca birçok kitap ve makale yazan Shraddhanand, "Arya Musafir" adındaki Arya Samaj dergisinin kurucusudur. Hindistan'ın siyasi partilerinden biri olan Kongre Partisiyle birlikte Hindistan'ın Bağımsızlık Mücadelesine büyük katkıda bulunan Shraddhanand, daha sonra Kongre Partisinin liderleriyle anlaşmazlıklar yaşamış ve "Hindu Maha Sabha" siyasî hareketine ilgi duymuştur.⁴³⁵

Arya Samaj hareketinin ve Dayananda Sarasvati'nin öğretilerini yaymasında önemli rol oynayan Shraddhanand, 1926'da kendisine soru sormak için gelen Abdulrashid adındaki bir Müslüman tarafından öldürülmüştür. Onun ölüm günü olan 23 Aralık, Arya Samaj tarafından "Shraddhanand Balidhan Divas" olarak anılmaktadır.⁴³⁶

⁴³² Bu olaylar arasında, Bir Hindu tapınağında soylu bir kadının ibadeti için insanları bekletmesi; bir Hristiyan rahibin ve Varanasi'deki meşhur bir Müslüman avukatın tecavüz olayları sayılabilir. (<https://historyunderyourfeet.wordpress.com/2016/02/02/swami-shraddhanand/>), (Erişim Tarihi) 21/01/2019.

⁴³³ G.S. Chatra, *Some Indian Personalities of the Time: Swami Shraddhanand*. 2007 Lotus Press s. 227.

⁴³⁴ GR Thursby, *Hindu-Muslim Relation in British India: A Study of Controversy, Conflict and Communal Movement in Northern India*. s. 15.

⁴³⁵ .S. Chatra, *Some Indian Personalities of the Time: Swami Shraddhanand*. Lotus Press s. 227.

⁴³⁶ Joseph Lelyvel, *Great Soul: Mahatma Gandhi and his struggle with India*. ss. 171-172.

Arya Samaj'ın diğer bir lideri olan Pandit Lekh Ram, bugünkü Pakistan topraklarında bulunan Sayyed Pur'da 1858'te dünyaya gelmiştir. Polis memuru olan Lekh Ram, Dayananda'dan etkilendikten sonra memurluğundan istifa ederek hayatının geri kalanını Veda öğrenim ve öğretimi için adamıştır.⁴³⁷ Çoğu Urduca olmak üzere yaklaşık otuz üç kitap yazan Pandit Lekh Ram'ın kitapları "Kulyat-e Arya Musafir" adında yayımlanmıştır.⁴³⁸

Arya Samaj'ın Shuddhi hareketinin öncülerinden biri olan Pandit Lekh Ram, Kadiyaniler ile olan dinî tartışmalarıyla meşhurdur. Kadiyaniliğin kurucusu olan Mirza Gulam Ahmed'in başyapıtı olan Barahin-i Ahmediyye adlı kitaba Pandit Lekh Ram "Tekzib-i Barahin-i Ahmediyye" adında reddiyye yazmıştır. Müslümanların Hinduizm'e dönüşlerinde en etkili rol oynayan Pandit Lekh Ram, İslâm dinini ve Müslümanları şiddetli bir biçimde tenkit etmiştir. Hindu olmak için kendisinin yanına gelen bir Müslümanı yanındakilerin itirazını dinlemeden kabul etmiştir. Lekh Ram'ın daha sonra aynı kişi tarafından bıçaklanıp öldürüldüğü nakledilmiştir.⁴³⁹

2.2.10. Arya Samaj Hareketindeki Bölünme ve Günümüzdeki Durumu

Arya Samaj hareketinde ilk kırılma, 1892'de meydana gelmiştir. Ayrışmayı tetikleyen unsurlar ise, et yeme konusu ve Dayananda'nın anısına başlayan Anglo Vedic Kolejler gibi konulardır. Et yemeğine karşı çıkanlar, bu konudaki Dayananda'nın görüşüne dayanıyorlardı. Onlar Dayananda'nın öğretilerini ve sözlerini de Arya Samaj'ın doktrinleri olarak tanıtmaya çalışıyorlardı. Bunlar, Dayananda'nın Veda gibi yanılmaz olduğunu ileri sürüyordu. Diğerleri ise bu görüşü reddetmişlerdir. Onlar Dayananda'nın öğretilerinin Arya Samaj ile bağlantılı olmadığını ve Arya Samaj hareketine üye olmak için sadece on altın kurala uymanın yeterli olduğunu savunmuşlardır. Arya Samaj'ın kuruluşunun ilk yıllarında Dayananda'nın öğretileri Arya Samaj üyeleri tarafından kabul edilmişse de,

⁴³⁷ www.pathikarya.blogspot.com/2010/08/short-account-of-pandit-lekhram-arya.html?m=1 (Erişim Tarihi)21/01/2019.

⁴³⁸ Mahashe Keeshat *Kulyat-e Arya Musafir* Mufeed aam Press, Lahore, 1903, s.37.

⁴³⁹ Mirza Başiruddin Mahmud Ahmed *Invitation to Ahmediyyat*, Bath Press, London, ss. 257-261.

Dayananda'nın ölümünden sonra et yeme konusundaki tartışmalar bu durumu değiştirmiştir.⁴⁴⁰

Arya Samaj hareketi, günümüzde gerek ortaya çıktığı yer olan Hindistan'da gerekse dünyanın birçok yerinde faaliyet göstermektedir. Bu harekete ait okullar ve tapınaklar Hindistan'ın neredeyse bütün büyük şehirlerinde mevcuttur. Veda öğrenimi ağırlıklı bir eğitim sistemi takip eden Dayananda Anglo Vedic (DAV) okulların sayısı, dört yüzü aşmıştır. Arya Samaj tapınaklarının ve merkezlerinin, günümüzdeki en büyük faaliyetlerinden biri, diğer dinlerden Hinduizm'e geçenlere yönelik âyinler yapmaktır. Aynı zamanda bu merkezlerde evlilik törenleri de yapılmaktadır.⁴⁴¹

Bugün Hindistan dışında, Guyana, Suriname, Trinidad and Tobago, Fiji, Avustralya, Güney Afrika, Kenya ve Mauritius gibi farklı ülkelerde Arya Samaj'ın yoğun faaliyetleri görülmektedir. Bunların yanı sıra, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Singapur gibi Hindu gurbetçilerin yaşadığı yerlerde de Arya Samaj'ın kolları mevcuttur. Arya Samaj Hareket'ine göre bu hareketin dünyada bir milyona yakın takipçisi vardır.⁴⁴²

2.3. Dayananda'nın Başyapıtı Satyarta Prakaş'ın Özeti

2.3.1. Birinci Bölüm

Bu bölüm bir dua ile başlamaktadır. “Herkesin dostu olan, en mukaddes ve kâinatın hakimi olan Ey İlâh'ım, bize karşı merhametli ol. Bu kâinatın efendisi, herkesin yardımcısı olan İlâh'ım, bize ilim ve kuvvet ver. Her yerde olan ve her şeye gücü yeten İlâh'ım, bize lütfunu yağdır.”⁴⁴³ Bu bölümde Veda ve diğer kutsal metinlerinde Tanrının en büyük ismi olarak tanıtılan “OM” isminin açıklaması içermektedir. “OM” kelimesi Sanskritçe harfler olan A,U,M den oluşmaktadır. Her bir harf, Tanrının çeşitli vasıf ve isimlerine işaret etmektedir. “A” harfi Virat (geniş),

⁴⁴⁰ Lajpat Rai, *The Arya Samaj: An Account of its Origin, Doctrines, and Activities*, Longman Green and co., London, 1915 s. 107-116.

⁴⁴¹ <http://www.thearyasamaj.org/home>. (Erişim Tarihi) 27.01.19.

⁴⁴² JM Mehta, *Arya Samaj*, Vijaya Kumar Govindram Hasananand, Delhi, 2010, s. 127; Klaus K. Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*, Oneworld Publications, England 2003, s. 27.

⁴⁴³ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 1.

Agni (kâinatı aydınlatan) ve Vişva (Dünya); “U” harfî Hiranyagarbha (bütün ışıkların kaynağı), Vayu (hava) ve Teces (ışık); “M” harfî ise İşvar (kudret ve ilim sahibi), Aditya (ölümsüz) ve Prajna (bilgili) gibi isimlere delâlet etmektedir.⁴⁴⁴

Tanrı birdir ve “OM” onun en büyük ismidir. Bu bölümde bunların dışında Tanrının 100 ismi hakkındaki bilgilere de yer verilmektedir. Dayananda diyor ki: *“İşvara’nın yüz ismini burada yorumladık. Bunun dışında Tanrının sayısız isimleri vardır.”*⁴⁴⁵

Yine Dayananda, Satyarta Prakaş ve diğer Hindu âlimlerin kitaplarının başında olduğu gibi bütün iyi işlerin başında “OM” kelimesinin anılması gerektiğini dile getirmiştir.⁴⁴⁶

2.3.2. İkinci Bölüm

Bu bölüm çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine dair talimatları ve açıklamaları içermektedir. Anne, baba ve öğretmen bir çocuğa uygun eğitim verebilen üç hocadır. Bir çocuğun birinci ve en önemli öğretmeni ise annesidir. Bir çocuk annesinin karnındayken eğitime başlamaktadır. Dürüst, eğitimli anne ve babaya sahip olan bir çocuk en şanslısıdır. Bir çocuğun ahlâk, davranış, fizikî ve zihinsel büyümesi ve konuşma yeteneğinin gelişmesi gibi konularda ilk aşamada anne ve babanın rolü büyüktür.⁴⁴⁷

Anne ve baba her ikisi de, anne gebe kalmadan önce ve sonra, cinsel hayat ve yeme içmelerine özel itina göstermeli; ruhsal sağlık, zekâyı kuvvetlendiren ve enerji sağlayan yemekleri tercih etmelidirler. Anne ve baba çocuğa ahlâk, düşünce, konuşma prensiplerini öğretmelidirler. Bu bölümde çocuğun yetiştirilmesinde en büyük rolü üstlenen annesinin yapması gereken şeyler maddeler halinde anlatılmıştır.⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ Saraswati, a.g.e., s. 5-6.

⁴⁴⁵ Saraswati, a.g.e., s. 18.

⁴⁴⁶ Saraswati, a.g.e., s. 19.

⁴⁴⁷ Saraswati, a.g.e., s. 21-22.

⁴⁴⁸ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 22.

Anne ve baba dışında çocuğun eğitiminde öğretmenin de önemli rolü vardır. Bir öğretmenin, ilimden ziyade öğrencinin ahlâk ve davranışlarının oluşmasında rehberlik etmesi gerekmektedir. Son olarak bu bölümden çocukların riayet etmeleri gereken iyi özellikler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Örneğin bir çocuk, hırsızlık, yalan, kandırmak, kıskanmak, tembellik, şiddet gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır. Dayananda'ya göre öğrenciler, az yemeli ve et yemekten, alkol ve sigara kullanmaktan sakınmalıdırlar. Çocuklar, anne, baba, öğretmen ve diğer büyüklerine saygı göstermeli ve her zaman Tanrı'ya ibadet etmeli ve yoga yapmalıdırlar.⁴⁴⁹

2.3.3. Üçüncü Bölüm

Bu bölümde Dayananda, bir kişinin doğru eğitimle bilgi sahibi olması konusuna vurgu yapmıştır. Ona göre bir çocuğa uygun ve doğru bir şekilde eğitim sağlamak anne babanın ve öğretmenlerin görevidir. Dayananda yine burada Gurukula Eğitim Sistemi, Brahmaçarya, Meditasyon, Pranayama, Gayatri Mantra ve Yajñaları hakkında detaylı bilgi vermiştir.⁴⁵⁰

Dayananda'ya göre, “Brahmaçarya”nın üç derecesi vardır. “Brahmaçarya”nın birinci aşaması, ilk yirmi dört yılı kapsayan kısa bir dönemdir. Bu dönemde öğrencinin tam olarak eğitime odaklanması gerekmektedir. Orta aşaması olan ikinci aşaması, kırk yaşına kadardır. Sonuncusu ve en büyük aşaması ise, kırk sekiz yaşına kadar olan dönemdir. Bu dereceye ulaşan biri Dayananda'ya göre mükemmel bilgi, fiziksel güç ve iyi ahlâk sahibi olabilecektir.⁴⁵¹

Doğru eğitim ve öğretimin yolları ve değerlendirme metotları, bu bölümde detaylı bir şekilde verilmiştir. Dayananda'nın ortaya koyduğu eğitim sistemine göre bir öğrenci, Vedalar, Manu-Smriti, Valmiki Ramayana, Mahabharata'dan seçmeler, altı Şastra ve on Upaniṣat ve Brahmanalar gibi dinî bilgilerin yanı sıra, matematik,

⁴⁴⁹ Saraswati, a.g.e., s. 26.

⁴⁵⁰ Saraswati, a.g.e., s. 29-34.

⁴⁵¹ Saraswati, a.g.e., s. 35-36.

geometri, jeoloji, coğrafya ve astronomi bilgileri de öğrenmelidir. Bu sistemde Rişilerin⁴⁵² yazdığı kitaplar önceliklidir.⁴⁵³

Öğrencinin ve öğretmenin uyulması gereken davranışları detaylı bir şekilde aktardıktan sonra Dayananda, geleneksel Hindu görüşe aykırı olarak, Veda öğreniminde kadın ve erkeğin aynı hakka sahip olduklarına vurgu yapmıştır. Ona göre Vedalar bütün insanlar içindir.⁴⁵⁴ Ayrıca öğretmenlerin dersi nasıl anlatacağını içeren Manu Kanunnamesi'ne atıfta bulunarak, devletin her çocuğu belli bir müddet okula göndermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁵⁵

2.3.4. Dördüncü Bölüm

Bu bölüm, Hindu Aşramalardan⁴⁵⁶ Grihasta Aşrama ile ilgilidir. Burada Dayananda, evliliğin çeşitleri ve özelliklerini, evliliğin zamanı, farklı evliliklerin eksiklikleri ve kusurları, Varna sistemi, eşlerin görevleri, ev hanımının günlük görevleri ve dul kadının tekrar evlenmesi gibi farklı konulardan bahsetmiştir.⁴⁵⁷

Dayananda'ya göre, eğitimini tamamlayan ve Brahmaçarya kurallarını ihmal etmeyen biri, evlilik hayatına girmelidir. Bir kişi yakın akrabalarıyla, dindar ve iyi ahlâk sahibi olmayan ve çeşitli hastalıkları olanlarla evlenmemelidir. Bir kız çocuğu için en iyi evlenme yaşı on altıdan yirmi dört yaşına kadar olan dönemdir. Bir erkek için ise yirmi beş yaştan kırk yaşa kadar olan dönemdir. Çeşitli evliliklerden bahseden Dayananda, Brahmaçarya'yı uygulamış, yeterli bilgi sahibi olanlar arasında karşılıklı anlaşma ile yapılan Brahma evliliğinin, evlilik için en iyi yöntem olduğunu savunmuştur.⁴⁵⁸

⁴⁵² Hindu Sanyasin anlamındaki bir Sanskritçe kelimesidir. <https://www.definitions.net/definition/RISHI>, 25.08.2019 (Erişim Tarihi).

⁴⁵³ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 49-53.

⁴⁵⁴ Saraswati, a.g.e., s. 55-56.

⁴⁵⁵ Saraswati, a.g.e., s. 57.

⁴⁵⁶ Aşrama Hinduizm'de geçici keşilik yaşantısının yanı sıra çeşitli Hindu mezheplerinde manastır veya topyekün manastır hayatını ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Hinduizm'deki Aşramalar genel olarak brahmacarin, grahasthya, vanaprastha ve sanyasa olmak üzere dört tanedir. Geniş bilgi için Bk. Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, İsam Yayınları, İstanbul, 2017, s. 48.

⁴⁵⁷ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 59-90.

⁴⁵⁸ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 61-63.

Evlilikten bahsederken uygun sınıflardan olması gerektiğini dile getiren Dayananda, burada geleneksel inanca aykırı olarak kast sisteminin sadece doğuştan değil, kişinin yaptığı eylemler ile belirleneceğine açıkça vurgu yapmaktadır. Ona göre, bir kişinin kastı ya da sosyal sınıfı kalıcı değildir. Yaptığı eylemlere göre bir Brahman, Şudra ve bir Şudra da Brahman olabilmektedir. Bununla birlikte bu dört kastın görevleri de detaylı bir şekilde bu bölümde açıklanmıştır.⁴⁵⁹

Veda felsefesine göre ev sahibinin yapması gereken beş Maha Yajna şu şekildedir:

1. Brahma Yajna: Ev sahibi sabah ve akşam kutsal kitapları okumalı, meditasyon ve yoga yapmalıdır.
2. Deva Yajna: Ev sahibinin, Veda mantraları çekmek ve tereyağı ve bazı bitkileri ateşe vermek suretiyle yaptığı bir yajnadır.
3. Pitr Yajna: Kişi öğretmenlere, bilginlere, anne ve babaya ve yaşlılara hizmet etmelidir.
4. Vayşvadeva Yajna: Havanın temizlenmesi için güzel koku ve pişirdiği yemekleri ateşe vermelidir.
5. Atiti Yajna: Ev sahibi eve gelen Sanyasınlar gibi misafirlere ihtiyaçlarına göre su, yemek ve kıyafetler vermelidir.⁴⁶⁰

2.3.5. Beşinci Bölüm

Bu bölüm Hindu Aşramalardan Vanaprasta ve Sanyasa Aşrama ile ilgilidir. Vanaprasta Aşrama, Grihasta Aşrama'nın sonunda bir kişinin elli yaşını doldurduktan sonra, eve yakın ormanlara girip kutsal kitapları okuyarak, sade ve basit bir hayat yaşamasıdır. Bu dönemde kişi, topluma hizmet etmek ve yoga yapmak suretiyle yetmiş beş yaştan sonraki Sanyasa Aşramaya hazırlık yapacaktır. Vanaprasta, zühdün ve dünyayı terk etmenin ilk aşamasıdır. Bu dönemde kişi, yanında eşi olsun olmasın, tamamıyla bekârlığını korumak mecburiyetindedir. Kutsal kitapları devamlı okumak, bilgili insanlarla beraber olmak, yoga yapmak ve Grihasta

⁴⁵⁹ Saraswati, a.g.e., s. 64-67.

⁴⁶⁰ Saraswati, a.g.e., s. 73-76.

döneminde olan bütün dünyevî istek ve arzulardan uzak durmak, bu aşamanın temel özelliklerindendir.⁴⁶¹

Bu bölümde yer alan diğer bir konu ise Sanyasa Aşrama ile ilgilidir. Aşramaların sonuncusu olan Sanyasa Aşrama genelde yetmiş beş yaşından büyük olanlar için geçerlidir. Ancak dünyevî istek ve arzulardan arınmış olduğunu düşünen biri, herhangi bir Aşramadan sonra Sanyasin olabilmektedir. Her Aşramada olduğu gibi, Sanyasa Aşramaya geçen birinin de , doğru konuşmak, hiçbir zaman kızgın olmamak, saç, sakal, bıyık traşı olup, turuncu ve toprak boyalı elbiseler giyerek, hiçbir canlıya zarar vermeden yaşamak gibi bazı özellikleri taşıması gerekmektedir.⁴⁶²

Bunun dışında bu bölümde Manu-Smriti'den hareketle her bir Aşramadaki insanların uyması gereken şeylerden de bahsedilmiştir.

2.3.6. Altıncı Bölüm

Bu bölüm devlet yönetimi ile ilgilidir. Dayananda burada bir yöneticinin sahip olması gereken özellikleri ve yerine getirmesi gereken görevleri açıklamıştır. Ona göre yönetici, bilgili, kültürlü ve dindar olmalıdır. Devlet adamı, bilgili adamlar tarafından seçilmelidir. Ayrıca vezirlerin ve bütün meclis üyelerinin görevleri ve özellikleri de bu bölümde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dayananda burada, devlet yöneticileri ve memurlarının iyi ahlâklı olmaları gerektiğine ve insanlara kötü davranmamaları gerektiğine de vurgu yapmıştır.⁴⁶³

Bunun dışında Dayananda bu bölümde, iktisat, adalet ve dış ilişkiler gibi farklı bölümlerin iş ve işleyişleri ile ilgili konularda gerekli açıklamalarda bulunmuştur. Burada bahsedilen diğer bir konu ise yargı, adalet, savaş, barış ve ceza hukuku ile ilgili konulardır.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 91-92.

⁴⁶² Saraswati, a.g.e., s. 92-99.

⁴⁶³ Saraswati, a.g.e., s. 101-113.

⁴⁶⁴ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 114-125.

2.3.7. Yedinci Bölüm

Bu bölüm İlâh, Ruh ve Veda ile ilgilidir. Dayananda'ya göre Tanrı tektir ve onun sıfatları sayısızdır. Ona göre, Vedalardaki “devata” kelimesi Tanrıyı ifade etmez. Onu Tanrı olarak çevirenler, Muhafazakâr Panditler⁴⁶⁵ ve Batılılardır. Aslında “devata” kelimesi, faydalı ve üstün kabiliyet ve özelliklere sahip olan herkes ve her şey için kullanılabilir.⁴⁶⁶ Tanrı her yerde olan adil, merhametli, şekilsiz, güçlü, herkese iyilik ve mutluluk isteyen ve ebedîdir.⁴⁶⁷ Bu bölümde üç tane ibadet şekli anlatılmaktadır.

1. Stuti: Tanrıyı övmek ve yüceltmek demektir.
2. Prartana: “Tanrıya dua etmek” anlamındadır.
3. Upasana: Bir kişinin zihnini bütün kötülüklerden arındırdıktan sonra Tanrı ile birleşmesidir. Bunu da ancak yoga ile elde edebilir.⁴⁶⁸

Hinduizm'in genel kabulüne aykırı olarak, Dayananda'ya göre Tanrı, cismi olmayandır. Zira o doğmamıştır ve insan şeklini almamıştır. Onun anlatımlarına göre Tanrı, hem Saguna/iyi vasıfları olan ve hem de Nirguna /vasıfsızdır⁴⁶⁹. Çünkü O'nun, her yerde olmak, her şeyi bilmek gibi birçok iyi ve pozitif vasıfları vardır. Tanrı aynı zamanda vasıfsızdır. Yani onun şekli yoktur ve görünmezdir.⁴⁷⁰

Yine bu bölümde ruhtan da kısaca bahsedilmiştir. Dayananda'ya göre ruh yaratılmış değildir. O, bir şeyler yapmakta özgürdür, ancak yaptığıının meyvesini almak için Tanrının kurallarına tâbî olması gerekir. İnsan bedeni ve organları, ruhun kontrolü altında çalışmaktadır. Dayananda, ruhu, yüksek ruh ve kişisel ruh olarak ikiye ayırmıştır. Yüksek ruh, bir, benzersiz, sınırsız iken; kişisel ruh sayısız ve aynı zamanda bilgi ve kudreti sınırlı olandır.⁴⁷¹

⁴⁶⁵ Veda âlimlere ifade eden bir Sanskritçe kelimedir. <https://www.oxfordreference.com/search?q=pandit&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>, 25.08.2019 (Erişim Tarihi).

⁴⁶⁶ Saraswati, a.g.e., s. 127-128.

⁴⁶⁷ Saraswati, a.g.e., s. 129.

⁴⁶⁸ Saraswati, a.g.e., s. 131-135.

⁴⁶⁹ Vasıfsız olmasından kast onun şekil olmamasıdır.

⁴⁷⁰ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 130.

⁴⁷¹ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 138-145.

Son olarak bu bölümde Veda'dan kısaca bahsedilmiştir. Veda'nın anlamı, bilgidir. Yaratılışın başlangıcında Tanrı, Agni, Vayu, Aditya ve Angira Rışılara Rıg, Yajur, Sama ve Atarva olarak dört tane Veda indirmiştir. Dayananda'ya göre, Vedalar ebedîdir ve bütün iyi bilgilerin esası ve kaynağıdır.⁴⁷²

2.3.8. Sekizinci Bölüm

Bu bölüm kâinatın yaratılışı, korunması ve yok edilmesi ile ilgilidir. Dayananda'ya göre, Tanrı, Ruh ve Prakirti yaratılmamış, ebedî varlıklardır. Kâinatın yaratılışının, korunmasının ve yok edilmesinin sebebi Tanrıdır. Prakirti, kâinatın maddesel sebebi iken; Tanrı, onun en etkili sebebidir. Yaratılışı Rig Veda şöyle açıklamıştır: “Başlangıçta hepsi kapkaranlıkla çevrili idi. Hiçbiri görünebilir halde değillerdi. Madde, en temel halde idi. Kâinat, Tanrıya nazaran çok küçüktü. Sonra onu olağanüstü kudreti ile temel şeklinden kozmik dünya haline geliştirilmiştir.”⁴⁷³

Bu bölümde bahsedilen diğer bir konu ise Prakirti/doğa ve onun özellikleridir. Prakirti ve maddenin aynı olduğunu söyleyen Dayananda, bütün yaratıkların ondan zuhur ettiğini ve kâinatın yaratılışında kullanılan madde olmasının yanında, kâinatın yaratılışının da maddesel sebebinin Prakirti olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁴

Dayananda'ya göre, kâinatın yaratılışı ve Veda'nın nüzul etmesi bir milyar dokuz yüz milyonu aşkın bir zaman önce olmuştur. İnsanoğlunun ilk olarak yetişkin halinde Tibet'te yaratıldığını dile getiren Dayananda, onların başlangıçta tek sınıf olduğunu ve daha sonra iyi ve kötü olarak ayrıldıklarını açıklamıştır. Rig Veda'ya göre iyiler, Arya/Deva, kötüler ise Dasyu/Asurlar'dır. Ariler'in kaldığı yerler Arya Varta/Arilerin ikametgâhı olarak bilinir. Dayananda, Arileri, yine onların guna(özellikleri), karma(eylem) ve Subava (karakter) gibi özelliklerini esas alarak Brahmana, Kşatriya, Vayşya ve Şudra olarak ayırmıştır.⁴⁷⁵

⁴⁷² Saraswati, a.g.e., s. 146-150.

⁴⁷³ Rıgveda 10,126:8, Saraswati, a.g.e., s. 153.

⁴⁷⁴ Saraswati, a.g.e., s. 154-157.

⁴⁷⁵ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 167-172.

2.3.9. Dokuzuncu Bölüm

Bu bölüm bilgi, cehalet, kurtuluş ve bağıllık ile ilgilidir. Maddelerin hakîkî doğasını ne ile anlayabiliyorsak ona Vidya/bilgi denir. Avidya ise bunun zıttıdır.⁴⁷⁶ Mokşa/Kurtuluş, erdemli ameller, tek tanrıya tapmak ve doğru bilgi ile elde edilir. Bandana/bağıllık ise, yalan söylemek, puta tapmak ve cehalet ile meydana gelir.⁴⁷⁷ Yine kurtuluş, ruhsal acılardan sıyrılarak mutluluğa erişmektir. Kurtulmuş olan bir ruh, mükemmel bilgi ve mutluluk ile doludur.⁴⁷⁸ Kurtuluşa ulaşmanın yolları, bütün günahları terk etmek, iyi ve erdemli işler yapmak, bilgili, zeki ve dürüst insanlarla birlikte olmak, beden sistemlerini ve ruhun hallerini bilmektir.⁴⁷⁹ Ruhun üç hali şunlardır:

1. Cagrat/uyanık: İnsanın bedeni uyandığı zamandır.
2. Svapna/rüya: İnsanın uyku esnasında rüya gördüğü zamandır.
3. Suşupti/derin uyku: Derin uyku halinde, kişi dış dünyasından habersizdir ve rüya da görmez.⁴⁸⁰

Bu bölümde bahsedilen bir diğer konu bu dünyadaki acılarıdır. Acıları ve acıya sebep olan şeyleri anlattıktan sonra Dayananda, yoga ve manevî bilgiler ile bunlardan uzak olunabileceğine ifade etmiştir. Beden ile ruhun birleşmesine, Canma/Doğum ve bedenden ruhun ayrılmasına Marana/ölüm denir.⁴⁸¹ Kurtuluştan sonra ruhun elde edeceği mutlak mutluluk Svarga/Cennettir. Acılardan ve dünyevî bencil arzulardan kaynaklanan ızdırıp ise Naraka/Cehennemdir.⁴⁸²

2.3.10. Onuncu Bölüm

Bu bölüm, iyi ve kötü huylar ve yemekler ile ilgilidir. İyi ahlâk; erdemli konuşma ve davranma, bilgili insanlarla birlikte olma ve her doğru bilgiyi sevme gibi şeylerdir. Bunun zıttı ise, kötü davranış ve günah işlemektir. İnsan hayatında soylu

⁴⁷⁶ Saraswati, a.g.e., s. 175.

⁴⁷⁷ Saraswati, a.g.e., s. 176.

⁴⁷⁸ Saraswati, a.g.e., s. 180.

⁴⁷⁹ Saraswati, a.g.e., s. 183.

⁴⁸⁰ Saraswati, a.g.e., s. 184.

⁴⁸¹ Saraswati, a.g.e., s. 189.

⁴⁸² Saraswati, a.g.e., s. 190.

aile, yaş, maharet, iyi işler ve doğru bilgi, en önemli şeylerdir. Kişi iş yaparken kendi ruhuna korku ve utanç vermeyecek şeyleri tercih etmelidir.⁴⁸³

Dayananda'ya göre, bir kişinin yemek yemeden önce din, sağlık ve beslenme bilimi gibi hususlara dikkat etmesi gerekir. İyi, doğal ve böcek zehrinin kullanılmadığı topraktan çıkan yemeklere öncelik verilmeli buna karşılık etli yemekler ve sarhoş edici yemekler terk edilmelidir. İnek, koyun, deve ve at gibi yararlı hayvanlar eti yenmek için öldürülmemelidir. Bunlardan inek, en faydalı hayvandır. Pirinç, buğday, süt, tereyağı, şeker, sebzeler ve meyveler yenmesi caiz olan şeylerdir.⁴⁸⁴

2.3.11. On Birinci Bölüm

Bu bölüm Satyarta Prakaş'ın en uzun bölümüdür. Bu bölümden itibaren bu kitabın yazıldığı dönemde yaygın olan ve Dayananda'ya göre batıl olan inanç ve dinlere bir eleştiri mahiyetindedir. Bu bölümde daha çok geleneksel Hindu anlayışı eleştirilmiştir. Bu dünyanın başlangıcından itibaren beş bin yılına kadar Ariler bütün dünyanın hakimleri idi. Mahabharata Savaşı⁴⁸⁵ndan sonra bilgili kişiler ve krallar öldürülmüş ve yeryüzünde cehalet yaygın olmuştur. Dayananda, Bhairavalar, Çarvaka, Neo-Vedantis gibi birçok Hindu akımı ve mezhebini batıl saymıştır.⁴⁸⁶

Bu bölümde en çok eleştirilen ve üzerinde durulan konu putperestliktir. Dayananda'ya göre Tanrı şekilsiz ve her yerde olandır. Vedalar ve Şastralar putperestliği meşru görmemiştir. Dayananda buna birçok delille izahat getirmeye çalışmıştır. Banaras, Jagannat, Dvaraka, Haridvar, Madura ve Amritsar gibi yerlerdeki tapınaklarda yer alan putların gerçekleştirdiği iddia edilen mucizeleri uydurma olarak değerlendirip reddetmiştir.⁴⁸⁷

Bu bölümde yine dört kastın Tanrı kaynaklı olduğu, ancak bunun sadece doğuş ile değil daha çok kişinin yaptığı eylemlere göre belirleneceğine vurgu

⁴⁸³ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 195-198.

⁴⁸⁴ Saraswati, a.g.e., s. 198-206.

⁴⁸⁵ Hindu Puranalarda anlatılan bir savaş.

⁴⁸⁶ Saraswati, a.g.e., s. 209-234.

⁴⁸⁷ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 235-251.

yapılmıştır. Dayananda'ya göre temel olarak herkesin tapması gereken kişiler, anne, baba, öğretmen, misafir ve kocadır. Buradaki tapmaktan maksat onlara saygı göstermektir. Dayananda'ya göre günahkar kimsenin günahı, belli kutsal yerlere hac yapmakla ya da tövbe etmekle silinmeyecektir. Tanrının şefkatli ve merhametli olduğu husus günahların af etmesini ifade etmez. Nitekim kişi yaptığı günahın cezasını çekecektir.⁴⁸⁸

Dayananda'ya göre, Sanskritçede yeterli bilgi sahibi olmayan cahil Panditler yüzünden farklı inanç ve batıl masallar halk arasında yayılmıştır. Dayananda, bazı Panditlerin kitaplarından örnekler vererek bunu izah etmeye çalışmıştır. İçki, et ve cinsel ilişkinin her dönemde kurtuluşa vesile olduğu bazı kitaplarda geçmektedir. Ona göre bu tür masalları ve cahil Panditlerin kitaplarını herkes terk etmeli ve Veda'ya dönmelidir. Yine Dayananda'ya göre Veda, İncil ve Kur'an gibi kutsal kabul edilen kitaplardaki doğrular kabul edilmeli ve batıl bilgi herhangi bir kitapta olsa bile reddedilmelidir.⁴⁸⁹

2.3.12. On İkinci Bölüm

Bu bölümde, Dayananda'nın ateist olarak tanımladığı Çarvaka, Budizm ve Caynizm Mezhepleri eleştirilmiştir. Dayananda'nın anlattıklarına göre Çarvaka, ölüm sonrası hayatı reddeden, Veda ve Şastralara inanmayan kimselerdir. Onlara göre herkes ölümü tadacaktır. O yüzden herkesin ölümden önce olabildiğince eğlenmesi gerekmektedir. Ruh; yeryüzü, su, ateş ve havanın karışımıdır. Bir kişinin bedeni öldüğü zaman ruhu da yok olacaktır. Dayananda, Çarvaka'ların görüşlerinin Veda'ya aykırı olduğunu ve bu sebeple batıl inanç olduğunu savunmuştur.⁴⁹⁰

Dayananda'nın eleştirdiği diğer bir mezhep ise Budizm'dir. Budizm'in kurucusu birdir. Ancak ondan sonra onun talebeleri entelektüel farklılıklar nedeniyle Madyamika, Yogaçarya, Satrantika ve Vaibashika gibi farklı gruplara ayrılmışlardır. Ayrıca Dayananda, Budizm'in farklı inanç ilkelerini de incelemiştir.

⁴⁸⁸ Saraswati, a.g.e., s. 253-261.

⁴⁸⁹ Saraswati, a.g.e., s. 280-303.

⁴⁹⁰ Saraswati, a.g.e., s. 307-310.

Bu bölümde Caynistlerin inançları da incelenmiştir. Onlar sonsuz/ebedî Tanrının bu kainatı yarattığına iman etmezler. Ruh ve onların Tirtankaları, Tanrı olabilirler. Bu dünyada hiçbir şey Tanrının iradesiyle olmaz. Kainat kendiliğinden var olmuştur. Onların kitaplarına göre Caynist Gurularının dışındakiler batıl olup yılandan beterdir. Dayananda, onların inanç ilkelerini anlattıktan sonra onların bazı uygulamalarını da övmüştür. Örneğin; Dayananda onların saf ve filtre edilmiş suları içmesini, en ufak varlıklara bile merhamet göstermelerini ve gece yemek yememelerini, iyi uygulamalar olarak saymıştır.⁴⁹¹

2.3.13. On Üçüncü Bölüm

Bu bölümde Dayananda Hristiyan dinini eleştirmiştir. Dayananda İncil'in farklı tercümelerini okuduktan sonra aklına gelen sorulara ve eleştirilere burada yer vermiştir. Ona göre bu bölüm, batılı ortadan kaldırarak hakikatin inşası içindir. Buradaki eleştiriler insanlara, Hristiyanlar'ın inanç ilkelerini inceleme ve diğer dinlerle bir karşılaştırma imkânı sunmuştur. Yaratılışın başlangıcı, Cennet tasavvuru, erkeğin topraktan ve kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması, Nuh'un Gemisi, Hristiyanlar'ın Tanrı anlayışı, İsa'nın doğumu, farklı mucizeleri ve İncil kıssaları gibi bir çok konu bu bölümde eleştirilmiştir. Dayananda'ya göre İncil'de de bazı hakikatler vardır; ancak çoğu batıl ve yalanlarla karıştırılmıştır.⁴⁹²

2.4. On Dördüncü Bölüm: Dayananda'nın İslâm'a Yönelik Eleştirileri

Dayananda bu bölümde İslâm dinine çeşitli eleştiriler getirmiştir. Onun İslâm eleştirisine geçmeden önce kendisini buna sevk eden muhtemel sebeplere kısaca değinelim. Birinci bölümde bahsedildiği gibi İslâm, Hint topraklarında çeşitli sûfilerin ve Müslüman hükümdarların çabalarıyla hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu durum son Müslüman Hükümdarlığı olan Babür devletinin yıkılışından sonrasında da devam etmiştir. Babür devletinin son zamanlarında, Hindistan'ı işgal eden Doğu İngiliz şirketlerinin desteğiyle Hindistan'a gelen Hristiyan misyonerler aracılığıyla, Hristiyanlık da bir taraftan yayılmıştır. Hindulara yabancı olan bu iki din, geleneksel Hint dinine ve kültürüne ciddî bir tehlike oluşturmuştur. Bu durumdan endişe duyan

⁴⁹¹ Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 313-350.

⁴⁹² Saraswati, a.g.e., s. 355-385.

başta Dayananda ve Arya Samaj olmak üzere çeşitli Hint düşünürler ve reformcu hareketler, kendilerince yabancı saydıkları Hristiyanlığın ve İslâm'ın gelişmesini durdurmak ve böylece Hinduizm'i yok olma tehlikesinden kurtarmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

Hint düşünürlerden reddiye geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri, Svami Dayananda Sarasvati'dir. Veda merkezli bir din anlayışını benimseyen Dayananda, Veda'ya aykırı olan bütün inanç ve uygulamaları reddetmiştir. Dayananda'ya göre Veda'nın toplumdaki itibarının düşmesinin sebebi, Veda'yı farklı yorumlayan Hinduizm içindeki mezhepler ve dışarıdan gelen-İslâm başta olmak üzere-yabancı dinlerdir. Bu nedenle o, başyapıtı olan Satyarta Prakaş adlı eserinde söz konusu mezhepleri ve dinleri şiddetli bir şekilde tenkit etmiştir.

Arya Samaj Hareketi'nin ve Dayananda'nın en çok eleştirip karşı çıktığı din, İslâm'dır. Dayananda, kaleme aldığı Satyarta Prakaş adlı eserinde İslâm'ı ve Kur'ân'ı eleştirmek için özel bir bölüm ayırmıştır. Bu bölümde Dayananda, Kur'ân'ı tercümesinden⁴⁹³ okuyup kendi bakış açısıyla yorumlayarak, yaklaşık yüz altmış maddede⁴⁹⁴ İslâm'ı eleştirmeye çalışmıştır. Biz de Dayananda'nın bu eleştirilerini belirli başlıklar altında değerlendirmeye çalışacağız.

2.4.1. Kur'ân ile İlgili Eleştirileri

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Dayananda'nın İslâm dinini eleştirmek için izlediği yol, Kur'ân'dan seçmiş olduğu belli âyetleri kendi bakış açısına göre yorumlamaktır. Kur'ân'ı yüzeysel bir okuma yaptığı için ve aynı zamanda asıl kaynağına müracaat etmeden Kur'ân'ın Urduca tercümesinden Hintçeye çevrilen bir eseri esas aldığı için onun eleştirilerini bilimsel olarak kabul etmek güçtür. Kur'ân'dan iki yüz civarındaki âyeti eleştiren Dayananda'nın bütün İslâm'a yönelik eleştirilerini, dolaylı bir şekilde Kur'ân eleştirileri olarak da değerlendirebiliriz.

⁴⁹³ Dayananda, Kur'ân'ın Urduca tercümesinden Hintçeye çevrilen bir eseri okuduğunu dolayısıyla Kur'ân tercümesinde olan hatalarda kendisinin sorumlu olmadığını *Satyarta Prakaş*'ta belirtmiştir. Bk. Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 388.

⁴⁹⁴ Bu çalışmada Satyarta Prakaş'ın İngilizce, Urduca ve Malayalamca çevirileri incelenmiştir. Yapılan incelemede Urduca ve Malayalamca çevirilerin daha akademik bir üslupla yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kitaplarda maddelerin sayıları bakımından farklılık görülmektedir. Burada verilen rakamlarda Satyarta Prakaş'ın Malayalamca tercümesi esas alınmıştır.

Kur'ân'da yer alan farklı konuları, kendi Veda anlayışı çerçevesinde değerlendirerek, İslâm'ın hak ve İlâhî olmadığını, dolayısıyla bu bilgileri içeren Kur'ân'ın da İlâhî olmadığını iddia etmiştir. Biz bu başlık altında sadece Dayananda'nın, Kur'ân'ın vahiy kaynaklı olmadığına dair getirdiği ve Kur'ân'la doğrudan ilişkili olan eleştirileri ele almaya çalışacağız.

Kur'ân-i- Kerîm'de Allah'ın Musa ve İsa Peygamberlere kitap ve İlâhî mesajlar verdiğini açıklayan âyetleri değerlendiren Dayananda, “Eğer Musa'ya kitap verildi ise Kur'ân'a ihtiyaç yoktur”⁴⁹⁵ “Eğer İlâh İsa'yı da kendisi gönderdiyse, İsa'nın öğütlerine zıt olan Kur'ân'ı neden gönderdi?”⁴⁹⁶ diyerek Kur'ân'ın gereksiz bir kitap olduğunu söylemiştir. Yine önceki Peygamberlere indirilen kitaplara inanılmasını emreden Kur'ân âyetini⁴⁹⁷ eleştiren Dayananda, “Eğer önceki kitaplara inanmak uygun ise, siz Müslümanlar niye İncil ve Tevrat'a inanmıyorsunuz? Eğer inanıyorsanız, Kur'ân'ın indirilmesinin ne anlamı kalır? Eğer bunun cevabı, ‘Kur'ân'da diğer kitaplarda olmayan şeyler var’ ise, İlâh bunu ilk kitapta yazmayı mı unuttu? değilse, Kur'ân gereksizdir”⁴⁹⁸ şeklinde tenkit etmiştir. Ona göre İlâhî kitaplar, zamanın değişmesi ile değişen kitaplar değildir ve Kur'ân'a nazaran Veda tam ve her zaman geçerli olan bir kitaptır.⁴⁹⁹

Kur'ân'ın İlâhî kaynaklı olmadığını ispat etmek için Dayananda'nın getirdiği bir başka delil Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesidir. Ona göre, Kur'ân Arapça indiği için Araplar için kolay, diğer milletler için zor olmuştur. Bu da, İlâhın tarafî davrandığına delildir. Eğer Tanrı, Veda bilgilerini aktarmak için kullandığı Sanskritçe gibi herkesin öğrenmesinde güçlük çektiği bir dilde olsaydı, böyle bir tarafîlik olmazdı.⁵⁰⁰ Kur'ân'ın Allah'ın ismi ile başlaması, yine Kur'ân 'da yer alan Kur'ân ile ilgili övgü ifadelerini ve Allah'ın Kur'ân ile yemin etmesi gibi⁵⁰¹ hususları

⁴⁹⁵ Madde 14, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 390.

⁴⁹⁶ Madde 140, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 418.

⁴⁹⁷ Bakara, 2/186.

⁴⁹⁸ Madde 5, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 388.

⁴⁹⁹ Madde 5, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 388.

⁵⁰⁰ Madde 4, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 388.

⁵⁰¹ Madde 132, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 415.

değerlendirerek, Kur'an'ın İlâh tarafından indirilmediğini ve Peygamberin kendi çıkarları⁵⁰² için yazdığını ya da başkalarına yazdırdığını dile getirmiştir.⁵⁰³

Dayananda, Kur'an'ı yüzeysel okuma yaptığı için, Kur'an'ın Kadir Sûresi'nde “Biz onu Kadir Gecesi'nde indirdik.” âyetini eleştirerek; bunun doğru kabul edilmesi halinde, Müslümanların Kur'an'ın yirmi üç yılda nazil olduğu yönündeki sözlerinin batıl olacağını ileri sürmüştür.⁵⁰⁴ Neticede Kur'an'ın İlâhî kaynaklı olmadığını ve İncil'e benzediğini savunan Dayananda, Kur'an'daki bazı ifadelerin doğru olduğunu ancak bu doğruların da batıl ile karışık olduğunu, savunmuştur.⁵⁰⁵

2.4.2. Allah Tasavvuru İle İlgili Eleştiriler

Geleneksel Hinduizm'in çok Tanrılı bir tasavvura sahip olduğunu ve Veda'ya aykırı olduğunu savunan Dayananda, Kur'an'daki bazı ifadeleri kendine göre yorumlayıp Allah'ın da ortakları olduğunu iddia ederek, Kur'an'daki Allah tasavvurunu eleştirmiştir. Kur'an'da Cin suresinde geçen, “O bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz. Ancak (bildirmeyi) dilediği Peygamberler bunun dışındadır”⁵⁰⁶ âyetini ve Peygambere uyulması gerektiğini ifade eden âyetleri eleştirirken, Allah ile Peygamber arasında benzerlik bulunduğunu ve Peygamberin Allah'a ortağı olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰⁷ Yine Kur'an'da geçen “melek”, “ruh” ve “Allah'ın savaşçıları” gibi ifadeleri de yorumlayan Dayananda, bunların da Allah'ın ortakları olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁸

Dayananda Kur'an'da geçen Allah'ın arşı, meleklerin göklere çıkmaları ve oradan inmeleri ve Allah'ın Cennette bulunması gibi ifadelerinden yola çıkarak Allah'ın mekânsal bir özelliği bulunduğunu ve dolayısıyla her yerde olma sıfatını

⁵⁰² Başka bir yerde yalancı peygamber ile ilgili âyetleri değerlendirirken, buradan başka peygamberlerin de mevcut olduğunun anlaşıldığı ve bu âyeti Muhammed (s.a.v)'nin diğer rakipleri yenerek kendi otoritesini sağlamlaştırmak için ortaya çıkarttığını suçlamıştır. Bk. Madde 70, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 401.

⁵⁰³ Madde 50, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 397.

⁵⁰⁴ Madde 161, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 423.

⁵⁰⁵ Madde 20, 137 Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 391,416.

⁵⁰⁶ Cin, 72/26-27.

⁵⁰⁷ Madde 55,57,64,68 maddelerde benzer ifadeler bulunmaktadır. Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 396-401.

⁵⁰⁸ Madde 24,109, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 398.

kaybettiğini iddia etmeye çalışmıştır. Allah'ın; günahları affetmesi, kâfirlerin kulaklarına mühür vurması, zalimleri Cehennemde cezalandırması gibi birçok konuda eleştiri getiren Dayananda, bunların gerçek Tanrı'nın özellikleri olamayacağını vurgulamıştır. Allah'ın Rahman olduğunu anlatan âyeti eleştirirken, “Eğer Allah gerçekten Rahman olsaydı, hayvanların kesilip yenmesine izin verirdi miydi?” şeklinde bir soru ile Allah'ın Rahman sıfatını reddetmiştir.

Kur'ân'da, Allah'ın emrine uymayarak Adem (a.s)'e secde etmeyen İblis ile ilgili anlatılan âyetleri değerlendiren Dayananda, Allah'ın emrini yerine getirmeyen birine gerekli cezayı verememesinin, O'nun bir noksanlığa sahip olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Ona göre Müslümanların İlâhı, sadece bir hizmetçi olan İblis'e ne haddini bildirmiş ne de onun ruhunu temizleyebilmiştir.⁵⁰⁹ “Ben Âdem'den daha iyiyim” diyen İblisin sözünü tasdik eden Dayananda, Allah'ın ona kızmasına da karşı çıkmıştır. Ayrıca, kendisi tarafından kovulan ve lânetlenen İblise, insanları iyi yoldan sapıtmak için müsaade eden ve onu kıyâmete kadar salıveren Tanrı,- Dayananda'ya göre-bu dünyadaki kötülüklerinde İblisin ortağıdır.⁵¹⁰ Başka bir âyetin⁵¹¹ yorumunda ise Dayananda, “Eğer insanları saptırmak için İblis'i gönderen İlâh ise, Onun günahkârları ve İblis'i cezalandırması haksızlıktır.” diyerek bütün kötülüklerin suçunu Allah'a yüklemeye kalkmıştır.⁵¹²

2.4.3. Peygamber Muhammed ile İlgili Eleştiriler

Dayananda'nın İslâm'ın Peygamberi Muhammed ile ilgili en büyük eleştirisi, daha önce de belirtildiği gibi, Kur'ân'ı kendi çıkarları için oluşturduğu iddiasıdır. Bu başlık altında, daha çok İslâm Peygamberi Muhammed'in kişisel hayatına dair yapılan eleştirileri incelemeye çalışacağız.

Kur'ân'da Ahzâb sûresinde geçen “*Zeyd, o kadından ilişkisini kesince, biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine*

⁵⁰⁹ Madde 71, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.401.

⁵¹⁰ Madde 110, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.409.

⁵¹¹ Meryem, 19/83.

⁵¹² Madde 110 Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.409.

*getirilmiştir.*⁵¹³ âyeti kerimesinde anlatılan Hz. Zeyd bin Hârise⁵¹⁴,nin eşi Hz. Zeyneb bint Cahş'tan boşandıktan sonra Peygamber'in Hz. Zeynep ile evlenmesini Dayananda şiddetli bir biçimde eleştirmiş ve asılsız iftiralar atmıştır. Hz. Zeyd'i Peygamber (s.a.v)'in kendi oğlu olarak zanneden Dayananda, "Peygamber, kendi oğlunun eşi ile nasıl evlenir? İnsanlardaki en vahşi olanlar bile kendi oğlunun eşine yaklaşmaz". Yine "Peygamber kimsenin babası değilse⁵¹⁵ Zeyd'in babası kim?" gibi yanıltıcı ve hakikatten uzak sözlerle tenkit etmiştir.⁵¹⁶

Kur'an'da Peygamber'in şahsi hayatı ile ilgili ifadeler yer aldığı için, Kur'an ve onda anlatılan Allah tasavvurunda noksanlık bulan Dayananda; Allah'ı, Peygamber (s.a.v)'in ev işleri ile uğraşan bir hizmetçi olarak suçlamıştır. Kur'an'ın Tahrîm Sûresinde geçen İslâm Peygamberi'nin zevceleri ile ilgili olayları⁵¹⁷ değerlendiren Dayananda, Peygamber (s.a.v)'in şahsî hayatına dil uzatarak, çok eşliliğin Peygamberlik sıfatına aykırı olduğunu dile getirmiştir.⁵¹⁸

2.4.4. Kur'an'daki Peygamberlerin Mucizeleri ile İlgili Eleştiriler

Kur'an, çeşitli Peygamberlerin hayat ve davet hikâyelerini aktarırken inanmayanlara karşı, onlara Allah tarafından verilen bazı mucizeler hakkında da bilgi vermiştir. Bu tür mucizeler hakkında Dayananda'nın tavrını incelediğimiz zaman, genel olarak bir inkarcı ve ateist tavrı benimsediğini görebiliriz.

Kur'an'da anlatılan mucizelerin insan aklıyla alay eden şeyler olduğunu dile getiren Dayananda, eğer bu mucizeler gerçekten vuku bulmuşsa, onların neden günümüzde tekrarlanmadığını ve günümüzde olmayan şeyin eskiden de

⁵¹³ Ahzâb, 33/37.

⁵¹⁴ Zeyd, Hz. Hatice'nin, Peygamber'e hediye ettiği bir köle dir. Peygamber onu azat edip evlatlık edinmiştir. Sonra Zeyd, Peygamber'in hala kızı Zeyneb bint Cahş ile evlenmiş; fakat aralarında anlaşamadıkları için boşanmışlardır. (Kur'an-i Kerim ve Açıklamalı Meali, Ankara, 2015, s. 422).

⁵¹⁵ Ahzâb, 33/40.

⁵¹⁶ Madde 129, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 413.

⁵¹⁷ Peygamber (s.a.v), Zeyneb bint Cahş'ın evinde bal şerbeti içtikten sonra, diğer zevcelerin yanına geçer. Onlardan bazılarının şerbetin kokusu konusundaki olumsuz ifadeleri üzerine Peygamberimiz (s.a.v) bir daha bal şerbeti içmemeye yemin eder. Bunun üzerine, "Ey Peygamber, eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir." meâlindeki âyet nazil olur. (Kur'an-i Kerim ve Açıklamalı Meali, Ankara, 2015, s. 422).

⁵¹⁸ Madde 145, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 419.

olamayacağını ifade ederek bu mucizeleri inkâr etmiştir.⁵¹⁹ Örneğin; Musa Peygamber'in taştan su fişkırtması olayı ile ilgili olarak Dayananda şöyle demiştir: *“Bu kadar imkânsız olan şeyi kim diyebilir? Bir taş a bir değnek ile vurulduğu zaman on iki pınar asla ortaya çıkmaz. Bu ancak taşın içini boşaltıp su ile doldurmak ve sonra ona, on iki delik açmakla olabilir.”*⁵²⁰ Yine aynı şekilde, İbrahim'in dört kuşu parçalayarak dört dağ üstüne bırakıp, daha sonra çağırdığı zaman kendisin yanına uçarak geldiğini anlatan âyeti⁵²¹ değerlendiren Dayananda, “İlâh kendi ulûhiyetini böyle mi ispatlıyor? Akıl sahibi insanlar buna inanmaz.” diyerek söz konusu olayı inkâr etmiştir.

Dayananda'nın eleştirdiği diğer bir mucize ise, Salih Peygamber'in taştan, deveyi çıkarma mucizesidir. Allah'ın varlığı ile ilgili bir sürü delil varken deveyi delil olarak getirmesini sorgulayan Dayananda, bunlara medenî ve kültürlü olan kimsenin inanmayacağını söylemiştir. Yine “Allah'ın devesi” ifadesiyle alay ederek “İlâh, deve üstüne binip yolculuk yapar mı?” şeklinde istihza etmiştir.⁵²²

Ayrıca Dayananda, Arapların kullandığı bineklerden olan devenin zikredilmesini, Kur'ân'ın bir Arap tarafından yazıldığına delil olarak getirmiştir.⁵²³ Neticede Kur'ân'da zikredilen mucizeleri inkâr eden Dayananda, Allah'ın bazı kavimleri helâk etmesini de eleştirerek, bunların bir sihirbazın işi olduğunu, dolayısıyla İlâhlık sıfatına yakışmadığını ifade etmiştir.⁵²⁴

2.4.5. Kur'ân'daki Bilimsel Bilgiler ile İlgili Eleştiriler

Dayananda'nın Kur'ân eleştirisinde en çok üzerinde durduğu konulardan biri, göklerin ve gezegenlerin yaratılması ve dünya hayatının sonunda bütün bunlarda meydana gelecek değişikliklerdir. Dayananda'ya göre, gökler ebedîdir ve yaratılmış olan şeyler değildir.⁵²⁵ Bu nedenle, Dayananda, Kur'ân'da göklerin yaratılması ile

⁵¹⁹ Madde 14 Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 390.

⁵²⁰ Madde 16, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 391.

⁵²¹ Bakara, 2/260.

⁵²² Madde 120, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 411.

⁵²³ Madde 159, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 422.

⁵²⁴ Madde 75, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 402.

⁵²⁵ Ona göre, bir çömlek yapmak için bir çömlekçi, toprak ve yardımcı malzemeler gerektiği gibi; bu âlemde bir şey yaratmak için de yine yapan, ham madde ve yardımcı malzemeler olmak üzere bu üç

ilgili âyetleri şiddetli bir biçimde eleştirmiştir. “O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şey dilediğinde, ona sadece ‘ol’ der; o da hemen olur.”⁵²⁶ âyeti kerimesini değerlendiren Dayananda, “İlâh ‘Ol’ deyince yanında kim vardı? Bu emri kim işitmiş? Hangi sebepten dolayı bu olmuş? Sebepsiz bir şey olmayacaksa bu kadar büyük bir âlem nasıl meydana geldi? ‘Ol’ deyince hemen oluveriyorsa, gökleri yaratmak niçin İlâh’ın altı gününü aldı? İki defa yaratma⁵²⁷ işini yapan İlâh ondan sonra istirahat mı etti?” diye sorarak bu âyeti tenkit etmiştir.⁵²⁸

Dayananda’ya göre, yine “*Gökleri tavan yaptık*”, “*Gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselttik*”, “*Onları sarsmasın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik*.”⁵²⁹ gibi Kur’ân’da geçen ifadeleri, Kur’ân’ı bilgisiz birinin yazdığına delildir şeklinde değerlendirmiştir.⁵³⁰ Kur’ân’daki ifadeleri literal anlamda yorumlayan Dayananda, Allah’ın yeryüzüne ve göklere emir vermesi, Zülkarneyn⁵³¹ kıssasında geçen güneşin kara bir balçıkta batması, göklerin ve yerin anahtarları gibi ifadeleri⁵³² eleştirmiştir. Ayrıca Kur’ân’a göre kıyâmet gününde vuku bulacak olan, gökyüzünün yarılması, yıldızların dökülmesi, denizlerin birbirine karışması gibi olayları da Dayananda tenkit etmiştir.

2.4.6. Savaş Âyetleri ile İlgili Eleştiriler

Dayananda’nın en çok eleştirdiği konulardan biri de, Kur’ân’da yer alan savaş âyetleri ile ilgilidir. İslâm’ın ilk yıllarında Mekke ve Medine toplumlarının ahvali ve İslâm’ın oluşum tarihi gibi hususları dikkate almadan ve Kur’ân’ı yüzeysel olarak okuyan Dayananda, farklı savaş zamanlarında inen âyetleri şiddetle tenkit etmiştir. “Müslümanların İlâh’ı, savaş olmadan burada hak inancını tesis edemez mi?” diye soran Dayananda, “Eğer Kur’ân’da savaş ile ilgili âyetler olmasaydı, Müslümanlar

şey gereklidir. Bu dünya yaratılmadan önce onun sebebi olarak Prakırti ve diğer özellikleri ezeli ve ebedi olarak vardır. Madde 90, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.405.

⁵²⁶ Bakara, 2/117.

⁵²⁷ Yûnus, 10/34.

⁵²⁸ 28,90, 125. maddeler, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 405,412

⁵²⁹ Bakara, 2/22, Ra’d, 13/2, Şûrâ, 42/12.

⁵³⁰ Madde 96, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.406.

⁵³¹ Kur’ân’da geçen bir kralın adıdır.

⁵³² Hûd, 11/44, Kehf, 18/86, Enbiyâ, 21/31.

diğer din mensuplarına bu kadar eziyet etmezlerdi” demiştir.⁵³³ “Savaşa çağıranlar, huzuru bozanlardır. Böyle insanları savaştıran ve huzuru bozan başka kim var?”⁵³⁴ diyerek Allah'ı ve Peygamber'i, savaşı seven ve insanları savaşa teşvik edenler olarak suçlamaya çalışmıştır.

Yine Dayananda, Allah yolunda savaşanların ve ölenlerin faziletlerini anlatan âyetleri,⁵³⁵ savaşı teşvik eden ve insanları kandıran âyetler olarak değerlendirmiştir. Ayrıca savaştan sonra elde edilen ganimet malları ile ilgili, onların bir kısmının Allah'a ve Peygamber'e ait olduğunu anlatan âyetleri⁵³⁶ şiddetli bir biçimde tenkit eden Dayananda, Allah ve Elçisini çalınan maldan pay alan hırsız ve eşkiyaya benzetmeye kalkmıştır.⁵³⁷ Yine bilerek bir mümini öldürmenin cezasının Cehennem olduğunu ifade eden âyeti⁵³⁸ Dayananda, Allah'ın taraflılığın zirvesi olarak yorumlamıştır.⁵³⁹

2.4.7. Ka'be ve Cami ile İlgili Eleştiriler

Dayananda, Müslümanların Kâbe'ye yönelerek namaz kılması ve camileri Allah'ın evi olarak nitelendirmesi gibi hususları bir nevi putperestlik olarak değerlendirmiştir. “Ka'be'den önce İlâh başka bir kutsal yeri yapmadı mı? Yaptıysa Kâbe'ye ihtiyaç yok. Eğer yapmadıysa önceki topluluklara adaletsizlik olmaz mı?” diye sorarak Kâbe'nin faziletini ve önemini eleştirmiştir.⁵⁴⁰

Yine “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır”⁵⁴¹ âyet-i kerîmesinden hareketle Dayananda, Müslümanların Ka'be'ye yönelmesinin gereksiz olduğunu savunmuştur. Ayrıca “Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir (Ey Müslümanlar, siz de nerede olursanız olun (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin.”⁵⁴² âyetini yorumlarken; Dayananda Kâbenin bir put olduğunu ve Müslümanların Ka'be'ye

⁵³³ Madde 36, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.395.

⁵³⁴ Madde 56,81, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.398,403.

⁵³⁵ Al-i İmran, 3/169.

⁵³⁶ Enfâl, 8/41.

⁵³⁷ Madde 78-81 Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 402-403.

⁵³⁸ Nisâ, 4/93.

⁵³⁹ Madde 60, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 399.

⁵⁴⁰ Madde 29, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 393.

⁵⁴¹ Bakara, 2/115.

⁵⁴² Bakara, 2/144.

yönelmesinin de putperestlik olduğunu savunmaya çalışmıştır. Konuyu kendisi ile Müslümanlar arasında geçen bir diyalog tarzında anlatan Dayananda, Hindulardan puta tapanlar ile Kâbe'ye yönelen Müslümanları aynı kategoride değerlendirmeye çalışmıştır.

Ona göre Müslümanlar Ka'be'yi İlâh olarak görmedikleri gibi puta tapan Hindular da putları İlâh olarak görmüyorlar. Müslümanlar Kur'ân'ın emri üzerine yaptığı gibi Hindu putperestler de Puranalar'a dayanarak yapıyorlar. Dolayısıyla Müslümanlara seslenen Dayananda, *“Sizlerle onlar arasında hiçbir fark yoktur. Siz onlardan daha betersiniz. Evden kediye kovalarken eve deve girmiş dendiği gibi, Muhammed Müslümanlardan küçük putları çıkartmış. Ancak büyük put yani Mekke'de bulunan dağ gibi büyük Kâbeyi onlara bırakmıştır.”* diyerek Müslümanları en büyük putperest olarak suçlamıştır.⁵⁴³ Bunların yanı sıra “camiler Allah'ındır” ifadesini de putperestliğe delil olarak getirmiştir. Zira Caynistler de küçük putlarının bulunduğu yerleri İşvaralay/İlâh evi olarak nitelendirmişlerdir.⁵⁴⁴

2.4.8. Âhîret Konuları ile İlgili Eleştiriler

Dayananda'nın en çok eleştirdiği konulardan biri de, Kur'ân'da bahsedilen âhîret konusudur. Öldükten sonra tekrar doğma(Karma-Tenasüh) ilkesini benimseyen Dayananda, Kur'ân'ın ortaya koyduğu âhîret anlayışını şiddetli bir biçimde tenkit etmiştir. Kıyâmet gününde kişinin dünyada yaptığı amellerin bir kitapta kaydedilmesi, o kitabın iyi amel işleyenlerin sağ eline ve kötü amel işleyenlerin sol eline verilmesi, el ve ayakların amellere şahitlik etmesi gibi Kur'ân'da geçen ifadelerin gerçek dışı olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴⁵ Ayrıca ölenlerin de hesap gününe kadar bekletilmesinin haksız olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴⁶

Dayananda'ya göre bir kişi, yaptığı eylemlere uygun bir şekilde her zaman iyilik ve ceza görmelidir.⁵⁴⁷ Bu bağlamda İslâm'ın ebedî olan Cennet ve Cehennem kavramını reddetmiştir. Ona göre bir insan sonsuz iyilik ve kötülük yapamadığı gibi

⁵⁴³ Madde 31, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 394.

⁵⁴⁴ Madde 150, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 421.

⁵⁴⁵ 147,116 maddeler, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 420,410.

⁵⁴⁶ 105,115 maddeler, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 408-409.

⁵⁴⁷ Madde 121, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.411.

sonsuz olarak Cennet ya da Cehennemde de kalmaz.⁵⁴⁸ Âdem'in Cennette topraktan yaratılmasından hareketle, kızlar yani huriler gibi Cennet'teki diğer varlıkların da topraktan yaratılmış olabileceğini, dolayısıyla ona göre topraktan yaratılmış olan bir şey ölmeye mahkûm olduğu için ebedî ifadesini geçersiz kabul etmiştir.

Ayrıca, Cennet ve Cehennem kavramlarını, “insanları kandırmak ve korkutmak” olarak değerlendiren Dayananda, oradaki nimetleri ve azapları da eleştirmiştir.⁵⁴⁹ Bunlardan en çok üzerinde durduğu konular, Cennet'teki kızlar yani huriler ve içkidir. Oradaki kızların nerede doğdukları ve onların orada ebedî kalmaları gibi konuları merak eden Dayananda, Cennet'te kızlar gibi erkeklerin de yaratılmadığı için İlâh'ın adaletsiz olduğunu öne sürmüştür. Dayananda dünyada içkiyi yasaklayanların Cennet'inde içki nehirlerinin akmasını da çelişkili olarak değerlendirmiştir. Benzer şekilde, az bir zaman içerisinde bozulan sütun Cennet'te nehir olarak akmasının da imkânsız olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵⁰

Dayananda'ya göre Kur'ân'da anlatılan İlâh'ın, namaz gibi konularda iman etmeyenleri kâfir olarak değerlendirmesi ve onları Cehenneme atması taraflı bir davranıştır. Zira Kur'ân'a inanmayanların kötü oldukları ifade edilemez. O nedenle Cehennemdeki azap ve azabı veren İlâh da Dayananda'ya göre âdil değildir.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ Madde 19, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s.391.

⁵⁴⁹ Madde 86,135, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 404, 415.

⁵⁵⁰ 134,142 maddeler, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, s. 415,418.

⁵⁵¹ 104,141, Dayanada Saraswati, *Satyarta Prakaş*, çev. Narendra Bhooshan, ss. 407,418.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARYA SAMAJ'IN ELEŞTİRİLERİNE MÜSLÜMAN ÂLİMLERİN VERDİĞİ CEVAPLER/TEPKİLER

3.1. Mevlânâ Muhammed Kâsım Nanevteví

Mevlânâ Muhammed Kâsım Nanevteví 1833'te Utarpradeş eyaletinde bulunan Nenevta köyünde, soylu bir ailede dünyaya gelmiştir. Onun soyu İslâm'ın birinci halifesi Hz. Ebubekir (r.a)'e dayanmaktadır. Çiftçi olan babası Esed Ali (ö. 1875), dindar bir kişiliğe sahip olup, aynı zamanda âlimler ile yakın ilişki kuran biridir.⁵⁵²

Son derece zeki olan Kâsım Nanevteví, ilk eğitimini köyünde tamamladıktan sonra Diyobend şehrine giderek, Şeyh Mehtâb Ali ed-Diyobendi (ö.1876) ve Şeyh Muhammed Navaz es-Seharanpûrî'nin medreselerinde Arapça ve Farsça eğitimi almıştır. Kendisi oradan Delhi'ye giderek Şeyh Memluk Ali (ö.1851)'den mantık ve felsefe bilimleri öğrenmiştir. Bu arada Delhi'deki Arapça Koleji'nde eğitimine devam eden Kâsım Nanevteví, orada farklı bilim dallarında, özellikle aklî ilimlerde eğitim almıştır. Daha sonra, Şah Abulgani el-Muceddidî(ö.1876) ve Şeyh Ahmed Ali es-Saharanpûrî(ö.1879)'den tefsir ve hadis dersleri okumuştur.⁵⁵³

3.1.1. Dinî Faaliyetleri

Eğitim hayatından sonra Kâsım Nanevteví, Delhi ve Meerat'taki farklı matbaalarda yayın editörü olarak çalışmıştır. Bu arada o, birçok klâsik dinî kitaba hâşiyeler yazmıştır. Hocası Şeyh Ahmed Ali es-Saharanpûrî tarafından kaleme alınan fakat tamamlanamayıp onun vefatından sonra Kâsım Nanevteví tarafından

⁵⁵² Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, Akademiyetü Şeyhi'l-Hind, el-Câmi'atü'l-İlâmiyye, Dârü'l-Ulûm, Diyobend, 1. Baskı, 2011/1432, s. 12. Muhammed Yakup el-Nanevteví, *Muhammed Kasım Kama Raeytühû*, Akademiyetü Şeyhi'l-Hind, el-Câmi'atü'l-İlâmiyye, Dârü'l-Ulûm, Diyobend, , 1. Baskı, 2011/1432, ss.12,25; Mukrî Muhammed Tayyib, *Ulama-i Diyobend İtticahuhümü'd-Dinî ve Mizacuhümü'l Mezhebî*, el-Câmi'atü'l-İlâmiyye, Dârü'l-Ulûm, Diyobend, 2012, s. 55.

⁵⁵³ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, ss. 13-14; Muhammed Yakup el-Nanevteví, *Muhammed Kasım Kama Raeytühû*, ss. 13,26.

tamamlanan, Meşhur hadis kitabı Sahih Buhari'nin haşiyesi⁵⁵⁴, bu türdeki en önemli eserlerinden biridir. Müslümanlara dinî eğitim alanında öncülük eden Diyobend Darul Ulûm Medresesi'nin kurulmasında önemli katkıda bulunan Kâsım Nanevtevi, ilmî faaliyetlerin yanı sıra sosyal ve siyasî konularda da faaliyet göstermiştir. O, İngilizler Hindistan'ı henüz yeni işgal ettiğinde, onlara karşı diğer âlimlerle birlikte çeşitli mücadelelerde bulunmuştur. Bu arada İngiliz hükümeti, bazı bölgelerde yenilgiye uğramaları nedeniyle, insanları İngilizlere karşı kışkırtma suçlamasıyla Müslüman âlimler hakkında yakalama ve ölüm kararı çıkarmıştır. Bu nedenle bir dönem farklı yerlerde gizli bir hayat sürdüren Kâsım Nanevtevi, hükümetin genel af çıkarmasıyla kendi köyü olan Nanevta'da kalmayı tercih etmiştir.⁵⁵⁵

Hintli Müslümanların dinî ve sosyal alanlarındaki refahı için gece gündüz çalışan Kâsım Nanevtevi, Dünya Müslümanlarının dertlerine de derman olmaya özen göstermiştir. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 1874'te meydana gelen Balkan Savaşı sırasında, Osmanlı ordusu malî ve askerî kayba uğradığında üzülen Kâsım Nanevtevi, onlara destek olmak için Hintli Müslümanlardan para ve yardım talep etmiştir. Eşinin bütün altınlarını ve mücevherlerini bağışlayan Kâsım Nanevtevi, halktan topladığı paraları Mumbai'deki Türk konsolosluğu aracılığıyla İstanbul'a göndermiştir. Bunların yanı sıra, Ruslara karşı cihada katılmak isteyen Kâsım Nanevtevi, Mekke'ye Hacca gittiği sırada arkadaşlarıyla birlikte Anadolu'ya gitmeyi arzulamış, ancak yolda karşılaştığı bazı engeller nedeniyle Hindistan'a geri dönmek zorunda kalmıştır.⁵⁵⁶

İlim ve tebliğ faaliyetlerine devam eden Kâsım Nanevtevi evliliği ilk önce reddetmiş, ancak hocası Şeyh İmdadullah'ın ısrarı üzerine 1853'te evlenmiş ve geride onun ilmî mirasını taşıyan iki erkek ve üç kız olmak üzere beş çocuk bırakmıştır. Onun Hint Alt Kıtası'nın farklı yerlerinden birçok talebesi vardır. Şeyhu'l Hind olarak bilinen ve Diyobend Darul Ulûm'un ilk mezunlarından olan Mahmut Hasan, Fahru'l Hasan Gangohi, Ahmed Hasan Lahori ve Hakîm Mansur Ali

⁵⁵⁴ Bu haşiyenin beş yada altı cilt Mevlânâ Kasım Nanevtevi tarafından hazırladığı nakledilmiştir. Bknz. Muhammed Yakup el-Nanevtevi, *Muhammed Kasım Kama Raeytühû*, s. 57.

⁵⁵⁵ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muvecccehe ila'l-İslâm*, s. 16; Mukrî Muhammed Tayyib, *Ulama-i Diyobend İtticahuhümü'd-Dinî ve Mizacuhümü'l Mezhebî*, ss. 58-59

⁵⁵⁶ Muhammed Yakup el-Nanevtevi, *Muhammed Kasım Kama Raeytühû*, s.73; Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muvecccehe ila'l-İslâm*, s. 19

Han, onun seçkin talebelerinden bazılarıdır. Kâsım Nanevtevî, üçüncü hac seferinden dönerken şiddetli bir hastalığa yakalanmış ve 1880’de vefat etmiştir. Binlerce kişinin katıldığı cenaze namazından sonra kendisinin kurmuş olduğu Darul Ulûm Medresesi’nin yanına defnedilmiştir. Şu an onun mezarı Kabristan-ı Kâsımî olarak bilinmektedir.⁵⁵⁷

3.1.2. İslâm Savunucusu Olarak Kâsım Nanevtevî

Hindistan’daki tarihleri şan ve şerefle dolu olan Müslümanlar, XIX. yüzyıla gelindiklerinde dinî ve sosyal alanlarda çeşitli zorluklar ve sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Bunların en önemlileri, Babürlüler’den sonra Hindistan’ın hâkimiyetini ele geçiren İngiliz hükümetinin gizli ve açık desteğiyle faaliyet gösteren Hristiyan misyonerliği ve Arya Samaj Hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Rahmetullah el-Hindî ve Kâsım Nanevtevî gibi nice Müslüman âlimler, İslâm’ı doğrudan hedef alan bu tür dinî saldırılara doğal olarak tepki göstermiş ve eşi benzeri olmayan bir münazara kültürünü oluşturmuşlardır.⁵⁵⁸

Arya Samaj hareketinden önce Hindular’dan İslâm’a ve İslâm’ın dinî temellerine itiraz eden, Munshi Indraman Muradabâdî idi. Onun ortaya koyduğu itirazlara karşı Müslüman âlimlerden Şeyh Ahmed Ali, “Savtullah el-Cebbâr” adlı bir eserle cevap vermiştir. İlk başta Hinduizm’in İslâm eleştirileri çok sınırlı kalmışken, 1875’te Dayananda Sarasvati’nin Satyarta Prakaş adlı eserinin yayınlanmasıyla beraber Arya Samaj taraftarlarının İslâm karşıtı çok sayıda yazıları ve kitapları ortaya çıkmaya başlamıştır. Arya Samaj’ın bu tür eleştirilerine en etkin cevap veren Müslüman âlimlerden biri de, Mevlânâ Kâsım Nanevtevî olmuştur. Dolayısıyla biz burada konumuza bağlı kalarak Arya Samaj Hareketi’nin İslâm’a yönelik eleştirilerine karşı Kâsım Nanevtevî’nin reddiyelerini incelemeye çalışacağız. Onun reddiyelerini sözlü ve yazılı münazaralar olmak üzere ikiye ayırabiliriz.⁵⁵⁹

⁵⁵⁷ Muhammed Yakup el-Nanevtevi, *Muhammed Kasım Kama Raeytühû*, ss. 86-104.

⁵⁵⁸ Mukrî Muhammed Tayyib, *Ulama-i Diyobend İtticahuhümü’l-Dinî ve Mizacuhümü’l Mezhebî*, ss. 56-57.

⁵⁵⁹ Müzemmilü’l Hak, “İshâmâtü’l-İmam el-Nanevtevi fir-Reddi ala Şubhatu’l Hanâdika” Deoband Institute of Islamic Thought , 1.cilt, sayı 1, 2014, ss. 3-4.

3.1.3. Kâsım Nanevteví'nin Münazaraları

Kâsım Nanevteví ile Dayananda Sarasvati (Arya Samaj) arasında toplam dört münazara olmuştur. Bunların çoğu Nanevteví'nin Dayananda'nın konuşmalarına reddiye olarak yaptığı konuşmalar şeklindedir. Ancak Hindistan'ın Utarpradeş eyaletindeki Şahcahanpûr şehrine bağlı Çandpûr'da 1876'da bir Hindu *zamindar*/arazi sahibi Munşi Pyarelal'ın ev sahipliğinde gerçekleşen *Mela-i Khuda Şinasi* /İlâh Bilinci Festivali adındaki münazara zikretmeye değerdir. Bu münazarada İslâm, Hristiyanlık ve Hinduizm olmak üzere üç farklı dinin temsilcileri katılmış ve Tevhid, risalet ve et yeme gibi konularda sözlü bir münazara gerçekleşmiştir. İslâm'ı temsil etmek üzere Mevlânâ Kâsım Nanevteví, Mevlânâ Mahmud Hasan, Fâhru'l-Hasan Abdulmansur Dehlevi ve beraberlerindeki heyet katılmıştır. Bu münazaraya Hristiyan papazlara karşı Kâsım Nanevteví'nin galibiyetini birçok gazete anlatmıştır.⁵⁶⁰

Ertesi yıl, 1877'de Çandpûr'da yine önceki gibi üç dinin temsilcilerinin katıldığı bir münazara daha yapılmıştır. Bu münazaraya Munşi İndraman Muradabadi ile birlikte Hinduizm'i temsil etmek üzere Arya Samaj Hareketi'nin kurucusu Dayananda Sarasvati de katılmıştır. Bu münazarada genel olarak, Tanrı dünyayı yaratmak için hangi maddeyi kullanmıştır? Tanrı, yerde olan mıdır? Kur'ân, İncil ve Veda Tanrı'nın sözü müdür? Kurtuluş nedir ve nasıl elde edilir? gibi beş temel soru tartışılmıştır.⁵⁶¹

Kâsım Nanevteví, Çandpûr münazarasından sonra 1877'de hacca gitmiştir. Bu arada Dayananda Sarasvati'nin konuşmaları ve yazıları halk arasında yayılmış ve her yerde Müslümanlar aleyhine propagandalar yapılmıştır. Dayananda'ya cevap vermek için bazı Müslüman âlimler çalışsa da Dayananda, ben Kâsım Nanevteví'nin dışında kimseyle münazara yapmayacağım diyerek onları reddetmiştir. Kâsım Nanevteví hacdan döndüğünde, Dayananda'nın en çok faaliyet gösterdiği bölgelerden biri olan Rûrki'deki Müslüman halkı kendisine gelerek durumu anlatmış

⁵⁶⁰ Akhbar "khayr-Khwah-e Alem" Delhi, 19 Mayıs 1876; Mehbûb Rizvi, *The History of Darul Uloom Deobend*, Sahitya Mudranalaya, Ahmedabad, 1980, ss. 88-91.

⁵⁶¹ Harbilas Sarda, *Life of Dayananda Saraswati: World Teacher*, ss.165-172; <http://www.islamicthought.edu.in/imam-muhammad-qasim-al-nanawtawi2.html#The%20Polemic%20at%20Roorkee>, Erişim Tarihi (09.05.2019).

ve Dayananda ile münazara için davet etmiştir. Ancak hac dönüş seferinde hasta olan Nanevtevî, kendisinin sağlık durumunun kötü olduğunu ve konuşma yapmasının zor olduğunu belirterek talebeleri olan Mahmud Hasan ve Fahu'ul Hasan'ı Rûrki'ye göndermiştir. Fakat Dayananda, “Kâsım Nanevtevî'nin dışında kimseyle münazara yapmayacağım” sözünü tekrar etmiştir. Bunu duyan Kâsım Nanevtevî, kendi sağlık sorunlarını hiçe sayarak münazara için Rûrki'ye gitme kararı almıştır. Fakat, Kâsım Nanevtevî Rûrki'ye varınca Dayananda çeşitli mazeretler öne sürerek münazaradan vaz geçmiştir. Bunun üzerine bu sefer Dayananda'nın ortaya koyduğu şüphelere karşı bir reddiye niteliğinde Rûrki şehrinde günlerce konuşma yapmıştır. Bu konuşmalar daha sonra İntisaru'l İslâm ve Kible-i Numa adlarında kitap olarak basılmıştır.⁵⁶²

Aynı zamanda, Dayananda Sarasvati Rûrki'den Mîrat'a geçerek orada İslâm'a karşı konuşmalar yapmıştır. Onun ortaya attığı şüpheleri kendisinin İndlal adlı taraftarı, Arya Samaj'ın yayın organı olan “Arya Samajar” adlı dergide yayınlamıştır. Bunun üzerine Mîrat'taki Müslüman halk Kâsım Nanevtevî'den oraya gelip Dayananda'ya cevap vermesini istemişlerdir. Kâsım Nanevtevî de oraya gelmiş ve Dayananda'ya münazara teklifinde bulunmuştur. Fakat yine Dayananda'dan kaynaklanan çeşitli nedenlerden dolayı münazara gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Kâsım Nanevtevî “Cevab-i Turki bi-Turki” adlı bir kitap yazarak Dayananda'nın ortaya attığı şüphelere cevap vermiştir.⁵⁶³

3.1.4. Kitap Yoluyla Yapılan Reddiyeler

Daha önce belirtildiği üzere Kâsım Nanevtevî farklı konularda otuzdan fazla kitap yazmıştır. Bu kitapların çoğu farklı gruplara karşı reddiye mahiyetinde olup, bunlardan bir kısmı Nanevtevî hayattayken, bir kısmı ise vefatından sonra talebeleri tarafından yayınlanmıştır. Burada Arya Samaj Hareketine karşı yazılan kitaplardan kısaca bahsedeceğiz.

⁵⁶² Kâsımî, *Rûdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, ss. 20-23.

⁵⁶³ Müzemmilü'l Hak, “İshâmâtü'l-İmam el-Nanevtevi fir-Reddi ala Şubhatu'l Hanâdika” Deoband Institute of Islamic Thought , 1.cilt, sayı 1, 2014, ss. 6-7.

Huccetü'l-İslâm: Bu kitap genel olarak diğer dinlerden İslâm'ın üstünlüğünü ve faziletini açıklamak amacıyla yazılmıştır. Bu kitabın konuları, Birinci Çandpur Münazarası'nda tartışılan konulardan müteşekkildir. Ayrıca bu kitapta en çok Hristiyanlık ile ilgili konulardan bahsedilmekle beraber, et yeme konusu gibi Hinduizm'ile ilgili konulardan da bahsedilmektedir.

İntisâru'l-İslâm: Kâsım Nanevte'vî münazara için geldiği Rûrki'den Nanevte'ye dönünce, Dayananda'nın on ayrı itirazına reddiye yazmıştır. Talebelerinden Fahrü'l Hasan el-Gengühî bu cevapları bir kitap haline getirmiş ve “İntisaru'l-İslâm” diye isimlendirmiştir.

Kible-i Numâ: Bu kitap, Müslümanların namaz sırasında kabe'ye yönelişi konusundaki Dayananda'nın itirazına Nanevte'vî'nin verdiği detaylı cevapları içermektedir. Zira Dayananda Müslümanların kabe'ye yönelişini putperestlikle eş tutmaktadır.

Muhavârat fid-Dîn: Bu kitap Şahcahanpûr'da Kâsım Nanevte'vî ile diğer din mensupları arasında gerçekleştirilen münazaranın yazıya geçirilmiş hâlidir.

Cevab-i Turki bi-Turki: Bu kitap Arya Samaj Hareketinin dergisi olan “Arya Samajar”da yayınlanan İslâm eleştirilerine reddiye olarak yazılmıştır.⁵⁶⁴

Münazaralarda ve reddiye kitaplarda Kâsım Nanevte'vî'nin uyguladığı üslup dikkat çekicidir. Onun aklî ve naklî delilleri kullanarak verdiği cevapları genelde ilzamî ve tahkîkî olarak ikiye ayırabiliriz. İlzamî cevap anlaşılması zor olmayan ve karşı tarafın kutsal kitaplarından benzer örnekler ortaya koyarak yapılan bir nevi susturucu cevap olurken, tahkîkî cevap ise dinî ve felsefî deliller kullanılarak verilen detaylı cevaptır.

⁵⁶⁴ Fuad S. Naeem, *Interreligious Debates, Rational Theology, and The 'ulama' in The Public Sphere: Muḥammad Qāsim Nānautvī And The Making Of Modern Islam in South Asia*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Faculty of the Graduate School of Arts and Sciences of Georgetown University, 2015, s. 65.

3.1.5. Diyobend Hareketi

Diyobend Hareketi Hint Alt Kıtası'nda kurulmuş ve hâlen faaliyet gösteren önemli dinî ekollerden biridir. Mevlânâ Kâsım Nanevtevi'nin önderliğinde 1866'da Hindistan'ın Diyobend kasabasında bir medrese olarak kurulan ve daha sonra Darü'l-Ulûm (İslâm Üniversitesi) olarak bilinen eğitim müessesesine mensup olanlara Diyobendi⁵⁶⁵ denilmektedir. Babürlü İmparatorluğu'nun çöküşünden itibaren başlayan Hint Müslümanlarının sosyal ve siyasî gerileme süreci, İngilizlerin gelmesiyle daha da hızlanmıştır. Müslümanların Hint Alt Kıtası'ndaki otoritesine ve varlığına büyük bir tehdit olan İngiliz işgaline karşı çıkan Müslüman âlimler, onlara karşı cihad hareketi başlatmışlardır. Özellikle Hindistan'ın birinci bağımsızlık savaşı olarak bilinen 1857'deki Sipahi ayaklanmasında Müslüman âlimlerin rolleri büyük olmuştur. Ancak, İngiliz Hükümeti, bu ayaklanmayı bastırması ve halkı İngilizlere karşı kışkırtma suçlamasıyla Müslüman âlimlerin bir kısmını hapsedmiş, bir kısmını ise uzak adalara sürgün etmiştir. Bu durum, Müslümanların dinî ve sosyal alanda başsız kalmasına neden olmuştur. Aynı dönemde, Sir Seyyid Ahmed Han'ın önderliğinde İngiliz dili ve Batı kültürünü benimseyen ve Müslümanları reform ve yeniliğe çağıran Aligarh Hareketi başlatılmıştır.⁵⁶⁶

Böyle bir durumda, Müslümanları yok olma tehlikesinden kurtarmak için uygulanabilecek tek yolun dinî eğitimin yaygınlaştırılması olduğunu fark eden Müslüman âlimler, ülkenin dört bir yanında medrese açılmasına karar vermişlerdir. İşte bu doğrultuda, Hindistan'ın Uttarpradeş eyaletindeki Diyobend kasabasında 30 Mayıs 1866'da Mevlânâ Kâsım Nanevtevi ve Reşit Ahmet Gangohi'nin önderliğinde bir medrese kurulmuştur.⁵⁶⁷ Bu eğitim müessesesinin kuruluş gayesini kurucusu Mevlânâ Kâsım Nanevtevi şöyle açıklamıştır: *“Bizim eğitimden maksadımız, aslı itibarıyla Hindistanlı, kalp ve aklıyla Müslüman olan bir gençlik yetiştirmektir. Bu*

⁵⁶⁵ Diyobend, Hindistan'ın Uttarpradeş eyaletindeki Saharanpur şehrinin bir Kasabası olup, Darü'l Ulûm İslâm Üniversitesi'ne mensup olanlara Diyobend kasabası'na nispeten Diyobendi denilmektedir. Ancak Diyobend ve ona bağlı diğer Yüksek İslâm Enstitüsülerinden mezun olanlar farklı ünvanları ile bilinmektedir. Örneğin, Diyobend Dar'ül-Ulûm'den mezun olanlar “Kasimi” ve Saharanpûr'daki Mazahir'ul-Ulûm'den mezun olanlar ise “Mazahiri” olarak bilinmektedir.

⁵⁶⁶ Abdülhamit Birışık, Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, s. 171.

⁵⁶⁷ Mehbûb Rizvi, *The History of Darul Uloom Deobend*, Sahitya Mudranalaya, Ahmedabad, 1980, s. 111

gencin içinde İslâm medeniyetini oluşturma heyecanı bulunmalı ve siyasî açıdan da canlı bir İslâmî şuura sahip olmalıdır.”⁵⁶⁸

Diyobend Medresesi’nin eğitim müfredatında, Hindistan’da yaygın olan “Ders-i Nizami”⁵⁶⁹ olarak bilinen ders müfredatı uygulanmıştır. Başta aklî⁵⁷⁰ ve naklî⁵⁷¹ ilimlerin yer aldığı bu müfredatta zamanla bazı değişiklikler yapılmış ve naklî bilimler daha ağırlık hale getirilmiştir. Bununla birlikte Diyobend ders müfredatında hadis ilmi ayrı bir önem arz etmektedir. *Kütüb-ü Seb’a, Mişkat, Muvatta-i İmam Muhammed, Tahavî, Şemâil-i Tirmizî* ve *Nühbetu’l Fiker* gibi kitapların okutulduğu bir yıllık hadis eğitimi “Devre-i Hadis” olarak bilinmektedir. Ayrıca Diyobend medresesi Alt Kıtada yaygın olan farklı dinî eğitim geleneklerini⁵⁷² birleştirmeye çalışmış ve Aligarh Koleji ile anlaşma yaparak müsbet ilimleri ve İngilizce dersini de müfredatına eklemiştir.⁵⁷³

İlk başta Çatta mescidinde faaliyet gösteren Diyobend Medresesi kısa süre içinde bir İslâm üniversitesi haline gelmiştir. Şu an Orta Asya ülkeleri, Arap ülkeleri, Pakistan, Bangladeş gibi ülkeler başta olmak üzere yurt dışından ve yurt içinden gelen binlerce talebe Diyobend’te farklı bölümlerde eğitim görmektedir. Hindistan devletinden yardım kabul etmemeyi prensip edinmiş olan Diyobend Dâru’l Ulûm’un giderleri yurt içinden ve yurt dışından hayırseverlerin yaptığı bağışlarla karşılanmaktadır.⁵⁷⁴

Bu ekol, amelde Hanefî mezhebini, itikatta ise Eş’ari ve Maturidi mezheplerini benimsemiştir. Kitap, sünnet, icmâ ve kıyâs ilkelerini kabul etmesiyle

⁵⁶⁸ Abdülhamit Birışık, *Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, s. 172.

⁵⁶⁹ Hint Alt Kıtasında 1963 yılında Molla Kutbettin tarafından kurulan Dâru’l Ulum Firengi Mahal medresesinde, Molla Nizamuddin Sihlavî tarafından hazırlanan ders müfredatı Ders-i Nizamî olarak bilinmektedir. Bu ders müfredatı asırlarca başka medreselerde de uygulanmıştır. Özcan Azmi, “Firengî Mahal”, DİA, XIII, İstanbul 1996, s. 132-133.

⁵⁷⁰ Aklî ilimler önce nazarî ve amelî olarak bölümlenir. Nazarî ilimler ilâhiyyât (metafizik disiplinler), riyâziyyât (matematik ilimleri), tabîiyyât (fizik ilimler) şeklinde tasnif edilmiştir. Amelî ilimlerse ahlâk ilmi, tedbîrî’l-menzil (ev idaresi) ve siyasetten teşekkül etmektedir. Kutluer, İlhan, “İlim”, DİA, XXII, İstanbul 2000, s. 109-114.

⁵⁷¹ naklî ilimler; nakil yoluyla elde edilen ve değişmeyen dinî ilimlerdir. Bu ilimler tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvufun oluşmaktadır. Bunlardan tefsir, hadis ve özellikle fıkıh için ayrıca usul ilmi (ilmî ilkeler ve metodolojiyi inceleyen bir disiplin) söz konusudur. Kutluer, İlhan, “İlim”, DİA, XXII, İstanbul 2000, s. 109-114.

⁵⁷² Bu eğitim gelenekleri: Delhi, tefsir, hadis; Leknov, fıkıh; Heyderabad, Kelam, felsefe olarak bilinmiştir. Bknz. Mufti Zahiruddin Miftahi, *Darul Ulum* dia 197.

⁵⁷³ Seyyid Muhammed Miyan, *Ulema-yı Hind ka Şandar Mazi*, Delhi, 1960, ss. 66-71. <http://www.darululoom-deoband.com/english/>, 11.05.2019 (Erişim Tarihi).

⁵⁷⁴ <http://www.darululoom-deoband.com/english/>, 11.05.2019 (Erişim Tarihi).

birlikte bu ekol, dört mezhepten birini taklit etmenin vacip olduğunu belirtmiş ve taklide karşı çıkanları şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Diğer Ehl-i sünnet ekolleri gibi Diyobend ekolü de tasavvuf anlayışını kabul etmiştir. Mensuplarının çoğu ağırlıklı olarak Çiştîyye ve Nakşibendiyye tarikatlarını benimsemiştir. Reşit Ahmet Gengûhî, Mahmut Hasan ve Eşref Ali Thanevi gibi önemli Diyobend âlimlerinin şeyhi olan Hacı İmdadullah'ın (1817-1899) Çiştîyye, Nakşibendiyye, Müceddidiyye, Kadiriyye ve Sühreverdiyye gibi farklı tarikatlar ile irtibatı olmuştur. Ayrıca, Diyobend Dâru'l -Ulum'da hoca-talebe ilişkisi âdetâ bir mürşid-mürîd ilişkisine benzer.⁵⁷⁵

İtikatta ve amelde Ehli sünnet çizgisinin dışına çıkmayan Diyobend ekolüne mensup âlimler, bazı meselelerde yaptıkları yorumlar⁵⁷⁶ nedeniyle diğer bir sufi ekol olan Birelviler tarafından küfür ve riddet ile itham edilmiştir. Ayrıca Diyobend hareketi, Barelvî hareketinin aşırıya gittiği türbe ziyareti, velilerin vefat yıldönümünün anılması gibi uygulamaları eleştirdiği için Birelviler tarafından Vehhâbilik ile suçlanmıştır. Ancak, genel olarak Ehli sünnet anlayışını benimseyen Diyobend âlimlerine nisbet edilen iddialar konusunda onların yapmış oldukları tatmin edici açıklamalar, kendilerince yöneltilen ithamların yersizliğini ortaya koyar mahiyettedir.⁵⁷⁷

3.1.5.1. Hareketin Dinî ve Sosyal Faaliyetleri

Diyobend Hareketi'nin dinî ve sosyal faaliyetleri dikkate değerdir. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde İngilizlere karşı şiddetli bir tavır alan Diyobend Hareketi, o dönem İslâm hilafetini elinde tutan Osmanlı Devleti'nin meşruluğunu kabul etmiş ve Balkan savaşı sırasında onlara yardım toplama hususunda öncülük etmiştir. Ayrıca, Hint Alt Kıtası'nın Hindistan ve Pakistan olarak ikiye ayrılmasına karşı çıkan Diyobend Hareketi liderleri, İngilizlere karşı Hint toplumunun birlik ve beraberliğini muhafaza etmesinin önemine vurgu

⁵⁷⁵ Abdülhamit Birişik, *Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, ss. 171-175.

⁵⁷⁶ Birelvi hareketinin kurucusu Ahmet Rıza Han, Diyobend âlimleri olan Kasım Nanevtevi, Halil Ahmet Saharanpurî, Reşit Ahmed Gangohi ve Eşref Ali Tanevi olmak üzere dört âlimin bazı meselelerde yaptıkları/ kendilerine nispet edilen yorumlar nedeniyle "Hüsâmü'l- Haremeyn" adlı kitabta küfürlerine fetva çıkarmıştır.

⁵⁷⁷ Geniş bilgi için Bk. Halil Ahmed Saharanpurî, *Akâid -i Ehl-i Sünnet*, Mektebe-i Darul Ulûm, Karaçi, H.1433.

yapmıştır. Diyobend âlimlerinin öncülüğünde kurulan Cemiyet-i Ulema-i Hint Hareketi, Diyobend Hareketinin siyasî ayağı olarak nitelendirilmiştir.⁵⁷⁸

Alt Kıta'da Müslüman toplumun dinî konularda aydınlatılmasında Diyobend hareketinin katkısı çok olmuştur. Bu medresenin kuruluşuna bağlı olarak Kıta'nın birçok yerinde medreseler ve yüksek dinî eğitim merkezleri açılmıştır. Bu dinî eğitim merkezlerinden mezun olan binlerce talebe, hâlen toplumun dinî ve sosyal alanlarında çeşitli hizmetler sunmaktadır.⁵⁷⁹

Bu harekete mensup olan âlimlerin dinî alanda en büyük katkıları, farklı sahalarda özellikle hadis alanında yaptıkları telif, tahkik ve tercüme işleridir. Şeyh Enver Şah Keşmiri'nin Sahih-i Buhârî'ye yazdığı *Feyzu'l-Bârî* adlı şerhi, Şeyh Şebir Ahmed Osmani'nin Müslim'in *Sahîhi*'ne yazdığı *Fethu'l-Mülhim* adlı şerhi, Şeyh Halil Ahmed Saharanpûri'nin Ebû Davud'un *Sünen*'ine yazdığı *Bezlü'l-Mechüd* adlı şerhi, ve Şeyh Reşit Ahmet'in Tirmizî'nin *Süneni*'ne yazdığı *Kevkebu'd-Durri* adlı şerhi Diyobend âlimlerinin dünya çapında meşhur olan önemli eserlerinden bazılarıdır.⁵⁸⁰

Ayrıca bu âlimler, tüm bu çalışmaların yanı sıra Hintli Müslümanları toplumda yaygın olan hurafelerden ve aşırıya kaçmalardan arındırma noktasında gayret göstermişlerdir. Bu yönüyle mutedil bir İslâm'ı temsil eden Diyobend Hareketi, Müslümanlar arasındaki bâtil fırkalara karşı çıktığı gibi, Hristiyanlık ve Hinduizm (Arya Samaj) gibi dinlerin misyoner faaliyetlerine de karşı çıkmış ve onlarla çeşitli münazaralarda bulunmuştur.⁵⁸¹

⁵⁷⁸ Geniş bilgi için Bknz. Ziyau'l-Hasan Faruqi, *The Deoband School and the Demand for Pakistan*, Bombay, 1963; B. D. Metcalf, *Islamic Revival in British India: Deoband, 1860-1900*, Princeton, 1982.

⁵⁷⁹ <http://www.darululoom-deoband.com/english/> , 11.05.2019 (Erişim Tarihi).

⁵⁸⁰ <http://darululoom-deoband.com/arabic/> , 11.05.2019 (Erişim Tarihi).

⁵⁸¹ Müzemmilü'l Hak, "İshâmâtü'l-İmam el-Nanevtevi fir-Reddi ala Şubhatu'l Hanâdika" Deoband Institute of Islamic Thought , 1.cilt, sayı 1, 2014, ss. 6-7.

3.1.6. Kâsım Nanevteví'nin Arya Samaj'ın İtirazlarına Verdiği Cevaplar

3.1.6.1. Allah Tasavvuru ile İlgili İtirazlara Verilen Cevaplar

İtiraz: Müslümanlar Allah'ın kayıtsız bir şekilde gücü yettiğine inanıyorlar. Allah hırsızlık yapma ya da kendini dövmeye de güç yetirebiliyor mu?⁵⁸²

İlzâmî⁵⁸³ cevap: Allah'ın kâdir-i mutlak (kayıtsız olarak gücü yeten) olduğu kabul edilmesi gerekir. Eğer kâdir-i mutlak değilse zorunlu olarak kayıtlı bir şekilde gücü yeten olur. Dolayısıyla O'nun üstünde kâdir-i mutlak olan birinin bulunması gerekir. Çünkü mantıkçılar her bir sınırlı için bir sınırsızın olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bir kâdir-i mutlak bulunduğundan Pandit'in deyimiyle Allah'ın kendini öldürmeye güç yetirebilmesi gerekir. Dolayısıyla onun sınırlı bir şekilde güç yetireni de öldürmeye kadir olması gerekir. Böylece sınırlı bir şekilde kadir olan ilâh olamaz. Bu kimse kendini var etmeye güç yetiremiyor. Hattâ başkası onun varlığını sona erdirebiliyor. Böyle biri nasıl ilâh olur.

Tahkîkî⁵⁸⁴ cevap: Her bir fiilin etkileyici bir faili ve etkilenen bir mef'ûlü bulunmaktadır. Bunların her biri salâhiyet (elverişlilik) ve kabiliyete sahip ise failin etkilemesi ve mef'ûlün bu etkiden etkilenmesi düşünülebilir. Eğer bunlarda kabiliyet yoksa böyle bir şey düşünülemez.

Fail ve mef'ûlden birinin kabiliyetli olması diğerinin de böyle olmasını gerektirmez. Yani failin kabiliyetli olması mef'ûlün de kabiliyetli olmasını gerektirmez. Örneğin güneş; yer ve göğü aydınlatmada etkilidir. Ayna ise güneşten etkilenen bir nesnedir. Güneş etkisi tam olan bir etkendir. Ayna ise güneşten tam olarak etkilenen bir etkilenendir. Eğer aynanın yerinde taş olsaydı bu durumda kabiliyeti az olan bir etkilenen olurdu. Her iki durumda da etkilenen nesnenin kabiliyetinin eksik olması ya da bulunmaması güneşin aydınlatmasının ve etkisinin az olmasına yol açmaz. Bu durumda güneş tam bir kabiliyete sahip olduğu gibi Allah da kâdir-i mutlak. Fakat bazı durumlarda Allah'ın gücü karşısında etkilenebilen bir

⁵⁸² Kâsımî, *Rûdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, Akademiyetü Şeyhi'l-Hind, el-Câmi'atü'l-İlâmiyye, Dârü'l-Ulûm, Diyobend, 1. Baskı, 2011/1432, s. 40.

⁵⁸³ Susturucu cevap

⁵⁸⁴ Dinî ve felsefî deliller kullanarak verilen detaylı cevap

nesne bulunmadığından dolayı bu durumlar aynanın olması gibi olmaktadır. Bu durumlarda Allah'ın kudreti ortaya çıkmamaktadır. Bu, failin eksikliğinden değil, mef'ûlün eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Hırsızlık, zina, kendini öldürme eylemlerinin tümü Allah'ın etkisini kabul etmeye konu olamazlar. Bu, Allah'ın kudretinin değil, kudretine konu olan şeyin eksikliğidir.⁵⁸⁵

3.1.6.2. Kur'ân'daki Nesih Konusu İle İlgili İtirazlara Verilen Cevap

İtiraz: Müslümanlar Allah'ın hükümlerinde neshin olduğuna inanıyorlar. Bu akla aykırı bir durumdur. Çünkü nesih, Allah'ın düşünmeden bir şeyi emrettiğini, daha sonra onda bir zarar olduğunu görüp onu değiştirdiği anlamına gelir. Allah'ın emirleri insanların emirlerine benzemez. O'nun emirleri sabit ve muhkem olup, neshedilmez ve değiştirilmez.⁵⁸⁶

İlzâmî cevap: Hükümlerde neshin olması akla uygun bir durumdur. Nitekim hükümlerde nesih ve değişikliğin olması Allah'ın iradesindeki değişiklik gibidir. Zira biz Allah'ın birini diriltip öldürdüğünü ve hastalandırıp iyileştirdiğini görüyoruz. Bu eylemler ancak Allah'ın iradesiyle meydana gelmektedir. Böylece Allah'ın iradesinde değişiklik olmaktadır. Hükümlerdeki değişikliklere itiraz ettiğiniz zaman aynı itiraz Allah'ın iradesinin değişmesine de yönelir. Onlara göre Allah'ın iradesinin değişmesinde bir sorun yoktur. Nesihte niye sorun olsun?⁵⁸⁷

Tahkîkî cevap: Evet! Hüküm bazen hatadan bazen de başka sebeplerden dolayı değiştirilir. Örneğin hastanın durumu değiştiği veya ilk ilacın süresi sona erdiği için doktor reçeteyi başka bir reçeteye değiştirmektedir. Azıcık akli olan kimse bu değişikliğin hatadan dolayı olmadığını anlar. Allah'ın hükümlerindeki nesih ve değişiklik de bu türdendir. Hatanın görülmesinden dolayı değildir.⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 40; Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 215-216.

⁵⁸⁶ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 48; Nânûtevî, *İntisârü'l-İslâm*, s. 39-40.

⁵⁸⁷ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 48; Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 217.

⁵⁸⁸ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 50; Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 217.

3.1.6.3. Ahiret İnancı İle İlgili İtirazlara Verilen Cevap

Birinci İtiraz: İslâm inancına göre insan öldükten sonra kıyâmete kadar kabirde hapsedilir. Kıyâmet gününde hesaba çekildikten sonra sevap ya da azaba nail olur. Bu batıl bir inançtır. Çünkü hesaplaşma olmadan ölünün kabirde hapsedilmesi tümüyle adalete aykırıdır. Doğrusu kişi öldükten hemen sonra reenkarnasyon yoluyla mükâfatlandırılır ya da cezalandırılır.⁵⁸⁹

İlzâmî cevap: Eğer kabirdeki gecikme adalete aykırı ise ölüm ve reenkarnasyondan önce de gecikme söz konusudur. Çünkü itaat etmek ve günah işlemek ile ölüm arasında bir vakit bulunmaktadır. Bu da adalete aykırı olması gerekir. Siz bunu söylemiyorsunuz.

Tahkîkî cevap: İlk olarak sevap ve ceza yoluyla ilgili görüşümüz akla uygundur. Çünkü farklı amaçlara sahip olan parçalardan oluşan şey, en sonunda kırılıp parçalara ayrılmaktadır. Her bir parçası uygun olan yere ulaşır ve kendine uygun olan yerde kullanılır. İnsanın cismi ölümden sonra parçalara ayrıldığı gibi aynı şekilde büyük ruh, âlemden ayrıldıktan sonra o da parçalara ayrılması gerekir. İnsan vücudunun her bir parçası ayrıldıktan sonra kendisine uygun olan sınıfa ulaştığı gibi âlemin her bir parçası da ayrıldıktan sonra kendi sınıfına ulaşır. İyilerin Cennete, kötülerin ateşe girmesine sevap ve azap denilmektedir.

İkinci olarak başkasının hakkını vermeyi geciktirmenin zulüm olduğu ve başkasından hakkı almayı geciktirmenin ise iyi olduğu bilinmektedir.⁵⁹⁰ İtaat etmenin mükâfatının birincisi gibi olduğu görülmektedir. Çünkü itaat etmekle mükâfat gerekli olmaktadır. Mükâfat kişinin hakkıdır. Günahın cezası ise ikincisi gibidir. Çünkü bu durumda kişi başkasının (Allah) hakkını yemiştir. Birincisinde yani başkasının hakkını ödemedede geç kalma durumunda aslında kişinin hakkı yoktur. Çünkü Allah emri yerine getirmeyi kişiye emrettiğinde onun bu emri yerine getirmesi gerekir. Eğer bunu yaparsa kendini azaptan kurtarmış olur. Ama yapmazsa ceza görür. Bu durumda Allah'ın bunu mükâfatlandırması gerekmez. Eğer onu mükâfatlandırırsa da ona nimette bulunmuş olur.

⁵⁸⁹ Nânûtevî, *İntisârü'l-İslâm*, s. 103.

⁵⁹⁰ Kâsımî, *Rûdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 101.

Özetle söyleyecek olursak başkasının hakkını geciktirmek zulümdür. Fakat itaatin karşılığı gerekli bir hak değildir. Dolayısıyla bunu geciktirmek zulüm değildir.

İkinci İtiraz: Müslümanların inancına göre Allah, tövbeyle günahları affetmektedir. Bu adaletli ve insafli bir durum değildir. İtaat eden mükâfatlandırıldığı gibi günahkârın da cezalandırılması gerekir. Bizim inancımız doğrudur. Çünkü biz şöyle diyoruz: Reenkarnasyon yoluyla günahkâr, günahlarından dolayı ceza çeker ve itaatkâr da mükâfatlandırılır.⁵⁹¹

İlzâmî cevap: Bu sizin kutsal kitaplarınızda da geçmektedir. Nitekim Atharva Veda’da “*Tanrı’nın zikredilmesiyle günahlar affolunur*”⁵⁹² ifadesi yer alır. Tövbe de bir zikirdir.⁵⁹³ Onların dinî kitaplarından biri olan Mahabharata’da şöyle geçmektedir: “*Kim bir günah işlerse daha sonra buna pişman olursa ve bu günahını silecek bir iyiliği hemen yaparsa günahı affolunur*” Tövbe de pişmanlıktan ibarettir.⁵⁹⁴

Tahkîkî cevap: Bir kimsenin başkasının hakkını engellemesi ya da bir idarecinin başkasının hakkını alması zulümdür. Allah’ın kullarını affetmesi ise kendi hakkıdır. Kulların hakkı değildir. Affetmek bir zulüm olmayıp Allah’ın kullarına yaptığı bir iyiliktir. Ancak Allah bu iyiliği buna elverişli olana verir. Kâfirler buna elverişli olmadıkları için bu iyiliğe nail olamazlar. Zira bu sadece tövbeyle gerçekleşmez. Tövbenin yanında iman da olması gerekir.⁵⁹⁵

3.1.6.4. Cennet Nimetleri ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap

Birinci İtiraz: Müslümanlar; bir kimse bir oruçluya iftar verirse bu eylemin sevabı olarak Cennet’te yetmiş huri elde edeceğini söylerler. Bu durumda bir kadın bir kadına iftar verirse erkek gibi Cennet’te yetmiş koca elde eder.

⁵⁹¹ Nânûtevî, *İntisârü’l-İslâm*, s. 77; Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 222.

⁵⁹² *The Hymns of the Atharva-veda*, Atlantic Publishers & Distributors, New Delhi, 1916, s.165.

⁵⁹³ Kâsımî, *Rûdûd alâ İ’tirâdât Muvecccehe ila’l-İslâm*, s. 78.

⁵⁹⁴ Pratap Chandra Roy, *The Mahabharata of Krishna-Dwaipayana Vyasa Translated Into English Prose from the Original Sanskrit Text*, Munshiram Manoharlal Publication, New Delhi, 1972, s. 455. ; Nânûtevî, *İntisârü’l-İslâm*, s. 78.

⁵⁹⁵ Nânûtevî, *İntisârü’l-İslâm*, s. 81; Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 222.

İlzâmî cevabı: Müslümanların hiçbir kitabında bir kimseye iftar veren kişinin Cennete elli huri kadın elde edeceği geçmez. Evet, erkeklere kendi rütbelerine göre Cennet'te çok sayıda huri verilmektedir. Kadınlara ise Cennet'te sadece kocaları verilmektedir. Müslümanlara göre dünyada bir erkek birden fazla kadın ile evlenebilir. Ama kadın birden fazla erkekle evlenemez. Bu gelenek Cennet'te de devam etmektedir. Hiçbir sorun yoktur. Evet, dünyada birden fazla kadın ile evlenmeye itiraz devam etmektedir. Ancak âlimlerimiz bu konuyu eksiksiz bir şekilde incelemiştir.

Tahkîkî cevap: Evlatlar için kadın, mahsulat için yer gibidir. Ancak mahsulat birkaç çiftin arasında bölüştürülebilir. Nitekim parçaları birbirine benzemektedir ve eşittir. Fakat kadından meydana gelen evlatlar birkaç babaya bölüştürülemez. Çünkü bu durumda tek bir evlat olduğu zaman evladın parçalara ayrılması gerekir. Birden çok evlat doğarsa yine bunlar bölüştürülemez. Çünkü her bir evlat herhangi bir babadan olabilir. Bu durumda aralarında tartışma meydana gelir ki bu da bozgunluk ve çatışmaya yol açar.⁵⁹⁶ Ayrıca her bir kocanın dilediği zaman ihtiyacını giderme hakkı bulunmaktadır. Hepsinin aynı anda cinsel isteğini gidermeye ihtiyaç duyma ihtimali bulunduğundan dolayı yine bu durum çatışma ve bozgunluğa yol açar.

Cennetin nimet verme yeri olduğu bilinmektedir. Eğer bir kadının birkaç kocası olursa bunda rahat ve mutluluk yoktur. Çünkü İslâm, erkek ve kadına haklarda eşit olarak bakmaktadır. Ama evlilik konusunda ise dünya düzeninin devam etmesi için ve kadını korumak adına erkeği kadından üstün kılmıştır. Erkek kadının sahibi, kadınlar da erkeklerin mülkiyetlerindedir.⁵⁹⁷

İkinci İtiraz: Müslümanlar içkinin dünyada haram, Cennette helâl olduğunu ve orada uzun içki nehirleri bulunduğunu söylerler. Garip olan o ki, dünyada haram olan bir şey cennette helâldir. Eğer Cennette içki nehirleri varsa bunların uzunluğu ve eni ne kadardır? Bunun kaynağı nerededir? Bir de bu nehirler eğer akıyorlarsa

⁵⁹⁶ Kâsımî, *Rûdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 71-72; Edrevî, *İmâm Nânûte'vî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 221.

⁵⁹⁷ Nânûte'vî, *İntisârü'l-İslâm*, s. 72-73; Edrevî, *İmâm Nânûte'vî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 221.

nereden nereye kadar akıyorlar? Eğer durgun iseler bu durumda niye bozulmuyor ve değişmiyorlar?⁵⁹⁸

İlzâmî cevap: İlk olarak Vedalar'da cennet'te içki havuzu ve içki nehrinin bulunduğu geçmektedir. Biz de buna itiraz ediyoruz. Bize yaptığınız itirazın aynısı size de yapılmaktadır. Biz size şunu soruyoruz: Bu nehirlerin uzunluğu ve eni ne kadardır? Bunların kaynağı nerededir?⁵⁹⁹

İkinci olarak Mahabharata'nın birinci bölümünde şöyle geçmektedir: Daha önce Brahminlere içki helâldi. Kans öldürülünce onun hocası Sakar Devata içkiyi Hindu'lara haram kıldı. Bu durumda iki ihtimal ortaya çıktı: Hindular Cennete girecek mi? Yoksa girmeyecekler mi? Eğer içki sebebiyle Cennete girmeyeceklerse bu nasıl bir dindir? O dinin mensupları sadece içki sebebiyle Cennet'te girmemektedirler. Eğer içki haram olduktan sonra da Cennet'te gireceklerse bu durum içkinin Cennet'te helal olduğunu göstermektedir. O zaman size soruyoruz: Dünyada bir şey haram iken Cennet'te nasıl helâl oluyor?⁶⁰⁰

Tahkîkî cevap: İlk olarak eğer nehirlerin varlığına olan inancın sıhhati için nehirlerin boyutları ve kaynaklarının bilinmesi şart olsaydı bu durumda dünyada nehirlerin varlığına inanan hiç kimse kalmayacaktı. Çünkü nehirlerin boyutları, kaynakları, uzunlukları ve enlerini bilmek imkânsızdır. Şart ortadan kalktığı zaman nehirlerin varlığına inanmak olan meşrut (şarta bağlanan) da şüphesiz yok olur.

Cennet'in nehirlerindeki içki bozulmaz. Çünkü bu nehirler ya akıyor ya da durgundurlar. Eğer akıyorlarsa onlara göre de bir sorun yoktur. Ama eğer durgun iseler Allah'ın kudreti ile sınırların bozulmadığını söyleriz.

İkinci olarak Cennet'teki içki nehirleri, aslında bozulabilen bir madde olan şeylerle karışmaz, dolayısıyla bozulmaz. Çünkü içlerinde bozulabilen bir madde bulunmamaktadır.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 84.

⁵⁹⁹ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 84; Nânûtevî, *İntisârü'l-İslâm*, s. 86.

⁶⁰⁰ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 85-86.

⁶⁰¹ Nânûtevî, *İntisârü'l-İslâm*, s. 89.

Üçüncü olarak içkinin haram olmasının illeti sarhoş edici olmasıdır. İçkideki sarhoş edicilik özelliği ortadan kalkabilmektedir. Bu özellik gidince sadece lezzetli bir içecek olarak kalır. İçkiyi içen kimse doğal olarak sarhoş olmak için değil, onun lezzetinden yararlanmak için içmektedir. Kur’ân’ı Kerîm Cennet’teki içkilerde lezzetin bulunduğunu ve yasak olmasına sebep olan sarhoş edicilik özelliğinin bulunmadığını belirtmektedir.⁶⁰² Zira Yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Orada karşılıklı kadeh tokuştururlar, ama burada (içki yüzünden) ne saçmalama vardır ne de günaha girme”*.⁶⁰³

3.1.6.5. Kâinatın Yaratılışı ve İnsanın Kurtuluşu İle İlgili İtirazlara

Verilen Cevap

Hindular şu soruları sormuşlardır: Allah kainatı neyle, ne zaman ve ne için yarattı? Nanevtevî bu soruları şöyle cevaplamıştır:

Birinci sorunun cevabı: Âlemin yaratıcısıyla bağlantısı, aydınlığın güneş ile bağlantısı gibidir. Güneş doğduğunda âlem onun aydınlığıyla aydınlanır. Güneş battığında aydınlık onunla birlikte gider. Yer ve gök karanlık olur. Aynı şekilde Allah mahlûkâtı yaratmak istediğinde meydana gelirler. Allah onları yok etmek istediğinde yok olurlar.

İkinci sorunun cevabı: Allah âlemi ne zaman yarattı? sorusu dinî açıdan sorulmaya değer olmayan bir sorudur.⁶⁰⁴

Üçüncü sorunun cevabı: Allah tüm âlemi belli bir gaye için yaratmıştır. O da insanlığın yararidir. Çünkü yer ve gök arasındaki farklı şeylere baktığımızda bunların doğrudan ya da dolaylı bir şekilde insanlığın yararına olduğunu görürüz. At insanın ona binmesi içindir. Yem ise at vasıtasıyla insanın yararınadır. Allah tüm âlemi insanın yararı için yaratmıştır. İnsanı da kendisine ibadet etmeleri için yaratmıştır. Allah’ın insanın ibadetine ihtiyacı yoktur. İbadet, kullar için Allah’tan bir rahmet ve şefkattir. Bu durum; hasta doktor önünde boyun eğdiği için ona merhamet eden ve

⁶⁰² Kâsımî, *Rüdûd alâ İ’tirâdât Muveccehe ila’l-İslâm*, s. 87-88.

⁶⁰³ Tûr, 52/23.

⁶⁰⁴ Kâsımî, *Muhâverât fi’l-Din*, s. 158-161.

şefkat gösteren doktorun durumuna benzemektedir. Doktorun hastaya ihtiyacı yoktur. Burada muhtaç olan hastadır. Bu da öyledir.⁶⁰⁵

Hinduların sorduğu bir diğer soru da kurtuluş nedir ve ona nasıl ulaşılır? sorusudur. Bu sorunun cevabı şudur:

Kurtuluş Allah'ın gazabı ve cezasından kurtulmaktır. Bunun yolu günden sakınmak ve itaat etmektir. Başka yolu yoktur. Bu da günah ve ibadetleri bilmeye bağlıdır. Günah, Allah'ın hoşlanmadığı eylemlerdir. İbadet ise Allah'ın razı olduğu eylemlerdir. Bizler Allah'ın razı olduğu ve hoşlanmadığı eylemleri kendi başımıza bilemeyiz. Allah, bunları kendisinden alıp insanlara tebliğ etmeleri için bazı kişiler seçer. Bunlara Rasûl ve Nebî denilmektedir.⁶⁰⁶

3.1.6.6. Ruh ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap

İtiraz: Bu itiraz üç tane itirazı kapsamaktadır. Müslümanların inancına göre ruhlar Allah katında daha önce vardır. Allah bu ruhlardan birine emrettiği zaman O'nun emrini yerine getirmek için o ruh dünyaya gelir. Bu doğru bir inanç değildir. Çünkü Allah;

- Her zaman ruhlara güç yetirebilmektedir. Dilediği zaman onları yaratır ve dünyaya gönderir.
- Ruhların tümü dört buçuk milyon tanedir. Sizin inancınıza göre milyarlarca ruhun olması gerekir.

İlzâmî cevap: Birincisi Allah'ın ihtiyaç duyulmadan önce ruhu yaratmasına yapılan itirazdır. Bu durumda aynı itiraz Allah'ın hububatları ve meyveleri mevsiminde yaratması ve sene boyunca ihtiyaç nispetinde bunların kullanılmasına da yapılır. Halbuki sizden hiç kimse buna itiraz etmez. O zaman niye Allah'ın ruhu yaratmasına itiraz ediyorsunuz?

⁶⁰⁵ Kâsımî, *Muhâverât fi'd-Din*, s. 161-165.

⁶⁰⁶ Kâsımî, *Muhâverât fi'd-Din*, s. 161-165

İkinci cevap: Ruhlar için belli bir sayı söylemenin hiçbir dayanağı yoktur. Nitekim küçük bir köydeki sivrisinek ve kuşlar zikrettiğiniz ruh sayısından daha fazladır.

Üçüncü cevap: Ruhların reenkarnasyonu (tenasühü) kabul edilemez. Çünkü reenkarnasyon size göre ceza ve mükâfattan ibarettir. Bu şekildeki ceza ve mükâfat ne enteresandır. Zira insan niye kendisine nimet verildiğini ve niye cezalandırıldığını bilmemektedir.

Tahkîkî cevap: Birincisi: İnsan ve hayvanın cismi ruhun bineği konumundadır. Cismin azaları ruhun âlet ve organları konumundadır. Yürümek, konuşmak, duymak ve görmek gibi cismin eylemleri organlar vasıtasıyla ruh tarafından meydana getirilmektedir. Ruhun gücü, bu eylemlerde çalışmaktadır. Birazcık akli olan kimse istemli fiillerin başlangıcının ruh ve gücü olduğunu, daha sonra organlar geldiğini, ondan sonra da organların yaptığı eylemler geldiğini bilir. Eğer durum böyleyse birinci konumda ve önce olan ruhlar ilk önce meydana gelir. Daha sonra cisim ve azaların yaratılışı gelir.

İkincisi: Pandit milyarlarca ruhun bulunmasına şaşırıyorsa biz de buna şaşırıyoruz. Çünkü bu sayı Allah'ın azameti karşısında çok küçüktür. Fakat kuyu ve göllerdeki kurbağalar, büyük okyanusun haşmetini, genişliğini ve büyüklüğünü idrak edemezler. İşte Pandit'in durumu da böyledir.

Üçüncüsü: Reenkarnasyon inancı kabul edilemez. Çünkü hiçbir naklî ve aklî delil onu ispat etmez. Naklî delil yoktur. Zira onların elinde dört Veda kitabı vardır. Bu kitaplarda reenkarnasyon inancından bahsedilmez. Reenkarnasyonun Vedalar'da bulunduğu kabul edilse dahi bunun sahih bir nakil olduğu söylenemez. Zira bu kitapların Allah'ın kitapları olduğunu kabul etmiyoruz. Çünkü onlarda Allah dışındakine ibadet etmeye davet etme gibi Allah'ın şanına yakışmayan bilgiler bulunmaktadır.

Bununla ilgili aklî delil de yoktur. Çünkü özellikle Hinduların inandığı gibi ceza ve mükâfatı gerektiren önceki eylemlerin bilinmesi gerekir. Zira onlara göre reenkarnasyonun amacı insanın kurtulmak için iyi işler yapması ve kötülüklerden

sakınmasıdır. Bu da ancak nimetlenen ve cezalandırılanların daha önce karşılığını aldıkları geçmiş eylemlerini ve durumlarını bilmeleriyle olmaktadır.

İslâm'ın ceza ve mükâfat inancına bu itiraz yapılmamaktadır. Çünkü Müslümanlara göre ceza ve mükâfat satın alınan ürünün parası ya da çalışanın ücreti gibidir. Eylemler alışveriş ve kiralamanın şekli gibidir. Alışverişteki en son amaç para ve ücrettir. Alışverişin şekli değildir. Aynı şekilde burada ceza ve mükâfat amaçtır. Mükâfatı alan kimse büyük başarıya ulaşmış olur. Bunu alamayan kimse apaçık bir hüsrana uğramıştır. Kişinin bu eylemleri hatırlaması gerekmemektedir.

3.1.6.7. Ölülerin Defnedilmesi ile İlgili İtiraza Verilen Cevap

İtiraz: Müslümanlar ölüleri defnederek yeri kirletiyorlar. Onların ölüleri yakması daha iyidir.⁶⁰⁷

İlzâmî cevap: Ölü defnedildiğinde yerin içine karışmaktadır. Sizin dediğiniz gibi Müslümanlar en fazla yerin içini kirletiyorlar. Siz Hindular ise ölüleri yakarak havayı kirletiyorsunuz. Bu da hastalıklara sebep olmaktadır. Ölüleri defnetmek daha iyidir.

Tahkîkî cevap: İlk olarak sizin bu itirazınız doğru değildir. Çünkü yaşam ve ölüm insanın elinde olmayan bir şeydir.⁶⁰⁸ İnsan ölüyü yerde defnetse ya da boş bir yere atsa ya da ateşle yaksa ya da suya atsa üzerinde bir sorumluluk yoktur. Bize bu tür temiz şeyleri niye ölülerle kirlettiniz denmez. Ancak biz bu tür şekillerden ölüyü yerde defnetmeyi tercih ediyoruz. Çünkü diğer defin türlerinde olmayan fayda bunda vardır. Diğerlerinde olan eksiklik bunda söz konusu değildir. Örneğin ölüyü suya veya boş bir yere atmak suyu kirletir. Kötü bir manzara ortaya çıkarır. Ölüyü ateşle yakmak, havanın kirlenmesine ve hastalıkların yayılmasına yol açar. Ayrıca yakma şeklindeki sıcaklık yerin verimli gücüne zarar verir. Öte yandan ölüyü yerde defnetmek bu gücü güçlendirir. Bu sebeple Müslümanların kabirlerinin ve

⁶⁰⁷ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 90.

⁶⁰⁸ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 90.

etraflarının yeşil ve verimli olduğunu görürsün. Hinduların ölümlerini yaktıkları yerde hiçbir bitki ve yeşillik yeşermemektedir.⁶⁰⁹

İkinci olarak akrabalar arasındaki muhabbet apaçık bir durumdur. Bu sebeple kendilerinden birinin ayrılığını istemezler. Fakat aralarından biri ayrıldığı zaman sevilen bu kişinin iyiliğini ve huzurunu isterler. Ölüm ayrılığı şüphesiz bulunmaktadır. İşte bu muhabbet ölünün yıkanmasını, giydirilmesini ve sükûnetli bir yere konulmasını gerektirir. Kesinlikle yakılmasını gerektirmez.⁶¹⁰

3.1.6.8. Şeytan ile İlgili İtiraza Verilen Cevap

İtiraz: Müslümanlar şeytanın insanı doğru yoldan çıkardığına ve onu günah ve kötü eylemlere sürüklediğine inanır. Fakat biz şu soruyu soruyoruz: Şeytanı kim doğru yoldan çıkardı? Bu yanlış bir inançtır. İnsan kendi rolüyle kötü eylemleri yapmaktadır.⁶¹¹

İlzâmî cevap: Şeytanı doğru yoldan çıkaran ve onu saptıran biri olmadığı gerekçesiyle şeytanın varlığı, doğru yoldan çıkarması ve saptırmasında şüpheyeye düşmek; ateşi ısıtan bir şey bulunmadığı gerekçesiyle ateşin suyu ısıtmasında ve güneşi parlatan biri bulunmadığı gerekçesiyle onun yeri aydınlatmasında şüpheyeye düşmek gibidir.⁶¹² Buna bakılırsa Allah'ın bir yaratıcısı olmadığı gerekçesiyle vâcibü'l-vücûd olan Allah'ı inkâr etmek gerekecek ve şöyle denilebilecek: İnsan kendi rolüyle kötü eylemleri yaptığı gibi tüm mahlûkat da bir hâlık olmadan kendiliğinden vücuda gelmiştir.⁶¹³

Tahkîkî cevap: Her bir niteliğin bir öz kaynağı bulunmaktadır. Yani bir şey özüyle nitelenmekte ve bu niteliğin kaynağı olmaktadır. Böylece bu şeyin kendi özünden bir niteliği olmaktadır. Diğer şeyler bu nitelikte o şeyden yararlanmaktadırlar. Örneğin ateş zatı itibariyle sıcaktır. O sıcaklığın kaynağıdır. Sıcak su ve diğer sıcak şeyler sıcaklığını ateşten almaktadırlar. Özetle söyleyecek olursak

⁶⁰⁹ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 91.

⁶¹⁰ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 96-97.

⁶¹¹ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 44.

⁶¹² Nânûtevî Muhammed Kâsım, *İntisârü'l-İslâm* (Urduca), Dârü'l-Ulum Kitabevi, Diyobend, s. 34-35.

⁶¹³ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 44.

niteliği almaya elverişli olan birçok eşya bu niteliği o niteliğin kaynağından almaktadırlar. Dalâlet de niteliklerden bir niteliktir. Bunun oluşumu zâtı itibariyle dalâlet ile nitelenen biriyle olmaktadır. Bu kişi dışındakiler ise dalâlet niteliğini o kişiden alır ve sapmışların yoluna girerler. Zâtı itibariyle dalâlet ile nitelenen kişi şeytandır. Onun dışındaki sapmışlar ise dalâlet niteliğini ondan alıp doğru yoldan saparlar.⁶¹⁴

3.1.6.9. Ka'be ile İlgili İtirazlara Verilen Cevap

İtiraz: Müslümanlar, Hinduların putperest olduklarını iddia etmektedirler. Halbuki onlar, içinde çok sayıda taş bulunan Kâbe'ye secde ediyorlar. Müslümanların bu konuda bize verdiği cevabı biz de onlara veriyoruz. Müslümanlar da putperesttir.

İlzâmî cevap: Sizin itirazınız doğru değildir. Kabe'ye yönelmek ve putperestlik arasında büyük bir fark vardır. Burada yedi farktan bahsedeceğiz:

Birincisi: Kibleye yönelmek Kabe'ye yönelmekten ibarettir. Putperestlik ise putları ilâh edinmektir.

İkincisi: Müslümanlar sadece namazda Kâbe'ye yönelmektedirler. O'na ibadet etmeye niyet etmez. Allah'a ibadet etmenin niyet edilmesi gerekir. Müslümanların Allah'a ibadet ettiği ve Kâbe'ye ibadet etmediği apaçıktır. Hindular ise putlara ibadet etme niyetini şart koşmaktadırlar.⁶¹⁵

Üçüncüsü: Namazın hiçbir yerinde Kâbe'yi ta'zim etmeyi ifade eden bir kelime bulunmaz. Namaz, Allah'ın huzurunda âcizliği ikrar etmenin yanında Allah'ın azametini ve büyüklüğünü ortaya çıkaran ifadeleri kapsamaktadır. Namazda hiçbir şekilde Kâbe zikredilmez. Putlara ibadet ise, putlarına tazim etmeyi kapsamaktadır. Putlara ibadet nerede namaz nerede?⁶¹⁶

⁶¹⁴ Kâsimî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 45-46.

⁶¹⁵ Kâsimî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 116.

⁶¹⁶ Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsiruhu*, s. 228.

Dördüncüsü: Namazda Kâbe'nin duvarına değmek şart değildir. Ona yönelmek yeterlidir. Hatta Kâbe'nin duvarları yıkılsa dahi ona yönelerek namaz kılınabilir. Putlara ibadette ise putların bulunması gerekir. Nitekim yapılmış ilâhlar bir mabetten başka bir mabede götürüldükleri zaman Hindular birinci mabedi terk edip yeni mabette ibadet ederler.

Beşincisi: Müslümanlar Kâbe'yi Allah'a nispet edip ona Allah'ın evi diyorlar. Kâbe'ye ilâh ya da Allah demiyorlar. Hindular ise putlara ilâh diyorlar. Bu put, Mahadeva , şu put Vişnu ve buna benzer şeyler söylüyorlar.

Altıncısı: Müslümanlara göre bizzat bulunan ve fayda ile zarara sahip olan kişi ibadeti hak eder. Bunun dışındakiler varlığını varlığından almaya muhtaç olanlardır. Kâbe bu özelliği taşımamaktadır. Dolayısıyla Müslümanlar ona ibadet etmemektedirler.

Yedincisi: Kibleye yönelmek Allah'ın bir hükmüdür. Putperestlik Allah'ın bir hükmü değildir. Bu ikisinin neresi birbirine benzemektedir.

Tahkîkî cevap: Kabe'nin bizim mabudumuz olduğuna inanmıyoruz. Onun, Rabbimizin tecelligâhı olduğuna inanıyoruz. Secde edilen şey, tecellîdir. Kâbe sadece kendisine doğru secde edilendir, başka bir şey değildir.⁶¹⁷

3.1.6.10. Et Yeme Konusu ile İgili İtirazlara Verilen Cevap

İtiraz: Müslümanlar eti dua ile helâl kıldıktan sonra yemektedirler. Eğer et dua ile helâl oluyorsa üzerinde dua edilen tüm hayvanların helâl olması gerekir. Eğer hayvan ölümü sebebiyle helâl oluyorsa tüm ölü hayvanların yenebilmesi gerekir. Fakat Müslümanlar her hayvanı ve murdar olanı yemiyorlar.⁶¹⁸

İlzâmî cevap: Hinduların sadece dua ile tüm hayvanların helâl olduğunu söylemeleri yanlıştır. Çünkü boğazlama esnasında okunan dua Allah'tan bir izin gibidir. Şimdi onlara soruyoruz: Bir şey sadece sahibinin izin vermesiyle helâl olur mu? Eğer sadece izin ile helâl olursa o kimsenin sahip olduğu inek, domuz, idrar,

⁶¹⁷ Edrevî, *İmâm Nânûtevî Hayâtuhu ve Meâsîruhu*, s. 231.

⁶¹⁸ Nânûtevî, *İntisârü'l-İslâm*, s. 82.

gaita ve hatta hanımı helâl olması gerekir. Bu itiraz Hindulara da gelmektedir. Çünkü Mahabharata'da şöyle geçmektedir: *“Boğazlandığı esnada üzerinde Veda kitabı okunan hayvanın eti helâl olur. Kim bu hayvanın etini yerse onu yemekten dolayı affolunan kişilerin arasına girer. Boğazlandığı esnada üzerinde Veda okunmayan hayvanın etini yemek helâl değildir”*. Şimdi sadece Veda'nın okunmasıyla tüm hayvanlar helâl olur mu itirazı burada da yapılır. Eğer okumakla helâl olmazsa niye murdar olan haram olmaktadır. Sizin buna cevabınız neyse bizim de cevabımız odur.⁶¹⁹

Tahkîkî cevap: Görülen o ki bir şeyin etkisinin başka bir şeyde gerçekleşebilmesi için bir müessir (etkileyen) ve bunun etkisini kabul etmeye elverişli olan bir etkilenenin bulunması gerekir. Eğer etkileyen yoksa etki bulunmaz. Etkilenen yoksa etki bulunsada dahi ortaya çıkmaz. Böylece tekbir, Allah'ın bir zikri olup etkileyendir. Eti yenen hayvanlar da etkilenen olup bu etkiyi kabul edebilir. Eğer etkileyen yoksa ya da Allah'ın zikri dışında başka bir müessir bulunursa hiçbir şekilde bu helâl olmaz. Eğer etkiyi kabul eden yoksa ya da eti yenen hayvan dışında başka bir hayvan olursa yine bu helâl olmaz. Bu sebepten dolayı Allah'ın zikrinin bütünlüğü bozulmaz.⁶²⁰

Kâsım Nanevtevi, *Hücceti'l-İslâm* adlı kitabında et yeme konusuyla ilgili yapılan itirazlara şu cevapları vermiştir:

Birincisi: Allah'ın izni olmadan hayvana kötü muamelede bulunduğumuz zaman şüphesiz bu zulüm olur. Eğer Allah izin verdikten sonra da hayvanları kesmek caiz değilse, bu durum hayvanların mülk edinemediğini göstermektedir. Dolayısıyla onlarda tasarrufta bulunmak caiz olmaz. Gerçek zulüm mal sahibinin kendi mülkünde tasarrufta bulunamamasıdır.

İkincisi: Hayvana eziyet verildiği gerekçesiyle onu kesmek haram ise ona binmek, onunla yük taşımak, sütünü içmek de haram olurdu. Zira bu gerekçe bunlarda da vardır.

⁶¹⁹ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 82.

⁶²⁰ Kâsımî, *Rüdûd alâ İ'tirâdât Muveccehe ila'l-İslâm*, s. 83.

Üçüncüsü: Arya Samajlılar'ın düşüncesine göre Allah hayvanların sahibi olsa da insanın hayvanları kesmesine izin vermesi O'nun şanına yakışmaz. Biz de diyoruz ki, et yemek insan ve hayvanın ikisine de uygundur. Nitekim et diğer gıdalara nispeten insana yakın bir maddedir. Hayvanın eti, önceden beri hayvan cismine destek olduğu için hayvanın da et yemesi uygundur. Et insan cismi için de bir destektir. Et daha önce düşük ruh (Hayvan) için bir bileşen iken, artık üstün ruh (İnsan) için de bir bileşen oldu.

Dördüncüsü: Aslan, kaplan ve kurt gibi insana da köpek dişi verilmiştir. Bu da o hayvanlarda olduğu gibi insanın temel gıdasının et olduğunu göstermektedir.

Beşincisi: Evet, tüm etler insana faydalı değildir. Allah, emir ve nehiylerinde kullarının yarar ve zararını gözetmiştir. Bu sebeple domuz ve yırtıcı hayvanların eti ve kan haram kılınmıştır. Nitekim domuz, necis bir hayvandır. Onun etini yiyen kimsenin utanması ve kıskançlığı azalır. Yırtıcı hayvanların huyu kötü olduğu için etleri haramdır. Kan ise idrar ve gaita gibi insanın fazlalıkları gibidir.

Altıncısı: Murdar hayvanın eti de haramdır. Zira hayvan boğazlanmadan öldüğünde kanı etinde kalır. Necis olan kanın ete sirayet etmesiyle et necis olur. Boğazlanan hayvanın kanı ise boğazlamadan sonra kan boğazdan dışarı çıkmaktadır. Dolayısıyla bunun eti helâl kılınmıştır.

Sekizincisi: Hububatlar, meyveler ve yeşilliklerin yeşertilmesinin insan yararına olduğu apaçıktır. Diğer canlılar da insanın yararınadır. Fakat bu apaçık bir durum değildir. Bitkilerin yeşertilmesi onları kullanmanın caiz olduğuna dair bir izindir. Ama diğer canlılardan yararlanabilmek içinse izne ihtiyaç duyulmaktadır.⁶²¹

Değerlendirme

XIX. Yüzyılda Hindistan'daki önemli Müslüman âlimlerinden olan Kâsım Nanevteví'nin Arya Samaj Hareketi'nin İslam eleştirilerine karşı yazdığı reddiyelerini onun farklı eserlerinden derleyip on maddede aktarmaya çalıştık.

⁶²¹ İsrâilî Es'ad, *İ'tirâdât Kâfirî el-Hind ve Reddû'l-İmâm Aleyhim*, s. 207, 208; Kâsımî Muhammed Sâcid, *Ta'rîbü Hücceti'l-İslâm*, s. 150-168

Nanevtevî, Dayananda ile muasır olması hasebiyle kendisi Dayananda ile sözlü ve yazılı dinî münazaralarda bulunmuştur. Bu münazaraların ve konuşmaların bazıları talebeleri tarafından kaleme alınmış ve basılmıştır. Genel olarak onun eserlerine baktığımızda içerik olarak kelam, felsefe ve mantığın ağır bastığını görebiliriz. Ayrıca Nanevtevî, konuları izah ederken mantık önermeleri ve bunu destekleyen misallere başvurmuştur. Örneğin Allah'ın kâdir-i mutlak sıfatını anlatırken her bir fiilin etkileyici bir faili ve etkilenen bir mefulü bulunduğunu, fail ve meful den birinin kabiliyetli olması diğlerinin de böyle olması gerektirmediğini dile getiren Nanevtevî bunu güneş ve ayna misali ile daha açıklık getirmiştir.⁶²² Benzer bir örnek Kur'an'daki nesih bahsinde de görebiliriz. Nanevtevî, Dayananda'nın Kur'an'daki nesih konusu ile ilgili yaptığı eleştirilerine doktorun reçetesi misali ile cevap vermiştir. Nitekim doktor hastanın durumu değiştiği veya ilk ilacın süresi sona erdiği için reçeteyi başka bir reçete ile değiştirmektedir. Allah'ın hükümlerindeki nesih ve değişiklik bu türdendir. Ayrıca Nanevtevî yapılan reddiyeler de aklî deliller ve örneklendirmeler ile birlikte, naklî delilleri de kullanmıştır. Özellikle o, bazı eleştirileri hinduizm'in kutsal kitaplarından alıntılar yaparak cevaplamaya çalışmıştır. Ancak bu alıntıları naklederken kaynak belirtmemesi yapılan çalışmasının akademik üsluba uygun olmadığı kanaatini oluşturmaktadır.

⁶²² Bu konu ile ilgili detaylı bilgi çalışmamızın 158. sayfasında yer almaktadır.

3.2. Senâullâh el-Amritsarî

Ebü'l Vefa Senâullâh el-Amritsarî , 1868'de bugünkü Hindistan'ın Pencap eyaletinde bulunan Amritsar'da soylu bir ailede dünyaya gelmiştir. Soyu, Keşmir'de “minto” adı ile meşhur olan, toplumun dinî işlerinde öncülük eden tanınmış bir Brahmin aileye dayanmaktadır.⁶²³ XIX. yüzyılın başlarında bu aile, Keşmir'deki Müslüman sultan Zeynel Abidîn⁶²⁴ zamanında, İslâm'a girmiştir. Senâullâh'ın babası Muhammed Hızır ipek taciri idi. O, Hindu Racaların Keşmir'in iktidarını ele geçirdiklerinde Müslümanlara yaptıkları türlü zulümlerden kurtulmak için Keşmir'den Amritsar'a göçmüş ve oraya yerleşmiştir.⁶²⁵

Senâullâh henüz yedi yaşındayken babasını, on dört yaşındayken ise annesini kaybetmiştir. Küçük yaşta yetimlik acısını tadan Senâullâh, abisinden terzilik öğrenerek geçimini sağlamıştır. Bu arada cübbe diktirmek için Senâullâh'ın yanına gelen soylu bir âlim, konuşma esnasında onun üstün zekâyâ sahip olduğunu fark edince, onu ilim öğrenmeye teşvik etmiştir. Senâullâh'ın hayatının dönüm noktası olan bu olaydan sonra o, terzilik ile beraber eğitim hayatına başlamıştır.⁶²⁶

Ahmedullah Amritsarî ve Gulam Ali el-Kusverî'nin yanında ilk ve orta eğitimini tamamlayan Senâullâh, daha sonra Şeyhu'l-Hadis Hâfız Abdulmennân Vezirabadî'den ve Seyyid Nezir Hüseyin Dihlevî'den hadis icazeti almıştır. Ülkenin farklı yerlerine eğitim seyahatleri yapan Senâullâh, yüksek tahsil için Diyobend Daru'l-Ulûm'e gitmiş ve oradan Şeyh'ul-Hint olarak bilinen Mahmut Hasan Diyobendî'den aklî ve naklî ilimleri tahsil ederek mezun olmuştur. Daha sonra Kanpur'daki Feyzu'l-Âm Medresesi'ne giderek Şeyh Ahmet Hasan Kanpûri'den dinî

⁶²³ Abdülmecîd Hâdim Sohdevî, *Sîret-i Şenâ'î*, Mektebe-i Küddûsiyye, Lahor, 1989, ss. 90-91; Safiyyürrahman el-Mübarekpûri, *Fitne-i Kâdiyâniyyet aor Mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî*, İdaretu'l Buhûsu'l İslâmiyye, Benâres, 1979, ss. 224-230.

⁶²⁴ Keşmir Sultanı olan Sultan Zeynel Abidîn yaklaşık elli iki sene hükümdarlık yapmıştır. Hicri 877 de altmış dokuz yaşında vefat etmiştir. Bknz. Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtır*, VIII.cilt, Meclis-i Dairetu'l Maârif el-Ösmaniyye, Haydarâbâd, 1968, ss. 75-77.

⁶²⁵ Abdürreşîd Irâkî Sohdevî, *Tezkire-i Ebü'l-Vefâ*, Nedvetü'l Mühaddisîn, Gucranvâlâ, İslâmâbâd, 1984, s.17.

⁶²⁶ Abdülmecîd Hâdim Sohdevî, *Sîret-i Şenâ'î*, s. 102; Safiyyürrahman el-Mübarekpûri, *Fitne-i Kâdiyâniyyet aor Mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî*, s. 18.

ilimler öğrenmiştir. Böylece Senâullâh, Hindistan'da meşhur üç farklı ekole⁶²⁷ mensup âlimlerden de eğitim almıştır. Dinî ilimlerin yanı sıra Pencap Üniversitesi'nde birinci derecede lisans eğitimini almış ve geleneksel tıp eğitimini de bu arada tahsil etmiştir.⁶²⁸

3.2.1. Din Anlayışı

Senâullâh, farklı ekollere mensup âlimlerden ilim tahsil etmesine rağmen dinî hayatında ehl-i hadis ekolü çizgisinde bir anlayışı benimsemiştir.⁶²⁹ Hindistan ehli hadis merkezi'nin inşasında önemli rol oynayan Senâullâh vefatına kadar bu cemaatin *nâzim-i a'la*/genel idarecilik görevini yürütmüştür. Ayrıca, ona cemaat üyeleri tarafından Serdar-ı Ehli Hadis lâkâbı verilmiştir. Ancak o, *Tefsiru'l-Kur'ân bi Kelami'r-Rahmân*⁶³⁰ adlı tefsirindeki yaklaşımları başta olmak üzere bazı görüşleri nedeniyle kendi cemaatine mensup kimi âlimler tarafından tekfir edilmesi yönünde fetva verilmiştir.⁶³¹

3.2.2. Dinî faaliyetler; Münazaralar

Senâullâh el-Amritsarî, dinî eğitim tahsilinden sonra kısa bir süreliğine Rahmetullâh Amritsarî'nin Te'yîdü'l-İslâm Medresesi ve Malirkotla'daki Medrese-i İslâmiyye gibi farklı medreselerde müderrislik yapmıştır. Fakat onun yaşadığı çalkantılı dönemde tedrisattan daha ziyade münazaralara ve kitap yazmaya ihtiyaç duyan Senâullâh, kendisini bu alanlara adanmıştır. Zira onun yaşadığı dönemde, Hindistan adeta bir fikir savaşı alanına dönüşmüş durumdaydı. Hristiyan ve Arya Samaj misyonerlerin yanı sıra, Kâdiyaniler⁶³² ve Ehl-i Kur'ân⁶³³ gibi İslâmî-dinî

⁶²⁷ Birelvi Sûfî ekolünü, Ahmed Hasan Kanpûri; Diyobend Hanefî ekolünü Şeyh Mahmud Hasan; ve Ehl-i Hadîs ekolünü Abdulmennân Vezirabadi temsil etmiştir. Muhammed Murteza, *Eş-Şeyh Senâullâh el-Amritsarî ve Cuhûduhu-d Deaviyye*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İmam Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi, 1996, ss. 50-53.

⁶²⁸ Fazlurrahman b. Miyân Muhammed, *Re'îsü'l-münâzirîn şeyhü'l-İslâm hazreti mevlânâ Senâ'ullâh Amritsarî*, Lahor, 2001, ss.31-45.

⁶²⁹ Muhammed Murteza, *Eş-Şeyh Senâullâh el-Amritsarî ve Cuhûduhu-d Deaviyye*, ss. 50-53.

⁶³⁰ Senâullah Amritsarî, *Tefsîr-i Şenâ'î*, Lahor, 1994.

⁶³¹ Abdürreşîd Irâkî Sohdravî, *Tezkire-i Ebû'l-Vefâ*, ss. 41-45.

⁶³² Kadîyânîlik, Mirza Gulâm Ahmed tarafından Hindistan'ın Pencap eyâleti sınırlarında kalan Kadiyan kasabasında kurulan dinî harekettir. Bu hareket Mirza Gulâm Ahmed'in adına izâfetle Mirzâiyye, ortaya çıktığı yere nisbetle "Kadîyâniyye" gibi farklı isimlerle anılmaktadır. Fakat Kendilerinin ayrı bir din ya da mezhep üyesi gibi görülmesini istemeyen Kadiyânîler, hareketlerini ahmediye Hareketi olarak adlandırırlar. Bununla birlikte hareket İslâm dünyasında daha çok

gruplar da yoğun faaliyetler gösteriyorlardı. Bu fırkaların yayınlamış olduğu kitaplar ve yapmış oldukları konuşmalar Hint alt kıtasında İslâm'ın bekası için ciddî bir tehlike oluşturmıştır. İşte bu doğrultuda Senâullâh, İslâm'ı müdafaa etmek adına bu fırkalarla onlarca münazaraya katılmıştır.⁶³⁴

Senâullâh'ın yaptığı münazaraları, sözlü münazaralar ve yazışmalar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Onun şifahen yaptığı münazaralarından sekizini Hristiyanlarla, on dördünü Arya Samaj'la ve yirmisini ise bazı İslâmî fırkalarla yaptığı nakledilir.⁶³⁵ Bu münazaraların çoğu kayıt altına alınmadığından, onlardan tam anlamıyla istifade etme imkanından yoksunuz. Senâullâh'ın farklı din mensupları ile yaptığı yazışmaların bir kısmı kitap olarak basılmıştır. Onlardan önemli olanlarını şu şekilde sıralayabiliriz.

1. *el-Kitabü'l-İlhâmî*
2. *el-Bahsü't-Tenâsûh*
3. *Tenkîdü't-Taklîd*
4. *Hücciyetü'l-Hadîs*
5. *Hudûs-i Dünya*
6. *er-Rukûb-fi's-Sefîne*
7. *Fâtih-i Kâdiyân*
8. *el-Fethu li'l-İslâm*
9. *Fethu'r-Rabbânî*
10. *Münâzarât Celâlpûr*⁶³⁶

Kadiyanilik olarak tanınmıştır. Günümüzde Kâdiyân Ahmedîleri ve Lahor Ahmedîleri olarak iki gruba ayrılmıştır. Müslümanların genel kabule göre bu hareket İslâm dışı bir harekettir. Ruhi Fığlalı, Ethem, “Kâdiyânîlik”, DİA, XXIV, İstanbul 2001, s. 137-139; <https://sorularlailslamiyet.com/kaynak/kadiyanilik> Erişim Tarihi (09.05.2019).

⁶³³ “ehl-i Kur'ân” ve “Kur'âniyyûn” olarak bilinen bu ekol Sünneti tamamen reddederek sadece Kur'an'ı benimseme anlayışı on plana çıkaran bir harekettir. Bu anlayışın kökenleri eskilere dayanmakla birlikte bir cemaat kimliğiyle 1902 yılında Abdullah Çekrâlevî tarafından “Ehlü'z-zikr ve'l-Kur'ân” adıyla Lahor'da ortaya çıkarılmıştır.

Birışık, Abdulhamit, “Kur'âniyyûn”, DİA, XXVI, İstanbul, s. 428-429.

⁶³⁴ Abdülmübîn Nedvî, *Mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî: Muhtaşar Hâlât aor Tefsîrî Hîdmât*, Guçranvâlâ, 1988, ss. 28-29.

⁶³⁵ Abdürreşîd Irâkî Sohdravî, *Tezkire-i Ebü'l-Vefâ*, ss. 28-40.

⁶³⁶ Abdülmecîd Hâdim Sohdravî, *Sîret-i Şenâ'î*, ss. 388-446; Abdülmübîn Nedvî, *Mevlânâ Şenâ'ullâh Amritsarî: Muhtaşar Hâlât aor Tefsîrî Hîdmât*, ss. 28-40.

Senâullâh'ın yaptığı münazaraları incelediğimiz zaman, kendisinin son derece zeki ve diğer dinler hakkında derin bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. O, münazaralarda karşı tarafın sözlerini dikkatle dinlemek, kısa ve öz sözleri kullanmak gibi münazara adaplarına titizlikle riayet ederdi. Ayrıca o, münazaralarda muhatabının inancına göre muteber kaynaklardan nakillerde bulunmayı da bir metod olarak kullanırdı. Bu anlamda onun biyografilerinde anlatılan bir olay, bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Senâullâh, Müslüman kadınların hicab ve tesettür meseleleri üzerine halka açık vaaz verdiği esnada, Müslüman kadınların, yabancıların hattâ kocalarının erkek kardeşleri önünde bile örtünmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu sırada dinleyeciler arasında bulunan bir Hindu ayağa kalkarak, alaylı bir tavırla kadının kocasının erkek kardeşlerinin yanında da hicabın gerekli olup olmayacağını sorar. Bunun üzerine Senâullâh şöyle demiştir: “Ben şimdi Müslüman kardeşlerime nasihat ediyorum ve onlarla ilgili meseleler hakkında konuşuyorum. Müslüman kadın için kendi kocasının erkek kardeşlerinin yanında da hicaba riayet etmesi gereklidir. Az daha beklersen bu konuda Hinduların hükümlerini de anlatacağım. Hinduların kutsal kitabı olan Rig Veda'nın onuncu babının on sekizinci bölümünün onuncu âyetinde dul kadınlara hitaben şöyle denmiştir: *Ey dul kadınlar, sizler çocuk sahibi olabilmeniz için kocalarınızın erkek kardeşleri ile birlikte olmanızda bir sakınca yoktur. Zira onlardan olan çocuklar yine sizin ölmüş olan kocalarından olan çocukları olarak sayılacaktır.*”⁶³⁷

Senâullâh'ın münazaralarda karşı tarafın kutsal kitaplarındaki ifadeleri kullanma metodu, kaleme aldığı reddiyelerde de uygulanmıştır. Böylece kendisinin metod olarak, bir meseleyi İslâmî çerçevede; âyet ve hadislerin ışığında tahkik edip cevap vermeden önce karşı tarafın kutsal kitaplarındaki benzer ifadelerini kullanarak ilzâmî cevap verme yolunu kullandığı ortaya çıkmaktadır.

3.2.3. Pakistan'a Hicreti ve Vefatı

Hint Alt Kıtası 1947'de Hindistan ve Pakistan olarak iki devlete ayrıldıktan ve İngilizlerin tamamıyla geri çekilmesinden sonra, özellikle Hindistan'da çeşitli

⁶³⁷ Stephanie W. Jamison, *The Rigveda: The Earliest Religious Poetry of India*, 1.cilt, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 1399; Abdülmecîd Hâdim Sohdevî, *Sîret-i Senâ'î*, ss. 234-235

isyanlar ve dinî çatışmalar meydana gelmiştir. Ülkenin farklı bölgelerinde, ağırlıklı olarak kuzey tarafında gerçekleşmiş olan bu dinî kargaşaların en fazla etkilediği bölgelerden biri de, Amritsar'ın da içinde bulunduğu Pencap eyaletidir. Sihler, Hindular ve Müslümanların iç içe yaşadığı Pencap bölgesinde 1947 Nisan ayında büyük bir katliam gerçekleşmiştir. Azınlık olan Müslümanlar bu bölgede Sihlar ve Hindular tarafından vahşice öldürülmüştür.⁶³⁸

Hindistan'ın bölünmesi esnasında ortaya çıkan bu kargaşalara son vermek için Hindistan bağımsızlık lideri Mahatma Gandhi'nin önderliğinde yapılan çabalar başarıya ulaşamamıştır. Zira bu esnada Mahatma Gandhi, fanatik bir Hindu terörist tarafından öldürülmüştür.⁶³⁹ Böyle sıkıntılı bir durumda Senâullâh, Pencap'taki diğer Müslüman âlimler ile de istişare ederek Pakistan'a göç etme kararı almıştır. 13 Ağustos 1947'de, yani Pakistan Devleti'nin kurulduğuna dair ilândan bir gün önce, Senâullâh'ın kaldığı evin bulunduğu köyde büyük kargaşa çıkmıştır. Böylece Senâullâh, yakınında olanların ısrarı üzerine evini ve zengin kütüphanesini terk ederek Pakistan'ın Lahor şehrine göç etmiştir. Senâullâh evinden ayrıldıktan sonra Hindu ve Sih fitneciler evini yağmalayıp ateşe vermişlerdir. Pakistan Devleti kurulduktan sonra, hükümet Senâullâh için Sargodha şehrinde yeni bir ev ve matbaa yaptırmıştır. Bunun üzerine Sargodha şehrine gelip yerleşmiştir. Kısa bir süre sonra Senâullâh, hastalanarak felç olmuş ve 15 Mart 1948'de vefat etmiştir.⁶⁴⁰

3.2.4. Ehl-i Hadis Ekolü

Ehl-i hadis terimi, İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde farklı mânâlar kazanmıştır. Hicri ilk yıllarda hadisle meşgul olanlar için kullanılan bu terim daha sonra amelde hadise önem verenler için kullanılmıştır. Hint Alt Kıtası'nda ise, Müslümanların geleneksel mezhep taklidi anlayışını reddederek hadis ile amel etme prensibini öne süren bir cemaat, Ehl-i hadis olarak bilinmiştir.⁶⁴¹ Bu ekol her ne kadar meşhur Hint âlimi Şah Veliyyullah'ın (ö. 1176/1762) ve onun torunu Şah

⁶³⁸ Farooq Ahmad Dar, Communal Riots in the Punjab, 1947, National Institute of Historical & Cultural Research, Centre of Excellence, Quaid-i-Azam University, 2003, ss. 72-125.

⁶³⁹ Detay için Bk. S. Padmavathi, D.G. Hariprasath, Mahatma Gandhi Assassination: J.L. Kapur Commission Report Notion Press, 2017

⁶⁴⁰ Birişik, Abdulhamit "Senâullah Amritsarî", DİA, İstanbul 2009, s. 503-506.

⁶⁴¹ Abdülhamit Birişik, Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 2012, s.113.

Muhammed İsmail Dehlevî (1246/1831)'nin fikirlerinden esinlenerek teşekkül etmiş olsa da, ekolün ortaya çıkışı ve canlanmasında hadis âlimi Seyyit Nezir Hüseyin Dehlevî'nin rolü büyük olmuştur. Bu nedenle Seyyit Nezir Hüseyin, Hint Alt Kıtası'nda Ehl-i hadis ekolünün gerçek kurucusu olarak anılmıştır.⁶⁴²

3.2.4.1. Temel Fikirleri

Dört temel fikhî mezhebi taklit etme yerine, Kur'ân ve hadisle amel etme prensibini benimseyen Ehl-i hadis ekolünün başlıca fikirleri ve akideleri şu şekilde özetlenebilir.

- Allâh'ın isim ve sıfatlarında teşbih ve te'vil söz konusu değildir. Dolayısıyla bunları olduğu gibi kabullenmek gerekir.
- Birelviler'in ortaya koyduğu inançtan farklı olarak, Hz. Peygamber, vefatından sonra dünyevî olarak değil, uhrevî olarak hayatını devam ettirmektedir. Ayrıca gayb bilgisi sadece Allah'a mahsustur ve Hz. Peygamber ve veliler gaybı bilemezler.
- Allah ve onun Rasûlü dışında kimsenin şariat ortaya koyma hakkı yoktur. Dolayısıyla amelde hadisleri zahirî şekilde kabul eden bu ekol, mezhep imamlarını taklid etmeyi, risalete bir nevi şirk koşturmak ve Müslüman toplumdaki ihtilâf sebebi olarak değerlendirir.
- Bu ekol, mezhepleri şariat olarak değerlendirmedeği için onlara sürekli tâbî olmanın gerekmediğini ve geçici olarak uyulabileceğini kabul eder.
- İslâm'ın zühd ve ihsan anlayışını kabul eden ve bunların nefis terbiyesi için gerekli olduğunu savunan bu ekol, Müslümanlar arasındaki yaygın tasavvuf sistemini ve onlara göre batıl ve bidat sayılan uygulamalarını reddeder.⁶⁴³

Bütün bunlarla birlikte, namazda elleri göğüs üzerine bağlamak, rükûdan sonra elleri kaldırmak, sesli âmin demek, teravihi sekiz rekât kılmak, bir gün bir

⁶⁴² Halid Zaferullah Daudi, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 251.

⁶⁴³ Aziz Ahmed, Islamic Modernism in India and Pakistan, London, 1967, ss. 113-122; Mehmet Özşenel, Pakistan'da Hadis Çalışmaları, s. 87-90; Abdülhamit Birişik, Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, ss. 116-117; Halid Zaferullah Daudi, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, ss. 251-252.

mecliste veya bir lafızla yapılan üç talâkı bir talâk olarak değerlendirmek gibi hususlar, bu ekolü diğer cemaatlerden ayırt eden temel özelliklerdir. Ayrıca, İbn-i Teymiyye'nin ve Muhammed bin Abdulvehhâb'ın çoğu görüşlerini benimseyen bu ekol, kendilerinin Vahhâbî olarak adlandırılmasına karşı çıkmıştır.⁶⁴⁴

3.2.4.2. Dinî Faaliyetleri

Bu ekolün önemli temsilcileri olan Seyyit Nezir Hüseyin ve Sıddîk Hasan Han Kannevcî'nin faaliyetleri sonucu bu hareket Hint Alt Kıtası'nda yayılmıştır. Seyyit Nezir Hüseyin'in elli yıllık hadis tedrisatı döneminde yetiştirdiği yüzlerce talebe ve Sıddîk Hasan Han'ın Arapça, Farsça ve Urduca dillerinde yazdığı çok sayıdaki eser bu ekolün Alt Kıta'da yayılmasındaki önemli faktörler olarak sayılabilir. Bunun yanı sıra, farklı ekollere mensub âlimlerden eğitim alan Senâullâh Amritsarî'nin Ehl-i hadise katılması bu ekol açısından önemli bir gelişmedir. Senâullâh Amritsarî'nin başlattığı Ehl-i hadis konferansları, bu ekolün kurumsallaşmasına önemli bir katkı sunmuştur.⁶⁴⁵

Hint Alt Kıtası'nın farklı yerlerinde medreseler inşa eden bu ekol, fikirleri ortaya koyma açısından farklı dergiler ve gazeteler de çıkartmıştır. Hacı İmdâdü'l Ali tarafından çıkarılan “Teyidü'l-İslâm” dergisi, Muhammed Hüseyin Batalvî tarafından çıkarılan “İşâatu's-Sünne” dergisi ve Senâullâh Amritsarî tarafından çıkarılan “Ahbar Ehl-i Hadis” dergisi” bu ekolün önemli yayınları arasında yer alır. Günümüzde, Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve diğer ülkelerde de mensupları bulunan bu hareket, birçok medrese, yayınevi ve diğer kuruluşlarıyla çeşitli faaliyetler göstermektedir.⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ Abdülhamit Birişik, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, s. 117; Halid Zaferullah Daudi, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, s. 253.

⁶⁴⁵ Muhammed Murteza, *Eş-Şeyh Senâullâh el-Amritsarî ve Cuhûduhu-d Deaviyye*, ss. 50-53; Birişik, Abdülhamit “Senâullah Amritsarî”, DİA, İstanbul 2009, s. 503-506.

⁶⁴⁶ Abdülhamit Birişik, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, ss. 115-116; Halid Zaferullah Daudi, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, s. 255.

3.2.5. Arya Samaj'ın Ortaya Attığı Şüpheler ve Amritsarî'nin Bu Şüphelere Verdiği Cevaplar

3.2.5.1. Arya Samaj'ın İslam Tevhîdine Yönelik Ortaya Attığı Şüpheler ve Amritsarî'nin Bu Şüphelere Verdiği Cevaplar

Birinci şüphe: Dayananda, “*Kim, Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e ve Mikâil’e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır*”⁶⁴⁷ âyetini delil göstererek halis İslâm tevhid akidesiyle ilgili şüpheler ortaya atmaktadır. Zira Svâmî Dayananda yukarıdaki bu âyeti zikrettikten sonra şöyle söylemektedir: “*Müslümanlar Allah’ın bir olduğunu ve onun ortağı olmadığını iddia ediyorlar. Peki, Allah’a ortak olan bu gruplar nereden geldi? Bu grupların düşmanları Allah’ın da düşmanı mıdır? Eğer gerçek buysa bu batıl bir şeydir. Nitekim Allah hiçbir zaman kimsenin düşmanı olmaz*”.⁶⁴⁸

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî bu şüpheyi şu cevabı vermektedir: “*Svâmî Dayananda âyetin anlamını tahrif edip onu anlaşılmaz kılmıştır*”. Amritsarî, Svâmî Dayananda’nın “*İfadeleri dikkatli bir şekilde incelemeyen, ifadelerin öncesi ve sonrasına bakmayan kimse cahillerden olup ilimden nasibi yoktur*” sözünü naklederek, bunu onun aleyhinde delil olarak kullanmıştır. Daha sonra Amritsarî içinde meleklerin bahsinin geçtiği Hinduizm’in kutsal kitabı Veda’nın bazı metinlerini nakleder. O metinlerinden biri şudur: “*Meleklerden otuz üç tanesi tanrının her birine yaptığı görev dağılımına göre kendi görevlerini yerine getirirler. Bunlar Tanrı’nın azametinin göstergeleridir. Kim Tanrı’yı tanırsa bu otuz üç meleği tanır ve onların Allah’ın (c.c.) emrini yerine getirdiklerine inanır*”⁶⁴⁹. Burada Amritsarî şunu söyler: “*Eğer Tanrı bir olup onun ortağı yoksa, Allah’a ortak olan bu gruplar nereden gelmektedir?*” Eğer biri ‘*Ya İlâhî! Svâmî Dayananda’yı zehirle öldüren zalimi yok et derse*’, bu ifadede yaratılan kişi, yaratan ile birlikte zikredildiğinden dolayı bu, Allah’a şirk koşturur mu olur?⁶⁵⁰

⁶⁴⁷ Bakara, 2/98.

⁶⁴⁸ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 505.

⁶⁴⁹ Atharv Veda, 10/4/23; V. Balakrishnan, Leela Devi, Adharva Vedam Artha Sahitam, <https://www.balaleela.com/home/downloads>, 30.12. 2019 (Erişim Tarihi)

⁶⁵⁰ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 47-48.

Svâmî Dayananda'nın “Allah hiçbir zaman kimseye düşman olmaz” sözü ise onun hafızasının ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir. Nitekim Vedalar'da şöyle geçmektedir: “Ben haddi aşan zalimlerin iyiliğini istemem”. Yani Veda'nın bu metnine göre Tanrı haddi aşan zalimlerin iyiliğini istememektedir. Tanrı'nın iyiliklerini istemediği kişiler kimdir?⁶⁵¹

İkinci şüphe: Svâmî Dayananda; “Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırdeder. O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin”⁶⁵² âyetini delil göstererek İslâm akidesiyle ilgili başka bir şüphe ortaya atmıştır. Nitekim o şöyle diyor: “Müslümanlar sadece Allah'a inanıyorlar. Başkasını ona ortak koşmuyorlar. O zaman iman etme hususunda Rasûlullah'ı niye Allah'a ortak koşuyorlar? Allah Peygamber'e iman etmeyi emretmiştir. Dolayısıyla Peygamber Allah'ın ortağı oldu. Eğer istenen şey Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğine iman etmek ise niye Muhammed'e iman edilsin? Buna ne ihtiyaç var? Eğer Tanrı, peygamber olmadan istediğini yapamıyorsa, bu durum Tanrı'nın eylemini yapmada aciz ve güçsüz olduğuna delil olur”.⁶⁵³

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî bu şüpheyi şöyle cevap vermektedir: “Son derece sevindirici olan şey, senin müşrik oğlu müşrik olduğun halde şirkten korkmandır. Dinle! Müslümanlar iki artı ikinin dört ettiğine ve beş artı beşin on ettiğine inanıyorlar. Onlar Pandit Svâmî Dayananda'nın Arya Samaj dinini tesis eden kişi olduğuna da inanıyorlar. Hatta Svâmî Dayananda'nın İslâm ile ilgili şüphelerinin geçersiz ve hikmetsiz olduğuna da inanıyorlar. Ey Svâmî! Müslümanlar kaç Tanrı'ya inanıyorlar?”.⁶⁵⁴ Amritsarî burada bir şeye inanmanın onu Yüce Allah'a ortak kılmadığını kast etmektedir.

Arya Samaj inancına göre Agni, Vayu, Aditya, Angira adlı kişiler; Tanrı'nın Rig Veda, Yajur Veda, Sama Veda ve Atharva Veda adlı dört tane Veda kitabını dünyanın başından beri Sanskritçe dilinde vahiy yoluyla kendilerine gönderdiği

⁶⁵¹ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 48.

⁶⁵² Âl-i İmrân, 3/179.

⁶⁵³ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 515.

⁶⁵⁴ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 96.

seçkin dört peygamberdir.⁶⁵⁵ Amritsarî, Arya Samaj'ın bu inancına işaret ederek şunu söyler: “‘*Arya Samaj'ın inancına göre Allah'ın Veda kitaplarını gönderdiği seçkin peygamberlere iman etmek gerekir. Arya Samaj inancı Yüce Allah'a ortak koşmayı gerektirmemektedir. Genel olarak Tanrı'nın Peygamber ve Rasûllerine ve özel olarak Muhammed'e (s.a.s.) iman etmeyi gerektirmektedir*’”.⁶⁵⁶ Daha sonra Amritsarî şunu söyler: “‘*Ey Svâmî! Allah'ın kainattaki tüm eylemleri Allah'ın sınırlarını belirlediği ve sebep sonuçlarını yarattığı kevnî kurallarına göre cereyan etmektedir. Yüce Allah'ın hikmeti, zaruret ve ihtiyaca göre tüm insanlığın hidayeti için Rasûl ve Peygamberler (a.s.) seçip göndermeyi gerektirmektedir*’”.⁶⁵⁷

Svâmî Kur'ân'da bir emir geçerse ve bu emir Arya Samaj'ın dininde bulunsa ya da kabul edilse veya Veda metinlerinde bulunsa dahi ona batıl diyor. Bu yaptığı ise zulmün ta kendisidir.

Üçüncü Şüphe: Svâmî; “*Mescidler şüphesiz Allah'ındır. O halde, Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin).*”⁶⁵⁸ âyetini delil göstererek, İslâm inancıyla ilgili bir şüphe ortaya atmıştır. Nitekim Svâmî şöyle diyor: “‘*Âyet'teki bu ifade gerçek ve doğruysa Müslümanlar 'Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah' olan tevhid kelimesinde niye Allah ile birlikte Muhammed'e yalvarıyorlar (kulluk ediyorlar). Bu kelime Kur'ân'ın öğretilerine aykırıdır. Mescitler Allah'ın evi ise Müslümanlar en büyük putperesttir. Zira Hinduizm'in mezheplerinden olan Budizm ve Caynizm mezhepleri küçük putları Allah'ın evi olarak kabul ediyorlar. Bu sebeple onlar putperest olmaktadır. Bu durumda Müslümanlar niye putperest ve müşrik olmuyorlar?*’”⁶⁵⁹

Bu Şüphenin Cevabı: Amritsarî şöyle diyor: Pandit Svâmî Dayananda Allah dışındaki birini tasdik etme ve ona yalvarmayı birbirinden ayırmamaktadır.

Amritsarî, Allah dışındaki birine yalvarmanın ve Onu tasdik etmenin anlamlarını şu iki örnekte açık bir şekilde açıklamıştır:

⁶⁵⁵ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 7. Bölüm, s. 199-201.

⁶⁵⁶ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 96.

⁶⁵⁷ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 96-97.

⁶⁵⁸ Cin, 72/18.

⁶⁵⁹ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 555.

Birincisi: Ey Svâmî! Allah dışındaki birine yalvarmanın-ki bu Allah’a şirk koştur-örneği senin Hindu kardeşlerinin putlar önünde yaptığı gibidir. Nitekim Hindular putların önünde şunu söylemektedirler: *“Ya İlâhî Arya Samajlıları helak et. Onlar bizim tanrılarımıza küfrediyorlar. Onlara kötülük yapmak istiyorlar”*.⁶⁶⁰

İkincisi: Allah dışındaki birini tasdik etmek, Arya Samajlılar’ın, Svâmî’nin büyük bir âlim ve şöyle şöyle olduğunu söyleyerek tasdik etmeleri gibidir. “Lâ ilâhe İllallah Muhammed’ün Rasûlullah” kelimesi tümüyle doğru bir kelimedir. Bu ve halis tevhid arasında bir çelişki yoktur. Zira “Muhammed’ün Rasûlullâh” ifadesini “Lâ ilâhe İllallâh” ifadesine eklemek ikinci örneğe uymaktadır. Yani bu durumda Muhammed’in (s.a.s.) şüphesiz doğru bir Rasûl olduğu tasdik edilmektedir.⁶⁶¹

Amritsarî mescitlerin Allah’ın evi olmasıyla ilgili şüpheyi şu cevabı vermektedir: *“Ey Arya Samajlılar! Kur’ân’ın hangi âyetine dayanarak mescitlerin Allah’ın evi olduğunu söylüyorsunuz. Evet, biz mescitlerin Allah’ın evi olduğunu söylüyoruz. Böylece biz de bu şüpheyi gidermek için gerçeği size açıklayalım. Söz konusu âyette “beyt” ve “Allah” kelimeleri arasında muzâf mahzûftür. Cümlelerin tam hali “Beytü İbadetillah” şeklindedir. Yani mescitler Allah’a ibadet edilen evlerdir. Bu konuda bilginiz varsa bunu anlayın”*.⁶⁶²

3.2.5.2. Kâ’be ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap

Şüphe: Svâmî *“(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin”*⁶⁶³ âyetini delil göstererek bir şüphe ortaya atmıştır. Nitekim Svâmî şöyle söylemektedir: *“Bu küçük bir putperestlik midir? Hayır! Hayır! Kesinlikle küçük değil, büyük bir putperestliktir. Muhammed (s.a.s.) Müslümanların dinindeki küçük*

⁶⁶⁰ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 225-226.

⁶⁶¹ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 225-226.

⁶⁶² Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 225-226.

⁶⁶³ Bakara, 2/144.

putları yok etti. Fakat Mekke'deki Mescid-i Haram olan dağ gibi bir putu Müslümanlar'ın dinine soktu. Bu küçük bir putperestlik midir?''⁶⁶⁴

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî, Svâmî'nin *"Her kim konuşanın kast etmediği şekilde sözünü alırsa bu kimse insanların en cahili, sapkını ve saldırganıdır"*⁶⁶⁵ şeklindeki ifadelerini naklederek bu şüpheyi şöyle cevap vermiştir: *"Ey Svâmî! Eğer sen uyulmasını vurguladığın temel kuralın-ki o da bir sözün doğru anlamı, konuşan kimsenin kast ettiği anlamdır-doğruluğuna inanıyorsan söz konusu âyet-i kerîmede konuşan kimsenin kastını sana açıklayacağız. Bunu dinle. Fazladan yorulmaya hiç gerek yoktur. Sadece bir âyetin anlamını düşünseydin bu hayalî şüpheyi ortaya atmayacaktın. Allah'ın şu sözünü iyi dinle: 'Onlar, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin Rabbine kulluk etsinler'."*⁶⁶⁶ Bizim namazlarımızda Allah'ın evi olan Kâ'be'den herhangi bir yardım ve ihtiyacın giderilmesini talep ettiğimize ya da Kâ'be'den yardım istemek için Kabe'ye seslendiğimize dair bir kelime var mıdır? Yoktur. Sen Kâ'be kelimesini ya da adını bizim hiçbir namazımızda bulamazsın. *'Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz'* âyetinin anlamı şüphe bırakmayacak şekilde apaçıktır".⁶⁶⁷

3.2.5.3. Hz. Peygamber ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap

Arya Samaj, İslâm'a ve onun Peygamberi Hz. Muhammed'in onuruna saldırmak için çok sayıda kitap ve eser yayınlamıştır. Bu kitaplardan biri Rengilâ Rasûl (Şehvanî Rasûl) adlı eseridir. Bu kitap Hz. Peygamber'in evlilik hayatını ve müminlerin tertemiz annelerini kötü bir şekilde ele almaktadır. Burada Arya Samaj'ın, Hz. Peygamber'in evlilik hayatıyla ilgili ağır şüphelerinden birini ve Amritsarî'nin bu şüpheyi verdiği cevabı nakledeceğiz.

Arya Samaj'ın Şüphesi: *"Ey çok eşli olan kimseler! Peygamberlerin durumlarına bakın. Bu büyük Peygamberler vahim ve yüz kızartıcı suçlara girmekten geri durmamışlardır. Ey Müslümanlar! Sizden kim helâk çukuruna girmekten kendini*

⁶⁶⁴ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 507-508.

⁶⁶⁵ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 8.

⁶⁶⁶ Kureyş, 106/3-4.

⁶⁶⁷ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 66-67.

*kurtarır. Zira Muhammed'in dini tümüyle yok oldu. Niye? Çünkü hayli yaşlı biri, birçok küçük ve genç kızlarla evlenmiştir".*⁶⁶⁸

Bu Şüpheyeye Verilen Cevap: Amritsarî yukarıdaki şüpheyeye şöyle cevap vermiştir: *"Sübhanallah! Bu ne sapkınlık ve şaşkınlıktır? Nitekim Arya Samajlı yazar, Hz. Muhammed'in dininin yok olmasının sebebinin genç yaştaki kızlarla evlenme olduğunu iddia etmektedir. İnsan için genel geçer olan durumlardan biri şudur: Bir kimse dış dünyada gerçek bir varlığı olmasa dahi gündüz bir şeyi istediğinde ya da düşündüğünde o şeyi rüyada görebilmektedir. Arya Samajlılar da İslâm'ın tümüyle yok olmasını istiyorlar. Dolayısıyla bunu rüyalarında görüyorlar. Daha sonra bu, onların dil ve kalemlerinden sadır olmaktadır. Eğer Muhammed'in dini, yaşı küçük olan Hz. Aişe ile evlenmesinden dolayı yok olmuşsa Arya Samaj'ın kutsal Hinduizm toprakları niye Müslümanların ayaklarını öpmüştür? Eğer İslâm dini yok olmuşsa Svâmî Dayananda Sarasvati niye kendi iddiasıyla ismi Satyarta Prakaş (Hak ışığı) olan büyük bir kitabı İslâm'la savaşmak için yazmıştır? Ey Arya Samajlı, İslâm dini yok olmuşsa, niye Renkilâ Rasûl (Şehvanî Rasûl) adlı saptırıcı bu risâleyi yazdın?"*⁶⁶⁹

*"Ey Arya Samajlılar! Kur'an'ı Kerîm nebî ve rasûllerin evlendiklerini ilân etmektedir. Bu peygamberler arasında Hz. Muhammed de vardır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: 'Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik'.⁶⁷⁰ Peygamberler tüm insanlar için güzel örnek olduklarından dolayı eğer onlar evlenmeselerdi ümmetleri de evliliği terk ederdi. Bu da insan neslinin kesilmesine yol açardı. Dolayısıyla evlilik Hz. Peygamber (s.a.s.) için bir zorunluluktur".*⁶⁷¹

Peygamber ile ilgili ikinci şüphe: *"Hz. Muhammed aşırı şehvî arzularının peşinden gitmekteydi. Öyle ki kendi oğlu Zeyd'in eşiyle evlenme isteğine hiçbir şey engel olmadı. Durum buyken diğer kadınlarla ilgili davranışı nasıldır? Allah, Hz.*

⁶⁶⁸ Arya Samaj, *Rengilâ Rasûl*, s. 24; Amritsarî, *Mukaddes Rasûl*, s. 80.

⁶⁶⁹ Amritsarî, *Mukaddes Rasûl*, s. 80

⁶⁷⁰ Ra'd, 13/38.

⁶⁷¹ Amritsarî, *Mukaddes Rasûl*, s. 80, 82, 83.

Muhammed'i buna teşvik etmektedir. Kur'an'ın Allah'ın kelamı ve Hz. Muhammed'in O'nun resülü olduğuna kim inanır? Hangi akıllı bunu kabul eder? ”⁶⁷²

Bu Şüphenin Cevabı: Amritsarî yukarıdaki şüpheyi şöyle cevap vermektedir: *“Aslında Zeyd'in (r.a.) kıssası bilinmektedir. Zeynep, Rasûlullah'ın (s.a.s.) akrabalarındandı. Güzel ve soylu biriydi. Peygamber (s.a.s.) onu Zeyd b. Hârise ile evlendirdi. Zeyd, ilk başta köleydi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.s.) onu satın alıp azat etti. Kendi evinde en güzel şekilde eğitti. Halk ona Muhammed'in (s.a.s.) oğlu Zeyd diyordu. Yani Zeyd, Peygamber'in evlatlığıydı. Zeyd yakışıklı biri olmasa da güzel ahlâk sahibiydi. Zeyd ve hanımı Zeynep arasında ilişkiler bozuldu. Zeyd onu boşamak istedi. Peygamber (s.a.s.) de Zeyneb'i boşamama, Allah'a karşı gelmekten sakınma ve Zeyneb'i boşayarak küçük düşürmeme hususlarında Zeyd'i öğütledi. Buna rağmen Zeyd, Zeyneb'i boşama kararlığını devam ettirerek sonunda onu boşadı. Peygamber (s.a.s.) de Zeyneb binti Cahş'ı onurlandırmak, onu teselli etmek ve Allah'ın batıl evlatlık geleneğini iptal etme emrini yerine getirmek için onunla evlenmek istedi. Nitekim Araplar arasında bilinen cahiliye âdetlerinden biri evlatlığın gerçek öz evlat gibi sayılmasıdır. İslâm bunu tümüyle ortadan kaldırdı ”.⁶⁷³*

Amritsarî, Arya Samaj'ın şüphesine cevap vermeye devam ederek şöyle söyler: *“Ey Arya Samajlılar! Sizin mukaddes kitabınız Veda'da evlatlık edinen kişinin eşiyle evlenmeyi yasaklayan bir metin bulunmakta mıdır? Eğer bu konuda bir şey varsa ve doğru söylüyorsanız delilinizi getirin. Eğer elinizde bir delil yoksa o zaman Veda'nın bu konuda eksik olduğunu itiraf edin”.* Daha sonra Amritsarî şu eklemede bulunur: *“Ey Pandit! (Hinduizm din adamı), yaptığın sinsilikten daha büyük bir günah var mıdır? Sen gerçek öz oğul ile evlatlık oğul arasında ayırım yapmıyorsun. Yalan ve iftira atıyorsun ”.⁶⁷⁴*

3.2.5.4. Âhiret Konusu İle İlgili Şüphelere Verilen Cevap

Şüphe: Svâmî; *“Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır. Mutlu*

⁶⁷² Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 543.

⁶⁷³ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 190-191.

⁶⁷⁴ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 193.

olanlara gelince, onlar da Cennet'tedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur”⁶⁷⁵ âyetiyle delil getirerek bir şüphe ortaya atmaktadır. Zira Svâmî şöyle söylemektedir: “Cennet’e ve ateşe kıyâmet gününden sonra girilecekse, gökler ve yer niye dursun. Cennet ve ateşin durması gökler ve yerin durmasına bağlıysa, o zaman Cennet ve ateşte ebedî kalma inancı yalan ve bâtıldır. Bu söz cahillerin sözüdür. Tanrının ya da âlimlerin sözü değildir”.⁶⁷⁶

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî, İslâm’ın Cennet ve Cehennem inancıyla ilgili Arya Samaj’ın hayali şüphesine şu cevabı vermiştir: “Svâmî Cennet ve Cehennemin nerede olduğunu bilmiyorsa onun Cennet ve Cehennem’in yerlerini sorması gerekir. Cennet ve ateşin bulundukları yerleşke, yerdir. Nitekim Kur’ân bunu açık bir şekilde şöyle ifade etmektedir: ‘Onlar: Bize verdiği sözde sadık olan ve bizi, dilediğimiz yerinde oturacağımız bu Cennet yurduna vâris kılan Allah'a hamdolsun. İyi amelde bulunanların mükâfatı ne güzelmiş! derler’”.⁶⁷⁷ Amritsarî daha sonra şunu ifade etmiştir: “Bu yer ve gök Cennet’in yeri ve göğüsüdür. Fakat kıyâmet gününde değişip başka bir hal alacaklardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: ‘Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah’ın huzuruna çıktıkları gün’.⁶⁷⁸ Cennet ehli nasıl ki Cennet’te ebedî bir şekilde yaşayacaklarsa aynı şekilde yer ve gök de Cennette ebedî bir şekilde devam eder”.⁶⁷⁹

3.2.5.5. Cihat ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap

Birinci Şüphe: Svâmî Dayananda, “Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın”⁶⁸⁰ âyetini gerekçe göstererek, İslâm’da cihat ile ilgili bazı şüpheler⁶⁸¹ ortaya atmıştır. Nitekim o şöyle söylenir: “Bu âyet güzel bir söylemdir. Fakat başka yerlerde bunun aksini ifade eden âyetler vardır. Zira başka âyetlerde cihat, savaş ve kâfirleri

⁶⁷⁵ Hûd, 11/107-108.

⁶⁷⁶ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 528.

⁶⁷⁷ Zümer, 39/74.

⁶⁷⁸ İbrâhîm, 14/48.

⁶⁷⁹ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 139-140.

⁶⁸⁰ A'râf, 7/56.

Amritsarî genelde Arya Samaj’ın İslâm eleştirilerini Şupherler olarak değerlendirmiştir.

*öldürme emredilmektedir. Bu iki şey birbirine zıt değil mi? Bu durum Hz. Muhammed'in güçsüz ve mağlup olduğu zaman bozgunculuk yapmama düşüncesini benimsediğini, ama galip ve güçlü olduğu zaman da onun saldırma, öldürme, bozgunculuk yapma ve yıkma eylemlerinde bulunduğunu apaçık teyit etmektedir. Dolayısıyla iki zıt söylem bulunduğu için bu iki söylem doğru değildir".*⁶⁸²

Bu Şüphenin Cevabı: Amritsarî, Svâmî'nin "Azgınlıkta sınırı aşmak insanı sapkınlık, kin ve kör cehalete götürür"⁶⁸³ sözünü nakletmiş ve bu şüphenin sebebinin şöyle açıklamıştır: Svâmî azgınlıkta aşırıya gitmiştir. Dolayısıyla anlayışını kaybedip âyeti anlamamıştır.⁶⁸⁴ Amritsarî, Veda metinlerinin apaçık bir şekilde düşmanlarla savaşabilmek için öldürücü güçleri hazırlama hususunu vurguladıklarını belirtmiştir. Daha sonra Arya Samajlılar güçlü ve çok sayıda oldukları zaman düşmanla mücadele etmelerini ifade eden Satyarta Prakaş'taki metinlerini zikretmiştir. Amritsarî'nin zikrettiği o metinler şunlardır:

Birinci metin: "Arya Samaj devletinde kral her zaman insanların ve ülkenin rahatını korumaya çalışır. Bu krala denk, ondan daha zayıf veya daha güçlü olan bir kraldan savaş çağrısı geldiğinde bu kralın Arya Samaj'ın dinî hükümleri gereği diğer kral ile mücadele edip ona karşı koyması gerekir. Kesinlikle savaştan kaçmamalıdır. Bu kral düşmana karşı zafer elde edinceye kadar var gücüyle düşman ile savaşmalıdır".⁶⁸⁵

İkinci metin: "Kral, Arya Samaj'ın amaçlarını ve dinî isteklerini gerçekleştirmek ya da diğer arkadaşların haklarını savunmak için ilk etapta düşman ile savaşmalıdır".⁶⁸⁶

Üçüncü metin: "Arya Samaj kralı düşmana saldırmak için uygun fırsatı kollamalıdır. Düşman ile savaşmak için ilk uygun vakit geldiğinde kral düşmana

⁶⁸² Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 521.

⁶⁸³ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 521.

⁶⁸⁴ Amritsarî, *Hak Parakaş*, s. 115.

⁶⁸⁵ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 6. Bölüm, s. 150.

⁶⁸⁶ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 6. Bölüm, s. 158.

*saldırır, onları muhasaraya alır ve onların memleketini yıkar. Kral, düşmana yardım, gıda maddesi, yem, su ve yakacağın gitmesini engeller”.*⁶⁸⁷

Amritsarî bu metinleri aktardıktan sonra şöyle der: Ey Selam! Arya Samaj dininde bu adalet ve rahmettir! Durum böyleyken Arya Samajlı’ların İslâm’da cihada karşı bir şey söylemeye hakları var mıdır? Cihat ve savaş yeryüzünde fitneyi kaldırmak içindir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Fitne tamamen yok edilinceye kadar onlarla savaşın”*⁶⁸⁸ Fitne ortadan kalkınca savaş, çatışma ve cihat da olmaz. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın”*.⁶⁸⁹

İkinci Şüphe: Svâmî, *“Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber’e aittir. O halde siz (gerçek) müminler iseniz Allah’tan korkun”*⁶⁹⁰ âyetini delil göstererek cihatla ilgili bir şüphe ortaya atmıştır. Zira o şöyle diyor: *“Malları zorla gasp eden, soyguncu ve yol kesicilerin işini yapan, başkalarını buna teşvik eden ve bir yandan saldırı ve yağma suçunu işlemeye devam ederken diğer yandan insanlara Allah’a karşı gelmeyin diyen kimse ne kadar ilginçtir”*.⁶⁹¹

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî bu şüpheyeye şöyle cevap veriyor: Hinduizm’in fikhî hükümleriyle ilgili Arya Samaj’ın birtakım metinlerini nakledelim. O metinlerden biri şöyledir: *“Savaş ganimetleriyle ilgili dinî hükümlere aykırı davranılamaz. Hangi memur ya da yetkili; arabalar, atlar, filler, çadırlar, mallar, paralar, inekler, hayvanlar, kadınlar, diğer mal ve eşya türleri, zeytinyağları, yağları ve diğer şeylerden herhangi birini zorla elde ederse bunların tümü o memur ya da yetkilinin hakkıdır. Askerlerin kendi özel çabalarıyla elde ettiklerinin 1/16’sı kralın, diğer kalanı ise askerlerindir”*.⁶⁹²

⁶⁸⁷ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 6. Bölüm, s. 162.

⁶⁸⁸ Bakara, 2/193.

⁶⁸⁹ Tevbe, 9/5.

⁶⁹⁰ Enfâl, 8/1.

⁶⁹¹ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 523.

⁶⁹² Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 6. Bölüm, s. 151.

Amritsarî sözüne devam ederek şöyle diyor: “*Bu metinde geçen, Kur’ân’ı Kerim’de zikredilen ganimetle aynıdır. Ganimet, malları zorla almak ya da yol kesicilerin işi veya gasp değildir. Zira Kur’ân’da ganimetlerden bahsediliyor. Bunlar savaşanlardan alınan ya da savaş esnasında askerlerin savaşanlardan elde ettiği eşyalardır. Bedir gazvesinde Müslümanlar’ın elde ettiği ganimetleri bölüştürme hususunda Sahabe kendi arasında konuştu. Yüce Allah ganimetlerin, Sahabenin farklı görüşlerine göre bölüştürülmeyeceğini, Allah’ın ve Rasûlü’nün hükmüne göre bölüştürüleceğini belirterek Sahabeyi uyardı*”.⁶⁹³

Yüce Allah’ın ganimetlerin dağılımıyla ilgili indirdiği hükmü şu âyetinde geçmektedir: “*Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah’a, Rasûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir*”.⁶⁹⁴

Üçüncü Şüphe: Svâmî, “*Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur. O, rahmândır ve rahîmdir*”⁶⁹⁵ âyetini delil göstererek cihatla ilgili bir şüphe ortaya atmaktadır. Nitekim o şöyle söylemektedir: “*Kur’ân’ın Tanrısı gerçekten âlemlerin rabbi ise ve o rahman ve rahîm ise tüm mahlûkata merhamet eder. Niye Müslümanlara hayvanları elleriyle kesmeyi ve İslâm dışındaki diğer dinlere mensup olanları öldürmeyi emrediyor? Kur’ân’ın Tanrısı çok bağışlayansa onun tüm günahkârlara merhamet etmesi gerekir. Gerçekten o çok bağışlayansa niye kâfirleri öldürmekten bahsediyor. Niye Kur’ân ve Rasûl’e inanmayanın kâfir olduğunu söylüyor. Bu, Kur’ân’ın Yüce Allah’ın kelâmı olmadığını delilidir*”.⁶⁹⁶

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî, Svâmî’ye cevap olarak şöyle söylemektedir: Kur’ân, kâfirleri Müslüman yapmak, onları buna mecbur kılmak ya da Allah’ı inkâr ettikleri için onları öldürmeyi Müslümanlar’a emretmiyor. Kur’ân apaçık bir şekilde bunu ifade ediyor: “*Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez*”.⁶⁹⁷ Amritsarî daha sonra Müslümanlar’ın İslâm devletlerindeki uzun tarihini ele alarak Müslüman idarecilerin asırlar boyunca kendi devletlerinde kâfirleri kendi halkı olarak gördüklerini ifade

⁶⁹³ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 121-123

⁶⁹⁴ Enfâl, 8/41.

⁶⁹⁵ Fâtiha, 1/1-2.

⁶⁹⁶ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 6. Bölüm, s. 497.

⁶⁹⁷ Bakara, 2/190.

etmiştir. Amritsarî, Svâmî'ye şöyle demektedir: *“Ey Svâmî! Eğer İslâm'da kâfirlerin Allah'ı inkâr etmeleri sebebiyle öldürülmeleri emredildiyse niye Müslümanlar onları kendi halkı olarak kabul etmişlerdir?”*.⁶⁹⁸

Arya Samajlılar, bir yandan hiç utanmadan ve çekinmeden İslâm'da cihada dil uzatırlarken öte yandan halk ve milletleri alçaltmak için savaşmayı ve yıkıcı güç ve silahları hazırlamayı teşvik eden Veda metinlerini gizliyorlar.⁶⁹⁹

3.2.5.6. İslâm Kadın Hukuku ile İlgili Şüphelere Verilen Cevap

Şüphe: Svâmî; *“Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever. Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın”*⁷⁰⁰ âyetleri ile *“Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz”*⁷⁰¹ âyetini delil göstererek bir şüphe ortaya atmaktadır. Zira Svâmî şöyle söylemektedir: *“Erkeklerin ay halinde olan kadınlarla ilişkiye girmelerinin yasaklanması güzel bir emirdir. Fakat ‘Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın’ âyetinde kadınların tarlaya benzetilmesi, kadınlara olan istek ve şehvetin harekete geçmesini gerektirmektedir”*. Svâmî diğer âyetle ilgili olarak şunu söylemektedir: *“Allah, insanı yanlışlıkla yapılan yeminlerden sorumlu tutmazsa o zaman herkes yalan söyler ve yeminini bozar. Bu da Yüce Allah'ın insanı yalana teşvik ettiğini göstermektedir”*.⁷⁰²

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî bu şüpheyi şöyle cevap vermektedir: *“Ey Arya Samajlılar! Allah'ın Kur'an'da kullandığı istişare yöntemlerine itiraz eden Svâmî'den daha bağınaz ve aşırı kim vardır? Ey Arya Samajlılar! İyi dinleyin. Svâmî şöyle söylemektedir: Erkek ve kadın kendi spermalarının değerli olduğunu bilmektedir. Erkek ve kadından kim bu spermleri zinada zayi ederse o kesinlikle ahmağın tekidir. Hiçbir çiftçi ya da ziraatçı cahil de olsa kendi tohumunu tarlası*

⁶⁹⁸ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 16-21

⁶⁹⁹ Amritsarî, *Cihâvîd*, Rûz Bâz Basımevi, ts., s. 3, 39.

⁷⁰⁰ Bakara, 2/222-223.

⁷⁰¹ Bakara, 2/225.

⁷⁰² Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 510-511.

dışındaki bir tarlaya atmaz. Her kim ki insan tohumlarını kendi tarlası dışına atarsa bu kişi insanların en geri zekâlısıdır. Bu kimse o tarla ve ekinden hiçbir meyve alamaz”.⁷⁰³ Amritsarî, Svâmî’nin bu sözünü naklettikten sonra şöyle söyler: “Svâmî’nin naklettiğimiz ifadelerine bakın. Burada tarla ve ekin ekmeden bahsetmektedir. Tüm bunları kadın ve sperm için kullanmaktadır”. Daha sonra Amritsarî şunu söyler: “İşte bu, mükemmelliğe ulaşan Kur’ân’ın güzelliğidir. Kur’ân kocalara kendileri için tarla olan eşlere sadece yaklaşımaya izin vermiştir. Svâmî’nin kızdığı Kur’ân’ın günahı budur”.⁷⁰⁴

Amritsarî kasıtsız yeminle ilgili şüpheyi şu cevabı vermektedir: “Kasıtsız yemin bazen yemin edenin zannına göre geçmiş zamandaki bir olayı haber vermede yapılır. Bu durumda yemin eden kimse bir şeyin meydana geldiğini zannederek Allah’a yemin eder. Kasıtsız yemin, konuşanın iradesi dışında dilin sürçmesiyle de yapılabilir ki bu durum insanlar arasında yaygındır. Mesela bazıları her konuşmada vallâhi billâhi ve tallâhi demektedirler. Yeminle ilgili yukarıda geçen âyetin anlamı şöyledir: Yüce Allah yanlışlıkla geçmiş olaylar hakkında yemin eden ya da iradesi dışında ağzından yemin çıkan kimseyi sorumlu tutmaz. Allah yemin-i lağvde herhangi bir kefaretin verilmesini gerekli kılmamıştır. Şimdi söyleyin bu âyetle ilgili şüphe nedir?”⁷⁰⁵

ikinci şüphe: Svâmî, “Evlerinizde oturun”⁷⁰⁶ âyetini delil göstererek, kadınla ilgili bir şüphe ortaya atmaktadır. Zira o bu âyetle ilgili şöyle söylemektedir: “Kadınların esir ve mahpuslar gibi evde sınırlandırılması büyük bir zulümdür. Erkekler dünyada sınırlandırılmadan özgürler gibi yaşamaktadırlar. Kadınların dışarı çıkıp hava alma ve bu dünyada Allah’ın nimetlerinden güzel manzaralar seyretme isteği yok mu? İşte bu sebeple Müslümanlar sefil bir hayat yaşamaktadırlar”.⁷⁰⁷

Bu şüphenin cevabı: Amritsarî bu şüpheyi şu cevabı vermektedir: “Kadınların esir ve mahpuslar gibi evde oturma hükmü İslâm dininde yoktur. Fakat

⁷⁰³ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 14. Bölüm, s. 120-121.

⁷⁰⁴ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 75-76.

⁷⁰⁵ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 77.

⁷⁰⁶ Ahzâb, 33/33.

⁷⁰⁷ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 3. Bölüm, s. 38.

erkek kadının güzelliğine yenik düşüp fitneye girmemesi ya da kötü vesveselere kapılmaması için kadının mahremi olmayan erkeklere karşı örtünmesi gerekir. Böylece imkân ölçüsünde zinanın kapısı kapanmış olur. Örtünme meselesi hiçbir dış teyide ihtiyaç duymamaktadır”. Amritsarî kendi söylediklerini teyit eden Svâmî’nin şu sözlerini nakletmektedir: “Kızların okulunda tüm işleri kadınların yapması gerekir. Erkeklerin okulunda da tüm işleri erkeklerin yapması gerekir. Beş yaşına ulaşan çocuğun, kızların okuluna girmesi yasaktır. Aynı şekilde beş yaşına ulaşan kızın, erkeklerin okuluna girmesi de yasaktır.”⁷⁰⁸ Erkek ve kadının Hinduizm’in mabetlerinde karışması zina, tartışma, savaşıma ve hastalıklara sebep olmaktadır”.⁷⁰⁹

Amritsarî bunu naklettikten sonra şöyle devam etmektedir: “Svâmî’ye bu aşırılığın sebebini soruyoruz. Zira beş yaşındaki erkek ve beş yaşındaki kız okulda karşılaşmıyorlar. Onlar erkek ve kadının gizliliklerini bilmiyorlar”. Svâmî, “Eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın”⁷¹⁰ âyetinin anlamını düşünmemiştir. İnsanlığın fitratını yaratan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir. Allah fitratı, sırlarını ve duygularını biliyor. Allah insana ikramda bulunmuştur. Onu ahlâksızlık, namussuzluk ve avret yerlerini açmaktan nehyetmiştir. Allah insanlara çözümü açıklamıştır.⁷¹¹ Nitekim şöyle buyurmuştur: “Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler”.⁷¹²

3.2.6. Arya Samaj’ın İnanç Esaslarının Reddedilmesi

Amritsarî, *Usûl-i Ârya* adlı kitabında Arya Samaj’ın en önemli inançlarını özetlemiştir. Daha sonra bunları reddetmiştir. Amritsarî, Arya Samaj’ın inanç esaslarını şöyle özetlemiştir:

Birinci esas, dört Veda kitabının ezeli olduğuna iman etmektir. Yüce Allah bu kitapları, reenkarnasyon inancına göre önceki hayatta bulunan sahih amellerle bu

⁷⁰⁸ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 3. Bölüm, s. 38

⁷⁰⁹ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 11. Bölüm, s. 305.

⁷¹⁰ Ahzâb, 33/33.

⁷¹¹ Amritsarî, *Hak Prakaş*, s. 178-189.

⁷¹² Nûr, 24/31.

Rabbânî ikrama müstahak olanlara indirmiştir. Eğer bundan önce Allah o kitapları kime indirmiştir denilirse şöyle cevap verirler: Daha önce geçmiş hayatta salih amellere göre bu Rabbânî ikramı hak edene indirmiştir. Bu inanç, âlemin teselsül (zincirleme, ardı ardına) olarak varlığının ezeli oluşuna dayanmaktadır. Âlemin ardı ardına varlığının ezeli olması Arya Samaj'ın dinî temellerinden biridir.

İkinci esas, Allah'ın kâinatı yarattığına ve onun sahibi olduğuna iman etmektir. Allah'ın yaratıcı olmasının anlamı, onun cisim ve gövdeleri birleştiren olmasıdır. Yoktan var eden anlamında değildir. Zira ruh ezeli ve ebedidir. Yaratılışın maddesi (zerreler) de Arya Samaj inancına göre ezeldir.

Üçüncü esas, Allah'ın tüm kemal sıfatlarla nitelenmesine inanmaktır. Fakat ruh kemal sıfatlarla nitelenmez. Aynı şekilde madde de böyledir. Zira madde idrak edilemeyen bir şeydir. Ama ruh idrak edilebilendir. Fakat ruh belli sınırlarla sınırlıdır. Tanrı'nın zâtı, ruh ve madde ezeldirler.⁷¹³

Dördüncü esas, Cisimlerin ve derecelerin farklı olması önceki hayattaki eylemlerin sonucudur.

Amritsarî şunu söyler: Âlemin zincirleme olarak varlığının ezeli oluşu ya da ruh veya yaratılış maddesinin ezeli oluşunun geçersiz olduğu ortaya çıkarsa Arya Samaj inancının dayanakları kolay bir şekilde çöker ve hiçbir dayanağı olmaz. Biz Müslümanların Arya Samaj'ın inançlarına karşı tartışmalara girmekten kurtulması amacıyla söz konusu hareketin, âlemin teselsül varlığı, ruh ve maddenin üçünün ezeli oldukları inancını geçersiz kılmak için *Usûl-i Arya* adında bir risâle yazdık.⁷¹⁴

3.2.6.1. Maddenin Ezeli Oluşunun Reddedilmesi

Svâmî şöyle söylemektedir: Ezeli kadîmler üç tanedir: 1. Rab, 2. Ruh, 3. Madde (maddi illet). Kadîmlerin hareketleri ve nitelikleri de kadîm ve ezeldir.⁷¹⁵

Arya Samaj inancına göre ezeli olan kadîmler Rab, ruh ve heyula olmak üzere üç tanedir. Arya Sama inancına göre bu üç kadîm için zaman ve mekânın olması

⁷¹³ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, s. 216-217.

⁷¹⁴ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, Rûz Bâz Basımevi, 1344/1926, s. 2-3.

⁷¹⁵ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, s. 564.

gerekir. Onlara göre zaman ve boşlukta kadîm ve ezelîdirler. Böylece Arya Samaj inancına göre ezelî kadîmler beş tane oldu: Rab, ruh, heyula, zaman ve mekân.⁷¹⁶

Amritsarî şöyle söylemektedir: Rabbin ezelî olduğu inancı biz ve Arya Samajlılara göre kabul edilmektedir. Hattâ dünyadaki diğer milletler de bunu kabul etmektedirler. Fakat ruh ve maddenin ezelî olduğu inancını reddediyoruz.⁷¹⁷

Maddenin ezelî olduğu inancını reddedebilmek için Arya Samaj inancına göre onun hakikatini ve dünyanın oluşumundaki rolünü ilk önce açıklamak gerekir.

Amritsarî bu konuda şöyle söyler: Felsefecilere göre illetler dört kısımdır. Bunlar da madde, şekil, fail ve gaye illetleridir. Örneğin çamurdan yapılmış bir kabın maddi illeti, onun bileşenine giren çamur ve topraktır. Onun şekli illeti, şeklidir. Fail illeti ise onu var eden illettir. Onun gaye illeti, onunla su içmek veya abdest almak gibi yapılışına sebep olan amaçlardır.⁷¹⁸ İnsanın ürettiği her şeyde bu dört illetin bulunması gerekir. Arya Samaj, ilâhın ürettiğini insanın ürettiğine kıyas etmiştir. Onlar bu dört illetin Allah'ın yarattığı mahlûkâtlarda da bulunmasını gerekli görmüşlerdir.⁷¹⁹ Svâmî, maddî illetin heyula ya da zerreler (bu tüm âlemin maddesidir) olduğunu söylemektedir.⁷²⁰ Yani âlem parçalanamayan küçük zerrelerden oluşmuştur. Zira Svâmî, cüz-i lâ yetecezânın (parçalanmayan parça) madde olduğunu söylemektedir.⁷²¹ Amritsarî, Arya Samaj'ın inancına göre maddenin, âlemin yaratılışındaki rolüyle ilgili olarak Svâmî'nin şu sözünü nakleder: Âlemin yaratılışı kumaş üretimi gibidir. Kumaşın üretimi; dokumacı, pamuk iplik, buna ait dokuma aracı ve başka şeylerle olmaktadır. Aynı şekilde âlemin yaratılışı; Rabbin varlığı, ruh, madde, zaman ve boşluğu gerektirmektedir. Bu beş kadîmden biri yoksa kesinlikle âlemin yaratılışı gerçekleşmez.⁷²²

Amritsarî bu inancı şöyle reddetmektedir: Cüz-i lâ yetecezâ (parçalanmayan parça), bileşik ve ayrılma niteliklerine sahip olduğu için yaratılmış hâdis bir valıktır. Zira her bileşik, yaratılandır. Birleşme, ayrılma ve bitişmeyi kabul eden her şey

⁷¹⁶ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 8. Bölüm, s. 213.

⁷¹⁷ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 6-7.

⁷¹⁸ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 7; Salibâ Cemil, *Târîhu'l-Felseleti'l-Arabiyye*, 2. Baskı, Dârü'l-Kütübü'l-Lübnânî, Beyrut, 1973, s. 73.

⁷¹⁹ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 7.

⁷²⁰ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 8. Bölüm, 208.

⁷²¹ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 8. Bölüm, 225.

⁷²² Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 8. Bölüm, 213.

yaratılmış olup ezeli değildir. Cüz-i lâ yetecezzâ diye bir şey yoktur. Bu hayalî bir şeydir. Hiçbir dayanağı yoktur.⁷²³

Maddenin ezeli oluşunu reddetmenin özeti şudur: Basiret sahipleri ve akıllı felsefecilere göre aklen ve hissen cüz-i lâ yetecezzâ yoktur. Çünkü madde, Arya Samaj'ın inancında da bileşik ve şekli kabul etmektedir. Bu da maddenin kadim olmadığını ve Allah'ın mahlukatlarından olup yaratıldığını göstermektedir. Yüce Allah şöyle buyurur: *“Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir”*.⁷²⁴

3.2.6.2. Ruhun Ezeli Oluşunun Reddedilmesi

Svâmî şöyle söylemektedir: *“Ruh; istek, nefret, rahat ve acıyı hissedendir. Onun hissedilen başka sıfatları da bulunmaktadır. Onun sınırlı bir bilgisi vardır. O kadim ve ezeli”*.⁷²⁵ Amritsarî şöyle söylemektedir: Bu anlatılanlardan ruhun Arya Samaj inancında Rab gibi ezeli olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat ruhun bilgisi sınırlıdır. Ruh bedenden ayrıldığı zaman birçok fiziksel özelliğini kaybetmektedir.⁷²⁶

Özel ve genel insanî durumlarımızı düşündüğümüzde kesin olarak önemli bir noktaya ulaşırız. O da doğumdan sonra ilk durumlarımız hakkında bir şey bilmemizdir. Bu, kesin olarak bilinen ve bedihî olan bir gerçektir. İnancı ne olursa olsun hiçbir akıllı insan bunu inkâr edemez. Svâmî de bu gerçeği itiraf etmiştir. Zira o, *“Reenkarnasyon inancı doğruysa niye biz geçmiş durumlarımızı hatırlamıyoruz?”* sorusuna şöyle cevap vermiştir: *“Kim geçmiş hayatındaki durumları bilebilir?. Bu mümkün değildir. Zira ruhun bilgisi sınırlıdır. Bunun bilgisi Tanrı katındadır. Ruh ise bu bilgiye sahip değildir”*.⁷²⁷ Amritsarî şöyle diyor: Svâmî'nin yaptığı bu itiraf ve bilimsel gözleme göre ruh bilgisi artıp azalmaktadır. Bazen de bilgi yok olmaktadır. Biz de bunu kesin olarak bilmekteyiz. Zira dün birçok şeyi bilirken bu gün onları

⁷²³ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 8-12.

⁷²⁴ Furkân, 25/2.

⁷²⁵ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, s. 564.

⁷²⁶ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 13.

⁷²⁷ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 7. Bölüm, s. 245.

unuttuğumuz için bilmiyoruz. Ruhun Allah'ın yarattıklarından ve hâdis olduğu konusunda herhangi bir şüphe var mıdır?⁷²⁸

Amritsarî bu inancı reddettikten sonra sözünü şu âyetle sonlandırmaktadır: *“Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir”*.⁷²⁹ Amritsarî'nin dediği gibi ruh mahlûk ve sonradan yaratılmıştır.

3.2.6.3. Âlemin Yaratılışının Teselsülünün (Art arda olması) Ezeli Oluşunun Reddedilmesi

Amritsarî şöyle söylemektedir: Arya Samaj'ın inançlarından biri dünyadaki her cismin hâdis olmasıdır. Fakat onlara göre âlemin yaratılışının teselsülü (art arda olması) kadîm ve ezelîdir.⁷³⁰ Zira Arya Samaj inancının kurucusu olan Svâmî şöyle söylemektedir: Gün ve gece gibi âlemin yaratılışının bir başlangıcı bulunmamaktadır. Her gündüzden sonra gece gelir. Her geceden sonra da gündüz gelir. Âlemin yaratılışı böylece devam etmektedir. Burada bir yok oluş bulunmaktadır. Ardından âlemin yaratılışı gelmektedir. Daha sonra yok oluş gelmektedir. Sonra âlemin yaratılışı gelmektedir. Böylece âlemin yaratılışı art arda devam etmektedir. Bu yaratılışın art arda devam etmesi ezelî bir durumdur. Yüce Allah ezelî olduğu gibi bunun da bir başlangıcı ve sonu yoktur. Fakat âlemin yaratılışının ve yok oluşunun bir başlangıç ve sonu bulunmaktadır.⁷³¹

Amritsarî bu konuda şöyle diyor: *“Bu âlem ve bu âlemden önceki tüm âlemler sonradan yaratılmış ve mahlûkturlar. Bunlar ezelî değildirler”*. Buna rağmen Arya Samaj'ın inancına göre âlemin yaratılışının teselsülü (art arda olması) kadîm ve ezelîdir, hâdis değildir. Âlemin tüm fertleri sonradan yaratılmıştır. Bunların hiçbirisi ezelî değildir. O zaman ezelî olduğu söylenen âlemin varlığının teselsülü (zincirlemesi) nedir? Bu enteresan bir durumdur.⁷³²

⁷²⁸ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 13.

⁷²⁹ İsrâ, 17/85.

⁷³⁰ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 16.

⁷³¹ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 8. Bölüm, s. 221.

⁷³² Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 16-17.

Amritsarî şöyle söylemektedir: Bu, Arya Samajlıların aşırıya gittiği bir şüphedir. Onlar, Allah'ın ezelden beri hâlık olmasını ve bununla beraber âlemin de ezelden beri bulunmasını gerekli kılmaktadırlar. Daha sonra bu inancı unutup kıyâmet koptuğu zaman âlemin yok olduğuna inanıyorlar. Bu durumda âlem nerede kaldı ve Allah'ın yaratma sıfatı nereye gitti? Arya Samaj'ın inancına göre âlem yok olduğu zaman Allah'ın melik sıfatı ne olacaktır?⁷³³

Doğrusu âlem mahlûktur. Ezeli değildir. Aynı şekilde varlığın teselsülü de mahlûktur. Mahlûk olan her şey hâdistir, ezeli değildir. Âlemin varlığı da böyledir. Allah onu yaratmış ve mukadderatını belirlemiştir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir”*.⁷³⁴ Âlemin yaratılışının teselsülünün ezeli olduğu inancının geçersiz olmasıyla reenkarnasyon da geçersiz olmaktadır. Zira reenkarnasyon, âlemin yaratılışının teselsülünün ezeli olmasına dayanmaktadır.⁷³⁵

3.2.6.4. Reenkarnasyon İnancının Reddedilmesi

Amritsarî şöyle diyor: Arya Samaj dinine göre reenkarnasyon tümüyle âlemin teselsülünün ezeli ve kadîm olma inancına dayanmaktadır. Cisim ve derilerin farklı olması daha önceki hayatta geçen eylemlerin neticesidir.⁷³⁶

Svâmî şöyle demektedir: İnsanın ruhu hayvan kalıbına girmektedir. Aynı şekilde hayvanların ruhu da insan kalıbına girmektedir. Erkeğin ruhu kadın kalıbına ve kadının ruhu da erkek kalıbına girmektedir. Yüce Allah salih ve kötü amellere göre ruha beden vermektedir.⁷³⁷

Amritsarî reenkarnasyon inancını birkaç şekilde reddetmektedir ve bununla alâkalı şu önermeleri ileri sürmektedir:

⁷³³ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 23.

⁷³⁴ Furkân, 25/2.

⁷³⁵ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 25.

⁷³⁶ Amritsarî, *Usûl-i Arya*, s. 3

⁷³⁷ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 9. Bölüm, s. 247.

Birincisi: Arya Samaj inancına göre ruh, bedenle birlikte olmadığı sürece hayır ve şerri işleyemez. Ruh, Yüce Allah'ın iradesi doğrultusunda önceki hayatta geçmiş olan eylemlere göre ince veya yoğun bedene girmektedir.

Arya Samajlı'ları reddetmenin özeti şudur: Arya Samaj inancına göre ince ve yoğun bedenlerin hepsi yaratılmıştır. Bunların hiçbirisi ezelî değildir. Bu da zorunlu olarak ruhun bedenlerde meydana gelmeden önce bedensiz olmalarını gerektirmektedir. Çünkü Arya Samaj'ın inancına göre ruh kadîm ve ezelîdir. Onun iyi ya da kötü hiçbir eylemi bulunmamaktadır. Çünkü henüz hiçbir bedene bağlanmamıştır. Beden olmadan ruh herhangi bir eylemde bulunamaz. Şimdi şu soruyu soruyoruz: İlk başta Allah hangi bedeni ruha vermiştir? Zira beden hâdis olduğu için onun başlangıcı ve sonu bulunmaktadır.⁷³⁸

İkincisi: Arya Samaj'ın inancına göre ruhların sevap ve ceza alması, reenkarasyon veya doğumların tekrarlanması yoluyla olmaktadır. Amritsarî bu inancı şöyle reddetmektedir:

1. İnsanın yaratılışının başında ruhlar insan kalıbında mıydı? Zira henüz günah bulunmamaktaydı. Ruhlar günah işlediği zaman ölümden sonra insan kalıbından çıkıp hayvan kalıbına girmektedirler. İlk başta tüm ruhlar insan kalıbında ise insan; süt içme, ayakkabı için hayvan derisi kullanma, çift sürme ve bunlara benzer ihtiyaçlarını nasıl karşılıyordu? Bir de insanların tümü erkek olarak mı yaratıldı? Bu durumda insan cinsel ihtiyacını nasıl gideriyordu? Yaratılanların tümü kadın ise erkek olmadan nesil nasıl artar?

2. İnsan kalıbı ruhlar için asıl ise bu kalıp ceza kalıbı değil, sevap kalıbıdır. Bu durumda insan niye kör, cüzzamlı, topal, fakir, sefil, alçak şeklinde olmaktadır. Ey Arya Samajlılar! Eğer bunun geçmiş hayattaki eylemlerin sonucu olduğunu söylerseniz size şunu söyleriz: Siz insan kalıbının ruhun ceza kalıbı olmadığını, sevap kalıbı olduğunu söylediniz.

3. Arya Samaj'ın inancına göre insanların çoğu, Arya Samaj'ın inancını reddetmesi sebebiyle kâfir ve günahkâr olduğu için hayvan kalıbına girmeyi hak etmesine rağmen niye insanların sayısı artmaktadır?

⁷³⁸ Amritsarî, *Bahsü Tenâsuh*, s. 25.

4. Hayvan kalıbı azap ve ceza içinse ey Arya Samajlılar! Hayvanları kesip etlerini yiyen Müslümanlar'a ve yeryüzündeki tüm milletlere teşekkür etmeniz gerekir. Zira onların hayvanları kesmesiyle çok sayıda Arya Samajlılar kurtulmuş olurlar. Hayvanları kesenler hayvan kalıbında azap görenlerin kurtulmasına sebep olmaktadır!

5. İnsan kalıbı ruh için asıl ise, hayvan kalıbı ruhun azap gördüğü yerdir. Eğer insanların tümü iyi olurlarsa ve onların günahları yoksa ruhların tümü insan kalıbına girer ve böylece dünyada hayvan kalmaz.

Üçüncüsü: Bazı Arya Samajlılar reenkarnasyon inancını Kur'ân âyetleriyle ispatlamaya çalışmışlardır. Arya Samajlılar'ın reenkarnasyon inançları için delil olarak zikrettikleri âyetler şunlardır:

1. *"İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! dediklerimizi elbette bilmektesiniz".*⁷³⁹
2. *"De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar".*⁷⁴⁰
3. *"Onları biz yarattık; onların yaratılışını sapasağlam yaptık. Dilediğimizde (kendilerini yok eder) yerlerine benzerlerini getiririz".*⁷⁴¹
4. *"Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir".*⁷⁴²

Amritsarî, Arya Samaj'ın yukarıdaki zikredilen âyetlerle ilgili batıl iddialarını şu şekilde reddetmiştir:

Birincisi: İfadenin doğru anlamı, konuşan kimsenin amacını açıklamak için ifadesinde kast ettiği anlamdır. Bu anlamı değiştirmek ifadenin anlamını değiştirir. Bu ise tüm dilcilere göre doğru değildir. Kur'ân'ı indiren ve bunun aracılığıyla konuşan Yüce Allah'tır. Kur'ân açık bir şekilde reenkarnasyonu reddetmiştir. Zira sevap ve azap (Cennet ve ateş) yurtlarını salih ve kötü kimselere yer kılmıştır. Yüce Allah hiçbir zaman köpek ve kedi kalıplarının, kötü ruhun ceza yeri olduğunu

⁷³⁹ Bakara, 2/65.

⁷⁴⁰ Mâide, 5/60.

⁷⁴¹ İnsân, 76/28.

⁷⁴² Nisâ, 4/56.

söylememiştir. Fakat şüphesiz kötüler için Cehennem'i hazırlamıştır. Şimdi reenkarnasyonu inkâr eden kimsenin sözüyle nasıl reenkarnasyonu ispat edersin?⁷⁴³

İkincisi: Amritsarî, yukarıda zikredilen âyetlerin doğru anlamlarını ve Arya Samaj'ın tahrifatlarını açıklamıştır.⁷⁴⁴

3.2.6.5. Arya Samaj'ın Niyog'unun Reddedilmesi

Arya Samaj'ın inancına göre niyog: rahatsız olduğu için çocuğu olmayan ve eşi hamile kalmayan erkeğin evlat elde etmesidir. Aslında niyog, erkeğin karısına şöyle demesidir: *“Ey çocuk isteyen sevgili eşim! Benim çocuk yapmama gücüm yok. Bunu benim dışımda bir erkekten iste”*. Bu durumda kadın hamile kalıp çocuk doğurmak için yabancı bir erkeğin yanına gidip onunla birlikte olur.⁷⁴⁵ Bu, eşlerin hayatındaki niyogun birinci türüdür. İkinci türü ise, kocanın vefatından sonra olmaktadır.⁷⁴⁶ Bu ikinci tür şöyledir: Dul kadın, çocuğu olsun diye birlikte olacağı erkeği, ölen kocasının kardeşlerinden ya da onun sınıfından veya daha üstün bir sınıftan seçmektedir. Svâmî'nin aktardığına göre bu, Arya Samaj'ın inancında meşru bir durumdur. Zira Veda metninde şöyle geçmektedir: *“Ey dul kadın! Ölen kocanın arkasında üzülmeyi bırak. Bunu düşünmeye gerek yoktur. Fakat sağ olan erkeklerin dünyasına bak. Şunu bil ki niyog yoluyla çocuk doğurman için fırsat vardır. Yani sevdiğin kimseyle birlikte olarak çocuk edinebilirsin. Hiç üzülmeye gerek yoktur”*.⁷⁴⁷

Amritsarî bu hususta şöyle diyor: *“Niyog meselesinin detaylarını konuşmayacağız. Herkes bunun ne kadar iğrenç bir iş olduğunu bilmektedir. Niyog meselesi de zaten bizi fazla ilgilendirmiyor. Fakat bizim için önemli olan niyog neticesinde doğan bu çocuğun nasıl asıl kocanın çocuğu sayıldığıdır. Bu çocuğun, kocanın nesebine katılması mümkün değildir. Dolayısıyla bu çocuk vasıtasıyla asıl kocanın nesli bu şekilde korunamaz. Bu inanç, akl-i selimin kabul etmediği enteresan*

⁷⁴³ Amritsarî, *Bahsü Tenâsuh*, s. 23-28

⁷⁴⁴ Amritsarî, *Tefsîru Sünâî*, s. 104; Amritsarî, *Bahsü Tenâsuh*, s. 33-38.

⁷⁴⁵ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 4. Bölüm, s. 118-119.

⁷⁴⁶ Amritsarî, *Nikâhu 'l-Erâmil ve 'n-Niyog*, 1917, s. 12-13.

⁷⁴⁷ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 4. Bölüm, s. 116.

durumlardan biridir. Arya Samaj inancında niyogun gerçeği budur. Bu niyog, erkek ve kadın için birden on bire kadar serbesttir".⁷⁴⁸

Amritsarî şunu ifade eder: Dünyada akıl sahibi olan herkese göre çocuğun babasıyla bağlantısı, sperm bağlantısıdır. Baba kendi spermiyle çocuk sahibi olur. Bu sebeple çocuk babasına nispet edilir. İkisi arasında baba ve evlat ilişkisi bulunmaktadır. Yüce Allah'ın kitabının açıkladığı temel ilke budur.⁷⁴⁹ Yüce Allah şöyle buyurur: *"Onları (evlât edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur"*.⁷⁵⁰

Niyog yoluyla doğan çocuğun, kendisiyle bağlantılı olmayan ve kadın hamile olmadan önce ölen kocaya nispet edilmesi, kocanın mirasının bu çocuğa verilmesi ve kocanın neslinin devam etmesi için ona nispet edilmesi âdil midir?⁷⁵¹

3.2.6.6. Arya Samaj'ın Dul Kadınlar ile ilgili Hükümlerinin Reddedilmesi

Amritsarî, evlenip de ilişki yaşayan bir kadının kocası öldükten sonra dul kalan bu kadının evlenmesinin yasak olmasıyla ilgili Arya Samaj'ın haksız hükümlerini reddetmektedir. Nitekim Arya Samajlılar, Hinduizm'in Brahman, Kşatriya ve Vaişya olan üst üç tabakasındaki kadınlardan dul olan ve kocalarıyla ilişkiye girenlerin kocaları öldükten sonra ikinci bir evlilik yapmalarını yasaklamaktadırlar. Svâmî şöyle söylemektedir: *"Hiç ilişki yaşamayan dul kadının ikinci bir evlilik yapması serbesttir. Aynı şekilde evlenip de eşiyle ilişkiye girmeyen kocanın ikinci bir evlilik yapması serbesttir. Yani ilişki lezzetini tadan dul erkek ve kadınlar; Brahman, Kşatriya ve Vaişya olan üç üst sınıftan iseler bunların ikinci bir evlilik yapmaları yasaktır"*.⁷⁵² Amritsarî bu hususta şunu söylemektedir: Arya Samaj'ın bu hükmü fitrata aykırı değil mi? Evet aykırıdır. Peki, bu haksız hüküm, genç erkek ve kızları ikinci evlilik yoluyla fitrî olan cinsel isteklerini gidermelerini niye yasaklamaktadır.

⁷⁴⁸ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 4. Bölüm, s. 117.

⁷⁴⁹ Amritsarî, *Nikâhu 'l-Erâmil ve 'n-Niyog*, s. 12-13.

⁷⁵⁰ Ahzâb, 33/5.

⁷⁵¹ Amritsarî, *Nikâhu 'l-Erâmil ve 'n-Niyog*, s. 12-13.

⁷⁵² Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 4. Bölüm, s. 111.

Bu haksız hüküm, dul olanlar hakkında tümüyle fitrî olan dürtüye aykırıdır.⁷⁵³ 13 ve daha üstü olan genç bir kız kocası öldükten sonra dul kaldığında onun durumu ne olur? Onun fitrî olan cinsel ihtiyacını giderme isteği ve duyguları yok mudur? Bunların tümü vardır. Dolayısıyla bu genç kızın, kendisine değer veren ve duygularına saygı duyan bir kocayla ikinci bir evlilik yapmasına izin verilmesi gerekir. İslâm bu konuda kadına yol göstermektedir. Bu sebeple İslâm ruhbanlığı tümüyle reddetmiştir. Çünkü İslâm fitrat dinidir.⁷⁵⁴

Amritsarî dulların nikâhıyla ilgili Arya Samaj'ın şu şüphelerini zikreder:

Svâmî, dulların ikinci evlilik yapmalarının yasak olmasının sebeplerini şöyle açıklamaktadır: Dulların ikinci evlilik yapmaları şu zararlara yol açar:

1. Eşler arasındaki muhabbet azalır. İkinci evliliğe izin verilirse erkek ilk eşini terk edip başka bir kadınla evlenir. Aynı şekilde kadın da ilk kocasını terk edip başka bir erkekle evlenir.
2. Erkek ya da kadın, eşi öldükten sonra evlenirlerse ölünün mirası heba olur. Ölünün ailesi arasında tartışma meydana gelir.
3. Ölenin kabilesi yok olmaya maruz kalır. Onun mirası tamamen zayi olur.
4. Eşler arasında söz bozulur.

Amritsarî bu dört şüpheyi tek tek şu şekilde çürütmüştür:

1. Dulların ikinci evliliği yapmalarının yasak olmasının birinci gerekçesi eşler arasında muhabbetin azalmasıydı. Bunun, dulların ikinci evlilik yapması konusuyla alâkası yoktur. Zira kadın, kocası öldükten sonra dul kalıyor. Bu durumda tek başına yaşıyor ve eşlerden birinin diğerini kandırma endişesi bulunmamaktadır. O zaman eşler arasında muhabbetin azaldığını söylemek doğru olur mu?
2. İkinci gerekçenin de dulların ikinci evlilik yapmaları konusuyla ilgisi yoktur. Çünkü mirasın bölüştürülmesinde varisler arasında tartışma meydana gelirse bunun sebebi ikinci evlilik değil, miras paylaşımı için düzenli kural ve esaslar koymayan Veda inancının eksikliğidir.

⁷⁵³ Amritsarî, *Nikâhu'l-Erâmil ve'n-Niyog*, s. 7.

⁷⁵⁴ Amritsarî, *Nikâhu'l-Erâmil ve'n-Niyog*, s. 8.

3. Üçüncü gerekçe de akl-i selimin kabul etmediği boş bir konuşmadır. Nitekim dulların evlenmesi konusu ile ölenin ailesinin yok olması konusu ne kadar birbirinden farklıdır. Demek ki Arya Samaj kanunlarına göre ikinci evlilik ölen kocanın ailesinin yok olmasına yol açmaktadır. Fakat dul kadın kocasız bir şekilde kaldığı zaman ölenin ailesi ve nesli sağlam kalacaktır!

4. Dördüncü gerekçenin hiçbir dayanağı yoktur. Çünkü söz, her iki eş hayatta olduklarında geçerlidir. Ama koca öldükten sonra söz, dul kadının ikinci evliliği yapmasına engel değildir. Bu durum sözü bozmayı gerektirmez.

Amritsarî daha sonra şöyle söylemektedir: Akıl ve görüş ehli, Svâmî'nin zikrettiği bu dört gerekçeyi incelediğinde bu gerekçelerin, dulların ikinci evliliği yapmalarına engel olmadığını görecektir.

3.2.6.7. Arya Samaj'ın Evlilik Hükümlerinin Reddedilmesi

Arya Samajlılar'a göre evlilikten maksat sadece çocuk sahibi olmaktır. Amritsarî bunu detaylı bir şekilde reddetmektedir. Özetle şöyle söylemektedir: Evliliğin amacı fitrî olan cinsel ihtiyacı gidermektir. Çünkü kadın bazen ilk ilişkiden sonra hamile kalmaktadır. Fakat eşler arasındaki ilişki devam etmektedir. Hattâ hamilelik ortaya çıktıktan sonra da ilişki devam etmektedir. Fitrî ihtiyacı gidermek evliliğin ilk amacıdır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur"*.⁷⁵⁵ Çocuk yapma isteği ikinci sırada gelmektedir. Yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin"*.⁷⁵⁶

Arya Samaj inancında evlilik yaşı kadın için 16 yaşından 24'e kadardır. Erkek içinse 25 yaşından 48'e kadardır. Arya Samajlılara göre en iyi evlilik; kadının 24 yaşında, erkeğinse 48 yaşında olmasıdır.⁷⁵⁷

Amritsarî bu inancı reddetmiştir. Özetle şunu söylemektedir: İnsan fitratı ve nefsî dürtüsü, erkek ve kızda rüşt yaşına ulaşmanın evlilik yaşı olmasını gerektirmektedir. Çocuklar rüşt yaşına ulaştıklarında evlenmek istedikleri zaman

⁷⁵⁵ A'râf, 7/189.

⁷⁵⁶ Bakara, 2/187; Amritsarî, *Nikahu Arya*, Berkî Basımevi, 1. Baskı, 1344/1925, s. 3-6.

⁷⁵⁷ Svâmî Dayananda, *Satyarta Prakaş*, 4. Bölüm, s. 77.

evliliğe bir engel yoksa, evlilik vakti o zamandır. Evlilik yaşını kadın için 16'dan 24'e ve erkek içinse 25'ten 48'e kadar belirlemek akıl ve insan fitratına aykırıdır. Arya Samaj'ın bu tür hükümlerini akıl, doğru görüş ve sağlam örf kabul etmez. Resmî istatistikler çok sayıda insanın 48 yaşına ulaşmadan öldüğünü göstermektedir. Bir de 48 yaşında artık yaşlılık başlamaktadır. Bu yaşta insanın gücü zayıflamaktadır. 48 yaşına gelmiş bir erkek evlilik görevlerini nasıl yerine getirir?⁷⁵⁸

Değerlendirme

Senâullâh el-Amritsarî, XX. yüzyılda Arya Samaj Hareketi'nin İslam eleştirilerini kapsamlı ve etkili bir şekilde reddederek İslam akidesini savunan önemli bir Hint Müslüman âlimidir. Senâullâh, çalışmamızda incelediğimiz, Dayananda'nın İslam eleştirilerini teker teker ele alan "Hak Prakaş bi Cevab-i Satyarta Prakaş" adlı eser başta olmak üzere Arya Samaj'ın İslam'a yönelik eleştirilerine cevap veren çok sayıda kitap ve makale kaleme almış ve Arya Samaj liderleriyle sözlü münazaralarda bulunmuştur.

Senâullâh, sadece İslam'a yöneltelen eleştirilerine cevap vermekle kalmayıp, Arya Samaj'ın inanç sistemini ve uygulamalarını eleştiren "Usûl-i Arya", Bahsü-Tenasuh", ve "Nikahu'l Erâmil ve Niyog" gibi kitapları da yazmıştır. Senâullâh, Dayananda'nın eleştirilerinin Kur'an'ı yanlış ve hatalı olarak anladığından kaynaklandığını söylemektedir. Dayananda Kur'an'ı eleştirmek için hangi Kur'an tercümesini kullandığını açıkça söylememiştir. Ancak Senâullâh'a göre bu tercüme Şah Rafi'uddîn Sahibi'nin lafzî tercümesi olabilme ihtimali yüksektir. Hâlbuki bu tercüme hakikat-ı yansıtmı bakımından eksik bir tercümedir. Senâullâh "Hak Prakaş"ın mukaddimesinde de belirttiği üzere 159 eleştirilerine bir ilave daha yaparak toplam 160 maddeye cevap vermiştir. Dayananda'nın "Satyarta Prakaş" adlı eserinde izlediği metodu, önce ayetin lafzî tercümesini vererek "muhakkik" adında kendi yorumlarını ve itirazlarını getirmektir. Senâullâh ise, Dayananda'nın itirazlarını olduğu gibi aktardıktan sonra "mudakkik" adında cevap vermiştir

⁷⁵⁸ Amritsarî, *Nikâhu Arya*, s. 7-12.

Senâullâh'ın verdiği cevaplara baktığımızda genelde o, aklî deliller ve örneklendirmelerden daha ziyade naklî delilleri kullandığını görebiliriz. Dayananda'nın eleştirdiği Kur'an ayetlerini kendi ilmî birikimi ışığında yorumlayıp cevap vermeye çalışan Senâullâh, zaman zaman Hindu kutsal kitaplarından özellikle de Dayananda'nın eserinden alıntılar yaparak cevaplamaya çalışmıştır.

3.3. Arya Samaj'ın “Shuddhi Hareket”ine Karşı Müslümanların Tepkileri

Arya Samaj Hareketi'nin Hint Alt Kıtası'ndaki Hindular'dan Müslüman olanları tekrar geri döndürmek için başlatmış olduğu “Shuddhi Hareketi”nin başarısı Hint Müslümanlar için büyük bir tehdit oluşturmıştır. Yeni Müslüman olanların, özellikle Malkana bölgesindeki büyük bir kitlenin Hindu olmalarından sonra bu hareketin diğer bölgelere de yayılması bekleniyordu.⁷⁵⁹ Bu durumun, Hint Alt kıtası'ndaki İslâm için bir intihar olacağını öngören, bölgedeki ileri gelen Müslüman ilim adamları, Müslümanları Shuddhi hareketi hakkında bilgilendirmeyi ve karşı hareketlerin yürütülmesi yönünde çalışmalar başlatılması üzerinde düşünmüşlerdir.⁷⁶⁰

Müslüman âlimlerden Abdülhalim Sıddîkî, bu bağlamda şu ifadelere yer vermiştir: “Bizler bu riddet (dinden dönme) hareketini durduramazsak, Hindistan Müslümanları daha önce İspanya'daki Müslümanlar'ın yaşadığı kaderi paylaşmak zorunda kalabilirler.”⁷⁶¹ Benzer şekilde bu durumun tehlikesinden endişe duyan Firengi Mahal Medresesi'nin lideri Mevlânâ Abdülbârî, Müminler'in kalbinin, manevî Ka'be/ Allâh'ın evi olduğunu ifade ederek, Müslümanların riddet tehlikesine karşı korunmalarının önemine vurgu yapmıştır.⁷⁶² Bunların yanı sıra dönemin birkaç Müslüman gazetesi de Shuddhi Hareketinin tehlikesinden bahsetmiştir. Bu gazeteler, esasında Hinduların başka dinden olup da kendi dinlerine girenleri kabul

⁷⁵⁹ http://www.columbia.edu/itc/mealc/pritchett/00islamlinks/txt_lajpatrai_1924/10part.html , 10.06.2019 (Erişim Tarihi).

⁷⁶⁰ Yoginder Singh Sikand, The Origins and Development of the Tablighi Jama'at (1920s-1990s): A Cross-Country Comparative Study, s. 53.

⁷⁶¹ Abdul Halim Siddiqui, *asbab-i İrtidad*, Şube-i Tebliğ ve Tahaffuz-i İslâm, Jami'at Markaziya Ulema-i Hind, Delhi, 1923, s. 24.

⁷⁶² Abdulbari, *Fitna-i-Irtidad Aur Musalmano Ka Farz*, Firangi Mahal, Lucknow, 1923, s.32.

etmediklerini, fakat şimdi yok olma tehlikesinden kurtulmak için bu konuda taviz verdiklerine dikkat çekerek, bu hareketin arkasında siyasî hedeflerin de olduğuna vurgu yapmışlardır.⁷⁶³

Müslüman âlimlerin ifadelerine göre Shuddhi Hareketi'nin ortaya çıkmasında ve kısmen de olsa başarılı olmasında etkili olan önemli unsurlar şunlardır:

Birincisi, İngilizlerin, “böl ve yönet politikası” gereği Hindular’la Müslümanlar’ın devamlı çatışma halinde olmalarına duydukları ihtiyaç. Zira Hilâfet Hareketi⁷⁶⁴ sırasında pekiştirilen Hindu-Müslüman birliği, İngilizlerin siyasî hedefleri karşısında büyük bir engel teşkil ediyordu. Bu nedenle, İngilizlere karşı yapılan ayaklanmalarda ⁷⁶⁵ etkili rol oynayan Müslümanların hızlı yayılmasından endişe duyan İngilizler, eski Müslüman hükümdarların Hindular’ı sebepsiz yere öldürdükleri ve mabetlerini yıktıkları ithamında bulunmuş; bu bilgileri de okullarda okutulan tarih kitaplarına dahil ederek, Hindu-Müslüman çatışmasını tetiklemeye çalışmış ve böylece Shuddhi Hareketi’ni gizlice desteklemişlerdir. İkincisi, Hindulardan alt kasttakilerin Müslüman olmalarının, Hinduizm’in varlığına tehdit oluşturacağını düşünen Brahminler’in de bu harekete destek vermeleridir.⁷⁶⁶ Bunların yanı sıra Müslüman âlimlerin tespitlerine göre, Shuddhi Hareketi’nin başarısındaki diğer önemli bir faktör ise, yeni Müslüman olanların İslâm hakkında fazla bilgi sahibi olmamalarıdır. Zira daha çok, Müslüman olduktan sonra da Hindular’ın âdet ve ibadetlerine devam eden bu toplum, Shuddhi Hareketi’nin hedef kitlesi olmuştur.⁷⁶⁷

Böyle bir vaziyette Müslüman âlimler “Musîbetü’l-Kübra” olarak nitelendirdikleri bu riddet sorununu çözmenin tek yolunun, dinî eğitim ve

⁷⁶³ Yoginder Singh Sikand, *The Origins and Development of the Tablighi Jama'at (1920s-1990s): A Cross-Country Comparative Study*, s. 55.

⁷⁶⁴ İngiltere’nin Osmanlı imparatorluğu’na karşı savaş açtığı sırada, Müslümanların hilafetine ve halifesine kaldırmaya çalışıyor diye Hindistan’daki Müslümanlar Hindistan bağımsızlık hareketi liderlerin de desteğiyle “Hilafet Hareketi” adı altında İngiltere’ye karşı ayaklanmışlardır. Bu harekete hindular da desteklemişlerdir. Bknz. M. Naeem Qureshi, *Pan-Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement, 1918-1924*, BRILL, 1999

⁷⁶⁵ 1857’de İngilizlere karşı yapılan birinci askeri ayaklanmayı buna örnek olarak gösterebiliriz.

⁷⁶⁶ Abdulbari, *Fitna-i-Irtidad Aur Musalmano Ka Farz*, s. 16; Sayyed Ghulam Bhik Nairang, *Ghubar-i-Ufak*, Almas Press, Delhi, 1925, ss. 5-6,

⁷⁶⁷ Yoginder Singh Sikand, *The Origins and Development of the Tablighi Jama'at (1920s-1990s): A Cross-Country Comparative Study*, ss. 59-60.

tebliğ faaliyetlerinden geçtiğini fark etmişlerdir. Ayrıca onlara göre bu durum Allâh'ın Müslümanları sınadığı büyük bir imtihandır. Ayrıca bu, her bir Müslüman'ın farz olan davet ve tebliğ vazifesini yerine getirmesi için büyük bir fırsattır. Nitekim Müslüman âlim Abdülhalîm Sıddîkî'nin, "Müslümanlar, sekiz yüz yıldır temel vazifeleri olan tebliği ihmal etmişlerdir. Bizim Malkana'daki ve diğer yerlerdeki kardeşlerimize ulaşmamızı da "Shuddhi Hareketi"ne boçluyoruz. Eğer bu hareket olmasaydı, biz bütün rahatımızı bırakarak böyle köyleri ve şehirleri gezmeyecektik"⁷⁶⁸ şeklindeki ifadeleri bu gerçeği ortaya koymaktadır. Neticede Hint Alt Kıtası'nın genelinde -kuzey tarafı ağırlıklı olarak- tebliğ faaliyetlerini yürütmek üzere birçok Müslüman grup/cemaat kurulmuştur. Farklı ekollere ve mezheplere mensup âlimler tebliğ faaliyetlerine şahsen veya tesirli yazılar ve konuşmalar aracılığıyla iştirak etmişlerdir. Bu cemaatlerin en önemlileri, Dâru'l-Ulum Diyobend, Cemiyet Ulemaî Hind, Cemaat-i Mübarek-i Riza-i-Mustafa (Birelviler), Ancumen-i-Huddam-i- Sûfiyye (Birelviler), Tebliğ Cemaati ve Firengi Mahal gibi hareketlerdir. Önemli şahsiyetler ise, Eşref Ali Thanevi, Kwaja Hasan Nizami, Seyyid Ab'ul A'la Mevdudi, Muhammed İlyas ve Mevlânâ Abdülbârîdir.⁷⁶⁹

3.3.1. Diyobend ve Tebliğ faaliyetleri

Daha önce de belirtildiği gibi, Diyobend Dâru'l -Ulûm Medresesi'nin kurulması, Hint Alt Kıtası'nın farklı bölgelerinde çok sayıda medresenin ve dinî merkezin kurulmasına ve canlanmasına yol açmıştır. Ayrıca bu medrese, geleneksel din eğitiminden farklı olarak, ders müfredatına diğer dinler hakkındaki bilgileri de dahil ederek, dinî münazara hususunda öncülük etmiştir. Bu doğrultuda Diyobend Dâru'l -Ulûm'da münazara için ayrı bir bölüm açılmış ve orada Hristiyanlık ve Hinduizm ağırlıklı olmak üzere İslâm dışındaki diğer dinler hakkında eğitim verilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra Hinduizm'in kutsal kitaplarını daha iyi anlayabilmek için Sanskritçe dil kursları da başlatılmıştır.⁷⁷⁰

⁷⁶⁸ Abdul Halim Siddiqui, *asbab-i İrtidad*, Şube-i Tebliğ ve Tahaffuz-i İslâm, Jami'at Markaziya Ulema-i Hind, Delhi, 1923, s. 40.

⁷⁶⁹ Yoginder Singh Sikand, *The Origins and Development of the Tablighi Jama'at (1920s-1990s): A Cross-Country Comparative Study*, ss. 63-67.

⁷⁷⁰ http://www.darululoom-deoband.com/english/aboutdarululoom/preaching_services.htm, 10.06.2019 (Erişim Tarihi).

Diyobend âlimleri İslâm'ın müdafaası hususundaki çalışmalarında büyük katkı sunmuşlardır. Kurucusu Mevlânâ Kâsım Nanevtevi, Hristiyanlar ve Hindular'la (Arya Samaj) birçok münazarada bulunmuş ve reddiye türünden çeşitli kitaplar kaleme almıştır. Bu çalışmalar bir geleneğe dönmüş ve onun vefatından sonra da devam etmiştir. Aynı ekolden Şeyhu'l Hind olarak bilinen Şeyh Mahmut Hasan'ın da münazara hususunda ayrı bir yeteneğe sahip olduğu tarihî kaynaklarda geçmektedir.⁷⁷¹

İngiliz hükümetinin açık ve gizli desteği ile icra edilen Arya Samaj Hareketi'nin "Shuddhi Hareketi"ne karşı Diyobend âlimlerinin tepkilerine gelince, ilk olarak âlimler, bu hareket konusunda Hint bağımsızlık mücadelesini üstlenen Kongre Parti liderlerini uyarmışlardır. Bu doğrultuda Hindistan'ın iki önemli dinî toplumu (Müslümanlar ve Hindular) arasında meydana gelen tartışmaların, millî mücadelenin topyekün yürütülmesi için zarurî olan Hindu-Müslüman birliğine ciddi mânâda zarar vereceği vurgulamışlardır. Ancak bu âlimler, kongre parti liderlerinden müspet bir cevap alamadıkları için Shuddhi Hareketi'ne karşı var güçleriyle karşı koymaya karar vermişlerdir. Böylece Dâru'l -Ulûm'un hocalarından ve talebelerinden oluşan bir heyet, "Shuddhi Hareketi"nin yoğun olduğu bölgelere giderek tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu tebliğ faaliyetlerini koordine etmek için Diyobend hocası Mevlânâ Mîrak Şâh'ın başkanlığında Agra'da bir tebliğ merkezi de açılmıştır.⁷⁷²

Tebliğcilerin vefalı ve sebatlı faaliyetleri sonucu, mürtet olan birçok Müslüman topluluğu tekrar İslâm ile şereflenmiştir. Malkana'daki Hindu topluluğun tehditlerine rağmen bölgede dinî medreseler açılmış ve oradakilere yardım konusunda her türlü imkânlar sunulmuştur.⁷⁷³

⁷⁷¹ Muhammed Zaferuddin, *Meşahir-i Ulema-i Daru'l Ulûm*, Frontier Publishing Company, Lahore, 1992, s.27

⁷⁷² Mehbûb Rizvi, *The History of Darul Uloom Deobend*, Sahitya Mudranalaya, Ahmedabad, 1980, s

⁷⁷³ http://www.darululoom-deoband.com/english/aboutdarululoom/preaching_services.htm, 10.06.2019 (Erişim Tarihi).

3.3.1.1. Mevlânâ Eşref Ali Thanevi

Diyobend Âlimlerinden Mevlânâ Eşref Ali Thanevi, “Shuddhi Hareketi”ne karşı tebliğ faaliyetlerinin önemini Müslümanlar’a anlatan önemli şahsiyetlerden biridir. O, Müslümanların uykudan uyanmaları ve İslâm dinini korumaları hususunda çağrıda bulunmuştur. O da diğer âlimler gibi tebliğ faaliyetlerinin sadece âlimlerin vazifesi olmadığına, namaz ve oruç gibi bütün Müslümanların yapmaları gereken dinî bir vazife olduğuna vurgu yapmıştır. Aynı zamanda o, dinî konularda yeterince bilgi sahibi olmayanların, tebliğ faaliyetlerinde bulunurken çok dikkat etmeleri gerektiğini, onların sadece dinin temel esaslarını insanlara öğretip zor ve karmaşık meseleleri âlimlere bırakmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁷⁴

Ona göre, tebliğ faaliyetlerinde öncelikli hedef, İslâm’a yeni girenler olmalıdır. Onlara ilk olarak İslam Peygamberi’nin ve sahabe-i kiramın hayat hikâyeleri ve Müslüman devletlerin şanlı tarihi anlatılmalıdır. Tam mânâsıyla İslâm’ı kabul edinceye kadar yeni Müslüman olanlara dinî konularda fazla zorlama yapılmamalıdır.⁷⁷⁵

3.3.2. Cemiyetü’l Ulemâ-i Hind ve Tebliğ faaliyetleri

Cemiyetü’l Ulemâ-i Hind, Şeyhu’l-Hind Mevlânâ Mahmud Hasan’ın başkanlığında 1919’da Delhi’de düzenlenen Hilâfet Hareketi Kongresi’nde, farklı cemaatlara mensup âlimler (çoğunluk Diyobend âlimleri) tarafından kurulmuştur.⁷⁷⁶ Müslümanların dinî, sosyal ve siyasî konularıyla ilgilenen bu cemaat, Arya Samaj’ın “Shuddhi Hareketi”ne karşı da çok etkili bir direniş göstermiştir. Bu doğrultuda 1923’te bu cemaat, tebliğ faaliyetlerini daha sistematik bir şekilde icra edebilmek için *Department for the Propagation and Protection of Islam*/ İslâmî Tebliğ ve Koruma Bölümü açmıştır. Kısa bir süre içerisinde bu bölümün yüzden fazla şubesi başta Utarpradeş ve Pencap olmak üzere Alt Kıta’nın farklı bölgelerinde

⁷⁷⁴ Zaid Mazhari Nadwi, *Daevet-o Tebliğ ke Usûl-o Ahkâm*, İdare-i İfadet-i Eşrefiyye, Hathuara, s. 229.

⁷⁷⁵ Zaid Mazhari Nadwi, *Daevet-o Tebliğ ke Usûl-o Ahkâm*, s. 195.

⁷⁷⁶ <https://www.jamiatulama.in/history-founders>, 10.06.2019 (Erişim Tarihi).

açılmıştır. Bu merkezler vasıtasıyla Müslümanlar'ın çoğunlukla yaşadıkları bölgelerde camiler, medreseler ve dinî merkezler kurulmuştur.⁷⁷⁷

Bu cemaat, dinî konularda halkın bilgilendirilmesi amacıyla hutbelerin daha etkili bir şekilde değerlendirilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Hutbelerin Arapçanın dışında yerel dillerle de icra edilerek dinî konuları halkın daha kolay anlamasının sağlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yine bu cemaat tarafından halka dağıtılmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'in Urduca meâli ve İslâmî kitap basılmıştır. Bu cemaatin disiplinli faaliyetleri sonucu Malkana bölgesinde İslâm'dan irtidat eden on binden fazla kişi tekrar İslâmı şereflemiş ve iki binden fazla Hindu da İslâm'ı kabul etmiştir.⁷⁷⁸

Bu cemaatin âlimlerinden “Shuddhi Hareketi”ni “Musîbet-i Kübra” olarak değerlendiren Mevlânâ Abdulhalim Sıddîkî, bu hareketi bir saniye bile olsun ihmal etmenin Hint İslâmı için bir intihar olabileceğini ifade etmiştir. Ona göre yeni Müslüman olanlar arasında yapılan tebliğ faaliyetleri için uygulanabilecek en etkili yöntem, onların kendi içinden tebliğcilerini hazırlamaktır. Arya Samaj hareketi de bu yöntemi uygulamıştır. Diğer bir yöntem ise, âlimlerden oluşan bir grubun, devriye tarzında köyleri ve şehirleri gezerek insanlara İslâm'ı öğretmesi idi. Abdulhalim Sıddîkî'nin dikkat çektiği diğer bir husus, yeni Müslümanlar arasında onlara finansal destek sağlamak için İslâmî bankaların kurulmasıydı. Zira Müslümanlar'dan Hinduizm'e geçenlerin yüksek borçları sıfırlandığı gibi, Hinduizm'den İslâm'a geçmek isteyenler yüksek borçları ile tehdit edilmişlerdir.⁷⁷⁹

3.3.3. Birelvi Ekolü ve Tebliğ Faaliyetleri

İtikaden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, amelen Hanefî ve meşreben Sûfî olan bu ekol, Hint Müslüman âlimi Ahmet Rızâ Hân Birelvi'nin (ö. 1340/1921) fikirleri etrafında oluşturulmuştur. Ahmet Rıza Han, 1856'da Hindistan'ın Utarpradeş eyaletinde bulunan Râey Bireli kasabasında, ilim ve tasavvuf ehli bir ailede dünyaya

⁷⁷⁷ Muhammed Miyan, *jami'atu'l Ulema Kya he*, Jami'atu'l Ulema-i Hind, New Delhi, s. 39.

⁷⁷⁸ Yoginder Singh Sikand, *The Origins and Development of the Tablighi Jama'at (1920s-1990s): A Cross-Country Comparative Study*, s. 82.

⁷⁷⁹ Parveen Rozina, *Jamiatu'l Ulema-i Hind*, Qumi Idare-i Tahkîk-o Tarih-o Sakafe, Islamabad, 1980, ss. 371-376.

gelmiştir. İlk dinî eğitimini babasından alan Ahmet Rıza Han, küçük yaşta birçok âlimden icazet alarak ders ve fetva vermeye başlamıştır. Hz. Peygamber sevgisini temel prensip olarak benimseyen Ahmet Rıza Han, fikirlerinin yayılması için yüzlerce kitap ve risale yazmıştır.⁷⁸⁰

3.3.3.1. Temel Fikirleri

Dinî konularda Ehl-i Sünnet anlayışını benimseyen bu ekol, kurucusu Ahmet Rıza Han'ın yorumları ve fikirlerine çok önem vermektedir. Bu ekolün temel inançları şu şekilde özetlenebilir.

- Hz. Peygamber, Allâh'ın nurundan bir nurdur ve onun gölgesi yoktur. Hz. Peygamber vefatından sonra da dünyevî bir hayat yaşamaktadır. O muhtar-ı küldür, yani her zaman her şeyi yapabilecek bir güce sahiptir. O, *âlimü'l-ğayb*dir, yani geçmiş ve gelecek ile ilgili bütün gaybı bilendir. O her yerde hâzır ve nâzırdır, kendisini yardım için çağıran herkese yardım eder.
- Nebîler gibi velîler de bu özelliklere sahiptir ve onların vefatından sonra mezarlarına yardım için gitmekte bir sakınca yoktur.
- Hz. Peygamber hakkında yanlış bilgiye (!) ve diğer konularda farklı görüşlere sahip oldukları gerekçesiyle Ahmet Rızâ Hân tarafından küfrüne fetva verilen Diyobend âlimlerinin kafirliğine inanmayan da kafir olur.
- Ahmed Rıza Han'ın vasiyetinde şu ifadeler yer almaktadır: “Benim kitaplarımda ortaya koyduğum din ve mezhep anlayışına sınıksız sarılmak bütün farzlardan önemlidir”.⁷⁸¹ Buna göre onun ortaya koyduğu fikirleri, onun kabul ettiği şekilde kabul etmeyen de İslâm çizgisinin dışında kalmaktadır.⁷⁸²

⁷⁸⁰ Halid Zaferullah Daudi, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, ss. 246-247; Abdülhamit Birışık, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, ss. 178-179.

⁷⁸¹ Ahmed Rıza Han, *Mefuzat*, Karaçi, s. 472.

⁷⁸² Birelvi Hareketinin fikirleri için Bknz. Ahmed Rıza Han, *Temhid-i İmân*, Lahor, 1989; a.mlf., ed-Devletü'l Mekkiyee bi'l Mâddeti'l gaybiyye, 1905; a.mlf., *Mefuzat*, Karaçi; a.mlf., *Mecmü'a-i Resail Mes'ele-i Nûr aôr Sâye*, Lahor, 1989; Halid Zaferullah Daudi, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, ss. 247-248; Abdülhamit Birışık, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, s. 186.

3.3.3.2. Dinî Faaliyetleri

Hint Alt Kıtası'nın birçok yerinde, mensuplarının sayısı bakımından en büyük dinî ekollerden olan Birelvî hareketine ait medreseler, din merkezleri ve yayınevleri mevcuttur. Ahmet Rıza Han'ın öncülüğünde kurulan ve “Medrese-i Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” olarak bilinen “Darü'l-Ulûm Manzaru'l-İslâm”, Rampur'daki “Medrese-i Âliye”, Patna'daki “Medrese-i Hanefiye”, Muradabad'daki “Cami'a Naimiye”, Bireli'deki “Dâru'l-ulûm Mazharu'l-İslâm” bu medreselerin önemlileridir. Ayrıca Hint Alt Kıtası'nda ve Avrupa ülkelerinde bu ekole ait birçok yayınevi ve dinî merkezler vardır. Günümüzde de bu ekol yoğun dinî faaliyetler gösteren bir cemaat olarak varlığını devam ettirmektedir.

3.3.3.3. Hoca Hasan Nizami

Hoca Hasan Nizami, Arya Samaj hareketine karşı yoğun faaliyetlerde bulunan, Birelvi Hareketi'nin önemli şahsiyetlerinden biridir. Kendisinin farklı konularda yazmış olduğu beş yüzden fazla kitap basılmıştır. Bunun yanı sıra o, insanları riddet sorunlarına karşı uyarmak için kitapçıklar ve broşürler de yazmıştır. Onun eserlerinden en önemlisi, Müslümanların tebliğ faaliyetlerinde uygulaması gereken kuralları ve üslupları anlatan “*Da'i-i İslâm*” adlı kitabıdır.⁷⁸³ Bu kitapta anlattıklarına göre, tebliğ faaliyetlerinde uygulanabilecek en etkili yöntem, “Biraderî ki, kuvvet/kardeşlik gücü”dür. Dolayısıyla o, Shuddhi faaliyetlerine en çok maruz kalan Malkana'da tebliğ faaliyetlerinde bulunulurken tebliğcilerin yanında Rajputlar'dan soylu ve zengin Müslümanları da götürmelerinin iyi olacağını vurgular. O, Hz. Peygamber zamanında Kureyş Kabilesi'nin İslâm'ı kabul etmesinin, diğer Arap kabilelerin de İslâm'a girmesini kolaylaştırdığı gibi soylu Racputlar'ın hazır bulunmalarının da, normal konuşma ve nasihattan daha etkili olacağını belirtmiştir.⁷⁸⁴

Ayrıca bu kitapta, tebliğ faaliyetlerinin bütün Müslümanların asıl vazifesi olduğuna vurgu yapan Nizami, Müslüman bireyleri icra ettikleri mesleğe göre tasnif

⁷⁸³ Geniş bilgi için Bknz. Khwaja Hasan Nizami, *Da 'i-i-Islam*, Roz Bazar Burqi Press, Amritsar, 1923.

⁷⁸⁴ Khwaja Hasan Nizami, *Da 'i-i-Islam*, Roz Bazar Burqi Press, Amritsar, 1923, ss. 7-8.

ederek tebliğ faaliyetlerinde her bir kısmın takip etmesi gereken yöntemleri aşağıda geleceği üzere detaylı bir şekilde izah etmiştir:

- Meşâyih/Sûfiler: Sûfî şeyhler, müritlerini ve talebelerini İslâm'ı anlatmak için alt kasttaki Hindulara göndermeliler.
- Âlimler: Tebliğ faaliyetlerinde en büyük sorumluluğu bulunan kesim ilim adamlarıdır. Onların hem Hindulara hem de yeni Müslüman olanlara gidip inanç esaslarını ve namaz, oruç ve zekat gibi İslâm'ın temel şartlarını öğretmeleri gerekmektedir. Dinî medreselerde öğretmenlik yapanların ise, talebelere İslâmî bilgilerin yanı sıra diğer dinler hakkında da yeterli bilgi vererek, öğrencileri diğer dinlerin din adamları ile münazara yapabilecek düzeyde eğitmeleri gerekir. Aynı şekilde camilerde imamlık yapanlar da cuma namazı gibi insanların topluca katıldığı ortamları değerlendirerek onlara vaaz ve nasihat vermelidir.
- Hükümdarlar: Bölgesel hükümdarlar, onların idare ettiği bölgelerde tebliğ merkezleri açmalı ve tebliğ faaliyetlerini teşvik etmelidir.
- Tüccarlar ve Çiftçiler gibi Esnaf Grubu: Bu grup Alt kasttaki Hindularla yakın ilişki içerisinde oldukları için tebliğ faaliyetlerini daha etkili şekilde yapabilirler. Bu gruptakilerin İslâmî yaşamları ve ahlakî güzelliklerinin, gayrimüslimlerin kalbinde büyük bir etki oluşturması mühtemeldir.
- Memurlar: Asker, polis ve doktor gibi üst düzeydeki memurlar, muhatap oldukları gayrimüslimlere iyi davranmalı ve onları hikmetle İslâm'a davet etmelidir.
- Şarkıcılar, Sanatçılar ve Yazarlar: Toplumda itibar gören bu grubun, eserlerine ve sanatlarına İslâmî bilgileri dahil etmeleri gerekir. Zira onların eserleri, toplumda vaaz ve nasihattan çok daha etkili olacaktır.
- İstihbaratçılar: Eski askerler, polisler, emekli devlet memurları ile dilencilerden oluşan bu grup, Hristiyan misyonerlerin ve Arya Samaj hareketinin, Müslüman toplulukların yaşadıkları bölgelerde yaptıkları misyonerlik faaliyetleri hakkında bilgi toplamalı ve tebliğcilere ihbar etmelidirler.

- Siyasi Liderler: toplumda etkili olan bu grup, tebliğ faaliyetleri için para toplayarak ve siyasî engelleri kaldırarak tebliğcilere her türlü desteği vermelidir.⁷⁸⁵

Nizami'nin bu kitabı Müslümanların tebliğ faaliyetlerinde bir canlanmaya neden olmuştur.⁷⁸⁶ Ancak bu kitaptan haberdar olan Arya Samaj Hareketi liderleri aynı yöntemleri Müslümanlar aleyhine kullanmaya başlamıştır. Ayrıca Shuddhi Hareketinin liderlerinden Shradhananda bu kitaba reddiye yazarak Hinduları uyarmaya çalışmıştır.⁷⁸⁷

3.3.4. Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî ve Cemâat-i İslâmî

Cemaat-i İslâmî, Hint âlimi Ebu'l A'lâ Mevdûdî tarafından kurulan bir cemaattir. Bu cemaat geleneksel İslâmî cemaatlerden farklı olarak, “hükümet-i ilâhî” (Allâh'ın hakimiyeti/ İslâmî Nizâm) prensibini öne çıkaran ve İslâm'ı, sadece dinî bir sistem olarak değil aynı zamanda sosyal ve siyasî boyutları içeren çok yönlü bir sistem olarak tanıtmıştır. Hayatının büyük bir kısmını gazetecilik yaparak sürdüren Mevdûdî, ortaya koyduğu “dine bütüncül bakış” görüşünü, editörlüğünü yaptığı dergiler vasıtasıyla topluma aktarmaya çalışmıştır. Nisan 1941'de Mevdûdî'nin çıkardığı “Tercümânü'l-Kur'ân” adlı dergide “*Ek sâlih cemâat ki zarûrat/Sağlam bir cemaatin gerekliliği*” başlığı altında yazdığı makalesinde yaptığı çağrıya icabet edip toplananlar ile yapılan istişareler sonucu 26 Ağustos 1941'de Cemâat-i İslâmî kurulmuştur.⁷⁸⁸

Emir, yardımcıları, genel sekreter, elli kişilik şûra meclisi ve on iki kişilik meclis-i âmîle olarak teşekkül eden cemaat, sistematik bir teşkilâtlanmaya sahiptir.⁷⁸⁹ Ancak bu cemaat, normal halk yerine daha çok Müslüman entelektüellere hitap ettiği

⁷⁸⁵ Khwaja Hasan Nizami, *Da 'i-i-Islam*, Roz Bazar Burqi Press, Amritsar, 1923, ss. 4-38.

⁷⁸⁶ Thursby, G.R., *Aspects of Hindu-Muslim relations in British India—A Study of Arya Samaj Activities, Government of India Policies and Communal Conflict in the Period 1923-1928*, (Doktora Tezi), Department of Religion, Duke University, 1972, s. 63

⁷⁸⁷ Geniş bilgi için Bknz. Swami Shraddhanand, *Hinduon Khabardar: Tumhare Dharm Durg Par Shabkhon Bola Gaya Hai*, Tej Press, Delhi, 1923.

⁷⁸⁸ Rachel Fell McDermott, Leonard A. Gordon, *Sources of Indian Traditions: Modern India, Pakistan, and Bangladesh*, Columbia University Press, 2014, s. 878; Irfan Ahmad, *Islamism and Democracy in India: The Transformation of Jamaat-e-Islami*, Princeton University Press, 2009, ss. 51-80

⁷⁸⁹ <http://jamaateislamihind.org/eng/about-jamaat/organizational-structure/>, 10.06.2019 (Erişim Tarihi).

için, mensuplarının sayısı diğer cemaatlere nazaran oldukça azdır. Çeşitli neşriyat ve eğitim faaliyetleri sürdüren bu cemaat, Hint Alt Kıtası'nın bölünmesi ile birlikte, Hindistan ve Pakistan kolları olarak ayrılmıştır. Hindistan ekolü dinî ve sosyal faaliyetlere önem verirken, Pakistan ekolünün daha çok siyasî bir özellik taşıdığı gözlemlenmiştir.⁷⁹⁰

Bu cemaatin kurucusu, âlim ve İslâmî düşünür olan Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî, Hintli Müslümanların dinden dönme tehlikesine karşı etkili rol oynayan âlimlerden biridir. Arya Samaj'ın Shuddhi Hareketi'nin ortaya çıktığı zamanlarda, Cem'iyet-i Ulemâ-i Hind'in çıkardığı Cem'iyye (önceki adı Müslim) adlı gazetenin editörlüğünü üstlenen Mevdûdî, bu konuda sürekli makaleler⁷⁹¹ yazarak Müslüman okuyucuları riddet tehlikesi hakkında bilinçlendirmeye çalışmıştır. Müslümanların tebliğ faaliyetlerine ışık tutan makalelerinde, riddet sorununa karşı yapılan mücadelelerde en etkili yöntemin tebliğ hareketlerinin kurulması değil, aksine, İslâm dinine tam teslimiyet yani yaşamla tebliğin yapılması olduğunu ifade etmiştir. Nitekim İslâm'ın dünyanın dört bir tarafında, özellikle Hint Alt Kıtası'nda yayılmasında etkili olan bütün Müslüman tebliğciler de bu yöntemi uygulamışlardır.⁷⁹²

Yine Mevdûdî'ye göre, gerçek bir Müslümanın en temel hedefi ve asıl vazifesi, insanları İslâm'a çağırmaktır. Tebliğ faaliyetleri ise, sadece söz ve yazı ile sınırlı değil, fiil/ davranışlar ile de yapılmalıdır. Zira, İslam Peygamberi'nin ve Sahabe'nin kişisel ve sosyal hayatları ile davranışları tam anlamıyla “*Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker/ İyiliği emredip kötülükten vazgeçirme*” ilkesine dayanmıştır. Dolayısıyla Mevdûdî'ye göre her bir Müslümanın tebliğ vazifesini bu doğrultuda yerine getirmesi gerekmektedir.⁷⁹³

Müslümanlar arasındaki tebliğ ve ıslah faaliyetlerinde dinî medreseler ve cuma hutbeleri gibi çeşitli araçların önemine vurgu yapan Mevdûdî, yeni Müslüman olanlara namaz ve oruç gibi ibadetleri öğretmek, Kur'ân okutmak gibi temel şeylerin öncelikli olarak yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, halk arasındaki kast

⁷⁹⁰ <http://jamaateislamihind.org/eng/about-jamaat/history/> , 10.06.2019 (Erişim Tarihi).

⁷⁹¹ Bu makaleler daha sonra *İslâm Ka Sarçeşme-i Kuvvet* (el-Cihâd fi'l-İslâm) adıyla kitap haline getirilmiştir.

⁷⁹² Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî, *İslam Ka Sarçeşme-i-Kuvvet*, s. 5.

⁷⁹³ Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî, *İslam Ka Sarçeşme-i-Kuvvet*, ss. 6-8

anlayışının çürüyebilmesi için İslâm'ın evrensel ve sosyal eşitlik ilkelerinin tebliğciler tarafından ön plâna çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Müslüman halkın, evlilik ve diğer sosyal faaliyetlerle yeni Müslüman olanlarla aralarındaki bağları güçlendirmeleri gerekir. Yine Mevdûdî'ye göre riddet tehlikesine en çok maruz kalan Müslümanlar arasındaki fakirlere mâlî desteklerin de sağlanması gerekir.⁷⁹⁴

3.3.5. Mevlânâ Abdülbârî ve Firengî Mahal Medresesi

Hindistan'ın Utarpradeş eyaletinde bulunan Leknev şehrindeki meşhur dinî eğitim kurumu olan Firengî Mahal Medresesi âlimleri de, “Shuddhi Hareketi”ne karşı çıkmışlardır. Bu medresenin en önemli temsilcilerinden olan Mevlânâ Abdülbârî, tebliğ faaliyetlerinin önemini açıklayan birçok kitapçık ve makale yazmıştır. Aynı yüzyılda yaşamış olan diğer Müslüman âlimler gibi o da, tebliğ faaliyetlerinde Sûfilerin ve âlimlerin mesuliyetine vurgu yapmıştır. Ona göre Sûfiler, bu konuda çok avantajlıdır. Çünkü onların Hindistan'ın birçok yerinde merkezleri ve sayısız müritleri vardır. Dolayısıyla bu müritler yeni Müslüman olanların yaşadıkları bölgelere gitmeli ve gündüz onlarla beraber çalışıp akşamları da onlara vaaz ve nasihat etmelidirler.⁷⁹⁵

Mevlânâ Abdülbârî'ye göre tebliğ faaliyetleri için en az üç kişiden oluşan bir grup oluşturulmalıdır. Bunlardan birisi doktor, diğeri dünyevî/modern işleri iyi bilen birisi, bir diğeri ise dinî bilgilerde üstün bilgi sahibi olan bir âlim olmalıdır. Bu grup, yeni Müslüman olanların yaşadığı bölgelere gidip, hem hastaları tedavi ederek hem de topluma maddî ve manevî rehberlik ederek onlara İslâm'ı öğretmelidir.⁷⁹⁶

3.3.6. Tebliğ Cemaati

Diyobend âlimlerinden Mevlânâ Muhammad İlyas tarafından kurulan Tebliğ Cemaati, Hint Alt Kıtası'nda faaliyet gösteren en büyük dinî cematlerden biridir. Bu yapı, Kuzey Hindistan'da dinî eğitimin eksikliği ve fakirlik nedeniyle dinden

⁷⁹⁴ Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî, *İslam Ka Sarçeşme-i-Kuvvet*, ss. 6-8

⁷⁹⁵ Abdulbari, *Fitna-i-Irtidad Aur Musalmano Ka Farz*, s.12.

⁷⁹⁶ Yogindar Sikand, “The Fitna of Irtidad: Muslim Missionary Response to the Shuddhi of Arya Samaj”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 17, Sayı. 1, 1997, 65-82.

uzaklaşan, - özellikle Mevat'taki-⁷⁹⁷ Müslüman topluluklar arasında Arya Samaj Hareketi'nin yaptığı "Shuddhi Hareket"ine karşı Müslümanların tepkisi neticesinde oluşturulmuş bir cemaat olarak değerlendirilebilir. İlk önce Mevat bölgesinde medreseler kurarak dinî faaliyetlere başlayan Mevlânâ İlyas, çiftçiler ve çobanlardan oluşan toplumun ilgisizliği üzerine beklediği neticeyi alamamıştır. Bunun üzerine, Mevlânâ İlyas farklı bir yönetime başvurmak suretiyle Müslüman gençleri, bulundukları yerden uzak bir yerde toplayarak, salih insanlarla beraber olup dinî eğitim, namaz, Kur'ân okumak gibi temel şeyleri öğretme ve onların öğrendiklerini başkalarına tebliğ etmesini sağlama yoluna gitmiştir. Böylece, bu cemaatin kendine has metoduyla üç gün, on gün, kırk gün, dört ay, bir yıl gibi farklı şekilde yapılan dünya çapında bir tebliğ metodu geliştirilmiştir.⁷⁹⁸

Amelde Hanefî mezhebini kabul eden tebliğ cemaati, kelime-i tevhîd'i telkin etmek, namaza düzenli olarak devam etmek, ilim öğrenmek, Allah'ı zikretmek ve tebliğ için vakit ayırmak gibi altı ilke doğrultusunda çalışmaktadır.⁷⁹⁹

Mevlânâ İlyas'ın vefatından sonra oğlu Mevlânâ Yusuf bu cemaatin emiri olarak seçilmiştir. Onun döneminde tebliğ cemaati Hint Alt Kıtası dışında Asya, Avrupa ve Afrika'ya kadar olan büyük bir coğrafyaya yayılmıştır. Son dönemde Delhi ve Lahor ekolleri olarak bir ayırım söz konusu olsa da, hacdan sonra büyük bir miting düzenleyen bu cemaat Hint Alt Kıtası'nın en büyük dinî cemaatlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰⁰

⁷⁹⁷ Mevat; Bahaval Pur, Alvar ve Madura gibi şehirleri içeren bir bölgenin eski adıdır. Burada "mev" isminde bir topluluk yaşamıştır. Meşhur sûfi Şeyhi olan Hz. Nizamuddin'in zamanında İslâm'a giren bu topluluk, Hindularla beraber yaşadıkları için İslâm kültüründen ve dinî hayattan uzak kalmışlardır.

⁷⁹⁸ KT Husain, *Indiayude Samoohika Roopeekaraanavum Muslimkalum*, Islamic Publishing House, Kozhikode, 2018, s. 316.

⁷⁹⁹ Halid Zaferullah Daudi, *Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s.239.

⁸⁰⁰ Halid Zaferullah Daudi, *Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s.239.

Sonuç

İnsan, tarihin ilk evrelerinden itibaren yeme-içme, neslin devam ettirilmesi gibi temel ihtiyaçlar ile birlikte, her zaman dine yahut belli inançlara ihtiyaç duymuştur. Arkeolojik bulgular ve tarihî araştırmalar, insanlık tarihinde farklı toplulukların ve medeniyetlerin mutlaka belli bir inanç sistemine inandıklarını kanıtlamıştır. Bu topluluklar arasında sosyal, ticarî ilişkiler olduğu gibi benimsedikleri inançlar açısından da müspet ya da menfî ilişkiler ve karşılıklı etkileşimler olmuştur.

Yaptığımız bu çalışmada, tıpkı çoğu dinler tarihçinin ulaştığı gibi Hinduizm'in Hint Alt Kıtası'nda yerli ve yabancı dinlerin ve kültürlerin karışımı olarak ortaya çıktığı neticesine ulaşılmıştır. Hinduizm'in, Hint Alt Kıtası'nın dışından gelen Ârilerin yerli halk olan Dravidalar ile uzun yıllar süren ilişkileri neticesinde doğmuştur. Dolayısıyla, bu dinin kaynağının, hem yerel hem de yabancı unsurlara dayandığı kanaatindeyiz. Yaklaşık 3000 yıllık bir tarihe sahip olan bu dinin gerek kendi içerisindeki reformcu hareketlerin etkisi gerekse yabancı dinlerin etkisi ile inanç sistemi ve ritüelleri de değişime uğramıştır. Bu açıdan baktığımızda, Hinduizm'in Klâsik Dönemi'ndeki gelişmeler, bu dinin kendi içerisindeki etkenlerle ilintili iken; Orta Çağ ve Modern Dönemi'ndeki gelişmelerin ise, İslâm ve Hristiyanlık gibi dinlerin etkileri ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

Yine bu araştırmamızda gördük ki, Hinduizm'in Orta Çağ dönemindeki en büyük gelişmelerden biri, Hint Alt Kıtası'na İslâm'ın girişidir. Hint Alt Kıtası'nda İslâm'ın yayılmasında fetih, göç hareketleri gibi farklı nedenler etkili olmuştur. Her ne kadar Batılı kaynaklar, fetih hareketlerinin bunda daha etkili olduğunu ifade etseler de; yerel tarihî kaynaklar ve toplumsal gerçekler göz önünde bulundurulduğunda, bu kıtanın İslâmlaşmasında tasavvufun ve sûfî hareketlerin rolünün daha büyük olduğu kanaati oluşmuştur.

Hindistan'ın hâkimiyetini uzun süre elinde tutan Müslümanlar ile yerli halk olan Hinduların birbirine karşı davranışlarına ve birbiriyle olan münasebetlerine baktığımızda; Hinduların daha dışlayıcı, Müslümanların ise daha kucaklayıcı ve

kaynaştırıcı bir tavır sergilediklerini görebiliriz. Özellikle Hinduların, Müslümanları “*Mleça/pis*” olarak tanımlamaları bu kanaatimizi destekler mahiyettedir.

Ayrıca bu iki dinin mensuplarının beraber yaşadıkları dönemlerde her ne kadar dînî ve kültürel açıdan etkileşimler olsa da, tam anlamıyla bir kültürel kaynaşmanın gerçekleştiğini söyleyemeyiz. Gerek İngilizlerin sömürge döneminde gerekse Hindistan bağımsız olduktan sonraki dönemlerde meydana gelen onlarca kanlı isyan ve dinsel çatışmalar bu gerçeği ispatlar mahiyettedir. Bu toplumsal gerçeği, özellikle İngilizlerin “böl ve yönet” politikaları için bir malzeme olarak kullandıkları kanaatine varılmıştır.

19. yüzyılda Hindu dînî cemaatlerden Arya Samaj Hareketi'nin faaliyetleri de, Hindu Müslüman ilişkileri açısından büyük önem arz etmektedir. Araştırmamızda vardığımız sonuca göre Arya Samaj Hareketinin faaliyetleri ve İslâmî cemaatlerin buna karşılık vermeleri, Müslümanlarla Hindular arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.

Araştırmamız neticesinde gördük ki, XX. yüzyılın sonlarında, önemli Hindu düşünürlerden Svami Dayananda Sarasvati tarafından kurulan Arya Samaj Hareketi, Hinduizm'in Modern Dönemi'nde ortaya çıkan önemli reformcu hareketlerinden biridir. Bu hareket, Hinduizm'de yaygın olan birçok dînî inanç ve uygulamaları reddederek, Veda esaslı bir Hindu din anlayışını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu hareket, kendilerinin öne sürdüğü inanç ilkelerini kabul etmeyen diğer Hindulara ciddî eleştiriler yapmıştır. Bu husus, Arya Samaj Hareketi'nin, “Sanatani Hindu” olarak bilinen geleneksel Hindular tarafından dışlanmasına yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Arya Samaj Hareketi her ne kadar yeni bir din olarak görünse de; Hinduizm'in birçok farklılık hatta zıtlığı barındırması yönüyle bu hareketi, Hinduizm'de ortaya çıkan yeni bir reformcu hareket olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Daha somut ifadelerle, kanaatimizce Arya Samaj Hareketi'nin Hinduizm'deki konumu, kısmen de olsa Hristiyanlık'ta ortaya çıkan Protestan Mezhebine benzemektedir. Protestanlar, Hristiyanlıktaki papazların din istismarına ve üstün

otoritesine karşı çıktıkları gibi, Arya Samaj da Hinduizm'deki Brahman üstünlüğünü sorgulayarak karşı çıkmıştır. Yine aynı şekilde Protestan Mezhebi'nin, İncil'i yorumlama hakkının sadece kiliseye ait olmadığını ve İncil'in farklı dillere çevrilerek halk arasında yaygınlaştırılmasının gerekliliğini savunduğu gibi; Arya Samaj Hareketi de, Vedalar'ın sadece Brahminlere has olmadığını ve herkes tarafından okunabilecek bir kitap olduğunu savunmuştur.

Arya Samaj'ın, Hinduizm'de yaygın olan "Sati" uygulamasına karşı çıkması ve Kast sistemini farklı yorumlaması gibi bazı sosyal aktiviteleri; onun Brahma Samaj gibi Hinduizm içerisindeki bazı reformcu hareketlere benzemesine neden olmuştur. Ancak Arya Samaj'ı diğer hareketlerden ayırt eden en temel özellik; onun, Hristiyanlık ve İslâm gibi yabancı dinlere karşı gösterdiği şiddetli tavırlar olduğu söylenebilir. Başta Arya Samaj Hareketi'nin kurucusu Dayananda Sarasvati olmak üzere Arya Samaj Hareketi liderleri, Hristiyan ve Müslüman din adamları ile çeşitli münazaralarda bulunmuşlardır. Arya Samaj'ın İslâm karşıtı faaliyetleri bazen İngiliz Hükümeti tarafından desteklenmiştir. Bundan hareketle, Arya Samaj Hareketi'nin tamamen İngiliz ve Batı etkisi altında kurulmuş bir hareket olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, İngiliz Hükümeti ve Arya Samaj Hareketi'nin, kendilerine ortak düşman olarak gördükleri Müslümanlara karşı gizli işbirliği içerisinde olduğu kuşkusuzdur.

Yine Dayananda Sarasvati'nin hayatıyla ilgili anlatımların kendisinin kurucusu olduğu Arya Samaj kaynaklarının dışında yer almaması ve bu anlatımlarında çeşitli tutarsızlıklar barındırması; onun hayat hikâyesinin çoğunun, kendi taraftarlarının ortaya attığı abartılı hikâyeler olduğu kanaatini gündeme getirmektedir. Dayananda'nın ortaya koyduğu inanç ilkelerinin ise, kendisinin yanılmaz ve tek otorite olarak kabul ettiği Veda kitaplarının yorumlarından ibaret olduğu görülmüştür.

Dayananda'nın başyapıtı olarak nitelenen "Satyarta Prakaş"ın son bölümünde yer alan ve kendisinin de belirttiği üzere, Kur'an'ı tercümesinden okuyarak yaptığı yorumlardan oluşan İslâm eleştirisi, bir takım ön yargıları barındırmaktadır. Kanaatimizce, Dayananda'nın eleştiri yaparken ana kaynaklara müracaat etmemesi ve Kur'an'da anlatılan bilimsel gerçeklerin ve olayların arka plânlarını bilmeden

yüzeysel okuma yapması, eleştirilerinin önyargılı ve taraflı olmasında ana etken olmuştur. Yine Svami'nin Kur'ân'da bulunan bazı ifadeleri eleştirirken Vedalar'daki benzer ifadeleri hiç eleştirmeyip doğru kabul etmesi ve Kur'ân'ın ilâhî olmadığını iddia etmesi, bu kanaatimizi desteklemektedir. Meselâ, Kur'ân'da anlatılan tövbe ve cihat meselelerine ciddî eleştiri getiren Dayananda, kendisinin tek otorite olarak kabul ettiği Vedalar'da bulunan benzer ifadeleri ise görmezden gelmektedir.

Dayananda'nın İslâm eleştirisinin Müslüman toplumda, özellikle de yeni Müslüman olanlar arasında bazı karışıklıklara sebebiyet verdiği görülmüştür. Ancak bu eleştirilerin cevapsız kalmaması ve o dönemde Hint Alt Kıtası'ndaki neredeyse bütün Müslüman âlimler ve dinî cemaatlerin, bu propagandalara karşılık vermeye çalışması, Müslüman toplumdaki duyarlılığı göstermesi açısından önemlidir.

Bu konuda Mevlânâ Kâsım Nanevtevi'nin ve Senâullâh Amritsarî'nin katkıları daha ön plâna çıkmaktadır. Fakat bu iki âlimin çalışmalarının gerek kapsam gerekse yöntem yönünden birbirlerinden farklılaştığı görülmektedir. Meselâ Senâullâh Amritsarî'nin verdiği cevapların, Kâsım Nanevtevi'nin cevaplarına göre, Svami'nin eleştirilerini oluşturan bütün maddeleri ele alması yönüyle daha kapsamlı olduğu söylenebilir. Kâsım Nanevtevi ise, Dayananda'nın eleştirilerini on bir maddede toplayıp cevap vermeye çalışmıştır. Bunun nedeni, Kâsım Nanevtevi hayattayken Dayananda'nın "Satyarta Prakaş"ın son versiyonunun henüz ortaya çıkmamış olması olabilir. Bu iki âlimin verdiği cevapların içeriklerine bakıldığında, Kâsım Nanevtevi, dinî delillerin yanı sıra felsefî ve mantıkî delillere de başvurmuş; bu nedenle felsefî ve kelâmî yönü ağır basmıştır. Amritsarî ise, dinî ve felsefî delillerin yanı sıra karşı tarafın kutsal kitaplarından da benzer ifadeler getirerek, karşı tarafı susturucu bir münazara metodunu etkili bir şekilde kullanmıştır. Yine Amritsarî'nin, Arya Samaj Hareketi'nin İslâm eleştirilerine karşı yazdığı reddiye mahiyetindeki kitaplarıyla birlikte, Arya Samaj'ın inanç ilkelerini ve hükümlerini eleştiren çok sayıda kitap ve makale kaleme aldığı da görülmüştür.

Hinduizm'i hurafelerden ve bâtil inançlardan arındırarak, Veda merkezli bir Hinduizm tesis etmek amacı doğrultusunda kurulan Arya Samaj Hareketi'nin; geleneksel Hindulardan ayrıldıkları bazı konularda son zamanlarda çeşitli tavizler

verdikleri, sosyal etkinlik ve eğitim faaliyetlerinde yoğunlaştıkları ve daha çok siyâsî ve militarist bir tavır takındıkları görülmektedir. Nitekim Hindistan'da son dönemlerde iktidarda olan fanatik Hindu siyasî partilerin ideolojik kaynağının da Arya Samaj gibi hareketler olduğu söylenebilir. Meselâ, son zamanlarda Hint siyasî partilerinden RSS'nin Müslüman aileleri Hindulaştırmak için başlatmış oldukları "Khar Vapasi (Eve Dönmek) Hareketi", Arya Samaj Hareketi'nin başlatmış olduğu Shuddhi Hareketi'nin başka bir versiyonudur.

Çalışmamız Dinler Tarihi alanında, bu alanın has metotları doğrultusunda yapılan bir çalışmadır. Arya Samaj Hareketi'nin çok yönlü olması ve Hindu Müslüman ilişkileri açısından büyük önem taşıması hasebiyle, konunun Din Sosyolojisi, Siyâsî Bilimler ve Kelam gibi farklı alanlarda farklı bakış açılarından hareketle irdelenmesi ve tahlil etmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Yine bu çalışmada, kapsam yönüyle belirlediğimiz zaman dilimi ve Arya Samaj Hareketi'ne karşı çıkan Müslüman âlimlerin sayısı sınırlı tutulduğundan, araştırmamızın kapsamı dışında kalan, özellikle son dönemdeki Arya Samaj Hareketi ve Müslümanlar arasındaki münasebetlerin ayrıca araştırılması gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- A, C. (1940). *Hindus and Musalmans of India*. London: Thacker, Spink and Co. .
- AA MACDONELL. (2010). *A History of Sanskrit literatür*. Montana ABD,: Kessinger Publishing.
- AMRITSARİ, S. (2003). *Hak Prakaş bi Cevab i Satyarta Prakaş (Urduca)*. Markaz e Jameyat Ahl e Hadis, Delhi.
- AMRITSARİ, S. (2003). *Türk e İslam Tark e İslam ka Sabse Pahla Cevab (Urduca)*. Markaz i Cemiyet Ahl i Hadis, Delhi.
- ARNORL, T. (1913). *The Preaching of Islam: a History of the Propagation of the Muslim Faith*. London.
- ARYA, A. (2001). *Religion and Politics in India: a study of the role of Arya Samaj*. K.K Publication.
- ARYA, M. (2012). *Beliefs of Arya Samaj*. Mumbai: Viçar Prakaşan .
- AVARI, B. (2007). *i, India: The Ancient Past: A History of the Indian Sub-Continent from C. 7000 BC to AD 1200*. London : Routledge.
- AYDIN, M. (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, . Konya: Nüve Kültür Merkezi.
- AZAMI, D. Z. (tarih yok). *Al yadudiyye ve Nasraniyye Fusoolun fi diyanatil Hindoosiyye (Arabic)*.
- B.K. CHATURVEDİ, B. D. (2016). *Linga Purana*, . Diamond Pocket Books Pvt Ltd,
- BADAYOONİ, L. Ö. (tarih yok). *İptal e İlham e Ved (Urduca)*. Ancumen e İslamiyye, Badayun.
- BAKSHİ, S. R. (2005). *Arya Samaj and Philosophy of Swami Dayananda*. Vista International Publishing House.
- BARİ, A. (1923). *Fitne-i İrtidad aur Müsalmāno ka Farz*. Lucknow: Firangi Mahal .
- BAWA, A. S. (1979). *Dayananda Sarawati Founder of Arya Samaj*. S.S Publication.
- BEG, M. W. (1960). *Holy Biography of Muinuddin Chisti*. Bombay.
- BELAZURI, D. e. (2013). *Fütühul Büldân*. İstanbul: Siyer Yayınları.
- BHANDARKAR, R. (1965). *Vaisnavism, Saivism and Minor Religious System*. Varanasi: Indological Book House.
- BHARATİ, A. (1981). *Hindu views and ways and the Hindu-Muslim interface , an Antropological Ass*. Munshiram Manoharlal.
- BİRİŞİK, A. (2012). *Hind Alt Kütası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* . İstanbul: İnsan Yayınları.
- BROWN, J. D. (1949). History of Islam in India. *The Muslim World*, 11-25.
- CHAKRAVARTİ, M. (1994). *The Concept of Rudra-Siva Through The Ages*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- CHAND, T. (1954). *Influence of Islam on Indian Culture*. Allahabad: Indian Press.
- CLOTHEY, F. W. (2006). *Religion in India: a Historical Introduction* . New York : Routledge .
- DAMODARAN, K. (2011). *Bharatheeya Çinda*. Calicut: Current Books .
- DAUDİ, H. Z. (1995). *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları.

- DEER, P. V. (1994). *Religious Nationalism Hindus and Muslims in India*. University of California Press.
- DEVA, R. (1911). *The Arya Samaj: A paper read in the 2nd Convention of Religious Held at Allahabad on 6th, 7th, and 8th of January 1911*. Saddarma Pracharak Press.
- DEVCI, P. S. (tarih yok). *Ahl e Hunud ke Uloom e İlahiye (Urduca)*.
- DEVCI, P. S. (tarih yok). *Ved Kya He (Urduca)*.
- DEVCI, P. S. (tarih yok). *Vedon Ka Zahira Kanda (Urduca)*.
- DHILLON, S. K. (1991). *Religious History Of Early Medieval Punjab*. New York: National Book Organisation.
- dkfskfjs, d. (tarih yok).
- DUBOIS, A. (1906). *Hindu Manners, Customs and ceremonies*. Oxford: Clarendon Press.
- EL-BİRÜNİ, E. R. (2018). *Tahkiku Ma lil Hind- Biruni'nin Gözüyle Hindistan*. (K. BURSLAN, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ELİADE, M. (2009). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi .
- EL-NANEVTEVI, M. Y. (2011). *Muhammad Kasim kama Raeytuhi* . Deoband: Shaikhul Hind Academy.
- ENGİNEER, A. (1984). *Communal Riots in Post-independence India*. Hyderabad: Sangam Books.
- ERDOĞAN, M. (2013). *Fikih ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınevi.
- F.W., T. (1892). *Mutual Influence of Muhammadans and Hindus*. London: Cambridge.
- FAZL, A. (tarih yok). *Arya Samaj use Asl roop me (Urduca)*.
- FLATEN, L. T. (2012). Hindu Nationalist concept of History Constructing a Hindu-Muslim Dichotomy. *Jouranal of South Asian Studies*, Vol.35.
- FRANK, L. (2013). *The Brahmo Samaj Arya Samaj in their Bearing Upon Christianity; a Study in Indian Theism*. Hardpress Limited.
- G.S., C. (2007). *Some Indian Personalities of the Time: Swami Shraddhanand*. New Delhi: Lotus .
- GANDHİ, R. (1986). *Eight Lives: A Study of the Hindu-Muslim Encounter*. New York : Suny Press.
- GARG, G. R. (1984). *World Perspectives on Swami Dayananda Saraswati*. Concept Publishing Company.
- GHOSE, A. (1987). *Swami Dayanand Saraswati : An Assesment*. Arya Samaj.
- GOTTSCHALK, P. (2000). *Beyond Hindu and Muslim Multiple Identity in Narratives from Village India*. Oxford University Press.
- GULAM, M. B. (1910). *A Refutation of the Satyarta Prakasha of Pandit Dayanand Saraswati: The Founder of the Arya Samaj* ., Shri Mahesh Mudralaya.
- GUPTA, C. (2011). Anxious Hindu Masculinities in Colonial North India Shudhi and Sangathan Movements. *Association for Religion and Intellectulal Life*, 441-454.
- GUPTA, S. K. (1991). *Arya Samaj and the Raj: (1875-1920)*. Gitanjali Publishing House.
- GUSAIN, H. (2010). *Reflection on Svami Dayanand Saraswati and His Thoughts* . New Delhi: Cyber Tech Publications.

- HAN, A. R. (1905). *Melfuzat*. Karaçi.
- HAN, A. R. (1905). *ed-Devletü'l Mekkiyee bi'l Mâddeti'l gaybiyye*. Lahore.
- HAN, A. R. (1989). *Mecmû'a-i Resail Mes'ele-i Nûr aôr Sâye*. Lahor.
- HAN, A. R. (1989). *Temhid-i Îmân*. Lahor.
- HARBILAS, S. (1946). *Life of Dayananda Saraswati: World Teacher*. Ajmer: Vedik Yandralya .
- HARSHANANDA, S. (2008). *A Concise Encyclopedia of Hinduism*. Bangalore: Ramakrishna Math.
- HINNELS, J. R. (2010). *The Penguin Handbook of the World's Living Religions*. London: Penguin Books .
- HÜCVİRÎ. (2007). *Keşfu'l-Mahcub*. Kahire: Meclis-i ala li sakafa.
- HUSAİN, M. H. (tarih yok). *İslam aur Deegar Madahib*.
- HUSAİN, P. G. (1937). *Swami Dayanand or Unki Thaleem Tarih e Ahli zamana*(Urdu). Oriental Public Library ,Panipat.
- HUSSAIN, M. A. (1403(h)). *Annakdul Edebiyy ve Makaisuhû fi Ahdi Resulillah ve Asril Hilafeti Raşide* . Medine: el Camiat'ul İslâmiyye.
- IYENGAR, P. S. (1988). *Stone Age in India*. New Delhi: Asian Educational Services .
- J.E Lewellyn, J. L. (1993). *The Arya Samaj as a fundamentalist movement: a study in comparative fundamentalism*. Manohar Publishers and distributors .
- John Gordon MELTON, M. B. (2002). , *Religions of the world: a comprehensive encyclopedia of beliefs and practices*,. ABC-CLIO.
- JONES, C. A., & James D. RYAN. (2007). *Encyclopedia of Hinduism*, . NewYork : Facts On File Inc.
- JONES, K. W. (1976). *Arya Dharm: Hindu Consciousness in 19th Century* . California: University of California Press.
- JONES, K. W. (1989). *The New Cambridge History of India , Socio-Religious Reform Movements in British India*. Cambridge University Press.
- JONES, L. (2005). *Encycolpedia of Religion*. New York: Macmillan References.
- JORDENS, J. (1978). *Dayananda Sarasvati: His Life and Ideas*. New Delhi : Oxford India .
- K.M, P. (1947). *A Survey of Indian History* . Bombay: Asian Printing House.
- KAPOOR, S. (2002). *A Short Introduction to Vaisnavism*. New Delhi: Indigo books and Cosmo Publications.
- KASIMI, M. (2013). *Bharatheeya Mathangal* . Malappuram: Islamic Mission of Alumni of Markaz.
- KAUSAR, Z. (2006). Communal Riots in India: Hindu Muslim conflict and Resolution. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 353-370.
- Kausar, Z. (2007). Communal Riots in India: Hindu–Muslim Conflict. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 353-370.
- KEESHATH, M. (1903). *Kulyat-e Arya Musafir*. Lahore: Mufeed aam Press.
- KEİTH. (2005). *Aithereya Aranyaka*. London: Oxford University Press.
- KENNETH, W. (1989). *Socio-religious Reform Movements in British India*. Cambridge UK: Cambridge University Press.
- KHAN, S. S. (2009). *Where are we going? Perspective on Hindu-Muslim reaction in India*. LLC.

- Klaus K KLOSTERMAIR. (2006). *Mythologies and Philosophies of Salvation in Theistic Traditions of India*. Wilfrid Laurier Univ. Press.
- KLOSTERMAIR, K. K. (2001). *Hinduism a Short History*. London: One World Publications.
- KS, B. (1998). *The Political Thought of Mahatma Gandhi*. New Delhi: Concept publishing Company.
- KUTLUTÜRK, C. (2017). *Hinduizm 'de Avatar İnancı*. Ankara: Otto yayınları.
- KUTLUTÜRK, C. (2017). *Hint Dinleri Açısından Diğer Dinler ve Mensuplar*. (A. İ. Güngör, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.
- LAL, M. (tarih yok). *Kaşife Dakaik Madhab Ahlil Hind (Urduca)*.
- LEAGUE, I. A. (1938). *The Case o Arya Samaj in Hyderabad State*. International Aryan League.
- LELYVELD, D. (1978). *Aligarh's first generation: Muslim solidarity in British India*. Princeton University Press , New jersy.
- LLC, B. (2011). *Hindu Movements and Organizations: Arya Samaj , Swaminarayan Saampraday, Hindu Nationalism, Vaikom Satyagraha, Swadhyay Movement, Seva Bharati* . General Books LLC .
- LOCHTEFELD, J. G. (2002). *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*. The Rosen Publishing Group.
- LUDYANAVİ, A. (tarih yok). *Aryon ka Kacha Chatta (Urduca)*. Matbaa Ahmadi, Delhi.
- M.A, S. K. (1997). *Early Muslim Perception of India and Hinduism*. South Asia Publications, Delhi.
- M.M, A. (2002). *Haindavatha Dharmavum Darşanavum*. Kochin: Niche of Truth.
- M.N., R. (2017). *Islaminte Charithra Paramaya Pank*. Kozhikode: Islamic Publishing House.
- MA, F. L. (1901). *The Brahmo Samaj and Arya Samaj in their bearing upon Christianity , A Study in Indian theism* . Macmillan and co.Limited , London .
- MAJUMDAR, R. C. (1946). *An Advanced History of India*. London: Macmillan and Co.
- MEERAT, M. H. (tarih yok). *Mister Taki aru Arya Samaj (Urduca)*.
- MEHTA, J. (2010). *Arya Samaj*. New Delhi: Vijaya Kumar Govindram Hasanand.
- METCALF, B. D. (1982). *Islamic Revival in British India: Deoband 1860-1900*. Princeton.
- MK, G. (1958). *,Complete Works MK Gandhi (Cilt XIX)*. Delhi: Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting.
- MUBARAKPŪRÎ, S. E. (1979). *Fitne-i Kâdiyaniyyet aur Mevlana Senâullah Amritsarî* . Benarus: İdaretu'l Buhûsu'l İslamiyye .
- MUBEEN, S. (tarih yok). *Muhtalif Mazameen (Urduca)*. Delhi.
- MUHAMMAD, F. b. (2001). *Re'isü'l-münazirîn Şeyhü'l İslam Hazreti Mevlana Senâullah Amritsarî* . lahore.
- MUHAMMAD, Y. K. (2001). *el-Mevsû'atü'l-Yusufiyye fî Beyâni Edilleti's-Sûfiyye*. Şam: Matbaatu'n-Nadr Yayınlar.
- MURADABADÎ, M. N. (tarih yok). *İhkak i Hak (Urduca)*. Haşim ve Hamad Printers, Lahore.
- MURTEZA, M. (1996). *Eş-Şeyh Senâullah el Amritsari ve Cuhûduhu-d Deaviyye* . Riyad: İmam Muhammed b. Sauud İslâm Üniversitesi.

- N, H. (1997). *Hindu Muslim Relation* . Adhish Publication, Delhi .
- NADWĪ, A. H. (2003). *Muslimkal Indiyil*. (M. KUTTASSERĪ, Çev.) Kozhikode: Mufakkirul İslâm Publication.
- NADWĪ, U. h. (tarih yok). *Şat Pat Brahman (Urduca)*.
- Naeem Qureshi, M. (1999). *Pan-Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement*. Leiden: Brill Publications.
- NAEEM, F. S. (2015). *Interreligious Debates, Rational Theology, and The Ulama in the Public Sphere: Muhammad Qasim Nanautvi and The Making of Modern Islam in South Asia*. Georgetown University.
- NAIDOO, T. (1992). *The Arya Samaj Movement in South Africa*. Motilal Banarsidass Publications.
- Najar, M. I. (2014). Communal Violence, Its Causes and Solutions. *International Journal of Humanities and Social Invention*, 5-14.
- NANOOTHAVĪ, K. (tarih yok). *Azmat i İslam (Urduca)*. Darul Muallifin, Deoband.
- NANOOTHAVĪ, K. (tarih yok). *Huccet ul İslam (Urduca)*. Meclis e Maarif al Kur'an, Deoband.
- NANOOTHAVĪ, K. (tarih yok). *İntisar e İslam (Urduca)*. Şube i Naşr ve İşaat, Deoband.
- NANOOTHAVĪ, K. (tarih yok). *Kible i Numa (Urduca)*. Meclise Maariful Kur'an, Deoband.
- NANOOTHAVĪ, K. (tarih yok). *Sadakat e İslam (Urduca)*. Darul muellifin, Deoband.
- NANOOTHAVĪ, K. (tarih yok). *Takreer e Dil Pazeer (Urduca)*. İdarat e Taleefat Aşrafiyye, Multan.
- NANOOTHAVĪ, Q. (tarih yok). *Mabahise Şacahan Pur (Urduca)*. Kutuphane i İzaziyye, Deoband.
- NASİRUDDEEN, S. (tarih yok). *İslam aur Aryen Touceeh e Mukabala (Urduca)*.
- Nedvi, A. M. (1988). *Mevlana Senâullah Amritsari Muhtasar Halat aur Tefsiri Hidmat*. Gucranvala.
- NEHRU, J. (2004). *Discovery of India* . New Delhi: Viking Publications .
- NEOG, M. (1980). *Early History of the Vaiṣṇava Faith and Movement in Assam: Śaṅkaradeva and His Times*. New Delhi: Motilal Banarsidass Publisher.
- NETTON, I. R. (2013). *Orientalism Revisited: Art, Land and Voyage Culture and civilisation in the Middle East*. London: Routledge.
- NIZAMĪ, K. H. (1923). *Da'i-i İslam*. Amritsar: Roz Bazar Burqi Press .
- NOORUDDĪN, H. (tarih yok). *Radde Tanasuh (Urduca)*.
- OBEROI, H. (1994). *The Construction of Religious Boundaries: Culture, Identity and Diversity in the Sikh Tradition* . Delhi: Oxford University Press.
- P.M Holt, A. K. (1970). *Cambridge History of India, Cilt 2*. UK: Cambridge University Press.
- P.SIAN, K. (2013). *Unsettling Sikh and Muslim Conflict: Mistaken Identities, Forced Conversions, and Postcolonial Formations*. UK: Lexington Books.
- PANDEY, D. (1972). *The Arya Samaj and Indian Nationalism, 1875-1920*. S. Chand.
- PANDEY, D. (1985). *Swami Dayanand Saraswati builder of modern India*. Publication Division Ministry of Information and Broadcasting, Govt. India.

- PANDEY, D. (tarih yok). *Builders of Modern India: Swami Dayanand Sarasvati*. New Delhi: Basin ve Yayın Bakanlığı .
- PANDĪT, S. S. (1975). *A critical Study of the contribution of the Arya Samaj to Indian Education*. Sarvadeshik Arya Pratinidhi Sabha.
- PAREEK, R. S. (1973). *Contribution of Arya Samaj in the making of Modern India, 1875-1947*. Sarvadeshik Arya Pratinidhi Sabha.
- PILLAI, S. P. (2001). *Hindu Dharma Parichayam*. Trissur: Sri Rama Krishna Madam .
- PRAKASH, S. (1987). *Speeches, Writing, and Adresses: The Arya Samaj, a renaissance*. Govindram Gasanand.
- PRASAD, G. (1940). *The Origin, Scope and Mission of Arya Samaj*. Allahabad: Arya Samaj Chowk.
- PRESLER, H. H. (1993). *Search for Credible Religious Healing Among Muslim, Hindus, Christians*. ISPCCK, Delhi.
- QASĪMĪ, D. M. (tarih yok). *Tuhfat ul Hint (Urduca)*. Millet Urdu Akademi, Utarkand.
- QASĪMĪ, M. B. (2001). *Darul uloom Deoband: A Heroic Struggle Against the British Tyranny*. Markazul Maarif, Mumbai.
- R.K, P. (2004). *Arya Samaj and Indian Civilization*. Discovery Publishing house.
- R.K., G. (1990). *Shuddhi Movement in India: A Study of its Socio-Political Dimensions*. New Delhi: Commonwealth Publishers.
- RAI, L. (1915). *The Arya Samaj: an Account of its Origin, Doctrines, and Activities*. London : Longman Green and Co.
- RAĪ, L. L. (2015). *The Arya Samaj; An Account of its Origin, Doctrines, and Activities, with a Biographical Sketch of the Founder*. BiblioLife.
- RAJ, G. R. (tarih yok). *Hindu Muslim Relation*.
- RAM, M. M. (tarih yok). *Arya Samaj and Politics Substance of a lecture*. Lahore Union Printing Works.
- RAMSURRUN, P. (1970). *Arya Samaj Brings Independence: Illustrated History of the Arya Samaj Movement in Mauritius*. Mini Printing.
- RAMSURRUN, P. (2001). *Glimpses of the Arya Samaj in Mauritius*. Sarvadeshik Prakashan Limited.
- RANDATHANI, H. (2007). *Mappila Muslims: A Study on Society and Anti-Colonial Struggles*. Calicut: Other Books.
- RESEARCH, A. V. (2011). *Swami Dayananda Sarawsati Contributions and Writings*. Arsha Vidya Research and Publication Trust.
- RIZVI, M. (1980). *The History of Darul Uloom Deoband*. Ahmedabad: Sahitya Mudranalaya .
- RIZVI, S. A. (1978). *Early Sufism and its History in India to 1600 AD* . New Delhi: Munshi Manoharlar Publishers .
- RĪZVĪ, S. A. (1986). *Dialogue Between Hindus and Muslim*. Delhi Crsent Publications.
- Robert SCHİDER, P. M. (2000). *Banaras Vision of a Living Ancient Tradition*. New Delhi: Hemkunt Publishers.
- ROLLAND, R. (2015). *Dayananda and Arya Samaj: Swami Dayanand Sarawsati*. Pandit Lekrham Vedic Mission.
- Rowlingson, H. (1952). *India: A Cultural History*. New York: Frederick A. Praeger.

- ROY, R. M. (1824). *The Precept of Jesus; The guide to Peace and Happiness*. London: Unitarian Society.
- SAHAİ, S. B. (2010). *The Hindu Civilisation*. New Delhi: Gyan Publishing House.
- SAHİB, A. R. (tarih yok). *Satyarta Prakaş Darpan (Urduca)*. Meerat.
- SAHİB, M. H. (1830). *Mubahasa i gosht hori (Urdu)*. Maktab i Ibrahim , Hyderabad.
- SAKİB, M. (tarih yok). *Arya Madhab ka Aeena (Urduca)*.
- SAMAD, M. A. (tarih yok). *Ved ka bhed (Urduca)*.
- SAMAJ, A. (1889). *Arya Samaj: or The New Light of Asia*. Arya Samaj.
- SAMAJ, A. (1968). *The Constitution of the Arya Samaj*. Sarvadeshik Arya Pratinidhi Sabha.
- SARAWSATİ, S. D. (1978). *Autobiography of Dayanand Saraswati*. Manohar Publication.
- SARDA, H. B. (1946). *Life of Dayanand Saraswati , World Teacher*. P. Bhagawan Swarup , Verdic Yant.
- SAXENA, G. S. (1990). *Arya Samaj Movement in India, 1875-1947*. Commonwealth Publishers.
- SCHIMMEL, A. (1980). *Islam in the Indian Subcontinent*. Leiden: Brill Publications.
- SCOT, J. B. (2014). Un Saintly Virtue: Swami Dayananda Saraswati and Modern Hindu Hagiography. *The Journal of Hindu Studies*, 371-391.
- SCOT, J. B. (2015). Aryas Unbound Print Hinduism and Cultural Regulation of Religious Offence. *Comparative Studies of South Asia and Middle east*, Vol.35.
- SHARMA, D. C. (1935). *The makers of the Arya Samaj*. London: Macmillan and co. London,1935.
- SHARMA, P. V. (1912). *Hand Book of The Arya Samaj*. Rract Dept. of the Arya Pratinidhi Sabha.
- SHARMA, S. R. (1967). *The Arya Samaj and its impact on contemporary India: in the nineteenth century*. Institute of Public administration.
- SHASTHRİ, V. (1967). *The Arya Samaj: its Cult and Creed*. Sarvadeshik Arya Pratinidhi Sabha.
- SHRİ, S. (2014). *Swami Dayanand Sarawsati: Great Personalities Of India*. Diamond Pocket Books Pvt Ltd.
- Shukla, S. (2017). Communal Violence in India: Post Independence Scenario. *IJSRD*, 126-135.
- SIDDIQUI, A. (1923). *Ashab-i İrtidad*. New Delhi: Şube-i Tebliğ ve Tahaffuz-i İslam, Jami'at Merkeziyye Ulama-i Hind.
- SİKAND, Y. S. (1997). Fitna of Irtidad: Muslim Missionary Response to the Shudhi of Arya Samaj in the early tewntieth Century India. *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol.17.
- SIKAND, Y. S. (2002). *The Origins and Development of the Tablighi Jama'at 1920s- 1990s:a Cross-Country Comparative Study*. London: University of London.
- SİMHA, C. (1903). *The Teaching of the Arya Samaj*. Punjab Printing Works.
- SINGH, C. (1971). *Life and Teaching of Dayanand Saraswati*. Jan Gyan Prakashan.
- SINGH, K. (2002). *Arya Samaj Movement: A Study of Socio-Religious Consciousness in Western UP*. Tarun Prakashan.

- SINGH, R. (1990). *Hindu Muslim relation in contemporary India*. Wisdom Publishers Delhi.
- SĪNHĀL, M. (2009). *Swami Dayananda Saraswati*. Prabhat Prakashan.
- SOHDRAVĪ, A. H. (1989). *Sîret-i Senâ'î*. Lahor: mketebe-i Küddûsiyye.
- SOHDRAVĪ, A. İ. (1984). *Tezkire-i Ebül Vefa*. İslamabad: Nedvtu'l Mühaddisîn .
- SPEAR, P. (1958). *India Pakistan and the West*. London: Oxford University Press.
- STEPHEN, M. C. (2010). Demographic and Religious differences in the dimensions of self-Disclosure Amongst Hindus and Muslims in India. *Journal of Inter cultural communication Research*, vol.39.
- SURESH, C. (1998). *Encyclopedia of Hindu Gods and Goddesses*. Sarup and Sons.
- SWAMĪ, C. (1970). *Ten Commandments: Principles of Arya Samaj*. Jan Gyan Prakashan.
- T, M. (2011). *Bharatheeya Samsarikathinte Adiyozhukkukal*. Kozhikkode: Islamic Publishing House.
- TAQA, A. M. (2018). *Mesnevi Tercümesi*. Kasagode: Imama Publication.
- The-history-of-Hinduism*. (tarih yok). britannica: <https://www.britannica.com/topic/Hinduism/The-history-of-Hinduism> adresinden alınmıştır
- THOMAS, N. (2011). *Kerala's Identity:Unity and Diversity*. California: University of California Press.
- THURSBY, G. R. (1975). *Hindu Muslim relation in British India*. Leiden.
- THURSBY, G. (1972). *Aspects of Hindu-Muslim Relations in British India-A Study of Arya Samaj Activities, Government of India Policies and Communal Conflict in the Period 1923-1928*. London: Duke University .
- TİTUS, M. (1930). *Indian Islam: a religious history of Islam in India*. New Delhi: Oriental Books Reprint Corp.
- UPADHYAYA, G. P. (1940). *Pamphlets on the Arya Samaj*.
- UPADYAYA, G. P. (1954). *The Origin, Scope and Mission of the Arya Samaj*. Arya Samaj.
- Urmila SHARMA, S. S. (1996). *Indian Political Thought*. New Delhi: Atlantic Publishers.
- VABLE, D. (1983). *The Arya Samaj Hindu Without Hinduism*. New Delhi : 1983.
- VABLE, D. (1983). *The Arya Samaj: Hindu Without Hinduism*. Vikas Publication.
- VANDEVELDE, I. (2011). Reconversion to Hinduism: A Hindu Nationalist Reaction Against the Conversion to Christianity and Islam. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, Vol.34.
- VEDALANKAR, N. . (1975). *Arya Samaj and Indian abroad*. Sarvadeshik Arya Pratinidhi Sabha.
- VİDYARTİ, A. H. (tarih yok). *Aeena e Hak Numa bi Cevabi Satyarta Prakaş (Urduca)*. Ahmadiyye Ancumen İşaat i İslam, Lahore.
- VİDYARTİ, A. H. (tarih yok). *Masale e Bahşt par Abdul Haq Vidyarti ve Ram Çandar Sahib (Urduca)*. Mansoor Saleem Press, Lahore.
- VİDYARTİ, A. H. (tarih yok). *Vedon ka Bahşt (Urduca)*. Feyrozuddin Printers, Lahore.
- VISHWANATHA, S. V. (2009). *Hindu culture in ancient India*. Delhi: Gyan Publishing House.

- VIVEKANANDA, S. (1962). *The Complete Works of Swami Vivekananda* . Calcutta: : Advaita Ashrama .
- VOHRA, R. (2000). *The Making of India: A Historical Survey*. New York: M.E. Sharpe.
- WERNER, K. (2005). *The Popular Dictionary of Hinduism*. London: Curzon Press.
- Wilhem HALBFASS. (1988). *India and Europe*, . New York: State University of New York.
- YADAV, K. C. (1988). *Arya Samaj and the Freedom Movement:1875-1918*. Manohar Publications.
- YADAVA, K. (2003). *The Autobiography of Dayanand Saraswati*. Pinnacle Technology.
- YAZICI, N. (2014). *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları.
- YİTİK, A. İ. (2017). *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam Yayınları.
- YUSUF, S. M. (1962). *Arya Madhab ki Hakikat(urdu)*.